

Ministry of Culture and Fine Arts

Ayutthaya & Asia

กำหนดการ

กิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ “ตามรอยพระราชปณิธาน”

เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒

การสัมมนาวิชาการนานาชาติทางประวัติศาสตร์

เฉลิมพระเกียรติเรื่อง อยุธยากับเอเชีย

วันอังคารที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๒ เวลา ๙.๐๐ น. – ๑๘.๐๐ น.

ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร ดลิ่งชัน

จัดโดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์และมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย

๙.๐๐ น.

ลงทะเบียน

๑๐.๐๐ น.

พิธีเปิดการประชุมสัมมนาโดย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

๑๐.๓๐ น.

ปาฐกถาเรื่อง *Ayutthaya Port Polity Seen From East Asian*

Sources โดย Professor Yoneo Ishii แห่ง Kanda University of

International Studies

๑๑.๐๐ น.

การบรรยายเรื่อง “ประวัติศาสตร์ศิลปะอยุธยา” โดย

ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๑๒.๐๐ น.

พักรับประทานอาหารกลางวัน

๑๓.๐๐ น.

Book Launch “*From Japan to Arabia: Ayutthaya’s*

Maritime Relations with Asia”

โดย Dr. Kennon Breazeale แห่ง East – West Center , Hawaii

๑๓.๓๐ น.

การอภิปรายทางวิชาการ เรื่อง

EDO - PARIS - BATAVIA- AYUTTHAYA โดย

๑) Professor Dr. Anthony Reid แห่ง University of California at Los Angeles

๒) Professor Pierre Pichard แห่ง Ecole Française d’Extrême-Orient

๓) Professor Dr. Takeshi Nakagawa แห่ง Waseda University

๔) ดร.ธีรวัต ฌ ป้อมเพชร แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๕) ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ แห่ง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๑๕.๑๕ น.

จบการอภิปราย

๑๕.๓๐ น.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ กลับ

๑๕.๓๐ น.

พักรับประทานอาหารว่าง

๑๖.๐๐ น.

ละครนอก เรื่อง ศรีธนญชัย ตอน สุราชสำนักโกโยธยา

บทและควบคุมการแสดงโดย อาจารย์เสรี หวังในธรรม

และ คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ

๑๗.๐๐ น.

งานเลี้ยงรับรอง ห้องเอนกประสงค์ ชั้น ๓

● มหกรรมอาหาร 4 เมือง และการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน

๑๘.๐๐ น.

ปิดงาน

Schedule

the International Seminar

"Ayutthaya and Asia"

the part of **"Following His Majesty's Wishes"** Program

to commemorate the Auspicious Occasion

of His Majesty the King's 6th Cycle Birthday Anniversary, December 5, 1999.

November 23, 1999 from 9.00 - 18.00 Hrs.

at Sirindhorn Anthropology Centre, Silpakorn University, Taling Chan, Bangkok

by Toyota Thailand Foundation, Toyota Motor Thailand Co.Ltd, and

the Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbook Project

-
- 09.00 Hrs. - Registration
- 10.00 Hrs. - H.R.H Princess Sirindhorn arrives
Opening Ceremony by H.R.H Princess Sirindhorn
- 10.30 Hrs. - Keynote Speech on **"Ayutthaya Port Polity Seen From East Asian Sources"**
by Professor Yoneo Ishii, Kanda University of International Studies
- 11.00 Hrs. - **"Ayutthaya Arts History"**
by Dr. Piriya Krairiksh, Thammasat University
- 12.00 Hrs. - Lunch
- 13.00 Hrs. - Book launch
"From Japan to Arabia : Ayutthaya's Maritime Relations With Asia"
by Dr. Kennon Breazeale, East-West Center, Hawaii
- 13.30 Hrs. - Panel **"Edo-Paris-Batavia-Ayutthaya"** by
- Professor Dr. Anthony Reid, University of California at Los Angeles
- Professor Pierre Pichard, Ecole Francaise d'Extreme Orient
- Professor Dr. Takeshi Nakagawa, Waseda University
- Dr. Dhiravat na Pombejra, Chulalongkorn University
- Dr. Charnvit Kasetsiri, Thammasat University
- 15.30 Hrs. H.R.H. Princess Sirindhorn leaves
- 15.30 Hrs. - Coffee Break
- 16.00 Hrs. - Lakhon Nok (Folk Drama)
"Sithanonchai Towards Ayutthaya Kingdom"
written and directed by Seree Vangnaitham and Sujit Wongthes
- 17.00 Hrs. - Reception Party
- A Taste of Edo-Paris-Batavia-Ayutthaya
- "Ruem An Rei" Folk Dance from Surin Province
- 18.00 Hrs. - Accomplishment

- 1 ข่าวประชาสัมพันธ์ , Press Release
- 2 ตามรอยพระราชปณิธาน (Following His Majesty's Wishes)
- 3 ยุทธยากับเอเชีย (Ayutthaya and Asia)
- 4 From Japan to Arabia :
Ayutthaya's Maritime Relations with Asia , by Kennon Breazeale
- 5 ยุทธยา บรรณานุกรม , โดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
Bibliography Ayutthaya , By Charnvit Kasetsiri
- 6 ยุทธยาประวัติศาสตร์ และการเมือง , โดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
Ayutthaya : History and Politics , By Charnvit Kasetsiri
- 7 Ayutthaya Port Polity Seen from East Asian Sources , By Yoneo Ishii
- 8 ศิลปอยุธยา ; โดย พิริยะ ไกรฤกษ์
Ayutthaya Arts History , By Piriya Krairiksh
- 9 Thai Maritime Trade and the Ministry Responsible , By Kennon Breazeale
- 10 ทวิลักษณ์ในเอโดะและในยุคเอโดะ , โดย ทาเคชิ นากากาวา
- 11 Duality in Edo & The Edo Period , By Takeshi Nakagawa
- 12 ยุทธยากับปารีส ; โดย ปีแอร์ ปิชาด , อีเอฟไอโอ
- 13 Ayutthaya & Paris , By Pierre Pichard ; EFEO
- 14 ปัตตาเวีย และอยุธยา , โดย แอนโทนี ริด , ยูซีแอลเอ
- 15 Batavia & Ayutthaya , By Anthony Reid ; UCLA
- 16 Ayutthaya as a Port City : Cosmopolitan aspects , By Dhiravat na Pombejra
- 17 อาณาจักรอยุธยา (ค.ศ. ๑๓๕๑ - ค.ศ. ๑๗๖๗)
- 18 ชิมอง เดอะ ลาตูแบร์
- 19 บทบาทชาวจีน
- 20 ดำนายนามาคะ นางามาซะ : เรื่องจริงหรืออิงนิยาย
- 21 หมู่บ้านญี่ปุ่นกับหมู่บ้านโปรตุเกสที่กรุงศรีอยุธยา
- 22 นาฏลีลา "ริมอันเร" หรือ "รำกระตบสาก" TOYOTA มูลนิธิหอสมุดประทีป

ที่ปด.089/2542

ฝ่ายประชาสัมพันธ์และกิจกรรมสังคม

23 พฤศจิกายน 2542

ครอบครัวโตโยต้า จัดการสัมมนาวิชาการนานาชาติ
และ พิมพ์หนังสือวิชาการประวัติศาสตร์ เรื่องอยุธยาและเอเชีย

๑ ใน ๗ โครงการ “ตามรอยพระราชปณิธาน”

เทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ

ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินเป็นประธานในงาน สัมมนาวิชาการนานาชาติ เรื่อง “อยุธยาและเอเชีย” ร่วมกับนักประวัติศาสตร์และนักวิชาการด้านไทยศึกษาชั้นนำของโลก ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เพื่อนำเสนอผลงานทางประวัติศาสตร์อยุธยาในฐานะศูนย์กลางทางการค้าของเอเชียในอดีตกว่า ๗๐๐ ปี ซึ่งจัดขึ้นโดยความร่วมมือของ บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย โดยมี พลตำรวจเอกเอก สारสิน คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ นายโยชิฮิเดะ มุรามัตสึ ศ.เสนห์ จามริก คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ ข้าราชการระดับสูง และภาคเอกชนเฝ้ารอรับเสด็จ

การสัมมนาในครั้งนี้เป็น ๑ ใน ๗ โครงการ “ตามรอยพระราชปณิธาน”เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ ที่ครอบครัวโตโยต้าร่วมกันดำเนินกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ เฉลิมฉลองในวาระสำคัญของคนไทยทั้งชาติ และยังเป็นการเผยแพร่วิชาความรู้ทางประวัติศาสตร์ให้เป็นที่ปรากฏแก่สังคมไทยและนานาชาติ

งานสัมมนาได้รับเกียรติจากนักประวัติศาสตร์และนักวิชาการด้านไทยศึกษาชั้นนำของโลกหลายท่านร่วมอภิปรายในแง่มุมต่าง ๆ ของอาณาจักรทางการค้าของอยุธยา อาทิ

- ศาสตราจารย์ โยเนโอะ อิชิอิ แห่ง Kanda University of International Studies
(Professor Yoneo Ishii)
- ดร.เคนนอน บริซเชลล์ แห่ง East - West Center , Hawaii
(Dr.Kennon Breazeale)
- ศาสตราจารย์ ดร.แอนโทนี รีต. แห่ง University of California at Los Angeles
(Professor Dr.Anthony Reid)

● ศาสตราจารย์ ปีแอร์ ปิชาต แห่ง Ecole Francaise d' Extreme-Orient
(Professor Pierre Pichard)

● ศาสตราจารย์ ดร.ทาเคชิ นากากาวา แห่ง Waseda University
(Professor Dr.Takeshi Nakagawa)

และจากนักวิชาการไทยอีก ๓ ท่านคือ ดร.ธีรวัต ฅน ป้อมเพชร แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในการนี้ได้จัดพิมพ์หนังสือวิชาการประวัติศาสตร์ชุด "อยุธยากับเอเชีย" จำนวน ๔ เล่ม ได้แก่

๑. หนังสือเฉลิมพระเกียรติเรื่อง "From Japan to Arabia : Ayutthaya's Maritime Relations with Asia" ฉบับภาษาอังกฤษ โดยมี Dr.Kennon Breazeale แห่ง East-West Center, Hawaii เป็นบรรณาธิการ และมี ศาสตราจารย์ โยเนโอะ อิชิอิ และ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เขียนคำนำ

๒. หนังสืออยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง เขียนโดย ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

๓. หนังสือเรื่องอยุธยา : บรรณานุกรม ซึ่งเป็นงานวิจัย ที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย จาก
สำนักงานกองทุนวิจัย หรือ สกว. และทุนสนับสนุนการจัดพิมพ์เผยแพร่โครงการรางวัล TTF AWARD

๔. หนังสือเรื่อง Discovery Ayutthaya ฉบับภาษาญี่ปุ่น

เพื่อเป็นการเผยแพร่บันทึกประวัติศาสตร์อันน่าภูมิใจ เนื่องจากมีผู้ที่สนใจเป็น
จำนวนมากแต่ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมสัมมนาได้ ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 จะได้ทำการ
ถ่ายทอดสดในเวลา 10.00 น - 12.00น. สถานีโทรทัศน์ช่อง 9 เวลา 13.00น.-15.00น. และถ่ายทอด
สดเสียงการสัมมนาทางสถานีวิทยุ เอฟเอ็ม 92.5 เวลา 10.00น.-12.00น. นอกจากนั้น
ทางบริษัท โตโยต้าฯ จะนำเทปบันทึกภาพการสัมมนาออกแพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ไอทีวี
ในวันเสาร์ที่ 27 พฤศจิกายน เวลา 23.00 น - 24.00 น.

ครอบครัวโตโยต้าร่วมเปิดบันทึกประวัติศาสตร์และย้อนรอยอารยธรรมอาณาจักรอยุธยา
สัมมนาวิชาการนานาชาติครั้งยิ่งใหญ่เรื่อง "อยุธยาและเอเชีย" ศูนย์กลางการค้าโลก ๗๐๐ ปี และเผยแพร่
ความภาคภูมิใจของของคนไทยทั้งชาติในด้านความมั่นคงทางการค้ากับนานาประเทศในอดีต ซึ่ง
เป็นรากฐานสำคัญทางการค้าระหว่างประเทศและการเจริญสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตที่แน่นแฟ้นสืบ
เนื่องมาถึงปัจจุบัน

ณรงค์ชัย ศิริรัตน์มานะวงศ์

ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์และกิจกรรมสังคม
บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด

November 23, 1999

**Toyota Family conducts International Seminar "Ayutthaya and Asia" and
a Historical Book launch**

"From Japan to Arabia : Ayutthaya's Maritime Relations with Asia"
as one of seven projects of " Following His Majesty 's Wishes Program"
to celebrate the auspicious occasion of the sixth cycle anniversary
of His Majesty the King's birthday

Her Royal Highness Princess Sirindhorn will graciously proceed as the president of the International Seminar entitled " Ayutthaya and Asia" along with the world-renowned Thai and foreign historians and academicians at the Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. This seminar is one of the seven projects, following His Majesty's wishes, implemented by the Toyota family to celebrate the auspicious occasion of the sixth cycle anniversary. It aims to explore and disseminate the history of Ayutthaya which was a flourishing entrepot for 700 years. The seminar is organized with the collaboration of Toyota Motor Thailand Co., Ltd. , the Foundation for the Promotion of Social Science and Humanities Textbook Project as well as Toyota Thailand Foundation . Among the people who will be granted an audience to receive the arrival of HRH Sirindhorn are Police General Pow Sarasin , Khunying Supatra Masdit , Mr. Yoshiaki Muramatsu, Professor Sneh Jamrik, Khunying Khaisri Sriarun including high-ranking officials.

The following are the leading historians and academicians both Thai and foreigners attending this international seminar.

1. Professor Yoneo Ishii of Kanda University of International Studies.
2. Dr. Kennon Breazeale of East-West center Hawaii.
3. Professor Dr. Anthony Reid of University of California at Los Angeles
4. Professor Pierre Pichard of Ecole Francaise d' Extreme-Orient.
5. Professor Dr. Takeshi Nakagawa of Waseda University
6. Dr. Dhirawat Na-Pombejra of Chulalongkorn University
7. Dr. Piriya Krairiksh of Thammasat University
8. Dr. Charnvit Kasetsiri of Thammasat University

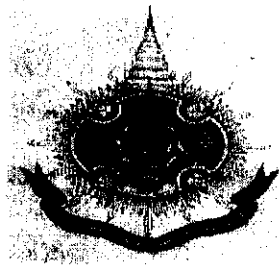
Another major highlight of this international seminar is the publication of the following historical books relating to the distinctive glory of Ayutthaya.

1. From Japan to Arabia : Ayutthaya's Maritime Relations with Asia. It is written in English edition by Dr. Kennon Breazeale of East-West Center, Hawaii ,as an editor , and prefaced by Professor Yoneo Ishii and Dr. Charnvit Kasetsiri.
2. Ayuttaya : History and Politic (written by Dr. Charnvit Kasetsiri)
3. Bibliography of Ayutthaya (a research under the auspices of Thailand Research Fund and TTF Award).
4. Discovery Ayutthaya (in Japanese Edition)

For the one who miss the seminar , it will be broadcast live on TV channel 11 at 10.00-12.00 Hrs., on TV channel 9 at 13.30-16.30 Hrs. and on radio FM. 92.5 at 10.00-12.00 Hrs. Videotaped seminar will be on air on ITV on November 27,1999 at 23.00-24.00 Hrs.

Toyota Family takes great pride to share the most glorious history and civilization of Ayutthaya with the international seminar " Ayutthaya and Asia" -- a former capital of Thailand and a thriving entrepot in Asia for 700 years - so that the remarkable prosperity of Ayutthaya in the aspect of international trade and international relations will be widely-known to the international stage.

Narongchai Siriratmanawong
General Manager of Public Affairs Department
Toyota Motor Thailand Company Limited.

"ตามรอยพระราชปณิธาน"

เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒
ครอบครัวโตโยต้าซึ่งประกอบด้วย บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย ชมรมตัวแทนจำหน่ายโตโยต้า ชมรมความร่วมมือโตโยต้า (ผู้ผลิตชิ้นส่วน) และบริษัท โตโยต้า มอเตอร์ คอร์ปอเรชั่น ประเทศญี่ปุ่น ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ ภายใต้โครงการตามรอยพระราชปณิธาน เพื่อเทอดพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จำนวน ๗ กิจกรรม ประกอบด้วย

- ๑.บริษัท ข้าววังมงคล จำกัด โครงการโรงสีข้าวชุมชนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ณ นิคมอุตสาหกรรมเกตเวย์ซิตี้ จังหวัดฉะเชิงเทรา
- ๒.น้อมเกล้าฯ ถวายข้าวสาร ๖๐๐ ตัน โดยเสด็จพระราชกุศล โครงการอาหารกลางวันเด็กนักเรียนในถิ่นทุรกันดาร กองทุนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร (กพด.) ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- ๓.โครงการหนังสือมือสองเฉลิมพระเกียรติ โดยรับบริจาคหนังสือและตำราเรียนที่ใช้แล้วจากประชาชน ผ่านตัวแทนจำหน่ายโตโยต้า ทั่วประเทศ เพื่อกระจายความเท่าเทียมกันทางการศึกษาแก่เด็กไทย โดยในปีนี้ได้รับหนังสือที่ประชาชนนำมาบริจาคมากถึง ๒ ล้าน ๒ แสนเล่ม
- ๔.จัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติ คู่มือการพัฒนาอาหารเด็กในโรงเรียน และชุมชน หนังสือคู่มือปฏิบัติ สำหรับผู้บริหารโรงเรียน ผู้นำชุมชนและเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านอาหารเพื่อเด็ก ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาอาหารเด็กในโรงเรียนและชุมชน คู่มือนี้เป็นการประมวล สังเคราะห์ และเรียบเรียงประสบการณ์ โครงการ "หนูรักผักสีเขียว"

๕. จัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติ คำพ่อสอน โดยประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ที่ได้ทรงพระราชทานไว้ในโอกาสต่างๆ นับแต่ทรงครองสิริราชสมบัติจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นการเผยแพร่พระราชดำริและน้ำพระราชหฤทัยที่ทรงห่วงใยต่อเด็กและเยาวชนไทยเสมอมา
๖. สัมมนาวิชาการนานาชาติและจัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติ "อยุธยา กับเอเชีย" เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางประวัติศาสตร์ และความเจริญรุ่งเรืองของอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะเป็นศูนย์กลางทางการค้าของเอเชีย
๗. คอนเสิร์ตการกุศลโตโยต้า คลาสสิกส์ โดยการสนับสนุนของ บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ คอร์ปอเรชั่น ประเทศญี่ปุ่น นำวงดุริยางค์ซิมโฟนี เวียนนา ฟอล์คส์ โอเปรา มาแสดง โดยนำรายได้จากการแสดง โดยไม่หักค่าใช้จ่าย ทุ่มเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเสด็จพระราชกุศล ตามพระราชอัธยาศัย

" ตามรอยพระราชปณิธาน " คืออุดมการณ์ที่ครอบคลุมโตโยต้า ซึ่งประกอบด้วยพนักงานกว่า ๔๐,๐๐๐ คนทั่วประเทศ ร่วมแรงร่วมใจถวายเป็นพระราชกุศลเพื่อในหลวงของเรา เพื่อคนไทยทุกคน

Ayutthaya Asia

มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย ร่วมกับ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และ มนุษยศาสตร์ และ บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด จัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒ ด้วยงานสัมมนาวิชาการนานาชาติทางประวัติศาสตร์ เรื่อง อยุธยากับ เอเชีย ซึ่งเป็น ๑ ใน ๗ กิจกรรมภายใต้ โครงการ “ตามรอยพระราชปณิธาน” ที่ครอบคลุม โตโยต้าร่วมกันจัดเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางประวัติศาสตร์และความเจริญรุ่งเรืองของอยุธยา โดยเฉพาะด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในฐานะศูนย์กลางทางการค้าของโลกเอเชีย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณา เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธาน และทรงเข้าร่วมการสัมมนานักประวัติศาสตร์และนักวิชาการด้าน ไทยศึกษาชั้นนำของโลก ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ กว่า ๔๐๐ คน โดยได้รับเกียรติจาก นักวิชาการประวัติศาสตร์ระดับโลก ร่วมการสัมมนา อาทิ Professor Yoneo Ishii แห่ง Kanda University of International Studies, Professor Dr. Anthony Reid แห่ง University of California at Los Angeles ,Dr. Kennon Breazeale แห่ง East-West Center , Hawaii, Professor Dr. Pierre Pichard แห่ง Ecole Francaise d'Extreme Orient, Professor Dr. Takeshi Nakagawa แห่ง Waseda University ร่วมกับนักวิชาการชาวไทย, ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ แห่ง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ดร.ธีรวัฒน์ ป้อมเพชร แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย และดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ แห่งมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์

นอกจากจะเป็นการเฉลิมฉลองในวาระสำคัญยิ่งของคนไทยทั้งชาติแล้ว ยังเป็น การเผยแพร่วิชาความรู้ทางประวัติศาสตร์ให้เป็นที่ปรากฏแก่สังคมไทยและนานาชาติ สืบไป ด้วยการจัดพิมพ์หนังสือวิชาการประวัติศาสตร์ชุด “อยุธยากับเอเชีย” จำนวน ๔ เล่ม ซึ่งเป็นเอกสารทางการศึกษาที่ทรงคุณค่า ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยอย่างเป็นสากล เพื่อ เผยแพร่สู่นานาชาติโดยเฉพาะสถาบันไทยศึกษาทั้งในและต่างประเทศ ประกอบด้วย

๑. หนังสือเฉลิมพระเกียรติ เรื่อง "From Japan to Arabia : Ayutthaya's Maritime Relations with Asia" ฉบับภาษาอังกฤษ โดยมี Dr. Kennon Breazeale แห่ง East – West Center, Hawaii เป็นบรรณาธิการ Professor Yoneo Ishii และ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เขียนคำนำ
๒. ออยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง เขียนโดย ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ เป็นบรรณาธิการ
๓. อยุธยา : บรรณานุกรม ซึ่งเป็นงานวิจัย ที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และทุนสนับสนุนการจัดพิมพ์เผยแพร่ โครงการรางวัล TTF AWARD ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๔. หนังสือเรื่อง Discovery Ayutthaya ฉบับภาษาญี่ปุ่น ขณะนี้ อยู่ในระหว่าง ดำเนินการ

From Japan to Arabia: Ayutthaya's Maritime Relations with Asia

edited by
Kennon Breazeale

Toyota Thailand Foundation

The Foundation for the Promotion
of Social Sciences and Humanities Textbooks Project

Preface

From the fifteenth to the eighteenth centuries, the period now known as "the Age of Commerce," the Thai capital emerged as a flourishing entrepôt in Southeast Asia. The kingdom had convenient access, to the Bay of Bengal and the Coromandel Coast, by way of Mergui and Tenasserim, and to the great Chinese markets by way of the South China Sea. During the Ayutthaya period (1351–1767) of Thai history, the kingdom was known as Siam to the various European East-India companies, as Xien-Lo to the Chinese imperial court, as Sarnau or Shahr-i Naw to Arab traders and as Shanro to Japan's "Vermilion-Seal" merchant marine. The capital city was undoubtedly one of the most powerful port-polities in this part of the world.

French and Dutch archives of the seventeenth century have been extensively explored for their richly detailed materials concerning Ayutthaya. But with these exceptions, scholars have paid relatively little attention to this important Thai kingdom. Indeed, the Thai capital during this period has not yet received the attention that it deserves from historians. Our impression in this regard seems to be supported by a recent survey of master's theses produced in most of the Thai universities. The number of theses about Ayutthaya's history is strikingly small, in comparison with the large number about other periods of Thai history.

Several factors help to explain the prevailing situation. The greatest barrier that prevents Ayutthayan historiography from gaining popularity is the nature of the source materials, which are unevenly distributed in every respect: chronologically, linguistically and geographically.

Contemporary Thai documents from the Ayutthaya period are extremely limited in number and variety. Stone inscriptions, unlike those of the Sukhothai kingdom, are far from abundant. Most of the royal chronicles of Ayutthaya are late creations. Even the earliest extant version was completed more than three hundred years after the founding of the city. The well-known Three-Seal Law Code, which contains numerous legal documents bearing dates of the Ayutthayan period, is contaminated with later modifications, and appropriate application of text-criticism is indispensable to justify its use.

The arrival of the Portuguese in Southeast Asia in the early 1500s resulted in the dissemination of informative publications by numerous Portuguese writers during that century. For the period prior to the beginning of these Western records, however, the only contemporary sources for research on Ayutthaya's maritime relations are the Chinese *Shi-lu* (Veritable Records) and a small Ryukyuan archive discovered in Okinawa. The Chinese records are extremely useful for establishing or verifying the chronological framework of historic events. In particular, the records of tribute missions to China are now under reevaluation, thanks to their richly detailed contents, including the connection between Ayutthaya and China in Ryukyuan maritime trade. There is no need to emphasize here the importance of books and unpublished documents in Latin, Spanish, English, Dutch, Danish, French, Persian and German sources, which became available in rapid succession from the end of the sixteenth century onward, providing a wealth of detail that is entirely missing for the first half of the Ayutthaya period.

The dilemma for Thai historians is that most of the records are foreign, written in numerous foreign languages and often accessible only in foreign archives. To make effective use of them, students would have to be equipped with extraordinary linguistic talents, because of the diversity of the languages in which these materials are written. Under these circumstances, the best hope for further development of Ayutthayan historiography may be to rely on cooperative and collective research among specialists with complementary expertise.

This is one of the primary motivations for the contributions in this volume. For the advancement of historical research about Ayutthaya, we felt that it would be desirable to bring together an international group of scholars, so that the complicated array of resources could be explored. A three-day international workshop was thus held in the city of Ayutthaya in December 1995. Our aim was to discuss Ayutthaya not as a period of Thai history but instead in a much wider context: namely, as one of the major port polities in premodern Asia, and as a port that played a crucial role in maritime trade, particularly along the coastlines of the Bay of Bengal and the South China Sea.

Thanks to coordination and financial support from the Core University

Program between Thammasat University and Kyoto University, under the auspices of the National Research Council of Thailand and the Japan Society for the Promotion of Science, we were able to assemble numerous scholars for the workshop, from Australia, Indonesia, Japan, Malaysia, Sri Lanka, Thailand, the United States and elsewhere. In 1997, the Office of the Vice-Rector for Thammasat Foreign Affairs published a limited number of copies of the workshop proceedings. To encourage interested students to delve further into this field of study, and to reach a wider range of audience, we decided to publish a selection of revised papers together with additional ones in the present book.

We are grateful to Police General Pow Sarasin, Yoshiaki Muramatsu and Hiroshi Inai of the Toyota Foundation, Thailand, who kindly provided financial support for this publication, especially on the auspicious occasion of 5 December 1999, His Majesty the King's seventy-second birthday. We would also like to thank numerous individuals who have been very helpful: Hayao Fukui of the Center for Southeast Asian Studies in Kyoto, who acted as a tireless and understanding liaison person for the Workshop; and Leonard Andaya, Yahaya Abu Bakar, Sunait Chutintaranond, Takeshi Hamashita, Adrian Lapian, Adisorn Muakpimai, Yoko Nagazumi, Anthony Reid, Yumio Sakurai, Muhammad Haji Salleh, W. M. Sirisena and David K. Wyatt, who participated in the conference and helped to shed more light on Ayutthaya's history. Our appreciation goes to Narongchai Siriratmanawong and Preecha Phothis for making this second stage of our Ayutthaya project possible. Many thanks go to Thamrongsak Petchlert-anan and Lamyuan Phetsaengsawang for their book-making expertise, and last but not least to Kennon Breazeale, who meticulously edited the chapters.

Yoneo Ishii
Charnvit Kaset Siri
October 1999

Contents

Preface	ix
About the Authors	xii
Map of Important Ports and Other Towns Near Ayutthaya	xiii
Map of Trading Partners of Ayutthaya: Ports in Asia	xiv

Thai Maritime Trade and the Ministry Responsible

<i>Kennon Breazeale</i>	<i>I</i>
-------------------------------	----------

Sailing Seasons

Ministry Structure and Responsibilities

Royal Warehouses

Eastern Maritime Affairs and Crown Junks

Western Maritime Affairs

The Two Maritime Trade Departments

Territorial Responsibilities, Ambassadors
and Diplomatic Functions

Imports and Exports

Taxation on Maritime Trade

Imported Products

Exported Products

Political and Trading Relations

China

Ryukyu Kingdom

Japan

Vietnamese Coastline

Philippines

Sultanates of the Indonesian Archipelago

Indian Ocean Rim

Decline of Trade with South Asia

European-Held Ports of Asia

Overland Relations

A Maritime Perspective for Future Research

Appendix: A Translation from the Civil Hierarchy Law

Origins of a Capital and Seaport:

The Early Settlement of Ayutthaya and Its East Asian Trade

Charnvit Kasetsiri.....55

The Changing Landscape and Its Early Inhabitants

Settlement Policy

Pre-Ayutthayan International Trade and Chinese Settlement

Ayutthaya's Early Trade with China

Monopoly Products

Structure and Functions of the Trading Bureaucracy

Conclusions

Ayutthaya, 1409-24: Internal Politics and International Relations

David K. Wyatt..... 80

Ayutthaya and Japan: Embassies and Trade in the Seventeenth Century

Nagazumi Yoko..... 89

Thai Embassies to the Court of the Shoguns

Japan-Thai Trade

Return of the Crown Ships to Japan

Mergui and Tenasserim as Leading Port Cities

in the Context of Autonomous History

Sunait Chutintaranond..... 104

Centralist Historical Ideology

Trade and Thai Acquisition of Tenasserim

Central Administration with Local Autonomy

Central Power with Local Autonomy

Burmese Expansion and Conflict with the Thai

Toward a New Historical Ideology

Ayutthaya and the Persian and Indian Muslim Connection

Leonard Y. Andaya..... 119

The Islamic "Long" Sixteenth Century

Ayutthaya and the Muslim Connection

Conclusion

Power Politics in Southeast Asian Waters

Adrian B. Lapid.....137

The Straits of Melaka and Singapore

The Gulf

The Sulu Sea

The Eighteenth Century

Ha Tien or Banteay Meas in the Time of the Fall of Ayutthaya

Yumio Sakurai and Takako Kitagawa.....150

Preface

Materials and Abbreviations

The Rise of the Ha Tien Kingdo

Chinese Expansion in the South China Sea

from the End of the Seventeenth Century

Mac Cuu Settles at Ha Tien

Two Banteay Meases

Banteay Meas and Ha Tien in the Colonial Period

Mac Cuu as the Leader of the Say Mat Phu Chinese

Establishment of Ha Tien

Ha Tien as a Subordinate State of Vietnam

Vietnamese Expansion in the Eastern Part

of the Mekong Delta

Formation of Ha Tien Territory

Fall of Ayutthaya and Ha Tien

Threat of Invasion from Ayutthaya in 1766

Fall of Ayutthaya in 1767

Expansion of Ha Tien in the Gulf

Struggle against Teochiu Power

Confrontation with King Taksin

Taksin's Occupation of Chanthaburi in 1767

Breakdown at the End of 1767

Sack of Chanthaburi by Ha Tien in 1769

Fall of Ha Tien

Taksin's Invasion of Cambodia

from the Northern Route

Taksin's Expedition against Ha Tien	
Taksin's March to Udong	
The Fall of Udong	
Counter-offensive by the Vietnamese Army in 1772	
Taksin's Return to Thonburi	
Peace between the Two Cambodian Kings	
Tran Lien's Retreat from Ha Tien	
Epilogue: After the Fall of Ha Tien and Death of Mac Thien Tu	
Conclusions	

References	221
Index	238
<i>Message from the Toyota Thailand Foundation</i>	<i>248</i>

คำนำ

อยุธยา บรรณานุกรม

ในแง่ของอดีตที่ส่งผลกระทบและผลกระทบมาจนถึงปัจจุบันแล้ว ประวัติศาสตร์อยุธยา น่าจะเป็นเรื่องของอดีตไทย "ก่อนสมัยใหม่" (pre-modern) ที่ทรงพลังเกือบจะมากที่สุดเท่าที่ได้ ระยะเวลาอันยาวนาน 400 กว่าปี วัฒนธรรมและค่านิยมที่ว่าด้วย "ระบบศักดินา" ลัทธิเจ้าขุนมูลนาย ระบบอุปถัมภ์ ระบบการแสวงหาผลประโยชน์การเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ (ในรูปของ "ส่วย") ดูจะก่อตัวและลงรากอย่างเหนียวแน่นในสมัยอยุธยานั่นเอง และก็ได้รับการสืบทอดรักษากันเอาไว้ต่อมาจนถึงปัจจุบันอย่างน่าพิศวง

แต่ประวัติศาสตร์ของอยุธยา ก็หาได้รับความสนใจหรือได้รับการศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง หรือเป็นระบบไม่ ยังคงวนเวียนอยู่กับเรื่องของกษัตริย์ - ราชวงศ์ ในรูปภาพของพงศาวดาร "ใหม่" เช่น มีกษัตริย์กึ่งกึ่งกันแน่ 33 หรือ 34 หรือไม่ขุนนรวงษาธิราช แม้จะปราบดาภิเษก (รัฐประหาร) ยึดอำนาจได้แล้วก็ตาม แต่การขาดจริยธรรมหรือคุณธรรมความดี ก็เลยต้องถูกปิดกั้นด้วยชีราชพระนามกษัตริย์ ไปเสียดื้อๆ อย่างนี้ก็มี หรือไม่ก็ต้องตีความทางประวัติศาสตร์ช่วยพระมหาธรรมราชาที่ไปเข้ากับพม่าว่า เป็นการวางแผนการอันยาวไกล เพื่อให้พระนเรศวรได้มีโอกาสมหา "กู้ชาติ" ก็มี ฯลฯ อย่างนี้เป็นต้น ฉะนั้นประวัติศาสตร์ของอยุธยา จึงเป็นเพียงเรื่องราวของกษัตริย์และราชวงศ์ มากกว่าเรื่องราวของสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมืองในมุมที่กว้างขวางออกไป

หากเราจะลองสำรวจตรวจสอบงานเขียนและงานวิชาการ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยานิพนธ์ทั้ง ระดับปริญญาโทและเอก) ก็จะพบว่าที่ศึกษาเกี่ยวกับอยุธยานั้นมีน้อยนิดในด้านหนึ่ง นักวิชาการหรือนักเขียนที่ทำเรื่องนี้โดยตรงก็มีอยู่อย่างจำกัดอยู่แล้ว ในขณะที่แวดวงกรอวิธีการ หรือมโนทัศน์ ซึ่งรวมไปถึงเอกสารหลักฐาน ก็แสนจะจำกัดอย่างยิ่งเช่นเดียวกัน และนี่ก็เป็นที่มาของบรรณานุกรมถึงพิมพ์ว่าด้วยเรื่องอยุธยาเล่มนี้

วัตถุประสงค์ในการรวบรวมบรรณานุกรมนี้ขึ้นมา ก็เพื่อทำการสำรวจและรวบรวม แหล่งข้อมูลที่ว่าด้วยเรื่อง "อยุธยา" จากสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ อันได้แก่ หนังสือ วารสาร บทความ รายงาน การวิจัย วิทยานิพนธ์ การประชุมทางวิชาการหรือการสัมมนาและหนังสืออ้างอิง เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อใช้เป็นแหล่งสารนิเทศสำหรับการศึกษาค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง "อยุธยา" ในด้านต่างๆ เช่น ด้านประวัติศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองและการปกครอง ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านโบราณคดี ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

ในการรวบรวมบรรณานุกรมครั้งนี้ คุณนวลฉวี สุธรรมวงศ์ และคุณสุภาภรณ์ ขาวสำอาง แห่งสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีส่วนช่วยเหลือในทางด้านวิชาการ บรรณารักษ์ศาสตร์เป็นอย่างดี และทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยเฉพาะ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช และ ดร.บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา (เมื่อครั้งยังทำงานอยู่กับ สกว.) ได้ให้ความสนับสนุนอย่างเต็มที่กำลังความตั้งใจเดิมก็คือ ผลักดันงานบรรณานุกรมนี้ ออกมา เพื่อเป็นเครื่องช่วยในการศึกษาค้นคว้าให้ทันกับการจัดสัมมนา อันเป็นโครงการร่วม Core University ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยเกียวโต Center for Southeast Asian Studies เมื่อปี 2538 แต่การจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มก็ได้ล่าช้ามาเป็นเวลานาน เพราะเนื่องด้วยปัญหาเงินทุนและวิสัยทัศน์ทางวิชาการที่จะสนับสนุน

โชคดียิ่งนักที่มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย เห็นความสำคัญของงานวิชาการด้านนี้และได้ร่วมกับสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการดำเนินการจัดพิมพ์ขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองวโรกาสอันเป็นสิริมงคลยิ่ง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ (2542) รวมทั้งการจัดสัมมนา "อยุธยาและเอเชีย" ในวันอังคารที่ 23 พฤศจิกายน 2542 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร โดยที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น สถิติฯ เป็นองค์ประธาน

ดังนั้น ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ต้องขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อ ฯพณฯ พลตำรวจเอกเปา ธรรมสาร ประธานมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย และคุณโยชิอะคิ มูราโมะ ประธานบริษัทโตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด รวมทั้งคุณอิโรชิ อิมามิ ซึ่งนอกเหนือจากหนังสือเล่มนี้แล้ว ยังได้สนับสนุนร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ

มนุษยศาสตร์ ให้จัดพิมพ์พร้อมกับหนังสืออีก 2 เล่ม คือ From Japan to Arabia: Ayutthaya's Maritime Relations with Asia ซึ่งมี Kennon Breazeale แห่ง East West Center เป็นบรรณาธิการ และบรรณานุกรมอยุธยา: ประวัติศาสตร์และการเมือง ซึ่งมี ชำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ เป็นบรรณาธิการ และต้องขอขอบคุณต่อผู้ที่มีส่วนอย่างสำคัญอีกหลายท่าน ที่มิสามารถกล่าวนามได้ทั้งหมด แต่ก็โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ณรงค์ชัย ธีรรัตน์มานะวงศ์ และ ปรีชา โพธิ์ ที่ทั้งผลักและดันให้ผลงานต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ตลอดจนการจัดสัมมนา "อยุธยาและเอเชีย" ได้ปรากฏเป็นจริง ทำให้เราหวังได้ว่างานทางวิชาการเหล่านี้ จะเป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างภูมิปัญญาของสังคมไทย อันเป็นส่วนที่ยังขาดตกบกพร่องและต้องการการส่งเสริมต่อเติมแพร่ขยายต่อไปอีกแสนนาน

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

บางพลัด ธนบุรี

ปลายฤดูฝน 2542

อยุธยา

ประวัติศาสตร์และการเมือง

Ayutthaya : History and Politics

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
Charnvit Kasetsiri

บรรณาธิการ : ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์
Editor : Thamrongsak Petchlert-anan

มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย

TOYOTA THAILAND FOUNDATION

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

คำนำ

ในแง่ของอดีต “ก่อนสมัยใหม่” ที่น่าจะส่งผลพวงและผลกระทบต่อสังคมไทยในปัจจุบัน “อยุธยา” น่าจะเป็นอดีตที่หากไม่สำคัญที่สุด ก็น่าจะเป็นอดีตที่ทรงพลังอย่างมหาศาล กาลเวลาอันยาวนานกว่า 400 ปีของอยุธยา วัฒนธรรมและค่านิยมที่ว่าด้วย “ระบบศักดินา” “ลัทธิเจ้าขุนมูลนาย” กับความสัมพันธ์ที่มีต่อ “ป่าไพร่ (และ/หรือทาส)” ตลอดจน “ระบบอุปถัมภ์” ระบบเศรษฐกิจในรูปของ “การเกณฑ์แรงงาน” หรือ “การเก็บส่วย” ดูจะเจริญเติบโตและลงรากฝังลึกในสังคมอยุธยาและส่งทอดมายังสมัยรัตนโกสินทร์ อย่างน่าพิศวง อดีตของอยุธยายังคง “อยู่” กับเราและ “เล่น” กับเราเสมอมา

แต่ก็น่าพิศวงมากที่ “เรื่องราวเกี่ยวกับอดีต” หรือ “ประวัติศาสตร์” ที่เป็นชิ้นเป็นอันเกี่ยวกับอยุธยานั้น มีปริมาณน้อยนิดอย่างไม่น่าเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากจะเทียบกับงานประวัติศาสตร์สมัยอื่น ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับสุโขทัย หรือไม่ก็เกี่ยวกับ “ยุคสมัยใหม่” นับตั้งแต่รัชกาลที่ 4 และที่ 5 เป็นต้นมา เรามี “ความไม่รู้” มากกว่า “ความรู้” ประวัติศาสตร์อยุธยา นักวิชาการญี่ปุ่นที่เฝ้าศึกษาเรื่องราวของไทยมาเป็นเวลากว่าครึ่งชีวิต คือ โยเนะโอะ อิชิอิ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในการสัมมนา “อยุธยากับเอเชีย” เมื่อปลายปี 2538 อย่างน่าสนใจว่า หากจะลองสำรวจดูวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตทางประวัติศาสตร์ของนักศึกษาไทยแล้วจะพบว่าที่ทำเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยามีจำนวนน้อยอย่างน่าใจหาย ทั้งนี้โดยที่ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวถึงในระดับปริญญาเอกด้วยซ้ำไป

ผลของ “ความยากจน” ทางประวัติศาสตร์อยุธยานี้ ก็หมายความว่า ทั้ง ๆ ที่อยุธยามีความสำคัญในฐานะทางประวัติศาสตร์อย่างมหาศาลดังกล่าว

ข้างต้น แต่เราก็มีความรู้เกี่ยวกับอดีตนั้นน้อยเหลือเกิน ซึ่งก็ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวย่ำว่ามีผลกระทบอย่างไรต่อภูมิปัญญาของเราในปัจจุบัน เราไม่สามารถจะพูดได้เต็มปากด้วยซ้ำไปว่า “พระเจ้าอยู่ทอง” ซึ่งถือกันว่าเป็นผู้สถาปนาอาณาจักรอยุธยาขึ้นที่จริง คือใคร? มาจากไหน? เอาเข้าจริงพระองค์เป็น “บุคคลในประวัติศาสตร์” ที่ในหลายชั่วอายุคนได้ “อพยพเคลื่อนย้ายตามเส้นทางเดินของชนชาติไทย” ที่เป็นส่วนหนึ่งของการแสวงหาแผ่นดินใหม่เพื่อรักษาความเป็นไทย” หรือเป็นเพียง “วิญญาณหรือเทพ” ของลัทธิการบูชาบรรพบุรุษกันแน่? เช่นเดียวกันกับพระสุพรรณกัลยาหรือพระสุริโยทัยที่กลายเป็นเรื่องเป็นราวใหญ่โต ได้รับความสนใจและโหยหาจาก “กระแสมือ” จำนวนไม่น้อย ไล่เลยไปจนถึงระดับราชการงานของรัฐนั้น สิ่งที่เรารับรู้กัน ณ จุดนี้เป็นประวัติศาสตร์ หรือเป็น “ศาสตร์” อันใดกันแน่?

เราคงไม่ต้องสาธยายไปถึงเรื่องที่ใหญ่โตกว่านี้ มีความสำคัญกว่านี้ และมีความยุ่งยากสลับซับซ้อนเป็นนามธรรมมากกว่านี้ อย่างเช่นเรื่องสังคมที่ว่าด้วยระบบศักดินา ระบบอุปถัมภ์ ระบบเจ้าขุนมูลนาย เลยไปจนถึงระบบเศรษฐกิจ การทำมาหากินของทั้งตัวรัฐอยุธยาเอง หรือประชาชนโดยรวม การเก็บอากรและ/หรือส่วย การเกณฑ์แรงงาน ซึ่งคงต้องการนักวิชาการและการทำงานค้นคว้าอีกมากมายต่อจากผู้ที่ได้บุกเบิกไว้บ้างแล้วในอดีต เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชานุภาพ หลวงวิจิตรวาทการ หรือ จิตร ภูมิศักดิ์ ที่ต่างก็ล่วงลับไปแล้ว หรือต่อจากผู้ที่ทำงานต่อในแนวทางใหม่ ๆ เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นต้น เมื่อนั้นแหละที่เราจะมองเห็นแสงสว่างในอดีตขึ้นมาได้บ้าง

กล่าวโดยย่อ ประวัติศาสตร์อยุธยาไม่เพียงจะมีผลงานจำนวนน้อยนิด แต่ยังขาดทั้งผู้ที่จะให้ความสนใจ และขาดความสนับสนุนจากทั้งองค์กรของรัฐ และเอกชนอย่างจริงจังและอย่างเป็นวิชาการอีกด้วย 4 ศตวรรษของอยุธยา

ดูจะพรำมัว สับสน และในบางครั้งสร้างความไม่เข้าใจ สร้างอคติแทนที่จะเป็นความรู้หรือทัศนคติที่ถูกที่ควรด้วยซ้ำไป เท่าที่พอจะมีให้เห็นอยู่เป็นประจำ ก็เป็นเพียงเรื่องของกษัตริย์และเรื่องของราชวงศ์ (ในทำนองประวัติศาสตร์แบบพงศาวดาร) กับบรรดากรณีกิจของการสงคราม ที่ส่วนใหญ่มักจะวนและเวียนซ้ำซากอยู่กับพม่า “อริราชศัตรู” เพียงชาติเดียว (ในขณะที่กัมพูชา ล้านนา ล้านช้าง และมลายูที่มีความสำคัญต่ออดีตอยุธยาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันนัก ถูกปัดหลุดจากหน้าประวัติศาสตร์ไป ทั้ง ๆ ที่อยุธยาเป็นผู้พิชิตกัมพูชา ขอม-เขมรต้องเสียกรุงศรีอยุธยา (นครวัด-นครธม) ในลักษณะเดียวกันกับพม่า เป็นผู้พิชิตอยุธยา และไทยต้องเสียกรุงศรีอยุธยา แต่ประวัติศาสตร์เช่นนี้ ไม่อยู่ในห้องเรียน และก็ไม่อยู่ในตำราเรียน ซึ่งก็หมายความว่าไม่อยู่ในจิตสำนึกหรือจินตนาการอดีตของเรานั่นเอง

ในวิทยานิพนธ์ของ Bryce Beemer เรื่อง *Constructing the Ideal State: the Idea of Sukhothai in Thai History, 1833-1957* ซึ่งเขียนขึ้นเพื่อรับปริญญาโท ทางสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยฮาวาย เมื่อปี 1999 นั้น ได้แบ่งสกุลของประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยไว้ 3 กลุ่มที่น่าสนใจดังนี้ คือ

1. Royal Nationalist Historiography (RNH) หรือ ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยมกษัตริย์ (ปวศ.ชาตินิยมกษัตริย์)
2. Official Nationalist Historiography (ONH) หรือ ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยมราชการ (ปวศ.ชาตินิยมราชการ)
3. Ultra-Nationalist Historiography หรือ ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยมรุนแรง (ปวศ.ชาตินิยมรุนแรง)

งานวิทยานิพนธ์ดังกล่าวมุ่งในการศึกษาสิ่งที่เรียกว่า *Sukhothai-ism* หรือ “ลัทธิสุโขทัยนิยม” ซึ่งก่อตัวมาได้ประมาณ 100 ปีพอดี คือนับตั้งแต่ช่วงปลายสมัยของรัชการที่ 5 โดยผลงานของสมเด็จพระยาคำรงฯ ซึ่งเป็น “ปวศ.ชาตินิยมกษัตริย์” ที่วาดเส้นทางเดินของประวัติศาสตร์ไทยเป็นเส้นตรง จากอดีตถึงปัจจุบัน จากเมืองไทยเดิม (อาณาจักรน่านเจ้า) ในจีน แล้วมาเป็นประวัติศาสตร์ 3 ยุคสมัย ตามลำดับ คือ สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ โดยที่ไทยมีพัฒนาการมาเป็นลำดับขั้น แล้วก้าวขึ้นถึงจุดสูงสุดในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งก็คือสมัยของพระองค์เอง

แต่ใน “ปวศ.ชาตินิยมราชการ” ซึ่งเป็นสกุลที่ถูกสถาปนาขึ้นมาโดยรัชกาลที่ 6 เอง แม้จะรักษาเส้นทางเดินแบบแรกอยู่ แต่ก็ให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับ “สมัยสุโขทัย” ที่ถือได้ว่าเป็น “ยุคทอง” (golden age) ที่คนไทยได้พัฒนาจน “ศิวิไลซ์” ถึงขั้นสูงสุด (ในด้านสถาปัตยกรรมเทียบเท่าอียิปต์โบราณ?) และมีระบบการปกครองที่ “ทันสมัย” (ใกล้เคียงกับ “ประชาธิปไตย” ของโลกตะวันตก) คือ การที่กษัตริย์ได้รับการยอมรับและ “เลือกสรร” มาโดย “เอนกนิกรสโมสรสมมุติ” ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมที่ได้รับการตีความใหม่ของพระองค์เรื่อง “พระร่วง” ยุคทองของสุโขทัยนี้รวมไปถึงเรื่องของศาสนาและวัฒนธรรม อันสมควรที่จะถือเป็นแบบอย่างแก่คนไทยในรุ่นปัจจุบัน (ของพระองค์)

ส่วนในสกุลที่ 3 อันเป็นผลงานของหลวงวิจิตรวาทการ ที่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมอย่างเต็มที่จากรัฐและรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งในสมัยแรก (2482-87) และสมัยหลัง (2491-2500) คือ “ปวศ.ชาตินิยมรุนแรง” นั้น แม้จะเจริญรอยในด้านการตีความว่าสุโขทัย เป็น “ยุคทอง” เช่นเดียวกันกับ “ปวศ.ชาตินิยมราชการ” ของรัชกาลที่ 6 ก็ตาม แต่ก็มีการสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมา เช่น ยืดขยาย “เมืองไทยเดิม” ให้ไกลและยาวออกไป

จากจีนภาคใต้ ไปจีนภาคกลาง ไปจนถึงภูเขาอัลไตในมองโกเลีย มีการ สอดแทรกสมัยธนบุรีเข้ามาระหว่างสมัยอยุธยากับรัตนโกสินทร์ (ที่มีได้มีใน งานของกรมพระยาดำรงฯ) และที่สำคัญก็คือ มีการสร้างภาพใหม่ ๆ ให้ “สมัยอยุธยา” ให้กลายเป็น “ยุคมืด ตกต่ำ เลวร้าย” “ไม่เป็นไทย” (เพราะ ไปลอกเลียนแบบขอม-เขมรมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทาส หรือการปกครองแบบ ศักดินา) ละทิ้งซึ่งคุณธรรมความดีของ “การปกครองบิดากับบุตร” หรืออื่น ๆ อีกมากมาย ฯลฯ

ผลของการตีความประวัติศาสตร์สกุลชาตินิยมรุนแรงนี้ ทำให้อยุธยา เป็นเสมือน “ยุคกลาง” หรือ “ยุคมืด” ในแบบของประวัติศาสตร์ยุโรปในขณะที่ สุโขทัยก็ต้องกลายเป็น “ยุคคลาสสิก” แบบกรีกและโรมันไปอย่างน่ามหัศจรรย์ ดังนั้นทั้งสุโขทัยและอยุธยา แทนที่จะเป็นเรื่องของ “ประวัติศาสตร์” ก็อาจ เป็นเรื่องของ “อุดมการณ์” ของรัฐและผู้ปกครองในรอบ 100 ปีที่ผ่านมา เสียมากกว่า

แม้ว่าการเสนอกรอบการศึกษาของ Bryce Beemer ดังกล่าวจะ มิได้เจาะจงวิเคราะห์ประวัติศาสตร์อยุธยา แต่อิทธิพลของสกุลต่าง ๆ ทั้ง 3 สกุล โดยเฉพาะอย่างยิ่งสกุลที่ 2 และ 3 นั้น มีอิทธิพลอย่างมหาศาลต่อ นักประวัติศาสตร์ นักเรียน ประวัติศาสตร์ รวมทั้งตำราเรียนของรัฐและรัฐบาล ที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ในบ้านเมืองของเรา และนี่ก็เป็น ที่มาของหนังสือเล่มนี้ ที่เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามแม้จะน้อยนิดที่จะถอด “ช่องโหว่” และแก้ไขปัญหา “ความยากจน” ทางอดีตของเรา

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย 2 ภาค ในภาคแรก เป็นเรื่องเกี่ยวกับ พระนามกษัตริย์และบุคคลสำคัญ รวมลำดับรัชสมัย เป็นข้อมูลที่มีได้มีการ วิเคราะห์หรือตีความทางประวัติศาสตร์นัก และจัดทำขึ้นมาเพื่อใช้ประกอบใน การเรียนการสอน วิชาประวัติศาสตร์และวิชามัคคุเทศก์ ณ มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์ ในช่วงทศวรรษ 2520 และ 2530 ส่วนภาคที่สอง เป็นการรวมบทความที่ผู้เขียนได้เขียนไว้อย่างกระจัดกระจายเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ระหว่างปลายทศวรรษ 2510 (นับตั้งแต่การเขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก และการตีพิมพ์ *The Rise of Ayudhya: A History of Siam in the Fourteenth and Fifteenth Centuries* โดย Oxford University Press เมื่อปี 2519) จนกระทั่งถึงปัจจุบัน บางบทความนั้นเคยรวบรวมตีพิมพ์เป็นหนังสือเล่มแล้วครั้งหนึ่ง คือ *เรื่องของสองนคร* (2524) ซึ่งได้รวมเรื่องราวที่เกี่ยวกับสุโขทัยไว้ด้วย แต่เนื่องจากในที่นี่ต้องการที่จะเน้นเกี่ยวกับอยุธยาเป็นพิเศษ จึงตัดเรื่องของสุโขทัยบางส่วนออกไป

นอกจากนี้ เนื่องจากในช่วงทศวรรษ 2530 ได้มีปรากฏการณ์ทางวิชาการที่สำคัญอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน คือ การตั้งข้อสงสัยต่อ *ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง* หรือ *จารึกหลักที่ 1* ว่าเป็น “ของจริงหรือของปลอม” ว่าเป็นหลักฐานที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยเอง หรือมาสร้างทีหลังในสมัยประมาณรัชกาลที่ 3 หรือ 4 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ดังจะเห็นได้จากข้อเสนอละเอียดของนักวิชาการไทยและเทศหลายท่าน โดยเฉพาะผลงานของ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ (ภาควิชาประวัติศาสตร์ มธ.) ทำให้การมอง หรือการเขียนสิ่งที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์สุโขทัย” เป็นเรื่องที่จะต้องใคร่ครวญและหาแนวทางใหม่ เราอาจจะต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษา “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของประวัติศาสตร์สุโขทัย” ด้วยซ้ำไป ดังที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์เล่มล่าสุดของ มุกหอม วงษ์เทศ เรื่อง *The Sound of a Society and the Fury of the Ivory Tower: Reflections on the Ram Khamhaeng Controversy* (1999) ตลอดจนงานหลายชิ้นของความพยายามที่จะ “รื้อถอนและปฏิสังขรณ์” ประวัติศาสตร์ไทยของ สุจิตต์ วงษ์เทศ และสำนัก ศิลปวัฒนธรรม ที่อยู่ “นอกราชการ”

ดังนั้น หนึ่งในความพยายามในหนังสือเล่มนี้ ก็คือความพยายามที่จะสะท้อนประวัติศาสตร์ในแง่มุมที่กว้างออกไป ไม่เน้นอยู่เพียงที่ผู้นำหรือวีรบุรุษ/สตรี แต่พยายามที่จะดึงประเด็นของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเข้ามาด้วย ดังจะเห็นได้จากบทความต่าง ๆ ในภาคที่ 2

การรวบรวมและจัดพิมพ์ครั้งนี้ไม่อาจจะทำได้หากมิได้รับความสนับสนุนและการเล็งเห็นคุณค่าทางวิชาการแห่งอดีตโดยมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย ร่วมกับ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองวโรกาสอันเป็นสิริมงคลยิ่งของการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ (2542) และการจัดสัมมนา “อยุธยาและเอเชีย” เมื่อวันอังคารที่ 23 พฤศจิกายน 2542 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร โดยที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีฯ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น เสด็จเป็นองค์ประธาน

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ต้องขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อ ฯพณฯ พลตำรวจเอก เกา สารสิน ประธานกรรมการมูลนิธิโตโยต้าฯ และคุณโยชิอากิ มูรามัตสึ ประธานบริษัทโตโยต้ามอเตอร์แห่งประเทศไทย รวมทั้งคุณฮิโรชิ อิมามิ ซึ่งนอกเหนือจากหนังสือเล่มนี้แล้ว ยังให้จัดพิมพ์ขึ้นมาพร้อมกับหนังสืออีก 2 เล่ม คือ *From Japan to Arabia: Ayutthaya's Maritime Relations with Asia* ซึ่งมี Kennon Breazcale แห่ง East-West Center เป็นบรรณาธิการ และ *บรรณานุกรมอยุธยา* อันเป็นความสนับสนุนร่วมของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กับสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อนึ่ง ในการรวบรวมจัดทำหนังสือ *อยุธยา: ประวัติศาสตร์และการเมือง* เล่มนี้ขึ้นมาใหม่ ผู้เขียนได้รับความช่วยเหลืออย่างยากที่จะหาคำบรรยายได้จาก อัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ (มหาวิทยาลัยรังสิต) ในการรับหน้าที่เป็น

บรรณาธิการ ตรวจสอบแก้ไขและเพิ่มเติมให้งานชิ้นนี้มีความหนักแน่นทางวิชาการยิ่งขึ้น
ขอขอบคุณ ล้ายวน เพชรแสงสว่าง ที่ทำให้หนังสือมีรูปแบบพร้อมด้วยเนื้อหา
และต้องขอขอบคุณต่อผู้ที่มีส่วนอย่างสำคัญอีกหลายท่านที่สามารถกล่าวนาม
ได้ทั้งหมด แต่ก็โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ณรงค์ชัย ศิริรัตน์มานะวงศ์ และ ปรีชา โพธิ
ที่ทั้งผลักดันและดันให้ผลงานต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ตลอดจนการจัดสัมมนา
“อยุธยาและเอเชีย” ได้ปรากฏเป็นจริง ขอขอบคุณ สิทธิกร นิพภยะ ที่ช่วย
รวบรวมบทความต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ให้เป็นหมวดหมู่ และท้ายที่สุด
วนิดา จันทนทัศน์ บรรณารักษ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ปลายฤดูฝน 2542

คลองชั้น กรุงเทพมหานคร

เกี่ยวกับผู้แต่ง

ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นนักประวัติศาสตร์ ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 หลังจากจบปริญญาเอกด้านประวัติศาสตร์จากมหาวิทยาลัยคอร์เนลล์ สหรัฐฯ ด้วยวิทยานิพนธ์เรื่อง *The Rise of Ayudhya : A History of Siam in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*. และตีพิมพ์เป็นหนังสือเมื่อ พ.ศ.2519 ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เริ่มงานวิชาการของตนด้วยความสนใจต่อประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยและอยุธยา ต่อมาขยายขอบเขตความสนใจทางวิชาการสู่ประวัติศาสตร์ไทยยุคใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับแต่การปฏิวัติ 2475 เป็นต้นมา ผลงานทางวิชาการที่สำคัญ ๆ ได้แก่ เรื่องของสองนคร : รวมบทความทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสุโขทัยและอยุธยา (2524) ประวัติศาสตร์การเมืองไทยยุคปัจจุบัน (2533) พม่า : ขบวนการนักศึกษากับประวัติศาสตร์อันระทึกใจ (2533) และบทบาทการเป็นบรรณาธิการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” จำนวน 20 เล่ม (2540-2541)

เกี่ยวกับบรรณาธิการ

อัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ เป็นอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิตสอนในวิชาวิวัฒนาการการเมืองไทยและวิชาสังคมกับเศรษฐกิจ จบปริญญาตรีด้านรัฐศาสตร์ (การเมืองการปกครอง) จากคณะรัฐศาสตร์ และปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หมายเหตุศักราช

เอกสารพงสาวดารและตำนานเก่าของไทยส่วนใหญ่ใช้ *จุลศักราช* เป็นหลัก แต่ในหนังสือเล่มนี้จะใช้ *พุทธศักราช/พุทธศตวรรษ* ควบคู่ไปกับ *คริสต์ศักราช/คริสต์ศตวรรษ* ดังนั้นในกรณีที่มีพม่า 2112/1569 ก็หมายถึง พ.ศ.2112 ซึ่งตรงกับ ค.ศ.1569 (โดยบวกหรือลบ 543) หรือหากมีพม่า ศตวรรษ 19/13 ก็หมายถึงพุทธศตวรรษที่ 19 ที่ตรงกับคริสต์ศตวรรษที่ 13 เช่นกัน (โดยบวกหรือลบ 6) หรือหากพิจารณาอย่างเฉพาะเจาะจงลงไป พุทธศตวรรษที่ 19 (พ.ศ.1801-1900) จะเท่ากับกึ่งกลางคริสต์ศตวรรษที่ 13 ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 (ค.ศ.1258-1356)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการนับศักราชเก่าของไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั่วไปใช้ตามจันทรคติแทนที่จะเป็นสุริยคติตามแบบโลกตะวันตก ดังนี้ การขึ้นศักราชใหม่ก็ตกอยู่ในช่วงสงกรานต์ไปแล้ว คือเกือบกลางเดือนเมษายนแทนที่จะเป็น 1 มกราคม จึงอาจจะทำให้เกิดความสับสนในการบวกหรือลบด้วย 543 ตามปกติ เช่นปีของการสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้น พงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวว่า “ศักราช 712 ปีขาลโทศก วันศุกร์ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 5 เพลา 3 นาฬิกา 9 บาท สถาปนากรุงพระนครศรีอยุธยา” หากคำนวณเป็นวันเดือนและปีพ.ศ. จะพบว่าในส่วนกลางวันและเดือนนั้นมีความแตกต่างกัน คือ 1) ประเสริฐ ณ นคร คำนวณไว้ว่าตรงกับวันที่ 4 มีนาคม 2) หลวงวิจิตรวาทการ คำนวณไว้ว่าตรงกับวันที่ 24 มีนาคม 3) ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ คำนวณไว้ว่าตรงกับวันที่ 7 เมษายน 4) หลวงวิศาลดรุณกร (ชั้น สาริกบุตร) คำนวณไว้ว่าตรงกับวันที่ 3 มีนาคม แต่ทุกท่านต่างเหมือนกันเมื่อคำนวณว่าคือปี พ.ศ.1893 ดังนั้นถ้าเอา 543 ลบตามปกติก็จะกลายเป็น ค.ศ.1350 ซึ่งก็ไม่ถูกต้อง เพราะวันเดือนที่คำนวณมาทั้งหมดนั้นต่างก็ยังเป็นปีเก่าอยู่ยังไม่ถึงสงกรานต์และยังไม่ขึ้นปีใหม่ของไทย (แต่ผ่านปีใหม่ของฝรั่งไปแล้ว) จะลบด้วย 543 ตามปกติไม่ได้ แต่ต้องลบด้วย 542 แทน ซึ่งก็จะตรงกับ ค.ศ.1351 ฉะนั้นในกรณีเช่นนี้เป็นกรณีพิเศษ ต้องเขียนว่าปีสถาปนากรุงศรีอยุธยา คือ 1893/1351 มิใช่ 1893/1350 และประเด็นดังกล่าวนี้จะเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงตลอดสมัยอยุธยาในหนังสือเล่มนี้

สารบัญ

	หน้า
คำแถลงมูลนิธิโคโยต้าประเทศไทย	(3)
รายนามคณะกรรมการมูลนิธิโคโยต้าประเทศไทย	(7)
รายนามคณะกรรมการบริหารมูลนิธิโคโยต้าประเทศไทย	(8)
คำแถลงมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	(9)
รายนามคณะกรรมการบริหาร	
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	(12)
คำนำ	(13)
เกี่ยวกับผู้แต่ง-บรรณาธิการ	(21)
หมายเหตุศักราช	(24)
 ภาค 1 พระมหากษัตริย์และบุคคลสำคัญ	 1
อาณาจักรอยุธยา	3
พระเจ้าอู่ทอง	15
พระราเมศวร	20
พระบรมราชาธิราชที่ 1	23
เจ้าสามพระยา	25
พระบรมไตรโลกนาถ	29
ศรีสุดาจันทร์	32
พระสุริโยทัย	41
พระมหาธรรมราชา	44

	(23)
พระนเรศวร	47
พระเอกาทศรถ	51
พระเจ้าทรงธรรม	54
พระเจ้าปราสาททอง	63
พระนารายณ์	67
โกษาปาน	73
พระเพทราชา	76
พระเจ้าเสือ	79
พระเจ้าท้ายสระ	82
พระเจ้าบรมโกศ	84
พระมหากษัตริย์อยุธยา	87
 ภาค 2 เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง	 109
ชุมชนอยุธยา-อยุธยา : ปัญหาเรื่องวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจ และสังคม	111
อยุธยา : ราชธานีและเมืองท่าของสยาม สายสัมพันธ์กับจีนในพุทธศตวรรษที่ 19-20	145
พุทธศาสนาและการรวมอาณาจักรสมัยต้นอยุธยา (1893-1991/1351-1448)	171
ชิมอง เดอ ลาลูแบร์	189
กบฏไพร่สมัยอยุธยากับแนวคิดผู้มีบุญ-พระศรีอาริย์-พระมาลัย	203
สำเนียงไทยสมัยอยุธยา-รัตนโกสินทร์กับปัญหาสำเนียงสุพรรณ สำเนียงหลวงหรือพูดเหนือ	251
ชาวอยุธยาในพระบรมโพธิสมภารของกษัตริย์พม่า ในปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 23	258

Ayutthaya Port Polity

Seen from East Asian Sources

Yoneo ISHII
KUIS

History of the Kingdom of Ayutthaya (1351-1767) has long been regarded as an interim period between often idealized kingdom of Sukhothai (? 1240s-1438) and contemporary Ratanakosin dynasty which continues to this day. In contrast to the paternalistic regimes of Sukhothai as depicted in the celebrated Ramakhamhaeng inscription where the king was respected as a merciful father of his subject, the Ayutthayan polity is often described as more despotic and absolutist one with its exploitative corvee and slavery system allegedly introduced to the Land of the Free from the Angkor Empire of Cambodia. This conventional view on the nature of the Ayutthayan kingdom seems to have further endorsed and rather reinforced by Marxist discourse in recent years.

In this paper, I would like to propose a somewhat different picture of Ayutthayan polity by seeing her as a celebrated example of highly developed port-polity in pre-modern Southeast Asia. Throughout her five century long history, Ayutthaya flourished and enjoyed great prosperity under the leadership of outward-looking kings whose policy was to strengthen the national power by promoting maritime trade in the Age of Commerce. This picture might diametrically be contrasted to the long-accepted view of Ayutthaya being an agrarian-based, inward-looking despotic type of monarchy. This revisionist view is derived from my reading of some Ryukyuan and Japanese sources, which have been hitherto insufficiently consulted by historians of Thailand.

What did foreign visitors to the city of Ayutthaya first notice about the Siamese capital? The majority of western observers wrote of course about the monasteries, pagodas, and the Royal Palace, but they also mentioned the canals and the rivers. The waterborne way of life of Ayutthaya residents was very striking to foreigners, hence the comparisons with Venice and Amsterdam. The markets of Ayutthaya were varied in nature and numerous, and included some "floating" (waterborne) markets too. Commerce in the seventeenth century thrived: that much is clear from the surviving records, and is even reflected in Siamese chronicular evidence, which refer to the "French [sic] sea captain" Phaulkon. The Sri Lanka envoys that visited Siam in the mid-eighteenth century also wrote about the busy commercial traffic in the port of Ayutthaya. But the Europeans, especially, emphasised that the major trader in Ayutthaya, and indeed in the whole kingdom, was the king himself. The role of the king as a great merchant, with his own ships and junks, as well as his storehouses and monopolies, must have been taken for granted by the chroniclers, who preferred to record political and dynastic events.

Even from foreign documents, it is still nevertheless evident that Ayutthaya was the capital of a Theravada Buddhist state dominated by a royal court, which was in turn presided over by a king who was revered almost as a god. The king's fortified palace was in some ways a city-within-a-city, while the most splendid of Ayutthaya's monasteries were the royal monasteries. The city was at its most replendent during days when there were royal ceremonies or processions. The dominance of the king's court over the life of the city seems undeniable, but Ayutthaya was more than a settlement serving the needs of the king and his family alone. The official class or nobility (*Khunnang*) grew into an important class in Siamese society. Its political and social significance was tied up with the royal court, but by the seventeenth and eighteenth centuries its members had become key parts of a cosmopolitan port city as well. Indeed, the official class soon absorbed into its ranks several non-Siamese personnel. As Anthony Reid (1993) has observed, the island-city of Ayutthaya was in parts sparsely settled, with only the areas near the port and the "Moors" and Chinese streets being heavily populated.

Taking advantage of her geographical position, the Ryukyans were engaged in triangular trade in the East and the South China Seas whereby linking East Asian markets with those in Southeast Asia. For example, they brought Chinese porcelains and fine clothes or Japanese folding paper fans and sulphur to Southeast Asia in exchange for tropical products such as pepper and sapanwood, which are in great demand in China. In our document, the Ryukyuan wished first of all to sell the Chinese porcelains they brought with to Ayutthayan merchants. However, when they reached Ayutthaya to dispose their merchandises, they met an intervention by the Ayutthayan port authorities who did not allow the incoming Ryukyans to do so and made them to sell their porcelains to the Thai port authorities with the prices fixed by the Thai officials. The term used in the text read *kuan-mai* which means "official sale". And furthermore, when they tried to procure sapanwood from local merchants, they were again intervened by the authorities and obliged to purchase sapanwood from the port authorities with the price imposed by the Siamese officials. This latter practice is quoted as *Kuang-mai* or "official purchase" the term, which is contrasted against the prohibited *si-mai* or "private purchase". It is interesting to note that, in order to show their dissatisfaction about the trade control they had faced, the Ryukyuan traders is said to have suspended their visit to Ayutthaya for two years, although they eventually resumed their voyage in 1421.

The Rekidai Hoan documents imply that the said trade control at the port of Ayutthaya revived from time to time, often causing complaints of the Ryukyuan traders. Some document dated 1431 refers to a case in which the chief of Siamese officials who allegedly claimed that he had been entitled by the king, virtually confiscated all the cargo which the Ryukyuan traders had brought with nominal compensation, thereby incurring a great loss upon the traders. This might be taken as an indication that there occurred from time to time some irregularities in the execution of trade control system at Ayutthaya in those early years. Despite of these problems, however, our sources clearly indicate that the Ryukyuan trade with Ayutthaya continued to prosper for 145 years from

1425 through 1570, since one or two ships regularly visited the port of Siam. In response to the Ryukyuan visits, Ayutthayan ships were also dispatched to Ryukyu according to the *Rekidai Hoan* records. At least three visits of Siamese ships to Ryukyu were recorded in our documents for the years 1479, 1480 and 1481, which correspond to the reign of King Boromatrailokanat.

Japanese traders started their trade with Ayutthaya as early as 1590s. It is believed that the so-called Vermilion Seal Ship Trade was inaugurated under Toyotomi Hideyoshi. This was further developed and institutionalized when Tokugawa Ieyasu began his Shogunate in 1603. In the following year, four of the first "goshuin-jo" or trade licenses were issued to Japanese ships bound for Ayutthaya. For the following 31 years until 1635 when the Tokugawa Shogunate suddenly changed its policy of promoting Japanese ships trading abroad and prohibited any Japanese from going abroad for trade, 55 ships were dispatched to trade at the port of Ayutthaya, in average 1.8 ships per year. Each ship could carry two to three hundred tons of cargo. Most important merchandise procured by the Japanese traders in Ayutthaya were deer hide and sapanwood, which were in continuous demand in Japanese market.

The vacuum caused by the abolition of Vermilion Seal Ship Trade was eventually filled by the Ayutthaya based V.O.C. ships and Chinese junks of variety of provenance. In order to show the activities of Chinese junks at Ayutthaya during the late 17th and early 18 centuries. I would like to mention here our second group of documents, namely the *Tosen Fusetsu-gaki*. In this collection of reports made by Chinese junk crews who entered the port of Nagasaki, we find 66 reports derived from Ayutthaya which cover 49 years between 1679 through 1728, the years falling in the reigns of Ban Plu Luang dynasty starting from Phra Narai, Phra Phetracha, Phrachao Sua, and Thai Sa. Since one report was prepared for every incoming junk, the number of reports indicates that 66 junks entered Nagasaki during that period, corresponding to average 1.4 junks per year. An important point to emphasize here is that out of 66 junks, 25 ships or 38% were the royally commissioned junks. This is an eloquent evidence of the Ayutthayan kings' keen interests in foreign trade.

What I have discussed so far is to show that the financial basis for Ayutthayan kingdom was placed upon the promotion of external trade, through which to enrich the royal treasury. It is usually said that the greatest concern of Ayutthayan kings were mobilization of man power and corvee labours, which were the most important means of the recruitment of human sources, the argument leading us to believe the despotic nature of Ayutthayan polity. I do not deny categorically this discourse which might reflect a part of truth. However, should it overshadow the importance of the role played by external trade, this long accepted view should need appropriate revision. Ayutthaya was one of the most powerful kingdoms in Southeast Asia and this power should be found in its outward-looking policy of the promotion of maritime trade. For the further development of the history of Ayutthaya, I would like to emphasize the importance of viewing the kingdom of Ayutthaya as a most celebrated example of port-polity in pre-modern Asia and wish to encourage students of Ayutthayan people were energetically engaged.

ศิลปะอยุธยา

ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์

"ศิลปะอยุธยา" หมายถึงผลงานทางทัศนศิลป์ที่สร้างขึ้นภายในขอบเขตของราชอาณาจักรสยามระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๙๓ (ค.ศ. 1350/1351) ถึง พ.ศ. ๒๓๑๐ (ค.ศ. 1767) ภายในช่วงระยะเวลา ๔๑๗ ปีนี้ได้มีการสร้างสรรค์ผลงานที่ผู้สร้างจงใจให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้พบเห็นไว้มากมาย แต่เท่าที่หลงเหลืออยู่จนถึงทุกวันนี้เป็นผลงานประเภทที่สร้างด้วยถาวรวัตถุซึ่งส่วนใหญ่สร้างขึ้นในพุทธศาสนา มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ผลิตขึ้นภายใต้ความเชื่อของศาสนาอื่นและเพื่อประโยชน์ใช้สอยในราชสำนัก กระนั้นก็ตามด้วยระยะเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัดเพียงหนึ่งชั่วโงนนี้ผู้เขียนคงทำได้แต่เพียงเสนอการกำหนดอายุเวลาใหม่ของศิลปะอยุธยาจากผลงานการค้นคว้าล่าสุดโดยมีสาระสำคัญอยู่ที่การปรับเปลี่ยนความเข้าใจที่มีมาแต่เดิมเพื่อเป็นแนวทางใหม่ให้กับการศึกษาศิลปะสมัยอยุธยาที่จะดำเนินต่อไปในอนาคต การกำหนดอายุใหม่ดังกล่าวกระทำโดยการจำแนกพุทธศิลป์อยุธยาตามพัฒนาการของความเชื่อในพุทธศาสนาแต่ละนิกายในช่วงระยะเวลาต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบ^{๑)} โดยแบ่งเป็น

ศิลปะในนิกายเถรวาท ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ – ต้น ๒๐ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ 13 – กลาง 14)

ศิลปะในนิกายลังกาวงศ์ ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ – พ.ศ. ๒๑๑๒ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 – ค.ศ. 1569)

ศิลปะในนิกายสยามวงศ์ พ.ศ. ๒๑๑๒ – พ.ศ. ๒๓๑๐ (ค.ศ. 1569 – ค.ศ. 1767)

อย่างไรก็ตามศิลปะของอยุธยามีได้เริ่มขึ้นพร้อมกับการที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๙๓ (ค.ศ. 1350/1351) แต่มีพื้นฐานมาจากศิลปะภายใต้อิทธิพลความเชื่อของลัทธิวัชรยานในกัมพูชาและลัทธิวัชรยานที่มีพัฒนาการขึ้นในประเทศไทยมาร่วมสามศตวรรษก่อนหน้านั้นแล้ว

กรุงศรีอยุธยาเกิดจากการรวมของอาณาจักรที่จีนเรียกว่า "เสียน" (สยาม) เข้ากับอาณาจักร "หลัวหู่" (ละโว้) ในปี พ.ศ. ๑๘๙๒ (ค.ศ. 1349) ตามคำให้การของ วังด้ายวน^{๒)} หลังจากนั้นมาจึงเรียกอณาจักรที่รวมกันนี้ว่า "เสียนลือ" ทั้งอาณาจักรสยามและอาณาจักรละโว้ต่างก็เคยเป็นประเทศราชของอาณาจักรกัมพูชามาตั้งแต่ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ 10) และเนื่องจากดินแดนในแถบตอนล่างของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเคยอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองพระนครจึงได้รับอักษรวิธี อันได้แก่อักษรขอม ภาษาเขมร ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมจากเมืองพระนครของเขมร ดังนั้นชาวมอญและชาวพม่าจึงเรียกกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ว่า "ขอม"^{๓)} ด้วยเหตุนี้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๔ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ 14) เป็นต้นมาชาวขอมเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทในการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมในดินแดนบริเวณตอนล่างของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จนเมื่อพม่าเข้ายึดครองกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกในปีพ.ศ. ๒๑๑๒ (ค.ศ. 1569) และสถาปนาออกญาพิษณุโลกเป็นสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๑๓๓/ค.ศ. 1569-1590) ปกครอง

^{๑)} พิริยะ ๒๕๔๑

^{๒)} Kasetsin 1992, 76

^{๓)} วินัย ๒๕๒๕, ๕๒

กรุงศรีอยุธยา ชาวไทยจึงได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในประเทศสยาม^๔ ดังสะท้อนให้เห็นในการเปลี่ยนแปลงทางด้านศาสนาและความเชื่อซึ่งมีอิทธิพลต่อรูปแบบของพุทธศิลป์ตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ 16) เป็นต้นมา

ศิลปะวัชรยานจากกัมพูชา ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ – ต้น ๑๙ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ 10 – กลาง 13)

ชาวขอมดังกล่าวนับถือพุทธศาสนาลัทธิวัชรยานของกัมพูชา ซึ่งลัทธินี้นับถือพระปาญจสุต อันได้แก่ พระชินพุทธเจ้าห้าพระองค์และพระวัชรสัตว์พุทธเจ้าอันเป็นพระนามที่เขมรถวายแด่ พระมหาไวโรจนพุทธเจ้าหรือพระอาทิตย์พุทธเจ้าซึ่งเป็นพระชินพุทธเจ้าพระองค์ที่หก นอกจากนั้นแล้ว ในจารึกกัมพูชายังได้กล่าวถึงพระคัมภีร์ *ศรีสมาจะ* ซึ่งย่อมาจาก *ศรีคุหยสมาจตันตระ* อีกด้วย^๕ ในรัชกาล ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๕๗/ค.ศ. 1181-1214) ได้ทรงยก ลัทธิวัชรยานให้เป็นศาสนาประจำพระราชอาณาจักรของพระองค์ นอกจากนี้ยังโปรดให้สร้าง "อโรคยศาล" ขึ้นทั่วพระราชอาณาจักรเพื่อถวายแด่พระโพธิ์ชัยคุรุไวฑูรยประภา พระศรีสุรยไวโรจน จันทโรจและพระศรีจันทรไวโรจนโรหิณีตะ ซึ่งเป็น "ผู้จัดความมิดคือโรคของประชาชน"^๖ นอกจากนี้ ยังมีพระเทวโษที่จารึกกัมพูชาเรียกว่าพระวัชรินซึ่งได้รับการเคารพบูชาอย่างแพร่หลายโดยเห็นได้จาก มณฑลของพระองค์ที่มีเป็นจำนวนมาก

พระพุทธรูป

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในช่วงระยะเวลาส่วนใหญ่เป็นรูปพระวัชรสัตว์พุทธเจ้า อันได้แก่ พระพุทธรูปยืน พระหัตถ์ทั้งสองประทานอภัย ทรงอุณหิส กรองคอและปิ่นแห่ง เช่นองค์ที่พบใน กรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๑) และพระพุทธรูปนาคปรกประทับ ขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ ทรงอุณหิสและกรองคอ เช่นองค์ที่ได้มาจากวัดหน้าพระเมรุ จังหวัด พระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๒) อนึ่งการที่พระพุทธรูปดังกล่าวทรงอาภรณ์เครื่องประดับนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าพระวัชรสัตว์พุทธเจ้าทรงเป็นราชาของเหล่าพระตถาคต นอกจากนั้นแล้วยังนิยมสร้างรูป พระโพธิ์ชัยคุรุ อันได้แก่ พระพุทธรูปทรงเครื่องนาคปรก ปางสมาธิ ทรงถือหมอน้ำอมฤตในพระหัตถ์ พร้อมด้วยพระศรีสุรยไวโรจนจันทโรจคือพระโพธิ์สัตว์โลกเศรษฐีกรและพระศรีจันทรไวโรจนโรหิณีตะ อันได้แก่พระนางปรัชญาปารมิตาสองกร พระโพธิ์ชัยคุรุพร้อมด้วยบริวารทั้งสององค์นี้คงจะประดิษฐาน ในปราสาทสามองค์โดยมีตัวอย่างจากพระพิมพ์ที่พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัด พระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๓)

^๔ Vickery 1996, 141-142

^๕ Prapandvidya 1990, 12-13

^๖ จารึกในประเทศไทย เล่ม ๔ ๒๕๒๔, ๒๓๔

ศิลปะวิชัยยาน ประमाणพุทธศตวรรษที่ ๑๔ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ 13-14)

ในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๘ ซึ่งทรงครองราชย์อยู่ที่เมืองพระนครในช่วงปี พ.ศ. ๑๗๘๖-๑๘๓๘ (ค.ศ. 1243-1295) ได้ทรงต่อต้านพุทธศาสนาอย่างรุนแรงและมีการทำลายพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะพระองค์มีพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้าในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวะ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ลัทธิวิชัยยานในอาณาจักรกัมพูชาต้องสิ้นสุดลงในช่วงทศวรรษสุดท้ายของรัชกาลนี้ และในขณะเดียวกันชาวขอมก็ได้ตั้งตนเป็นอิสระจากอาณาจักรกัมพูชาโดยทั้งอาณาจักรสยามและละโว้ต่างก็ส่งเครื่องราชบรรณาการไปยังประเทศจีน^๗

พระพุทธรูป

ลัทธิวิชัยยานยังคงเป็นที่แพร่หลายอยู่ในช่วงระยะเวลานี้แต่ได้พัฒนาการจนมีลักษณะเฉพาะเป็นแบบท้องถิ่นมากขึ้น เช่นการนำเอารูปแบบใหม่ๆ จากประเทศอินเดียแบบปาละ-เสนะ (ประมาณ พ.ศ. ๑๒๕๓-๑๗๗๓/ค.ศ. 750-1230) มาผสมผสานกับรูปแบบที่ได้รับจากกัมพูชา เช่นรูปพระมหาไวโรจนะปางหมุนธรรมจักร ดุนทองคำ (รูปที่ ๔) และรูปพระโมเดระยพุทธเจ้าทรงอุณหิสหลายยอด ดุนทองคำ (รูปที่ ๕) ที่พบที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งพระพุทธรูปดุนทองคำเหล่านี้ใช้ในการวางฤกษ์ศาสนสถาน นอกจากนั้นยังนิยมสร้างรูปพระพุทธรูปเจ้าสามองค์ประทับบนบัลลังก์ในเรือนแก้ว ซึ่งอาจจะได้แก่พระโมเดระยพุทธเจ้าเคียงข้างด้วยพระศากยมุนีและพระอมิตาภะอันเป็นลักษณะที่นิยมในประเทศจีน (รูปที่ ๖)^๘ และพระศากยมุนียืน พระหัตถ์ขวาประทานอภัยหน้าพระอุระ พระกรซ้ายทอดตามพระวรกาย (รูปที่ ๗) พระพุทธรูปทั้งสามแบบนี้พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้ยังมีพระศากยมุนีนาครปรกประทับขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย อีกด้วย (รูปที่ ๘) เนื่องจากการพบพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะดังกล่าวมานี้พร้อมกับที่จับของกระดิ่งซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญที่ใช้ในพิธีสงฆ์ของลัทธิวิชัยยาน เช่นที่พบที่จังหวัดสมุทรสาคร^๙ จึงสันนิษฐานได้ว่าพระพุทธรูปเหล่านี้น่าจะสร้างขึ้นภายใต้ความเชื่อของลัทธิวิชัยยานเช่นกัน

ปราสาท

รูปแบบของปราสาทที่สร้างขึ้นในช่วงระยะเวลานี้มีตัวอย่างคือ แผ่นหลังของซุ้มเรือนแก้ว ลัทธิที่พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งด้านหลังเป็นรูปปราสาทจัตุรมุขห้าชั้น (รูปที่ ๙) ตั้งอยู่บนฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ ปราสาททั้งห้าชั้นนี้มีที่เป็นซุ้มบัญชาสี่ชั้น ชั้นที่ห้ามีแต่กลีบขนุน ยอดเป็นบัวหงายรองรับปัญญาสุล ขอบนอกของศิขรเป็นรูปไข่ ส่วนที่กว้างที่สุดได้แก่ซุ้มบัญชาชั้นที่หนึ่ง ส่วนด้านหน้าของแผ่นหลังดังกล่าวนี้ (รูปที่ ๑๐) มีรูปพระสฤปสามองค์ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันหมดกล่าวคือ องค์ระฆังเป็นทรงหม้อ *ปฺรณมฺภฏ* ตั้งอยู่บนฐานปัทม บัลลังก์ทรงกลม ยอดเป็นปลี

^๗ Flood 1969, 220-227

^๘ Snellgrove 1978, 366

^๙ พิริยะ, ลักษณะไทย

พระสฤป

พระสฤปจำลองลัทธิซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบที่เป็นการผสมผสานกันระหว่างรูปแบบซึ่งสืบทอดมาจากท้องถิ่นกับรูปแบบที่รับมาจากศิลปะอินเดียแบบปาละ-เสนะ โดยนิยมทำแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยม^{๑๐} หรือแปดเหลี่ยม (รูปที่ ๑๑) ที่ฐานมีขั้วมทิศประดิษฐานพระพุทธรูป องค์ระฆังทรงกระบอกมีลวดบัวคั่น บัลลังก์ทรงกลม ยอดทรงหม้อ *ปुरुณฆฏ* ไม่มีฉัตรหรือปล้องไฉน

ศิลปะเถรวาทในประเทศไทย ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ – ต้น ๒๐ (คริสต์ศตวรรษที่ 13 – กลาง 14)

ในช่วงระยะเวลาที่ลัทธิวัชรยานยังเป็นที่แพร่หลายในประเทศไทยนั้น นิกายเถรวาทซึ่งเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๓ (ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 7) นั้นยังคงปรากฏอยู่โดยมิได้ขาดหายไปและยังได้รับอิทธิพลจากลัทธิวัชรยานเข้ามาผสมผสานด้วยดังปรากฏหลักฐานคือจารึกซึ่งพบที่วัดดอนแก้ว จังหวัดลำพูน ที่กล่าวถึง พญาสวาสลัทธิ กษัตริย์ชาวมอญที่ปกครองนครทริภุญไชยได้เสด็จออกผนวชพร้อมด้วยพระราชโอรสในปี พ.ศ. ๑๗๖๒ (ค.ศ. 1219)^{๑๑}

พระพุทธรูป

ส่วนนิกายเถรวาทในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้นถึงแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรมายืนยัน แต่พระพุทธรูปส่วนใหญ่ที่สร้างขึ้นในช่วงระยะเวลานี้ก็เป็นรูปพระสมณโคดมมากกว่ารูปพระพุทธรูปเจ้าพระองค์อื่นๆ นอกจากนั้นแล้วเนื้อหาทางประติมานิรมลวิทยาของพุทธศิลป์ที่พบในบริเวณนี้ยังให้ความสำคัญกับพุทธประวัติอันเป็นที่นิยมในพุทธศาสนานิกายเถรวาท ดังเช่นแผงลัทธิซึ่งมีสองด้าน ด้านหนึ่งแสดงภาพพระสมณโคดมเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์และทรงเทศนาธรรมโปรดพระประยูรญาติ อีกด้านหนึ่งเป็นรูปพระสมณโคดมทรงแสดงธรรมโปรดพระนางยโสธราและพระราหุล (รูปที่ ๑๒)

พระพุทธรูปของชาวขอมที่สร้างขึ้นในช่วงระยะเวลานี้มักเป็นพระพุทธรูปยืนประทานอภัยด้วยสองพระหัตถ์ ทรงครองจีวรคลุมพระอังสาทั้งสองข้าง (รูปที่ ๑๓) พระพุทธรูปดังกล่าวได้กระทำปาฏิหาริย์จนเป็นที่นับถือและรู้จักกันในพระนามว่า "พระบางเจ้า"^{๑๒} รูปพระบางจำลองจึงเป็นที่แพร่หลายตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ 14) เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังนิยมสร้างพระพุทธรูปประทับขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ครองไตรจีวร พระเกศาเป็นก้นหอยและมีพระรัศมีเป็นเปลว ดังเช่นพระพุทธรูปทองคำที่พบในกรุพระปรางค์วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๑๔) พุทธลักษณะดังกล่าวนี้น่าจะจำลองมาจากพระลวปภูมิมาซึ่งคงจะเป็นพระพุทธรูปสำคัญของเมืองละโว้^{๑๓} รวมไปถึงยังมีการสร้างพระพุทธรูปดินทองคำที่พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัด

^{๑๐} ตำราวรรณภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา ๒๕๖๕, รูปตรงข้ามหน้า ๔๔

^{๑๑} Coedès 1926, 189-192

^{๑๒} สว่าง ๒๕๒๖ : ๑๗๗-๑๗๘, ๒๐๓-๒๑๐

^{๑๓} พิริยะ ๒๕๓๓, ๔๒-๔๓

พระนครศรีอยุธยาอีกเช่นกันซึ่งมีพุทธลักษณะคือพระหัตถ์ขวาประทานอภัยหน้าพระอุระ พระกรซ้ายทอดตามพระวรกาย (รูปที่ ๑๕)

พระสถูป

รูปแบบของพระสถูปนั้นเห็นได้จากพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ขุดได้จากกรุพระปรางค์วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๑๖) ซึ่งอาจสร้างขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔) พระสถูปดังกล่าวซ้อนกันอยู่ ๗ ชั้น ชั้นที่ ๕ มีองค์ระฆังตั้งอยู่บนฐานกลมสองชั้นซึ่งรองรับด้วยฐานลูกแก้ว ฐานเขียงและฐานไพทีสูง เหนือองค์ระฆังมีลวดบัว บัลลังก์ทรงกลมและฉัตรยอดปลีซึ่งรองรับปัญจศูล ส่วนพระสถูปชั้นที่ ๕ มีลักษณะใกล้เคียงกันเว้นแต่ไม่มีปัญจศูล

ศิลปะในนิกาลลังกาวงศ์ ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ – พ.ศ. ๒๑๑๒ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ – ค.ศ. ๑๕๖๙)

หลังจากปี พ.ศ. ๑๘๙๓ (ค.ศ. ๑๓๕๐/๑๓๕๑) เมื่อกรุงศรีอยุธยาได้เป็นราชธานีของอาณาจักรสยามแล้ว ชาวขอมคงต้องการชำระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่ตนนับถืออยู่ให้ใกล้เคียงกับต้นกำเนิดของนิกายนี้ จึงได้ส่งพระภิกษุเดินทางไปศึกษาเพิ่มเติมที่ลังกา ในบรรดาพระภิกษุที่เดินทางไปยังลังกาที่สำคัญได้แก่พระธัมมกิตติเถระซึ่งไปอุปสมบทที่ลังกาและศึกษาอยู่กับพระธัมมกิตติผู้เป็นพระสังฆราชในรัชกาลของพระเจ้าภูวโนกพาหุที่ ๕ (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๙๑๓–๑๙๕๑/ค.ศ. ๑๓๗๐–๑๔๐๘) เมื่อเดินทางกลับมายังกรุงศรีอยุธยาแล้วพระธัมมกิตติเถระได้จำพรรษาอยู่ที่วัดลังกา และ ณ ที่นั่นท่านได้รับจากพระคัมภีร์ *สทัมมสังคหะ* ขึ้นเป็นภาษาบาลี^{๑๙}

พระรัตนปัญญาเถระผู้แต่งหนังสือ *ชินกาลมาลีปกรณ์* ขึ้นในปีพ.ศ. ๒๐๖๐ (ค.ศ. ๑๕๑๖–๑๕๑๗) ที่นครเชียงใหม่ได้กล่าวว่า เมื่อปีพ.ศ. ๑๙๖๗ (ค.ศ. ๑๔๒๓–๑๔๒๔) พระเถระ ๘ รูปจาก “กัมโพช” ซึ่งหมายถึงลพบุรีและอยุธยา^{๒๐} พร้อมด้วยพระภิกษุจากเชียงใหม่อีก ๒๕ รูปได้เดินทางไปลังกาและได้อุปสมบทใหม่บนแพในแม่น้ำกัลยาณี และเมื่อเดินทางกลับถึงกรุงศรีอยุธยาจึงอุปสมบทให้กับพระมหาเถรสีลวิสุทธิผู้เป็นพระอาจารย์ของพระมเหสีในสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๙๖๗–๑๙๘๑/ค.ศ. ๑๔๒๔–๑๔๔๘)^{๒๑} จึงนับเป็นการสถาปนา นิกายสิงหลภิกขุขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา

^{๑๙} Sirisena 1995, 3

^{๒๐} Vickery 1980, 372

^{๒๑} Ratanapañña 1968, 129–131

พระพุทธรูป

นิกายสิงหลภิกขุให้ความสำคัญกับพระปฏิมาสององค์ อันได้แก่ "พระสีหปฏีมา" หรือ พระพุทธรูปสิงห์ และ "พระรัตนปฏีมา" หรือพระแก้วมรกต^{๑๗} ซึ่งมีการจำลองพระพุทธรูปทั้งสององค์ สืบต่อกันมาจนทุกวันนี้

หลักฐานจากจารึกของล้านนาแสดงให้เห็นว่าพระสีหปฏีมามีพุทธลักษณะคือ เป็นพระพุทธรูป ประทับขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัย มีพระวรกายอวบอ้วน พระอุระนูน พระพักตร์กลม ชายจีวรสั้น เหนือพระถัน ขมวดพระเกศาใหญ่ พระรัศมีเป็นดอกบัวตูม อันได้แก่พระพุทธรูปที่สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียกว่าแบบเชียงแสนชั้นแรก^{๑๘} พุทธลักษณะเช่นนี้ยังใกล้เคียงกับ พระพุทธรูปสิงห์ของเมืองนครศรีธรรมราช (รูปที่ ๑๗) และพระพุทธรูปแบบ "ขนมดัม" ของอยุธยา (รูปที่ ๑๘) ดังนั้นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะดังกล่าวจึงได้แก่พระสีหปฏีมา^{๑๙}

ส่วนพระรัตนปฏิมานั้นมีพุทธลักษณะคือ เป็นพระพุทธรูปประทับขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ ชายจีวรยาวจรดพระนาภี พระรัตนปฏิมานี้มีการจำลองน้อยกว่าพระพุทธรูปสิงห์มากทั้งนี้อาจเป็น เพราะทำด้วยวัสดุที่หายากจึงมักจำลองด้วยศิลา เช่นองค์ที่พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัด พระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๑๙)

หนังสือ *ชินกาลมาลีปกรณ์* ยังได้กล่าวถึงพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่งที่มีพระนามว่า "พระสิขีพุทธรูปปฏิมา" ซึ่งกษัตริย์จากอยุธยาพระองค์หนึ่งได้ทรงยกกองทัพมาตีนครเขลางค์และยึด พระสิขีพุทธรูปปฏิมาไปจากวัดกุฎีขาวในปี พ.ศ. ๒๐๕๖ (ค.ศ. 1515)^{๒๐} พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ซึ่งพบที่ อำเภอดำรง จังหวัดเชียงใหม่ มีจารึกที่ฐานว่าหล่อขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๘๔ (ค.ศ. 1541) น่าจะแสดงให้เห็นว่าพระสิขีพุทธรูปปฏิมานั้นเป็นพระพุทธรูปประทับขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ทรงอุณหิส สังวาล พาหุรัดและทองกร^{๒๑} ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าพระพุทธรูปทองคำที่พบในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๒๐) ซึ่งมีพุทธลักษณะเดียวกันนี้อาจจะเป็นพระสิขีพุทธรูปปฏิมา

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเป็นจำนวนมากในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ 15) น่าจะได้แก่พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยประทับขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ ทรงอุณหิสและมีมงกุฎทรง กรวยสูง ทรงกนกทล กรองคอ พาหุรัด ทับทรวงและทองกร (รูปที่ ๒๑) พระพุทธรูปเหล่านี้ น่าจะ ได้แก่พระศรีอาริยมุตเตยยะ ที่สร้างขึ้นในวโรกาสที่พระพุทธศาสนาเจริญครบสองสหัสวรรษ นอกจาก นั้นแล้วรูปแบบของอุณหิสยังใกล้เคียงกับอุณหิสของรูปพระโพธิสัตว์หำร้อยชาติสัมฤทธิ์ที่ได้จากวัด พระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๒๒) โดยคงจะสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๐๑ (ค.ศ. 1458) ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑/ค.ศ. 1448-1488) ตามที่กล่าวถึงในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐฯ^{๒๒} เนื่องจาก

๑๗ Ratanapattana 1968 ; 120-126, 139-145

๑๘ ดำรงราชานุภาพ ๒๔๖๙, ๑๐๐

๑๙ พิริยะ ๒๕๓๓, ๓๙-๔๑

๒๐ Ratanapattana 1968, 155

๒๑ Penth 1976, Figs.1-2

๒๒ ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑ ๒๕๐๖, ๑๓๖

สอดคล้องกับการสืบพระศาสนาให้ยืนยาวต่อไปในวโรกาส ที่พุทธศาสนามีอายุครบสองพันปีเช่นเดียวกัน

ในรัชกาลของสมเด็จพระชัยราชาธิราช (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๗๗-๒๐๙๐/ค.ศ. 1534-1547) พระองค์โปรดให้สร้างวัดซีเชียงขึ้น โดยภายหลังสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. ๒๑๗๒-๒๑๙๙/ค.ศ. 1629-1656) ได้โปรดให้รื้อลงในปี พ.ศ. ๒๑๘๒ (ค.ศ. 1639) และให้ชะลอพระพุทธรูปสัมฤทธิ์องค์ใหญ่ไปไว้ทางด้านหลังของพระวิหารเดิมพร้อมกับสร้างพระวิหารขึ้นใหม่เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ดังกล่าว^{๒๓} ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในพระนามว่าพระมงคลบพิตร (รูปที่ ๒๓)^{๒๔} ในรัชกาลเดียวกันนี้ยังมีพระพุทธรูปยืนทรงเครื่องน้อย ทรงอุณหิส พระหัตถ์ทั้งสองข้างประทานอภัย ได้จากวัดราชธานี จังหวัดสุโขทัยและมีจารึกระบุว่าหล่อขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๘๔ (ค.ศ. 1541) (รูปที่ ๒๔) ด้วย

ปราสาท

ปราสาทแบบที่มียอดเป็นศิขรได้รับความนิยมในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ (ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16) ดังจะเห็นได้จากภาพจำลองศิลาบรอนซ์พระพุทธรูปทรงเครื่องที่พบที่วัดเชิงศรี อำเภอสรีสัชนาลัย ซึ่งมีจารึกระบุว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๕๓ (ค.ศ. 1510) ปราสาทจัตุรมุขยอดเดียวและปราสาทสามยอดดูจะเป็นที่นิยมสืบต่อกันมาจนถึงยุคนี้ นอกจากนี้แล้วยังมีปราสาทแบบใหม่ที่มีห้ายอดปรากฏขึ้นในช่วงระยะเวลานี้เป็นครั้งแรกด้วย (รูปที่ ๒๕)

ศิลปะในนิกายสยามวงศ์ พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๓๑๐ (ค.ศ. 1569-1767)

อาจจะกล่าวได้ว่าการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๑๑๒ (ค.ศ. 1569) เป็นช่วงระยะเวลาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปวัฒนธรรมของอยุธยาให้มีลักษณะเป็นไทยมากขึ้น ทั้งนี้เพราะได้รับการผสมผสานจากศิลปะของสุโขทัยและนานาประเทศที่เข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจเช่น กลุ่มประเทศตะวันตก อิหร่าน อินเดียและจีน จนวิวัฒนาการขึ้นเป็นรูปแบบเฉพาะซึ่งแตกต่างจากอิทธิพลของศิลปะขอมที่มีมาแต่เดิมอย่างเห็นได้ชัด

ทางด้านพุทธศาสนานั้นได้มีการนำมาผสมผสานกับการนับถือบรรพบุรุษ เช่นการบรรจุพระบรมอัฐิของพระมหากษัตริย์หรือพระอัฐิของพระบรมวงศานุวงศ์ไว้ในพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ รวมไปถึงมีการนำพุทธศาสนาเข้ามาผนวกกับระบอบพระมหากษัตริย์ดังปรากฏในคติการเปรียบเทียบกับพระมหากษัตริย์กับพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์และพระจักรพรรดิราช ตลอดจนการยกย่องพระสมณโคดมว่าทรงเป็นพระมหาจักรพรรดิในทางโลกซึ่งเห็นได้จากความนิยมในการสร้างพระสถูปและพระปรางค์ ที่มีทั้งห้ายอดและเก้ายอดอันเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลตามที่ปรากฏในไตรภูมิอีกด้วย^{๒๕} คตินิยมเช่นนี้นับเป็นลักษณะเฉพาะของพุทธศาสนานิกายเถรวาทในประเทศสยามซึ่งแตกต่างจากนิกายเถรวาทในลังกา ดังนั้นจึงควรเรียกว่า นิกายสยามวงศ์ ถึงแม้ว่าคตินิยมดังกล่าวจะมีขึ้นใน

^{๒๓} Van Vliet 1975, 97

^{๒๔} หิริยะ ๒๕๒๘, ๒๔๔

^{๒๕} กองแก้ว ๒๕๓๕, ๙๖

อาณาจักรของชาวขอมก่อนหน้านี้แล้วแต่ก็ไม่ปรากฏแน่ชัด จนกระทั่งปรากฏขึ้นในช่วงระยะเวลานี้และมีความชัดเจนยิ่งขึ้นในช่วงรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์^{๒๖}

เนื่องจากอาณาจักรสยามในช่วงระยะเวลานี้ได้ครอบคลุมบริเวณภาคกลางตอนเหนือโดยมีพิษณุโลกเป็นเมืองเอก สวรรคโลก สุโขทัย และกำแพงเพชรเป็นเมืองโท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีนครราชสีมาเป็นเมืองโทและในภาคใต้มีนครศรีธรรมราชเป็นเมืองเอก^{๒๗} จึงเป็นเหตุให้พุทธศิลป์ของท้องถิ่นดังกล่าวเข้าไปมีอิทธิพลต่อพุทธศิลป์ที่กรุงศรีอยุธยา ในทางตรงกันข้ามผลงานสร้างสรรค์ใหม่ๆ ซึ่งเกิดขึ้นที่กรุงศรีอยุธยาก็มีอิทธิพลต่อหัวเมืองเหล่านี้ด้วย ดังนั้นพุทธศิลป์อยุธยาในช่วงระยะเวลาของนิภาลัยยามวงศ์จึงมิได้จำกัดเฉพาะที่กรุงศรีอยุธยาและในเมืองใกล้เคียงเท่านั้นหากแต่เป็นที่แพร่หลายในกลุ่มเมืองเอกและเมืองโทอีกด้วย

พระพุทธรูป

รูปแบบของพระพุทธรูปที่อยุธยารับมาจากสุโขทัยได้แก่ พระพุทธรูปลีลา อันเป็นสัญลักษณ์ของปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ซึ่งเป็นที่ยอมรับในสุโขทัยมาตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ (ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15) เช่นพระพุทธรูปลีลาซึ่งหล่อขึ้นที่จังหวัดน่านในปี พ.ศ. ๑๙๗๐ (ค.ศ. 1426)^{๒๘} อันถึงความอ่อนช้อยของพระพุทธรูปลีลานั้นได้ปรากฏขึ้นภายหลังที่อาณาจักรสยามได้เข้ามาปกครองสุโขทัยแล้ว ดังจะเห็นได้จากพระพิมพ์รูปพระลีลาแบบต่างๆ ที่พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา^{๒๙} และ "พระกำแพงคอก" จากกรุพระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี (รูปที่ ๒๖)^{๓๐} พระพุทธรูปลีลาสัมฤทธิ์พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๒๗) และพระพุทธรูปลีลาสัมฤทธิ์ของเอกชน (รูปที่ ๒๘) ซึ่งพระพักตร์และพระรัศมีแสดงให้เห็นพุทธลักษณะของพระพุทธรูปอยุธยา อย่างไรก็ตามความอ่อนช้อยของพระพุทธรูปลีลา ดังเช่นพระพุทธรูปลีลาปูนปั้นที่วัดพระบรมธาตุ สวรรคโลก (รูปที่ ๒๙) ซึ่งในอดีตเชื่อกันว่าเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปลีลาสสมัยสุโขทัยนั้น^{๓๑} จากการวิเคราะห์ของผู้เขียนแล้วนั้นน่าจะเป็นพระพุทธรูปลีลาที่สร้างขึ้นในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ (พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๐๑/ค.ศ. 1732-1758)^{๓๒}

เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีหลักฐานทางลายลักษณ์อักษรใดที่จะให้ข้อมูลว่าพระพุทธรูปที่มีพระนามว่าพระศรีสรรเพชญ์เป็นพระพุทธรูปยืนพระหัตถ์ขวาหรือพระหัตถ์ซ้ายประทานอภัย หรือจะประทานอภัยด้วยสองพระหัตถ์ พระพุทธรูปดังกล่าวอาจจะหล่อขึ้นในรัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถ

๒๖ สุนทร ๒๕๓๘, ๑๐๑-๑๐๓

๒๗ เรื่องกฎหมายตราสามดวง ๒๕๒๑, ๑๗๓-๑๗๕

๒๘ เท็ม ๒๕๒๙, ๒๔-๒๕

๒๙ ศิลปกรรม ๒๕๐๒, รูปที่ ๒๑๖-๒๓๗

๓๐ มนัส ๒๕๑๒, ๓๔-๓๕

๓๑ Griswold 1967, 12

๓๒ Krainiksh 1997, 16

(ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๔๘–๒๑๕๓/ค.ศ. 1605–1610/11) ตามคำให้การขุนหลวงหาวัด^{๓๓} และคำให้การชาวกรุงเก่า^{๓๔} และน่าจะมีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับพระโลกนาถศาสดาจารย์ อันเป็นพระพุทธรูปยืน สูง ๒๐ ศอก พระหัตถ์ซ้ายประทานอภัย พระกรขวาทอดตามพระวรกาย (รูปที่ ๓๐) ที่อัญเชิญมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์และประดิษฐานไว้ในพระวิหารทิศตะวันออกมุขหลังของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม^{๓๕} คำให้การชาวกรุงเก่า กล่าวว่าสมเด็จพระนเรศวร (พ.ศ. ๒๑๓๓–๒๑๔๘/ค.ศ. 1590–1605) โปรดให้สร้าง "พระพุทธรูปสมาธิสูง ๒๐ ศอก...ถวายพระนามว่า ตีโลกนาถ"^{๓๖} ซึ่งน่าจะได้แก่พระโลกนาถศาสดาจารย์

พระพุทธรูปอันเป็นที่นิยมในช่วงระยะเวลานี้ได้แก่ พระพุทธรูปประทับขัดสมาธิราบปางมารวิชัย พระพักตร์รูปไข่ พระเกศาเป็นหนามขนุน พระรัศมีเป็นเปลว และมีทั้งที่มีพระศกและไม่มีพระศก (รูปที่ ๓๑) ซึ่งพบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจำนวนถึง ๓๕๖ องค์^{๓๗} จึงเป็นไปได้ว่าพระพุทธรูปเหล่านี้สร้างขึ้นในรัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถ เมื่อพระองค์โปรดให้สร้างวัดราชบูรณะซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพระราชวัง^{๓๘} แต่ยังไม่สามารถที่จะวิเคราะห์ได้ว่าจำลองมาจากพระพุทธรูปสำคัญพระองค์ใดของกรุงศรีอยุธยา

ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๙๙–๒๒๓๑/ค.ศ. 1656–1688) ได้มีการฟื้นฟูศิลปะขอมขึ้นอีกครั้งหนึ่ง^{๓๙} ดังจะเห็นได้จากพระพุทธรูปยืน พระหัตถ์ขวาประทานอภัย พระกรซ้ายทอดตามพระวรกาย ทรงปั้นเหน่งที่มีลวดลายประดับ ซึ่งลวดลายเหล่านี้มีลักษณะใกล้เคียงกับลายปูนปั้นของพระปรางค์วัดมหาธาตุที่จังหวัดลพบุรีซึ่งพระองค์โปรดให้สร้างขึ้น ดังเช่นลายที่ปั้นเหน่งของพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ที่ได้จากวัดเทวราชกุญชร (รูปที่ ๓๒) และพระพุทธรูปที่ได้จากวัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย (รูปที่ ๓๓) ซึ่งทั้งสององค์ประดิษฐานในมุขหลังของพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

พระพุทธรูปปางไสยาสน์และปางปรินิพพานได้รับความนิยมอีกครั้งในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งจะเห็นได้จากพระพุทธรูปที่มีจำนวนมากขึ้นและมีขนาดใหญ่ขึ้น พระพุทธรูปที่อาจจะสร้างขึ้นในรัชกาลนี้ได้แก่พระพุทธรูปปางไสยาสน์ในวัดบวรนิเวศวิหาร (รูปที่ ๓๔) เพราะนอกจากจะมีพุทธลักษณะที่ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปปางไสยาสน์ที่วัดป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ซึ่งสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๒๕๑–๒๒๗๕/ค.ศ. 1708–1732) ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นองค์ประธานในการชะลอพระพุทธรูปองค์นี้ให้พ้นจากการทรุดพังของตลิ่งในปี พ.ศ. ๒๒๗๑ (ค.ศ. 1728)^{๔๐} แล้ว

^{๓๓} คำให้การขุนหลวงหาวัด ๒๔๕๔, ๗๑

^{๓๔} คำให้การชาวกรุงเก่า ๒๔๕๗, ๙๓

^{๓๕} ภาณุภาคพันธุ์ ๒๕๑๖ เล่ม ๑, ๘๐

^{๓๖} คำให้การชาวกรุงเก่า ๒๔๕๗, ๙๑

^{๓๗} ศิลปากร, กรม ๒๕๐๒, ๑๖

^{๓๘} คำให้การขุนหลวงหาวัด ๒๔๕๔, ๑๘

^{๓๙} Krairiksh 1997/98, 18

^{๔๐} เทียม ๒๕๓๑, ๔๗

พระพุทธรูปไสยาสน์องค์นี้ยังได้มาจากวัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย ซึ่งได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์อีกด้วย

พระพุทธรูปที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของนิกายสยามวงศ์ได้แก่ พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ซึ่งในจดหมายของเสนาบดีสยามไปถึงเสนาบดีลังกาในปี พ.ศ. ๒๒๕๕ (ค.ศ. 1756) กล่าวว่า

"พระพุทธรูปมีสุวรรณมัย เนื่อนิกข ทรงอุณหิส สวมไว้ ประดับนพรัตน์...

ในลังกาไม่เคยมีเลย... พระพุทธรูปมีที่ทรงมงกุฏเช่นนี้ ได้มีปรากฏในมหาชมพูบดี
วัตถุเหตุนี้ราชบุรุษผู้เล่าเรียนนิทานนั้น ชัดเจนบอกเล่ามีมาอย่างนี้แท้จริง"^{๔๑}

ดังนั้นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ประทับขัดสมาธิราบปางมารวิชัยจึงน่าจะได้แก่ปางทรมานพระยามหาชมพู (รูปที่ ๓๕)

ส่วนพระพุทธรูปยืนทรงเครื่องใหญ่ พระหัตถ์ขวาทรงพานอกภัก (รูปที่ ๓๖) อาจจะเป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ของพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ตามที่กล่าวถึงใน คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เช่นเมื่อสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๐๑/ค.ศ. ๑๗๕๘) ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระบรมชนกนาถ (สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ) และสมเด็จพระราชชนนีแล้ว

"จึงมีพระโองการรับสั่งให้เอาพระโกศทองทั้งสองและเครื่องอุปะโภคบริโภค
เครื่องทองทั้งปวงและเครื่องประดับประดาทั้งปวงมา จึงเรียกบันดาช่างทั้งปวงเข้ามา
แล้วจึงให้หล่อพระพุทธรูปทั้งสองพระองค์ประดับประดาทรงเครื่อง...

แทนที่พระบิดาและพระชนนีไว้เป็นอภิตี"^{๔๒}

รอยพระพุทธรูปบาทจำลอง

หลังจากการค้นพบรอยพระพุทธรูปบาทที่เขาสวรรณบรรพต จังหวัดสระบุรี ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ (ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17) แล้ว พระมหากษัตริย์ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงนมัสการเป็นประจำ ดังที่ชาวตะวันตกรายงานว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองเสด็จพระราชดำเนินทรงนมัสการทุกวันเพ็ญในเดือนกุมภาพันธ์ ส่วนสมเด็จพระนารายณ์เสด็จพระราชดำเนินในเดือนมีนาคมของทุกปี^{๔๓} "พระพุทธรูปบาทรอยนี้นั้นคงจะได้ถือกันว่าเป็นมิ่งขวัญแห่งราชอาณาจักรและที่มาแห่งอานุภาพทั้งทางโลกและทางธรรมของพระมหากษัตริย์"^{๔๔} ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของนิกายสยามวงศ์ จึงเป็นเหตุให้มีการสร้างรอยพระพุทธรูปบาทจำลองขึ้นเป็นจำนวนมากในราชอาณาจักรสยาม

รอยพระพุทธรูปบาทจำลองที่กำหนดอายุอยู่ในช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองและสมเด็จพระนารายณ์ มักจะมีลายมงคล ๑๐๘ ประการซึ่งจัดเรียงอยู่ภายในวงกลมตรงกลางรอย เช่น รอยพระพุทธรูปบาทไม้สลักที่วัดพระรูป จังหวัดสุพรรณบุรี (รูปที่ ๓๗) ส่วนรอยพระพุทธรูปบาทจำลองใน

^{๔๑} ตำรวจราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา ๒๕๐๓, ๒๕๔-๒๕๕

^{๔๒} คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ๒๕๓๕, ๕๔

^{๔๓} Raben and na Pombejra 1997, 85

^{๔๔} นันทนา ๒๕๓๓, ๓๗

รัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระและสมเด็จพระเจ้าบรมโกศนิยมจัดวางลายมงคลในระบบตาราง คือ จัดพรหมโลกและเทวโลกอยู่ตอนบนของเขาศระสมุทร โลกมนุษย์อยู่ในระดับกลางและมหาสมุทรที่ ล้อมรอบโลกและสัตว์น้ำอยู่เบื้องล่าง ตรงกลางเป็นธรรมจักร เช่นรอยพระพุทธรูปจำลองบนผ้าที่ สมเด็จพระเจ้าบรมโกศทรงส่งไปถวายแด่กษัตริย์ลังกา (รูปที่ ๓๘)

ผังพระอาราม

หลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดของการวางผังพระอารามในกรุงศรีอยุธยาได้แก่ภาพกรุงศรีอยุธยา (Iudea) เขียนด้วยสีน้ำมันโดยจิตรกรนิรนามชาวต่างชาติ เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๑๕๓ (ค.ศ. 1650) ซึ่ง ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (รูปที่ ๓๙) ภาพนี้แสดงให้เห็นว่าการวางผังพระอาราม ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดได้แก่ การวางผังพระวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออกโดยมีพระสถูปหรือ พระปรางค์อยู่กึ่งกลางของด้านยาวของพระวิหารทางด้านทิศเหนือ ซึ่งการวางผังเช่นนี้ปรากฏใน Iudea จำนวน ๑๕ วัด ส่วนวัดที่มีพระสถูปอยู่ทางด้านทิศใต้ของพระวิหารมีจำนวน ๘ วัด ตัวอย่างของการ วางผังในลักษณะดังกล่าวปัจจุบันเหลือเพียงวัดเดียวคือวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัด นครศรีธรรมราช ซึ่งพระบรมธาตุเจดีย์ประดิษฐานอยู่ทางด้านทิศเหนือของพระวิหารหลวง (รูปที่ ๔๐) นอกจากนั้นแล้วพระวิหารดังกล่าวยังมีขนาด ๑๓ ห้องซึ่งใกล้เคียงกับพระวิหารหลายหลังที่ปรากฏใน Iudea อีกด้วย และเนื่องจากพระวิหารหลวงหลังนี้อาจจะสร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๑๗๑ (ค.ศ. 1628)^{๔๕} จึงเป็นหลักฐานที่สนับสนุนความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากจิตรกรรมชิ้นนี้ได้เป็นอย่างดี

ส่วนผังที่นิยมรองลงมาเป็นการวางผังพระวิหารตามแนวเหนือ-ใต้โดยมีพระสถูปเคียงข้างทาง ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ซึ่งปรากฏเพียง ๓ วัด ตัวอย่างที่เหลืออยู่ในปัจจุบันได้แก่ผังของ วัดชุมพลนิกายาราม อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งสร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้า ปราสาททอง

ส่วนผังของพระอารามที่มีพระระเบียงคดล้อมรอบพระปรางค์และมีพระวิหารซึ่งท้ายจรจะนำยื่น เข้าไปในพระระเบียงคดทางด้านทิศตะวันออกปรากฏใน Iudea เพียงแห่งเดียวคือ วัดมหาธาตุ ต่อมา ในรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์ได้มีการสร้างพระระเบียงคดขึ้นที่วัดพุทไธสวรรย์^{๔๖} และที่ วัดพระราม^{๔๗}

ผังของวัดพระรามเป็นผังจำลองของจักรวาลที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกโดยมีพระปรางค์ประธาน เป็นพระปรางค์ห้ายอดซึ่งประกอบด้วยพระปรางค์สามองค์เคียงข้างด้วยพระปรางค์บริวารสององค์ พระปรางค์องค์กลางมีมุขยื่นออกมาทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก เหนือหลังคามีพระปรางค์ขนาดเล็กด้านละองค์ (รูปที่ ๔๑) ที่มุมทั้งสี่ของฐานชั้นที่สองมีพระสถูปส่วนฐานชั้นแรกมีพระสถูปขนาดเล็ก สร้างสลับกับพระปรางค์ด้านละองค์ที่มุมทั้งสี่ของฐานไพทีมีพระสถูปขนาดใหญ่อีกสี่องค์และด้าน นอกของระเบียงคดมีพระปรางค์ด้านละ ๑๖ องค์^{๔๘}

^{๔๕} Wyatt 1975, 136-142

^{๔๖} Gervaise 1989, 166

^{๔๗} Tachard 1981, 183

^{๔๘} พิริยะ มิถุนายน ๒๕๓๖ [๑], ๔๖-๕๓

ในช่วงปลายรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการวางผังพระอารามอันมีหลักฐานคือภาพลายเส้นของวัดพระคลังที่นายแพทย์แกมป์เฟอร์ (Kaempfer) วาดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๒๓๓ (ค.ศ. 1690) (รูปที่ ๔๒) โดยแสดงให้เห็นว่าพระวิหารและพระสฎูปหรือพระปรางค์จัดเรียงกันตามแนวตะวันออก-ตะวันตกโดยมีพระสฎูปหรือพระปรางค์อยู่ทางตะวันออกหรือตะวันตกของพระวิหารซึ่งการวางผังในลักษณะนี้ไม่ปรากฏในภาพจิตรกรรมกรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ดังนั้นการวางผังที่หันหน้าไปสู่ทิศตะวันออกโดยพระสฎูปหรือพระปรางค์อยู่ทางทิศตะวันตกหรือด้านหลังของพระวิหารนี้คงจะเป็นที่นิยมมากที่สุด โดยเห็นได้จากจำนวนวัดที่หันหน้าไปสู่ทิศตะวันออกที่กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนแล้วเช่นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาประมาณ ๒๑ วัด^{๔๙} ที่สุโขทัยจำนวน ๕๕ วัด^{๕๐} ที่สวรรคโลก (ศรีสัชนาลัย) จำนวน ๔๐ วัด และอีก ๒๗ วัดหันหน้าสู่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ^{๕๑} ด้วยเหตุนี้จึงอาจตั้งสมมติฐานเบื้องต้นได้ว่าการวางผังของพระอารามที่มีพระวิหารหันหน้าไปสู่ทิศตะวันออกโดยมีพระสฎูปหรือพระปรางค์ตั้งอยู่ทางด้านหลังของพระวิหารคือทางทิศตะวันตกนั้นปรากฏขึ้นช่วงปลายรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์และเป็นที่นิยมสืบต่อมาจนถึงช่วงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๑๐/ค.ศ. 1767)

อนึ่งที่เมืองสวรรคโลกนั้นมีวัดสำคัญภายในกำแพงเมืองที่หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ โดยเรียงกันตามแนวตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ เช่น วัดช้างล้อม วัดเจดีย์เจ็ดแถว วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่และวัดนางพญา เป็นต้น (รูปที่ ๔๓) การวางผังของวัดสำคัญดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ด้านหน้าของวัดหันไปสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้โดยให้สอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศของเมืองที่มีเขาสุวรรณคีรีอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือและมีแม่น้ำยมไหลผ่านทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นภูมิประเทศที่เหมาะสมในการตั้งเมืองตามตำราฮวงจุ้ยของจีน การวางผังตามภูมิประเทศที่มีลักษณะอันเป็นมงคลนี้จะนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์และชัยชนะในสงครามให้กับเมือง คดีดังกล่าวน่าจะรับเข้ามาในช่วงรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระอันเป็นช่วงระยะเวลาที่ชาวจีนมีบทบาททางเศรษฐกิจและการปกครองมากเป็นพิเศษ^{๕๒}

ผังของพระอารามหลวงในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระถึงสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ (พ.ศ. ๒๒๕๑-๒๓๐๑/ค.ศ. 1708-1758) มักจะตั้งพระอุโบสถไว้ทางด้านทิศตะวันตกของพระสฎูปหรือพระปรางค์โดยมีพระวิหารอยู่ทางทิศตะวันออก เช่น ที่วัดกุฎีดาว (รูปที่ ๔๔) วัดราชบูรณะ วัดโลกยสุธาและวัดภูเขาทอง^{๕๓} นอกจากนี้ยังนิยมสร้างพระวิหารเรียงกันสามหลังโดยหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เช่น ที่วัดธรรมิกราช^{๕๔} และวัดโลกยสุธา (รูปที่ ๔๕)

^{๔๙} โครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ๒๕๓๐

^{๕๐} ศิลปากร, กรม ๒๕๓๐

^{๕๑} ศิลปากร, กรม ๒๕๓๕ [๑]

^{๕๒} Brummelhuis 1987, 46

^{๕๓} ศิลปากร, กรม ๒๕๑๑, ๓๘-๓๙, ๑๑๒-๑๑๓, ๑๒๘-๑๒๙

^{๕๔} ศิลปากร, กรม ๒๕๑๑, ๗๘-๗๙

ในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศได้มีการสร้างวัดราชบูรณะขึ้นในตำแหน่งที่แต่เดิมเคยมีพระอารามอยู่แล้ว^{๕๕} โดยเป็นการเลียนแบบแผนผังของวัดมหาธาตุ เช่นมีพระวิหารอยู่ทางทิศตะวันออก ห้ายจะนำล้าเข้ามาในพระระเบียงคตพระอุโบสถอยู่ทางทิศตะวันตก ภายในพระระเบียงคต มีพระสถูปที่มุมเช่นเดียวกับบนฐานไพที นอกจากนั้นแล้วยังมีพระสถูปขนาดเล็กรายล้อมพระปรางค์ประธานอีก ๑๒ องค์ด้วย

หนึ่งในรัชกาลนี้ได้มีการดัดแปลงพระระเบียงคตของวัดไชยวัฒนารามโดยเพิ่มเมรุทิศและเมรุรายขึ้นซึ่งเดิมไม่ปรากฏในแผนที่ของนายValentijn ที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๒๖๙ (ค.ศ. 1726)^{๕๖} วัดไชยวัฒนารามในแผนที่นี้ประกอบด้วยพระสถูปสององค์ พระอุโบสถและพระปรางค์ นอกจากนั้นแล้วพระพุทธรูปภายในเมรุทิศ เมรุรายนี้แต่เดิมก็ได้เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่และฐานเดิมก็เป็นฐานบัว^{๕๗} ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการปรับเปลี่ยนผังของวัดไชยวัฒนารามให้เป็นผังของจักรวาลนั้นกระทำขึ้นในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศนี้เอง

พระปรางค์

พระปรางค์ที่บูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้แก่พระปรางค์วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๔๖) ซึ่งนายวันวลิตกล่าวว่าได้พังทลายลงมาในปีพ.ศ. ๒๑๗๕ (ค.ศ. 1631)^{๕๘} และคงจะต้องให้ซ่อมเสร็จก่อนปีพ.ศ. ๒๑๘๒ (ค.ศ. 1639) เพื่อให้ทันการฉลองจุลศักราชครบหนึ่งพันปีตามที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดให้มีขึ้น พระปรางค์องค์นี้น่าจะสร้างขึ้นตามแบบเดิมที่พังทลายไปแล้วแต่ปรับเปลี่ยนให้ยอดปรางค์ (ศิขร) เหนือชั้นเชิงบาตรมีทรวดทรงที่สูงชะลูดขึ้น และคงจำนวนของชั้นบันฑูรซึ่งมีสี่ชั้นไว้ดังเดิมเพียงแต่ปรับบันฑูรแต่ละชั้นและกลีบนูนให้สูงขึ้น ที่ชั้นเชิงบาตรยังมีรูปครุฑแบกและเทพารักษ์อยู่เช่นเดิม ส่วนเรือนธาตุในยุคนี้น่าจะมีซุ้มและบันไดทั้งสองด้าน ซึ่งในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศได้ดัดแปลงให้เป็นพระปรางค์ห้ายอดโดยก่อมุขยาวยื่นออกมาจากเรือนธาตุทั้งสองด้านและคงจะมีพระปรางค์ขนาดเล็กอยู่เหนือแต่ละมุข นอกจากนั้นยังก่อฐานขึ้นอีกสองชั้น ฐานชั้นบนรองรับพระปรางค์ทิศที่มุมทั้งสี่ ส่วนฐานชั้นล่างมีพระสถูปสี่องค์ในแต่ละด้าน^{๕๙}

ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้นยังนิยมการสร้างพระปรางค์ยอดเดียวที่เรือนธาตุมีซุ้มและมีบันไดทั้งสองด้านขึ้นสู่เรือนธาตุด้วยเช่นพระปรางค์ประธานวัดไชยวัฒนาราม (รูปที่ ๔๗)^{๖๐} ซึ่งพระปรางค์องค์นี้ได้มีพัฒนาการคือตัดชั้นเชิงบาตรและครุฑแบกออกไปจึงทำให้ชั้นบันฑูรตั้งอยู่บนบัวรัดเกล้า นอกจากนั้นแล้วการเพิ่มเก็จที่เรือนธาตุให้มีมากขึ้นก็ทำให้เนื้อที่ของผนังตรงกลางแคบลงมา

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพระปรางค์โดยกลับไปเลียนแบบปราสาทขอม ซึ่งเห็นได้จากพระปรางค์ประธานของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี (รูปที่ ๔๘)

^{๕๕} พริยะ ๒๕๓๖ [๑], ๔๐-๔๒

^{๕๖} Valentijn 1726

^{๕๗} เทพมนตรี ๒๕๓๕, ๑๙

^{๕๘} Van Vliet 1975, 95

^{๕๙} พริยะ ๒๕๓๖ [๑], ๓๙-๔๐

^{๖๐} ศิลปากร, กรม ๒๕๓๕ [๒], ๑๐๓-๑๐๔

ซึ่งพระองค์โปรดให้สร้างขึ้น และพระปรางค์วัดนครโกษา จังหวัดลพบุรี (รูปที่ ๕๙) ซึ่งกลับมาใช้ฐานเดิม มีผังเรือนธาตุรูปสี่เหลี่ยมและยอดทรงป้อม แต่ในระยะเวลาเดียวกันนี้ได้มีการพัฒนารูปแบบของพระปรางค์ประธานขึ้นโดยสร้างมุขยาวทางด้านทิศตะวันออกและมีทางขึ้นสามด้าน เช่นที่วัดจุฬามณี จังหวัดพิษณุโลกซึ่ง “คล้ายกับเป็นการจำลองพระปรางค์ประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรีมาสร้างไว้”^{๖๑} นอกจากนั้นแล้วยังมีการสร้างพระปรางค์ขนาดย่อมขึ้นอีกสององค์เคียงข้างพระปรางค์ประธานไว้ทางด้านทิศเหนือและทางด้านทิศใต้ เช่นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี และวัดพุทไธสวรรย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้สร้างขึ้นเพื่อทรงพระราชอุทิศพระราชทานแด่พระมหาลีที่สิ้นพระชนม์^{๖๒}

พระปรางค์ที่สร้างขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์อีกองค์หนึ่งได้แก่พระปรางค์ประธานวัดพระรามซึ่งมีผังเป็นพระปรางค์สามองค์เช่นเดียวกับผังของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี และวัดพุทไธสวรรย์ แต่ต่างกันตรงที่พระปรางค์องค์กลางมีมุขยื่นออกมาทางทิศตะวันตกด้วยและมีพระปรางค์ขนาดเล็กตั้งอยู่บนหลังคามุขด้านละองค์ (รูปที่ ๕๐) จึงเป็นเหตุให้สาธุคุณตาชาร์ด (Tachard) ว่ามีผังเป็นรูปกากบาท^{๖๓} นอกจากพระปรางค์ประธานจะมีมุขยาวและยื่นออกมาทางด้านทิศตะวันออกและตะวันตกแล้วยังมีบันไดขึ้นสู่เรือนธาตุทางด้านทิศเหนือและทิศใต้อีกด้วย ส่วนยอดนั้นเลียนแบบพระปรางค์วัดมหาธาตุคือมีชั้นเชิงบาตร

พระปรางค์ที่ขุนนางสร้างขึ้นในช่วงปลายรัชกาลเดียวกันได้ปรากฏในภาพวาดของนายแพทย์แกมเฟอร์คือวัดพระคลัง (รูปที่ ๕๑) ซึ่งจะเห็นว่าได้มีการเพิ่มเก็จที่เรือนธาตุจึงทำให้ซุ้มทิศมีขนาดเล็กมาก ส่วนยอดยังมีครุฑแบกชั้นบันฑูรซึ่งตกแต่งด้วยกลีบขนุนล้วนๆ ที่ฐานนั้นเป็นฐานลูกแก้วอกไก่ซ้อนกันสามชั้นโดยมีลานประทักษิณรอบรับอีกชั้นหนึ่ง พระปรางค์ของขุนนางในลักษณะดังกล่าวเป็นที่นิยมแพร่หลายในบริเวณหัวเมืองฝ่ายเหนือ เช่นที่วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย (รูปที่ ๕๒) วัดเจดีย์เจ็ดแถวเมืองสวรรคโลก (รูปที่ ๕๓) เป็นต้น แต่มีความแตกต่างจากที่กรุงศรีอยุธยาตรงที่ใช้ปูนปั้นเป็นกลีบขนุนซึ่งปัจจุบันหลุดไปเกือบหมดแล้วและฐานลูกแก้วอกไก่รองรับด้วยฐานเขียง

รูปแบบของพระปรางค์ที่ประดิษฐานใหม่ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ได้แก่พระปรางค์ยอดกลีบมะเฟือง เช่นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี และที่วัดมหาธาตุสุรคบุรี จังหวัดชัยนาท (รูปที่ ๕๔) พระปรางค์ในลักษณะนี้น่าจะได้รับรูปแบบมาจากโดมกลีบมะเฟืองซึ่งนิยมสร้างในสุสานหลวง Shahi-Zindah ที่ Samarkand ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ 14-15)^{๖๔} ซึ่งขุนนางชาวอิหร่านคงจะนำมาเผยแพร่ในรัชกาลนี้

ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศได้มีการสร้างพระปรางค์ที่วัดราชบูรณะ (รูปที่ ๕๕)^{๖๕} พระปรางค์องค์นี้มีตรีมุขคือมุขที่มีทางขึ้น ๓ ด้านทางด้านหน้ายื่นออกมา เหนือหลังคาตรีมุขนี้มีพระสถูปขนาดเล็ก ส่วนยอดมีชั้นเชิงบาตรและครุฑแบก ในรัชกาลนี้ยอดพระปรางค์ขนาดเล็กไม่ปรากฏซุ้มบันฑูรอีกต่อไปแต่มีกลีบขนุนเข้ามาแทนที่ เช่นพระปรางค์ที่หัวเสาระเบียงวัดพระพุทธรบาท

^{๖๑} สมิติ ๒๕๑๓, ๕๔

^{๖๒} พิริยะ ๒๕๓๖ [๑], ๓๔-๓๖

^{๖๓} Tachard 1981, 181

^{๖๔} Pugachenkova 1981, Fig. 93-95

^{๖๕} พิริยะ ๒๕๓๖ [๑], ๔๐-๔๒

พระสถูป

พระสถูปที่สร้างขึ้นในช่วงของนิกายสยามวงศ์ซึ่งปรากฏหลักฐานแน่ชัดได้แก่พระสถูปที่ปรากฏอยู่ในจิตรกรรมภาพ "Iudea" ซึ่งจะเห็นว่าส่วนใหญ่เป็นพระสถูปเหลี่ยมรูปทรงเรียวสูง มีลักษณะใกล้เคียงกับภาพพระเจดีย์ประธานวัดภูเขาทองในภาพวาดของนายแพทย์แกมเฟอร์ กล่าวคือเป็นพระเจดีย์สี่เหลี่ยมเพิ่มเก็จจากองค์ระฆังลงไปยังฐานชั้นล่าง (รูปที่ ๕๗) พระเจดีย์องค์นี้อาจจะสร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองและบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่โดยเพิ่มมุมทิศและแก้ไขฐานล่างในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ^{๖๖} นอกจากนี้พระสถูปทรงสี่เหลี่ยมเพิ่มเก็จยังได้รับความนิยมในรัชกาลนี้ดังจะเห็นได้จากพระสถูปคู่หนึ่งในวัดชุมพลนิกายาราม (รูปที่ ๕๘) และอีกคู่หนึ่งที่วัดไชยวัฒนาราม

พระสถูปสำคัญที่อาจจะสร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้แก่พระสถูปประธานที่วัดเจ้าฟ้าไทย (ปัจจุบันคือวัดใหญ่ชัยมงคล) (รูปที่ ๕๙) ที่ภายในเป็นคูหารูปโดมซึ่งการก่อโดมนี้มีใช้วิทยาการของช่างไทยแต่น่าจะได้รับมาจากช่างชาวอิหร่าน^{๖๗} ดังนั้นพระสถูปซึ่งภายในก่อกลวง เช่นที่วัดพระแก้ว อำเภอสุรคบุรี จังหวัดชัยนาท (รูปที่ ๖๐) และที่วัดพระรูป อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี จึงสร้างขึ้นในรัชกาลนี้เช่นกัน โดยเฉพาะลายปูนปั้นของพระสถูปที่วัดพระรูปยังมีลักษณะใกล้เคียงกับที่พระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรีอีกด้วย^{๖๘} พระสถูปทั้งสามองค์นี้มีลักษณะคล้ายกันคือองค์ระฆังยกขึ้นสูงบนฐานกลมหหลายชั้นที่รองรับด้วยฐานแปดเหลี่ยมและตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมสูงอีกเช่นกัน ที่มุมตอนบนของฐานสี่เหลี่ยมแต่เดิมน่าจะมีพระสถูปขนาดเล็กอยู่มุมละองค์ซึ่งทำให้เป็นพระสถูปห้ายอด

พระสถูปซึ่งเป็นที่นิยมในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ลงมา ได้แก่พระสถูปทรงปราสาท เช่นพระสถูปมุมที่ฐานปรางค์ประธานวัดพระราม (รูปที่ ๖๑) พระสถูปทิศที่วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย (รูปที่ ๖๒) และพระสถูปในวัดเจดีย์เจ็ดแถวที่อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย^{๖๙} พระสถูปเหล่านี้มีผังสี่เหลี่ยมเพิ่มเก็จตั้งอยู่บนฐานบัวลูกฟักซ้อนกันสามชั้น มีซุ้มทิศที่เรือนธาตุยอด เป็นชั้นบัวชรัสสามชั้นและมีกลีบขนุนที่มุมของเพิ่มเก็จแต่ละชั้น เหนือขึ้นไปเป็นลวดบัวรองรับองค์ระฆังบัวกลุ่มและปลียอด นอกจากนี้ยังมีรูปปูนปั้นในซุ้มทิศและซุ้มบัวชรัสด้วย

โดยทั่วไปแล้วพระสถูปที่สร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เช่น พระสถูปภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี จะตกแต่งด้วยรูปปูนปั้นเป็นจำนวนมากซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของพระสถูปในรัชกาลนี้

หากจะเปรียบเทียบจำนวนของพระสถูปทรงเหลี่ยมเพิ่มเก็จและพระสถูปทรงแปดเหลี่ยมกับจำนวนของพระสถูปทรงกลมในจิตรกรรมภาพ "Iudea" แล้วจะเห็นได้ว่าพระสถูปทรงกลมมีเพียงสองหรือสามองค์เท่านั้นและยังไม่มีรูปแบบไม่ชัดเจนว่าพระสถูปทรงกลมเหล่านี้มีบัลลังก์รูปสี่เหลี่ยมรองรับปล้องโฉนหรือไม้ซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้ว่าเป็นพระสถูปทรงลังกา อย่างไรก็ตามจากภาพเขียนวัดพระคลังของ

๖๖: พิริยะ ๒๕๓๖ [๒], ๓๑-๓๒

๖๗: พิริยะ ๒๕๓๖ [๒], ๗๐

๖๘: สันติ ๒๕๓๔ [๑], ๑๐๖

๖๙: สันติ ๒๕๓๔ [๒], ๑๐๔-๑๐๗

นายแพทย์แกมเฟอร์เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าพระสถูปทรงลังกามีมาแล้วตั้งแต่ปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์ นอกจากนั้นแล้วองค์ระฆังยังคงตกแต่งด้วยลายปูนปั้นคล้ายกลีบบัว เช่นพระสถูปที่วัดอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๖๓) พระสถูปทรงลังกาเป็นที่นิยมแพร่หลายในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ เช่นที่วัดมเหยงคณ์ (รูปที่ ๖๔) และรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ เช่นพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่พบในพระมหาสถูปองค์แรกหลังพระวิหารพระศรีสรรเพชญ์^{๗๐} ซึ่งอาจจะสร้างขึ้นพร้อมกับพระมหาสถูปอีกสององค์รวมเป็นสามองค์เรียงสลับกับมณฑปพระพุทธบาทในพระอารามหลวงแห่งนั้น^{๗๑}

พระสถูปทรงลังกาเป็นที่นิยมในช่วงหลังของรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ลงมาจนถึงสมเด็จพระเจ้าบรมโกศเพราะในช่วงระยะเวลานั้นเนเธอร์แลนด์ได้ปกครองฝั่งทะเลอันดามันด้านทิศตะวันตกของลังกาจึงเป็นโอกาสที่ชาวสยามเดินทางจากกรุงศรีอยุธยาไปลังกาโดยขึ้นเรือของชาวดัตช์เพราะเป็นหนทางเดียวที่จะเดินทางไปลังกาประกอบกับชาวดัตช์ก็มีความสัมพันธ์อันดีกับราชสำนักอยุธยาอีกด้วย^{๗๒}

ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ได้มีพัฒนาการรูปแบบของพระสถูปให้มีความเพริ้วและอ่อนช้อยมากขึ้น เช่นพระสถูปที่วัดสามวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์ระฆังทรงกรวยสูง ยอดทรงบัลลังก์เพิ่มมุมและบัวกลุ่มแทนปล้องไฉน องค์ระฆังตกแต่งด้วยสังวาลรองรับด้วยกลีบบัว ฐานเป็นฐานขาลิงห์สามชั้นและมีฐานประทักษิณอีกด้วย (รูปที่ ๖๕) ส่วนพระสถูปทรงแปดเหลี่ยมเช่นในถ้ำเขาหลวง จังหวัดเพชรบุรี (รูปที่ ๖๖) และพระสถูปทองคำที่พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๖๗) ก็ได้ปรับให้ชะลูดและมีความอ่อนช้อย รวมทั้งลายประดับก็มีความวิจิตรพิสดารขึ้นด้วย

พระวิหาร

พระวิหารและพระอุโบสถมีรูปแบบคล้ายกันทุกประการ แต่แตกต่างกันที่ประโยชน์ใช้สอย คือพระอุโบสถเป็นสถานที่ที่พระภิกษุใช้ทำอุโบสถและพิธีอุปสมบทโดยมีใบสีมาล้อมรอบ รูปแบบของพระวิหารที่เห็นได้จากจิตรกรรมภาพ "Iudea" ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองและภาพเขียนวัดพระคลังของนายแพทย์แกมเฟอร์แทบจะไม่มี ความแตกต่างกันเลย (รูปที่ ๖๘) กล่าวคือพระวิหารเป็นอาคารก่ออิฐรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีหลังคาซ้อนกันสามชั้นและมีเสานางเรียงรองรับชายคาปีกนก ผนังด้านยาวปิดทึบหรือมีช่องลมแต่ไม่มีหน้าต่าง मुखทางซ้ายยกพื้น หลังคามุขมีหลายชั้นและรองรับด้วยเสาแปดต้นเรียงกันสองแถว ระหว่างเสาแถวหน้ามีแผงแลคอสองและวางผังมุขด้านหน้ามีประตูสามบาน^{๗๓} ลักษณะดังกล่าวใกล้เคียงกับพระอุโบสถวัดหันตรา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๖๙) แต่แตกต่างกันที่วัดนี้เป็นวัดขนาดเล็กจึงไม่มีเสาริ้วและประตูสามบาน

ในขณะที่พระวิหารที่สร้างขึ้นโดยขุนนางไม่มีหน้าต่าง แต่ตึกในพระราชฐานเช่น ตึกพระเจ้าเหาในพระนารายณ์ราชนิเวศน์ที่จังหวัดลพบุรี (รูปที่ ๗๐) ของพระวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีหน้าต่างและมีซุ้มบันแถลงเหนือหน้าต่าง เมื่อมีการเริ่มสร้างหน้าต่างขึ้นในรัชกาลนี้ซุ้มบันแถลงจึงดัดแปลงมาจากซุ้ม

^{๗๐} ศรีศักร ๒๕๓๙, ๑๓๙

^{๗๑} พริยะ ๒๕๓๖ [๒] , ๒๒-๒๕

^{๗๒} Brummelhuis 1987, 41-50

^{๗๓} Kaempfer 1987, 58

รูปสามเหลี่ยมที่อยู่เหนือหน้าต่างตามแบบอย่างของชาวตะวันตกซึ่งมีตัวอย่างคืออาคารที่พักของราชทูตในบ้านหลวงรับราชทูตที่จังหวัดลพบุรี (รูปที่ ๗๑) และเมื่อหน้าต่างเป็นที่นิยมแพร่หลายในสมัยต่อมา คุ้มบ้านถลุงจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบของหน้าต่าง

ส่วนการใช้คันทวยรองรับชายคาปีกนกนั้น (รูปที่ ๗๒) น่าจะเกิดในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ เพราะไม่ปรากฏหลักฐานก่อนหน้านั้น และการใช้คันทวยนี้น่าจะนำเข้ามาจากประเทศอินเดียโดยเฉพาะการใช้คันทวยที่หัวเสารองรับชายคาปีกนก เช่นที่วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๗๓) ซึ่งเป็นระบบและรูปแบบเดียวกับที่ใช้ในประเทศอินเดียสมัยราชวงศ์โมกุล (พ.ศ. ๒๐๖๔-๒๔๑๐)/ค.ศ. 1526-1858)^{๗๔}

ลวดลายสมัยราชวงศ์โมกุลซึ่งเป็นที่นิยมในช่วงระยะเวลานี้ได้แก่ลายกากบาทเพิ่มเก็จซึ่งที่กรุงศรีอยุธยานิยมใช้ประดับเสาช่องลมวิหารโดยเรียงต่อกันตามแนวตั้ง เช่นที่พระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รูปที่ ๗๔) พระวิหารวัดโลย อำเภอกำแพง จังหวัดลพบุรี^{๗๕} และที่เมรุทิศ วัดไชยวัฒนาราม^{๗๖} เป็นต้น ลายกากบาทเพิ่มเก็จนี้คงจะนำเข้ามาจากอินเดียโดยผ่านทางลายผ้า (รูปที่ ๗๔) ซึ่งกำหนดอายุเวลาได้ในระหว่างช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศจนถึงการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒^{๗๗}

สรุป

การจำแนกศิลปะอยุธยาตามการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในพุทธศาสนานั้นทำให้การกำหนดอายุเวลาของศิลปะสมัยอยุธยาซึ่งแต่เดิมจำแนกตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์เป็นสี่ยุคโดยมีพระปรางค์วัดพุทธไสยาสน์ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะและวัดพระรามเป็นตัวอย่างของศิลปะในยุคที่ ๑ หรือยุคต้น ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ถึงรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ศิลปะในยุคที่ ๒ หรือยุคกลางระหว่างรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถึงสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม มีตัวอย่างคือพระมหาสถูปสามองค์ในวัดพระศรีสรรเพชญ์และนิคมสร้างพระสถูปทรงลังกา ยุคที่ ๓ คือศิลปะในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองถึงรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ซึ่งมีการรื้อฟื้นการสร้างพระปรางค์ขึ้นมาใหม่ เช่นที่วัดไชยวัฒนาราม และยุคที่ ๔ คือศิลปะในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ไม่มีการก่อสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่มีแต่การบูรณะของเดิม ศิลปะของยุคที่ ๓ และยุคที่ ๔ นี้รวมเรียกว่ายุคปลายเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาทบทวนกันใหม่ เพราะเนื่องจากไม่สอดคล้องกับองค์ความรู้ที่ปรากฏในปัจจุบัน บทความนี้แสดงให้เห็นว่าพระปรางค์ที่กล่าวถึงข้างต้นสร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองลงมาและพระสถูปทรงลังกาเป็นสถาปัตยกรรมในยุคปลายและไม่มีสิ่งก่อสร้างใดที่เก่ากว่าช่วงระยะเวลานั้นหลงเหลืออยู่

นอกจากนั้นแล้วศิลปะสมัยสุโขทัยยังต้องมีการศึกษาทบทวนใหม่เช่นกัน เพราะบทความนี้แสดงให้เห็นว่าโบราณสถานที่สำคัญและสวรรคโลก (อำเภอสรีษัณาลัยในปัจจุบัน) มิได้สร้างขึ้นใน

^{๗๔} Koch 1991, Fig. 44, 116, 138

^{๗๕} สันติ ๒๕๔๒, ภาพที่ ๑๐๑ และ ๑๖๗

^{๗๖} McGill 1977, Fig. 183

^{๗๗} Guy 1998, Fig. 183

สมัยที่ราชวงศ์พระร่วงปกครองอาณาจักรสุโขทัย (ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ปลาย ๒๐/กลางคริสต์ศตวรรษที่ 13 - กลาง 15) แต่สร้างขึ้นในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ลงมาจนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ในช่วงที่สุโขทัยและสวรรคโลกและกำแพงเพชรมีฐานะเป็นเมืองโทของกรุงศรีอยุธยา

การปรับเปลี่ยนอายุเวลาของโบราณสถานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สุโขทัยและสวรรคโลก รวมทั้งกำแพงเพชรมิได้ทำให้ความเก่าแก่ของเมืองเหล่านี้ลดน้อยลง ดังเห็นได้จากศิลปวัตถุที่พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งสร้างขึ้นในอาณาจักรเสียนก่อนที่ชาวขอมจะรวมตัวกันและสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เพียงแต่ศาสนาสถานที่สร้างขึ้นในช่วงก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ ไม่หลงเหลืออยู่ให้เป็นที่ประจักษ์ นอกจากนั้นแล้วการปรับเปลี่ยนอายุเวลาของโบราณสถาน ทำให้คนรุ่นใหม่ต้องแสวงหาลักษณะของศิลปะอยุธยาที่เคยมีมาก่อนหน้านั้น

หนังสืออ้างอิง

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. "วิเคราะห์เนื้อหาจารึกที่มีส่วนสัมพันธ์กับพุทธสถานวัดไชยวัฒนาราม,"

ศิลปากร ๓๕, ๖ (๒๕๓๕), ๙๑-๙๙.

กาญจนาคนพันธุ์ (นามแฝง). ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ ; บำรุงสาส์น, ๒๕๑๖.

คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ ; คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, ๒๕๓๔.

คำให้การขุนหลวงหาวัด (ฉบับหลวง) แปลโดย นายพลตรีพระยาเทพาธิบดี. พระนคร ; โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๕๙.

คำให้การชาวกรุงเก่า. แปลโดย พระยาเจริญราชชน (มัน เลหาเสราชฐี). กรุงเทพฯ ; โรงพิมพ์ไทย ณ สพานยศเส, ๒๔๕๗.

โครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. โบราณสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา.

โครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาปีงบประมาณ ๒๕๓๐.

จารึกในประเทศไทย เล่ม ๔ อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘. กรุงเทพฯ ; หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา. ตำนานพุทธเจดีย์สยาม. พระนคร ;

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๙.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา. เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป.

พระนคร ; โรงพิมพ์การศาสนา, คณะสงฆ์พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระเมรุพระศพ

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๒๖

เมษายน ๒๕๐๓.

เทพมนตรี ลิมปพยอม. วัดไชยวัฒนาราม. เอกสารยังไม่ตีพิมพ์, ๒๕๓๐.

เทิม มีเต็ม. "จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภูและวัดช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน,"

ศิลปากร ๓๐, ๓ (กรกฎาคม ๒๕๒๙), ๒๒-๒๙.

เทิม มีเต็ม. "ศิลาจารึก ชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ วัดตลาด อักษรไทย ภาษาไทย พ.ศ. ๒๒๗๑,"

ศิลปากร ๓๒, ๔ (กันยายน - ตุลาคม ๒๕๓๑), ๔๖-๔๙.

นันทนา ชุตินวงศ์. รอยพระพุทธรูปในศิลปะเอเชียใต้และเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพฯ ;

เมืองโบราณ, ๒๕๓๓.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑. ๑๒๘-๑๕๘. กรุงเทพฯ ; องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๖.

พิริยะ ไกรฤกษ์. ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา. กรุงเทพฯ ;

อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘.

พิริยะ ไกรฤกษ์. ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย. กรุงเทพฯ ;

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, ๒๕๓๓.

พิริยะ ไกรฤกษ์. "การปรับเปลี่ยนอายุเวลาของสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา." สยามอารยะ ๒, ๙

(มิถุนายน ๒๕๓๖), ๒๙-๔๕. [๑]

พิริยะ ไกรฤกษ์. "ย้อนเวลาอดีต : การปรับเปลี่ยนอายุเวลาของสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา

(ภาคสอง)." สยามอารยะ ๒, ๑๒ (ธันวาคม ๒๕๓๖), ๒๑-๓๒, ๖๙-๗๒. [๒]

- พริยะ ไกรฤกษ์. "การปรับเปลี่ยนยุคสมัยของพุทธศิลป์ในประเทศไทย," เอกสารประกอบการ
สัมมนา ๓๖ ปี ศิลปศาสตร์ : บทบาทในอนาคต วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๑ ณ ดิโกณ
ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พริยะ ไกรฤกษ์. ลักษณะไทย เล่มสอง. เอกสารยังไม่ได้ตีพิมพ์.
- มนัส โอภากุล. พระเมืองสุพรรณ. สุพรรณบุรี ; มนัสการพิมพ์, ๒๕๑๒.
- เรื่องกฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ ; กรมศิลปากร, ๒๕๒๑.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. "บรรพบุรุษของคนไทยมาจากไหน : ข้อวินิจฉัยบางประการเกี่ยวกับคติความ
เชื่อของคนไทยสมัยปัจจุบันที่มีต่อประวัติศาสตร์ไทยสมัยโบราณและปัญหาในการวิเคราะห์
ข้อมูลทางประวัติศาสตร์," รวมบทความประวัติศาสตร์ ๕ (มิถุนายน ๒๕๒๕),
๑-๕๓.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ. กรุงเทพฯ ; เมืองโบราณ
๒๕๓๙.
- ศิลปากร, กรม. พระพุทธรูปและพระพิมพ์ในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
พระนคร ; ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวพร, ๒๕๐๒.
- ศิลปากร, กรม. พระราชวังและวัดโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ ; กรมศิลปากร,
๒๕๑๑.
- ศิลปากร, กรม. ทำเนียบโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย. กรุงเทพฯ ; กรมศิลปากร
เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข ๘/๒๕๓๐
- ศิลปากร, กรม. ทำเนียบโบราณสถานศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย. กรุงเทพฯ ; กรมศิลปากร ๒๕๓๕.
[๒]
- ศิลปากร, กรม. "จารึกแผ่นทองแดงวัดไชยวัฒนาราม." ศิลปากร ๓๕, ๖ (๒๕๓๕)
- สงวน รอดบุญ. พุทธศิลปลาว. กรุงเทพฯ ; โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.
- สมิทธิ ศิริภัทร์. "วิวัฒนาการพระปรางค์," วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี)
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๓.
- สุนทร ชูตินทรานนท์. บุเรงนองกะยอติพนรธา : กษัตริย์พม่าในโลกทัศน์ไทย. กรุงเทพฯ ;
อมรินทร์วิชาการ, ๒๕๓๘.
- สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. กรุงเทพฯ ; เมืองโบราณ, ๒๕๔๒.
- สันติ เล็กสุขุม. "เจดีย์วัดพระรูป อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี : หลักฐานใหม่ที่ค้นพบ," เมืองโบราณ ๑๗, ๓
(กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๓๔) [๑], ๑๐๒-๑๐๘.
- สันติ เล็กสุขุม. เจดีย์สมัยสุโขทัยที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว. กรุงเทพฯ ; เมืองโบราณ, ๒๕๓๔ [๒].
- Brummelhuis, Han ten. *Merchant, Courtier and Diplomat : A History of the Contacts
between the Netherlands and Thailand*. Lochem-Gent, Uitgeversmaatschappij de
Tijdstroom, 1987.
- Coedès, George. "Inscription de Vat Don, Lam Phun," In *Bulletin de l'Ecole
Française d'Extreme-Orient* Tome 25, 189-192. Hanoi, 1926.
- Flood, E. Thadeus. "Sukhothai-Mongkol Relations : a note on relevant Chinese
and Thai sources (with translations)," *The Journal of the Siam Society* 57, 2
(1969), 201-257.

- Gervais, Nicolas. *The Natural and Political History of the Kingdom of Siam*. Trans. John Villiers. Bangkok ; White Lotus Co.,Ltd., 1989.
- Griswold, A.B. *Towards a History of Sukhodaya Art*. Bangkok ; Fine Arts Department, 1967.
- Guy, Jonn. *Woven Cargoes : Indian Textiles in the East* London ; Thames and Hudson, 1998.
- Kaempfer, Engelbert. *A Description of the Kingdom of Siam 1690*. Bangkok ; White Orchid Press, 1987.
- Kasetsiri, Charnvit. "Ayudhya : Capital-port of Siam and its Chinese connection in the fourteenth and fifteenth centuries," *The Journal of the Siam Society*. 80,1 (1992), 75-79.
- Koch, Ebba. *Mughal Architecture : An Outline of Its History and Development*. Munich ; Prestel-Verlag, 1991.
- Krairiksh, Piriya. " A Reassessment of the Sukhothai Walking Buddhas." In *A Divine Art : Sculpture of South East Asia*, 8-19. London ; Spink, 1997.
- Krairiksh, Piriya. "A Reassessment of Thai Art of the Ayutthaya Period," *Oriental Art* 43, 4 (1997/8), 14-22.
- Mc Gill, Forrest. "Jatakas, Universal Monarchs, and the Year 2000," *Artibus Asiae* 53 (1993), 412-448.
- Mc Gill, Forrest. "The Art and Architecture of the Reigh of King Prāsāthōng of Ayutthayā (1629-1656)." Unpublished Ph.D. Disseration, University of Michigan, 1997.
- Penth, Hans. " Kunst im Lān Nā Thai (7) : Carl Bocks Buddhafiguren aus Fāng," *Artibus Asiae* 38, 2-3 (1976), 139-157.
- Prapandvidya, Chirapat. "The Sab Bāk inscription : evidence of an early Vajrayana buddhist presence in Thailand," *The Journal of the Siam Society* 78, 2 (1990), 11-14.
- Pugachenkova, G.A. *A Museum in the Open*. Tashkent ; Gafur Gulyam Art and Literature Publishing House 1981.
- Ratanapañña Thera. *Jinakālamālipakaraṇaṃ : The Sheaf of Garlands of the Epochs of the Conqueror*. Trans. N.A. Jayawickrama. London ; The Pāli Text Society, 1968.
- Raben, Remeo and na Pombejra, Dhiravat . "The Buddha's Footprints and Wat Phra Phutthabat : Iconography, Worship, and Pilgrimage." In *In the King's Trail : An 18th Century Dutch Journey to the Buddha's Footprint*, 81-91. Bangkok ; The Royal Netherlands Embassy, 1997.
- Sirisena, W.M. "Cultural Relations between Ayudhya and Sri Lanka," เอกสารประชุม An International Workshop on Ayudhya and Asia. Thammasat University and Kyoto University, 18-20 December 1995, 1-36.

- Snellgrove, David L. *The Image of the Buddha*. Japan ; Unesco, 1978.
- Tachard, Guy. *A Relation of the Voyage to Siam*. Bangkok ; White Orchid Press, 1981.
- Valentijn, Francois. "Beschrijvinge van Siam en onsen Handel aldaar," *Oud en Nieuw Oost Indien*. Dordrecht / Amsterdam, 1726.
- Van Vliet, Jeremias. *The Short History of the Kings of Siam*. Trans. Leonard Andaya. Bangkok ; The Siam Society, 1975.
- Vickery, Michael Theodor. *Cambodia after Angkor, the chronicular evidence for the fourteenth to sixteenth centuries*. 2 vols. Michigan ; University Microfilm International, 1980.
- Vickery, Michael Theodor. "The Constitution of Ayutthaya : the Three Seal Code," In *Thai Law: Buddhist Law*, 133-210. Ed. Andrew Huxley. Bangkok ; White Orchid Press, 1996
- Wyatt, David K. *The Crystal Sands : The Chronicles of Nagara Sri Dharramaraja*. Ithaca, New York ; Cornell University, 1975.

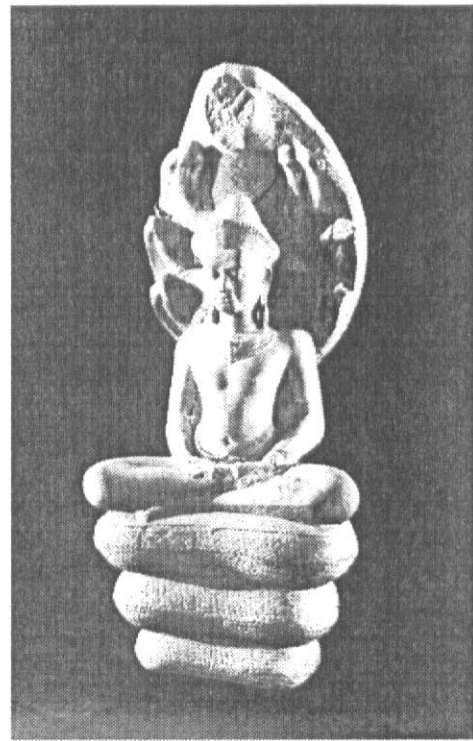

รูปที่ ๑ พระวชิรสัตว์

พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา

สัมฤทธิ์ สูง ๔๐.๕ เซนติเมตร

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๒ พระวชิรสัตว์

พบที่วัดหน้าพระเมรุ จ.พระนครศรีอยุธยา

ศิลา สูง ๑๑๒ เซนติเมตร

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทระเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๓ พระไภษัชยคุรุ พระศรีสุริยวโรจนจันทโรจและพระศรีจันทรวโรจนโรหิตะ

พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา

ดินเผา สูง ๑๕.๕ เซนติเมตร

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

รูปที่ ๔ พระมหาไวโรจนะ

พบที่ จ.พระนครศรีอยุธยา

ทองคำ สูง ๑๖ เซนติเมตร

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

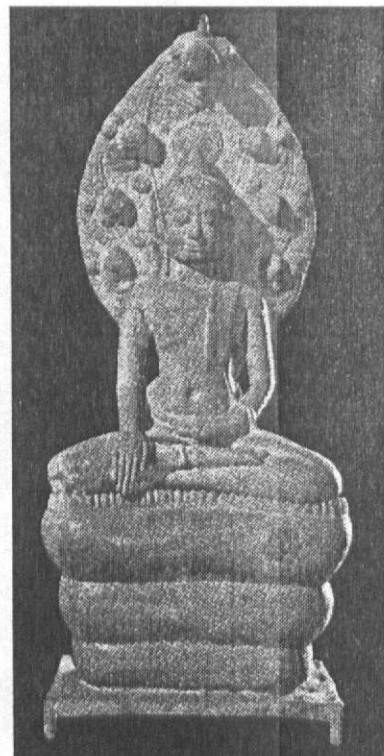
รูปที่ ๕ พระโมเตรยพุทธเจ้า
พบที่ จ.พระนครศรีอยุธยา
ทองคำ สูง ๒๒.๕ เซนติเมตร
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

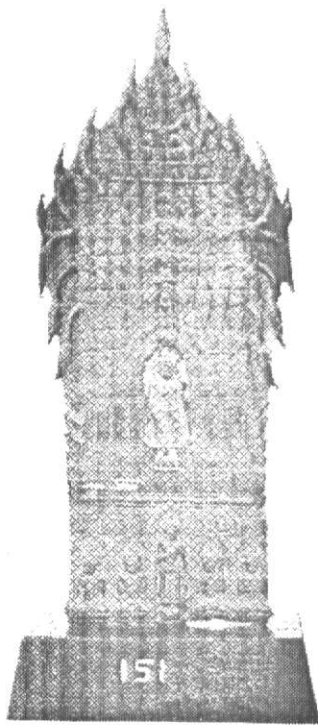
รูปที่ ๖ พระโมเตรยพุทธเจ้า เคียงข้างด้วย
พระศากยมุนีและพระอมิตาภะ?
พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา
สัมฤทธิ์ สูง ๑๔ เซนติเมตร

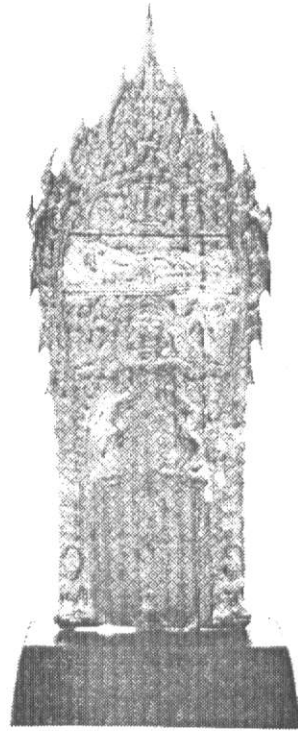
รูปที่ ๗ พระศากยมุนี
พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา
สัมฤทธิ์ สูง ๒๔.๕ เซนติเมตร
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

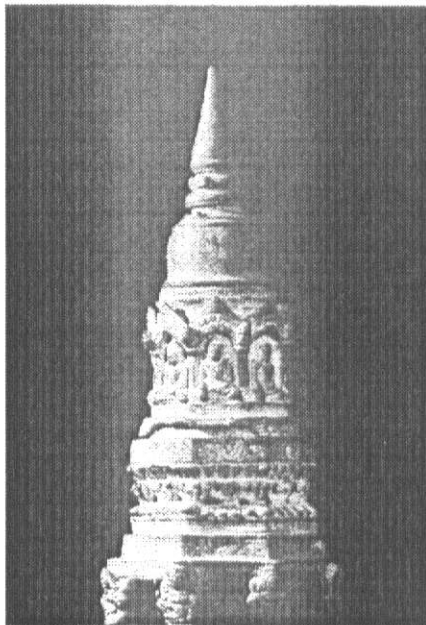
รูปที่ ๘ พระศากยมุนี
สัมฤทธิ์ สูง ๓๘ เซนติเมตร
สมบัติของเอกชน

รูปที่ ๙ แผ่นหลังของซุ้มเรือนแก้ว (ด้านหลัง)
พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา
สัมฤทธิ์ สูง ๔๑.๗ เซนติเมตร
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๑๐ แผ่นหลังของซุ้มเรือนแก้ว (ด้านหน้า)
พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา
สัมฤทธิ์ สูง ๔๑.๗ เซนติเมตร
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

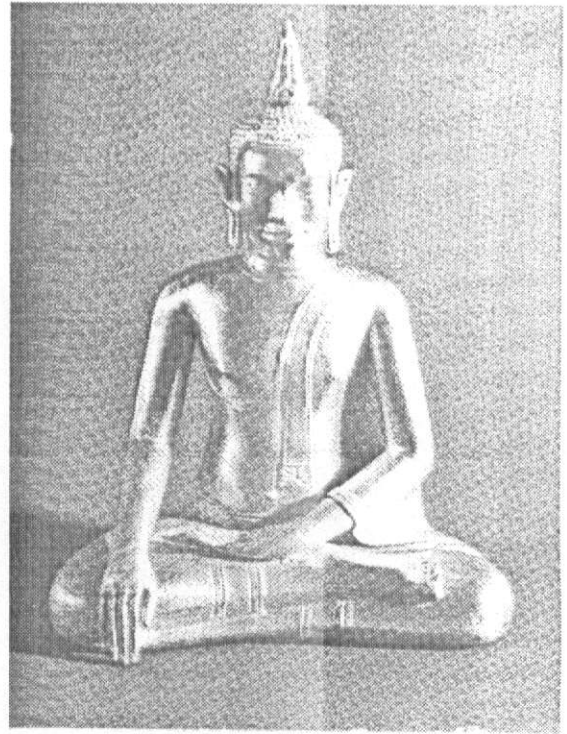
รูปที่ ๑๑ พระสถูปจำลอง
สัมฤทธิ์ สูง ๒๓ เซนติเมตร
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

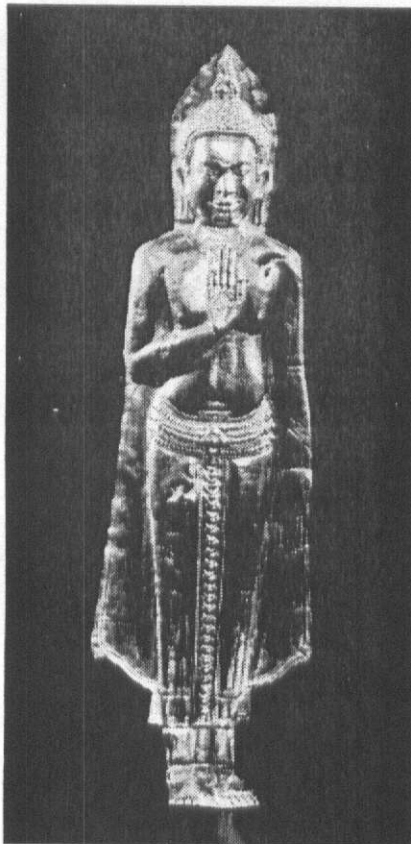
รูปที่ ๑๒ แผงสัมฤทธิ์
สัมฤทธิ์ สูง ๔๑.๕ เซนติเมตร
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

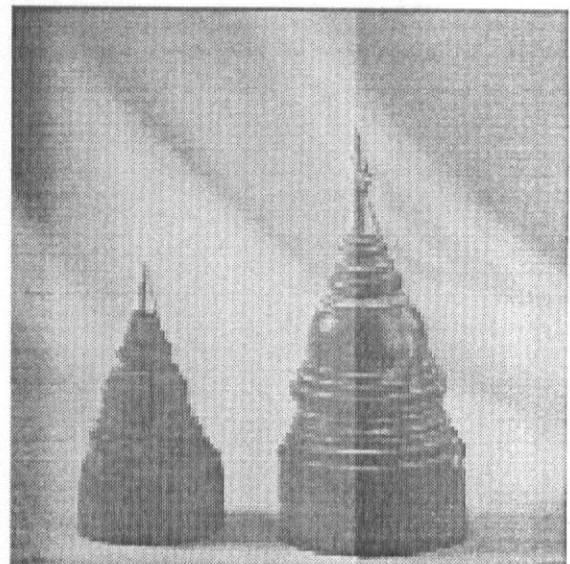
รูปที่ ๑๓ พระบางจำลอง
สัมฤทธิ์
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ

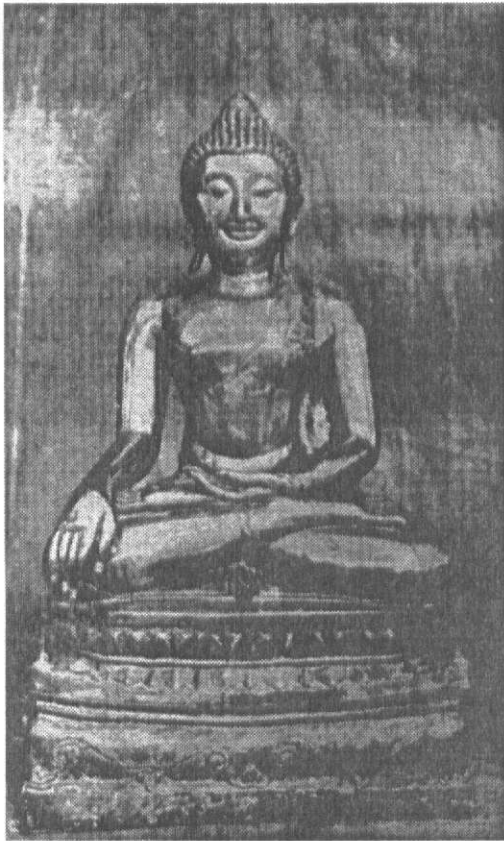
รูปที่ ๑๔ พระลวภูมิ
พบในกรุพระปรางค์วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา
ทองคำ สูง ๑๘ เซนติเมตร
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๑๕ พระสมณโคดม
พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา
ดินทองคำ สูง ๑๕ เซนติเมตร
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๑๖ พระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
พบในกรุพระปรางค์วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา
ไม้
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

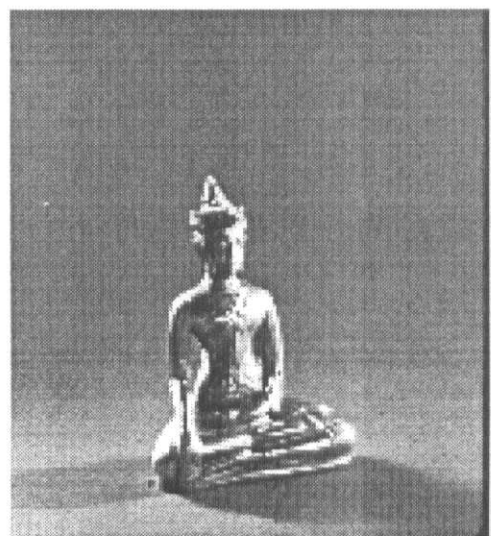
รูปที่ ๑๗ พระสีหลปภูมิ
สัมฤทธิ์
ศาลพระพุทธสิหังค์ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช

รูปที่ ๑๘ พระสีหลปภูมิ
สัมฤทธิ์ สูง ๓๕.๕ เซนติเมตร
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ จ.ลพบุรี

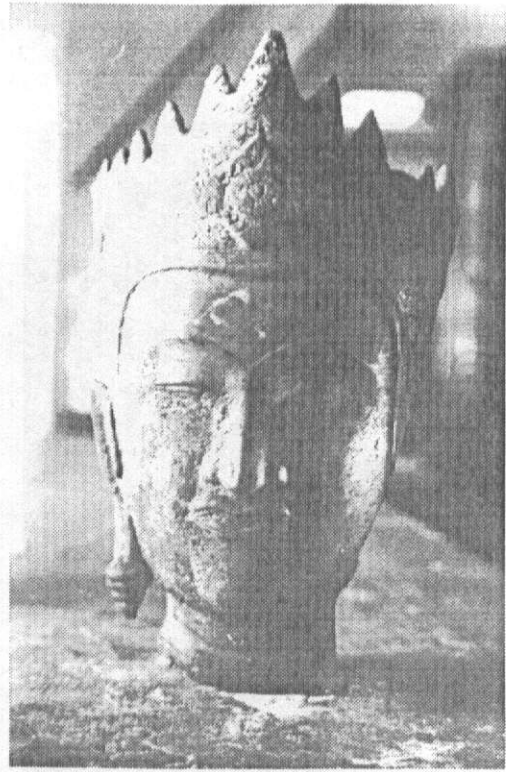
รูปที่ ๑๙ พระรัตนปภูมิ
พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา
ศิลา สูง ๑๕ เซนติเมตร

รูปที่ ๒๐ พระสิขีทุตปภูมิ
พบใน จ.พระนครศรีอยุธยา
ทองคำ
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

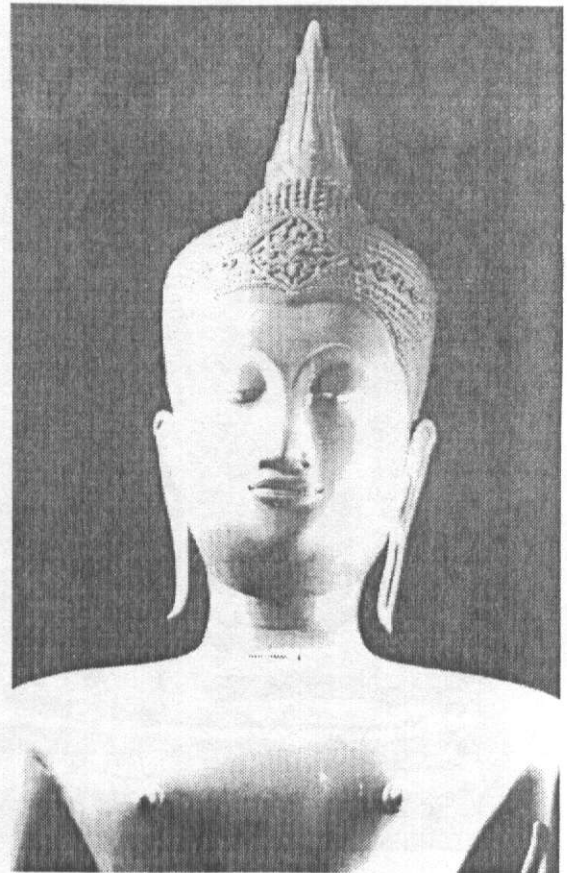
รูปที่ ๒๑ พระศรีอาริยเมตเตยยะ
สัมฤทธิ์
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จันทระเกษม จ.พระนครศรีอยุธยา

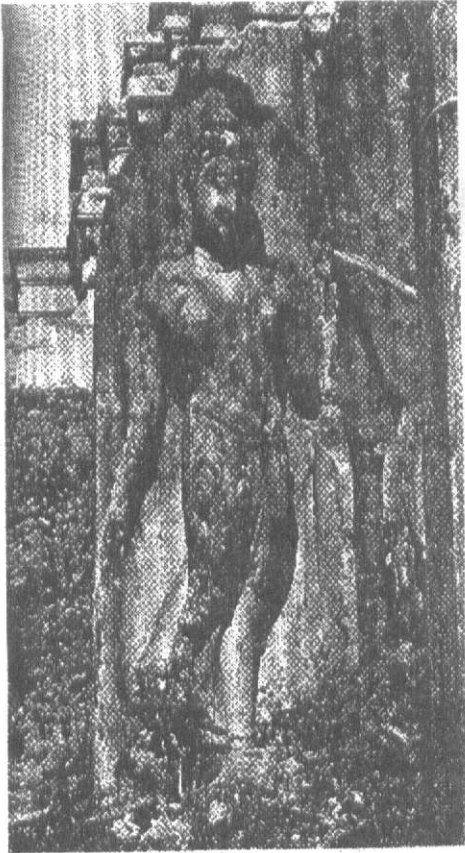
รูปที่ ๒๒ เศียรพระโพธิสัตว์
ได้จากวัดพระศรีสรรเพชญ์ จ.พระนครศรีอยุธยา
สัมฤทธิ์
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

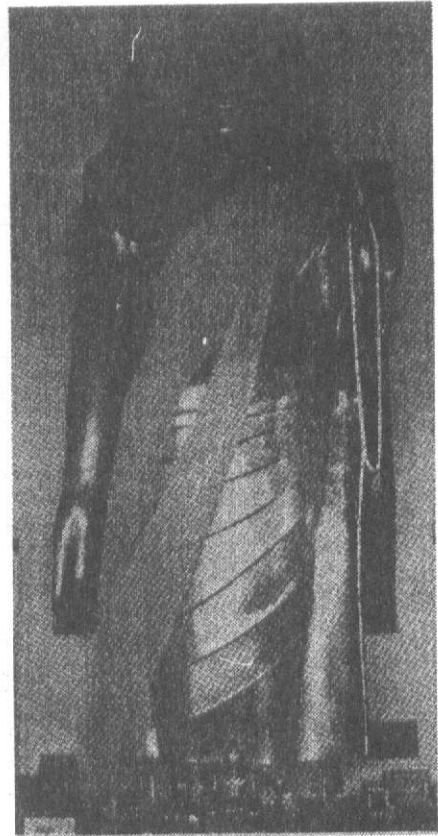
รูปที่ ๒๓ พระมงคลบพิตร
สัมฤทธิ์
พระวิหารพระมงคลบพิตร จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๒๔ พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย
ได้จากวัดราชธานี จ.สุโขทัย
สัมฤทธิ์
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

รูปที่ ๒๙ พระสมณโคตม
ปูนปั้น
วัดพระบรมธาตุ อ.สวรรคโลก

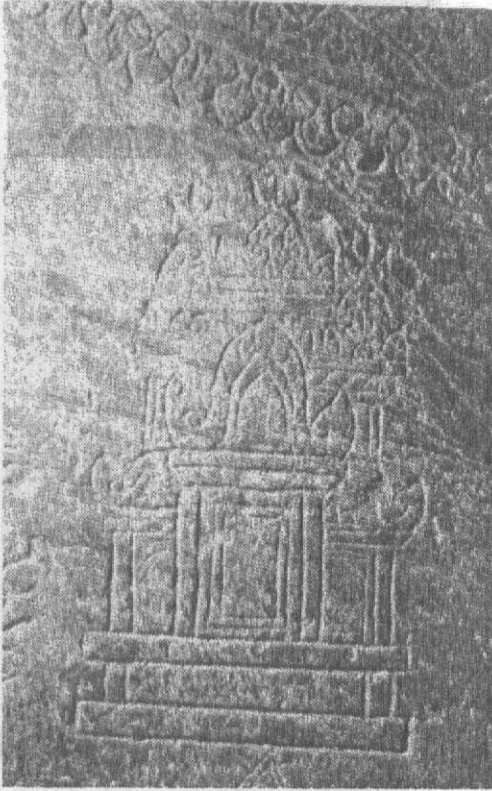
รูปที่ ๓๐ พระโลกนาถศาสดาจารย์
สัมฤทธิ์ สูง ๒๐ ศอก
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ

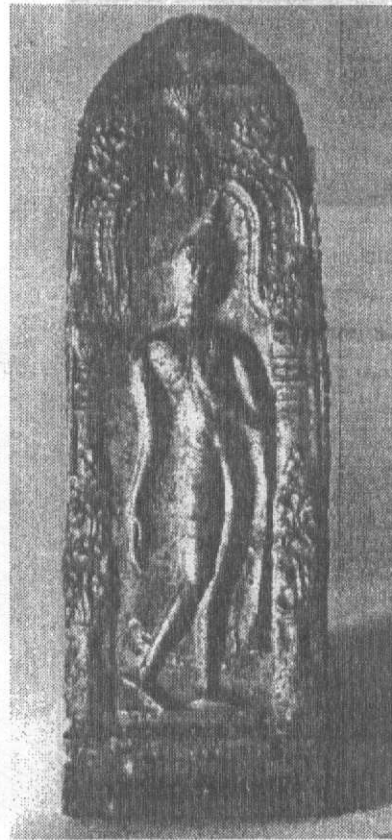
รูปที่ ๓๑ พระสมณโคตม
พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา
สัมฤทธิ์ สูง ๔๐๕ เซนติเมตร
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๓๒ พระสมณโคตม
ได้จากวัดเทวราชกุญชร กรุงเทพฯ
สัมฤทธิ์
วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพฯ

รูปที่ ๒๕ ปราสาทห้ายอด
จำหลักบนรอยพระพุทธบาทจำลอง
ศิลา
วัดเชิงคีรี อ.ศรีสำราญ จ.สุโขทัย

รูปที่ ๒๖ พระก้านพวงคอก
พบในพระปรางค์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.สุพรรณบุรี
สัมฤทธิ์ สูง ๓๒ เซนติเมตร
สมบัติของเอกชน

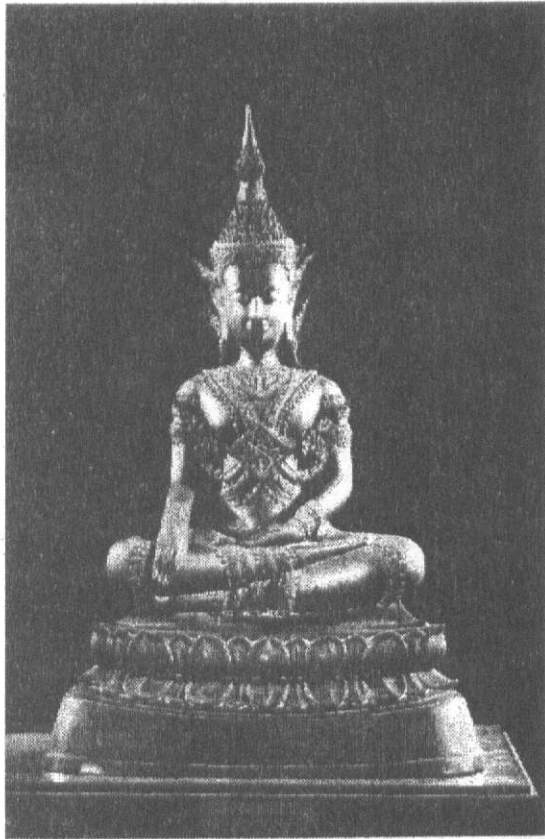
รูปที่ ๒๗ พระสมณโคดม
พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา
สัมฤทธิ์ สูง ๘๑ เซนติเมตร
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

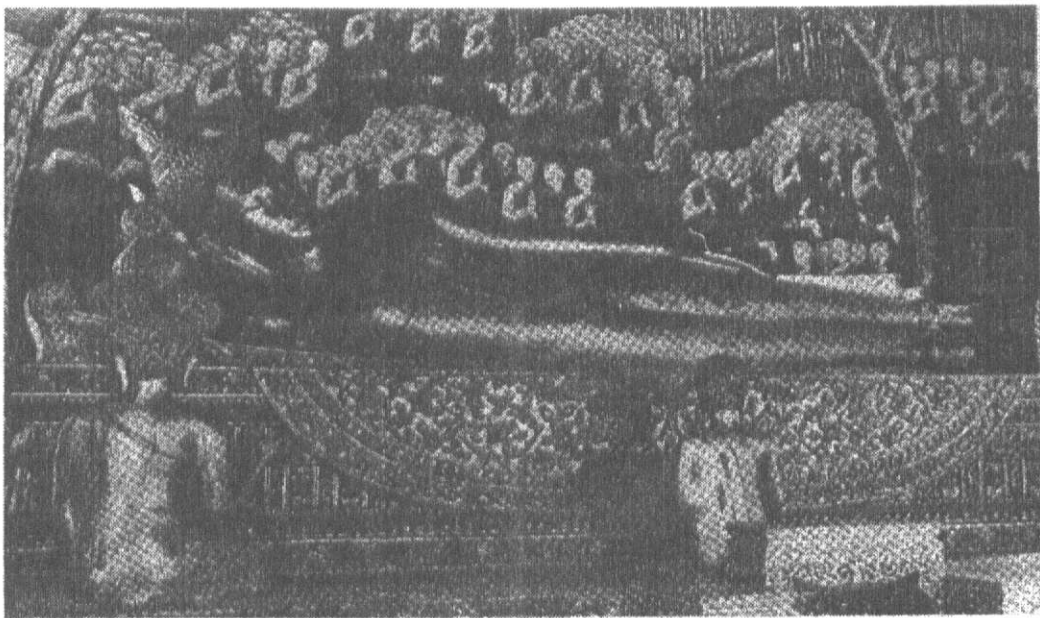
รูปที่ ๒๘ พระสมณโคดม
สัมฤทธิ์ สูง ๒๔ เซนติเมตร
สมบัติของเอกชน

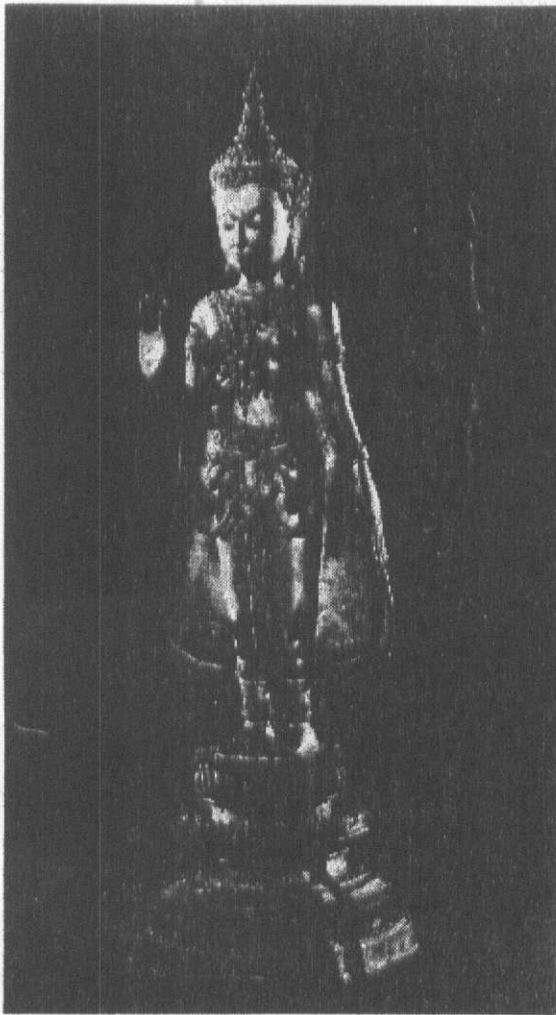
รูปที่ ๓๓ พระสมณโคดม
ได้จากวัดมหาธาตุ จ.สุโขทัย
สัมฤทธิ์
วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพฯ

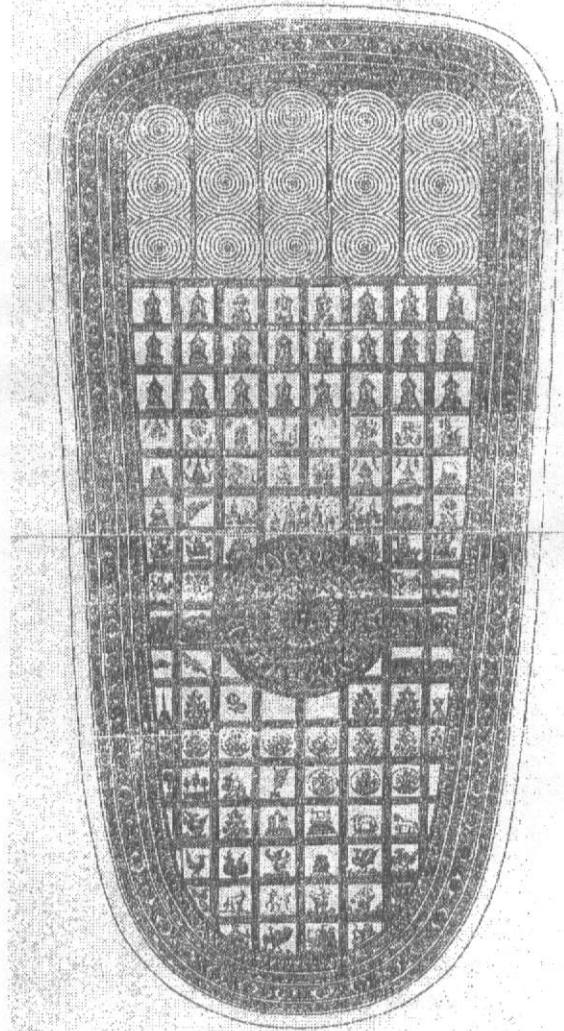
รูปที่ ๓๔ พระพุทธรูปปางทรมานพระยามหาชมพู
สัมฤทธิ์ สูง ๙๘ เซนติเมตร
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร

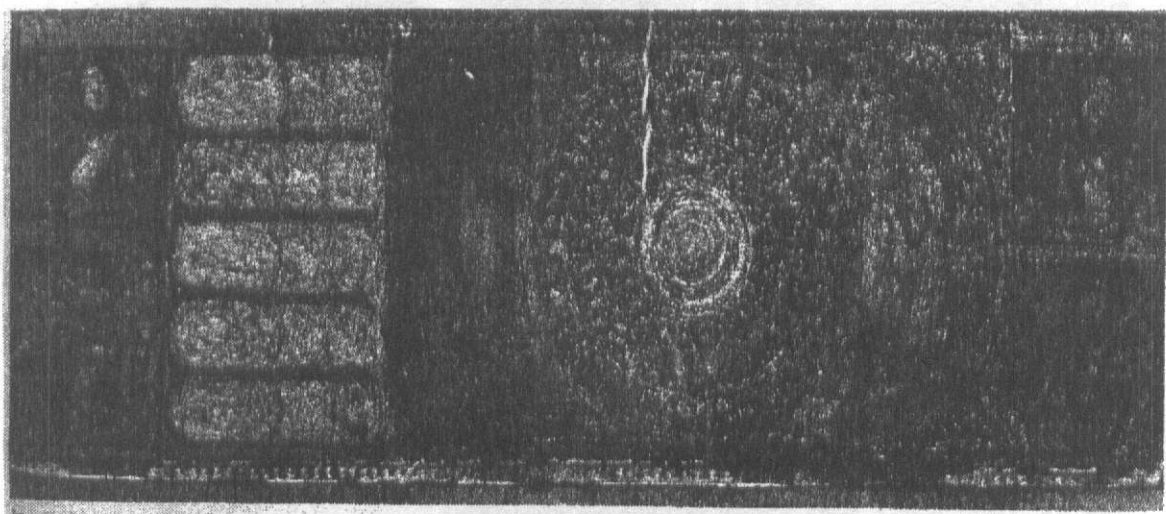
รูปที่ ๓๕ พระพุทธไสยาสน์
ได้จากวัดพระพายหลวง จ.สุโขทัย
สัมฤทธิ์
วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

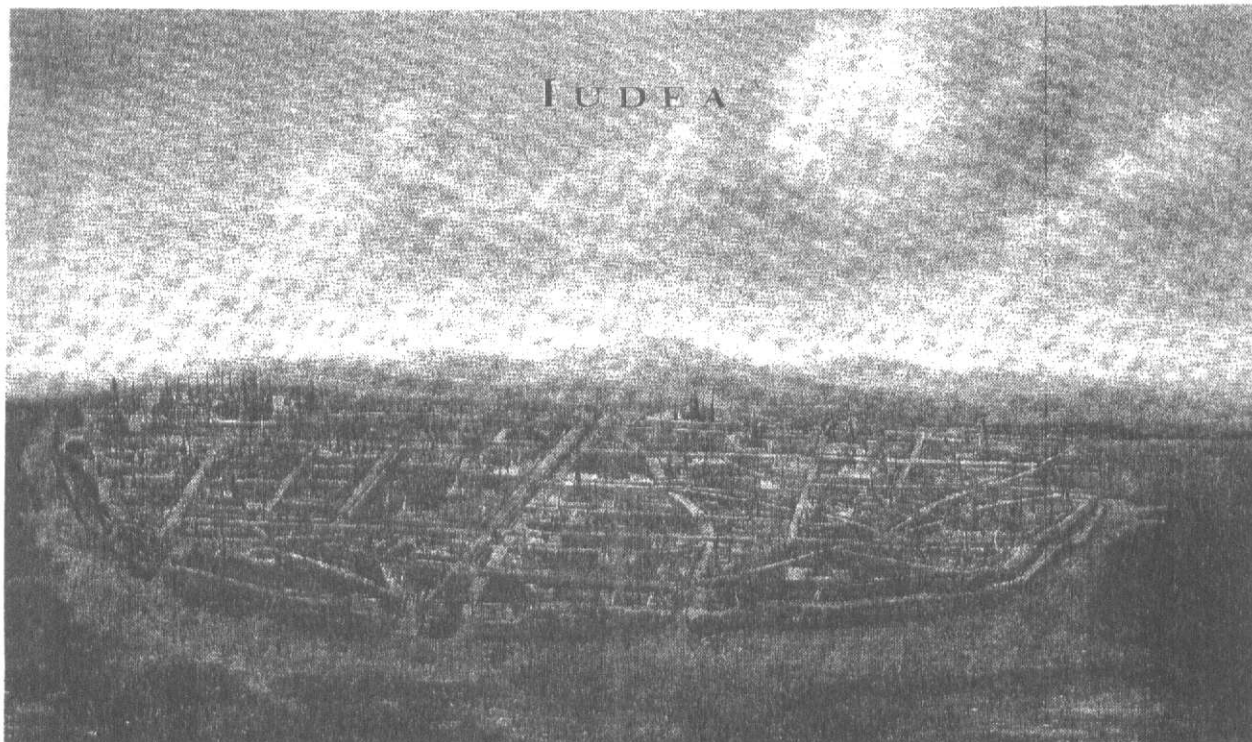
รูปที่ ๓๖ พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่
สัมฤทธิ์
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร

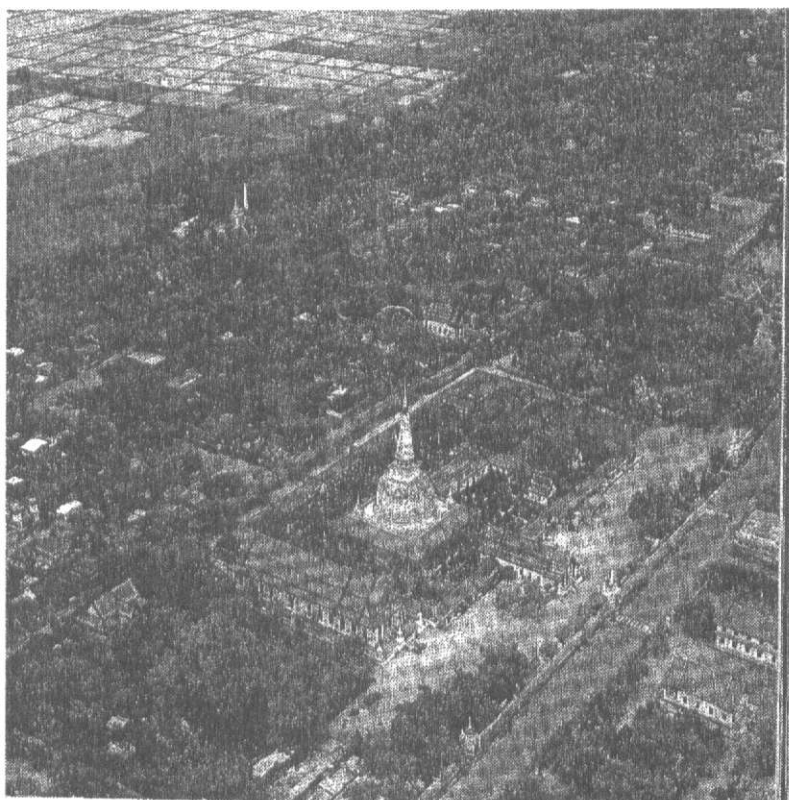
รูปที่ ๓๘ รอยพระพุทธรูป
ผ้า
Kandy Museum, Sri Lanka

รูปที่ ๓๗ รอยพระพุทธรูป
ไม้ สูง ๗๕ กว้าง ๒๒๓ เซนติเมตร
วัดพระรูป อ. เมือง จ. สุพรรณบุรี

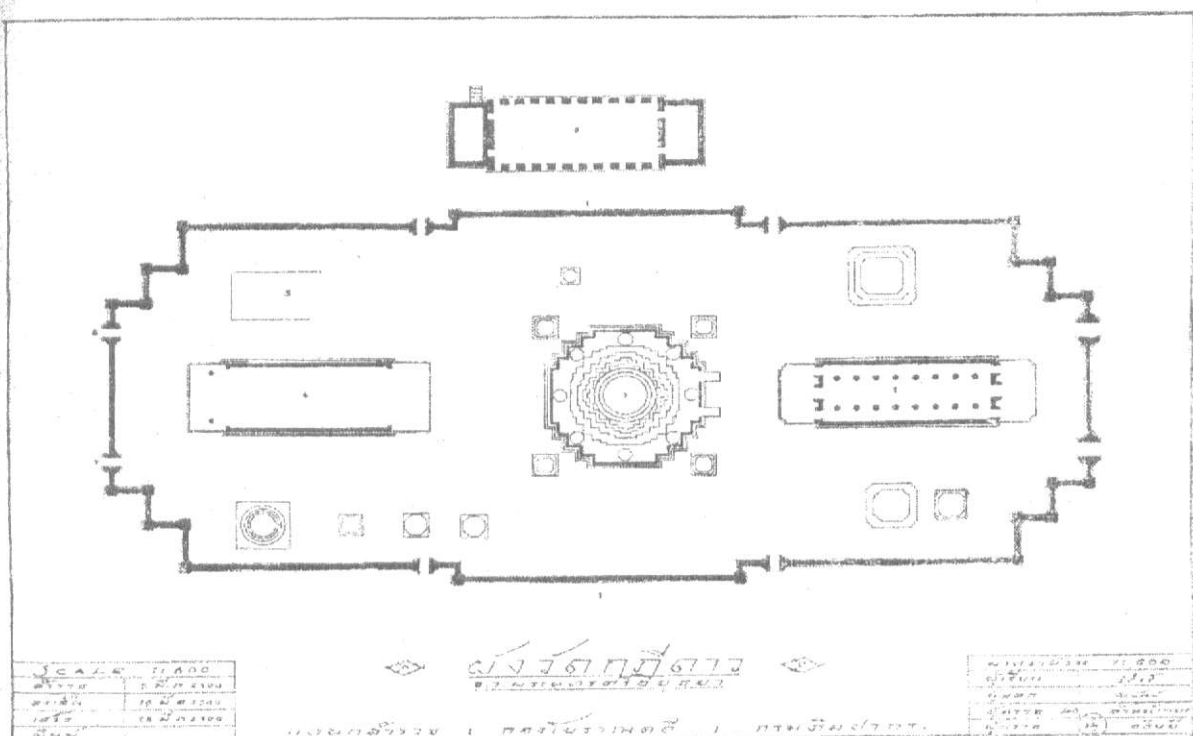
รูปที่ ๓๙ "Iudea" กรุงศรีอยุธยา
 สีนํ้ามัน
 Rijksmuseum, Amsterdam

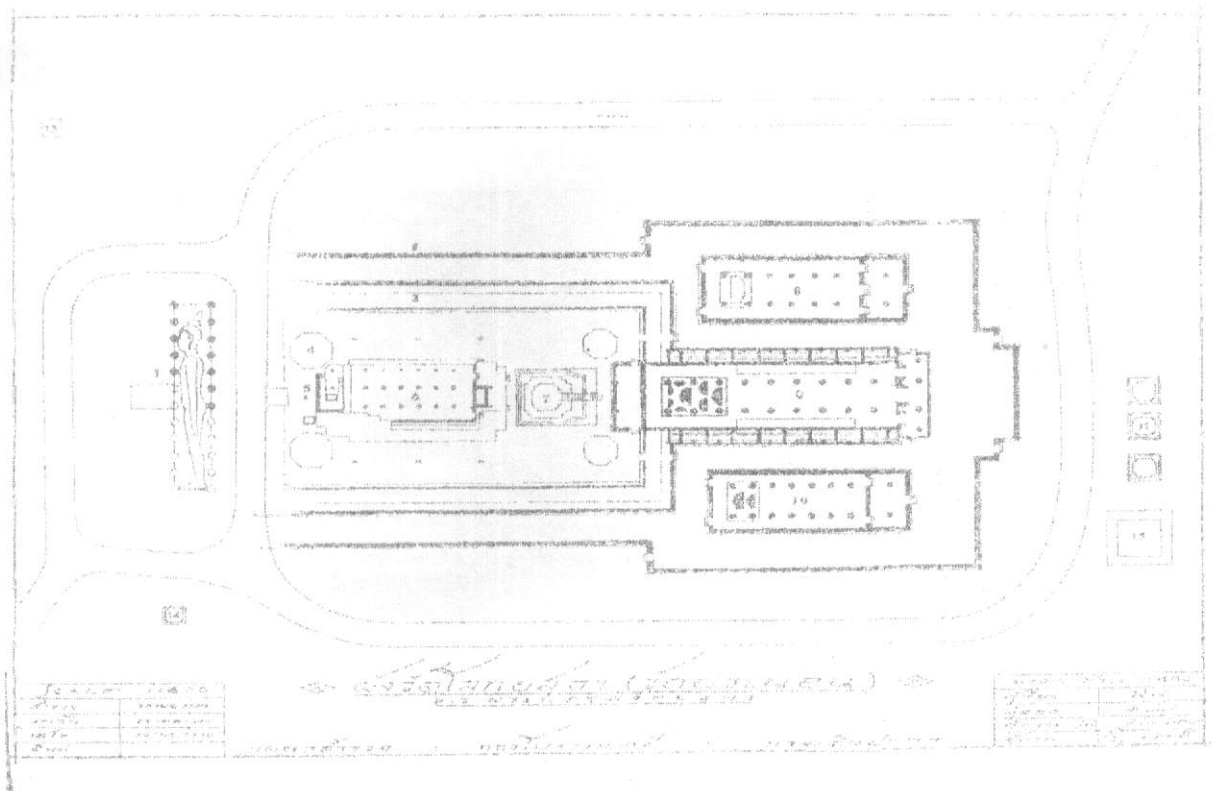
รูปที่ ๔๐ พระวิหารหลวงและพระบรมธาตุ จ.นครศรีธรรมราช

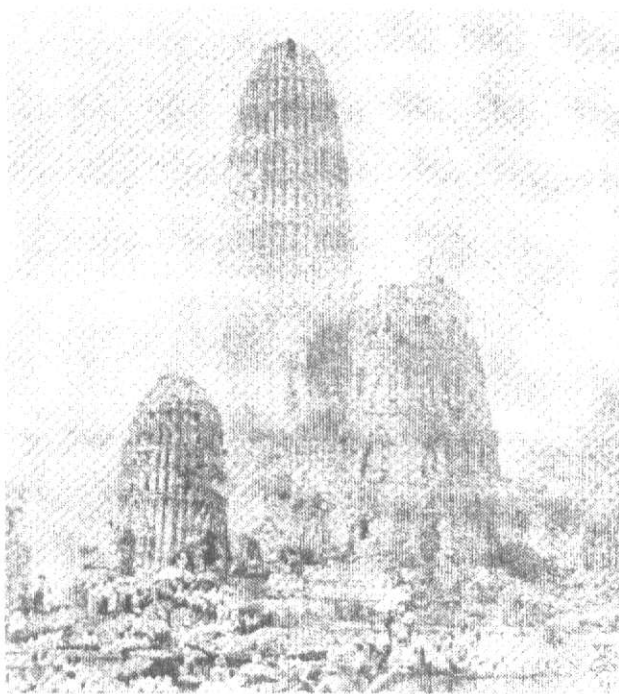
รูปที่ ๔๓
พระอารามภายในกำแพงเมืองสรวงโลก

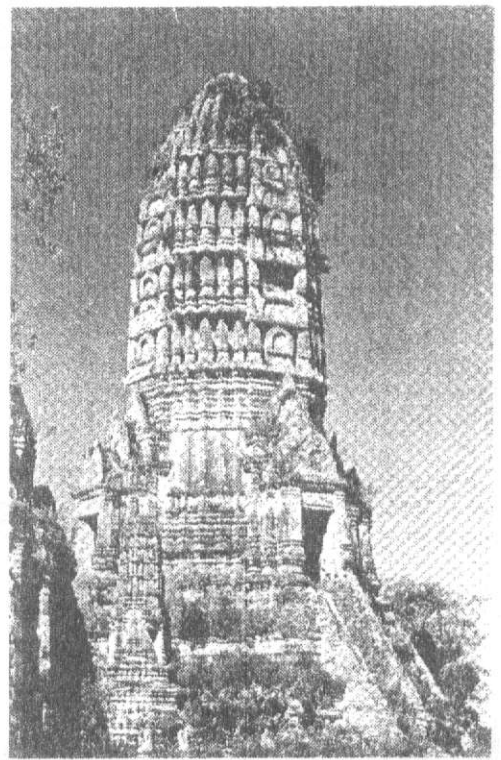
รูปที่ ๔๔ ผังของวัดกุฎีขาว จ.พระนครศรีอยุธยา

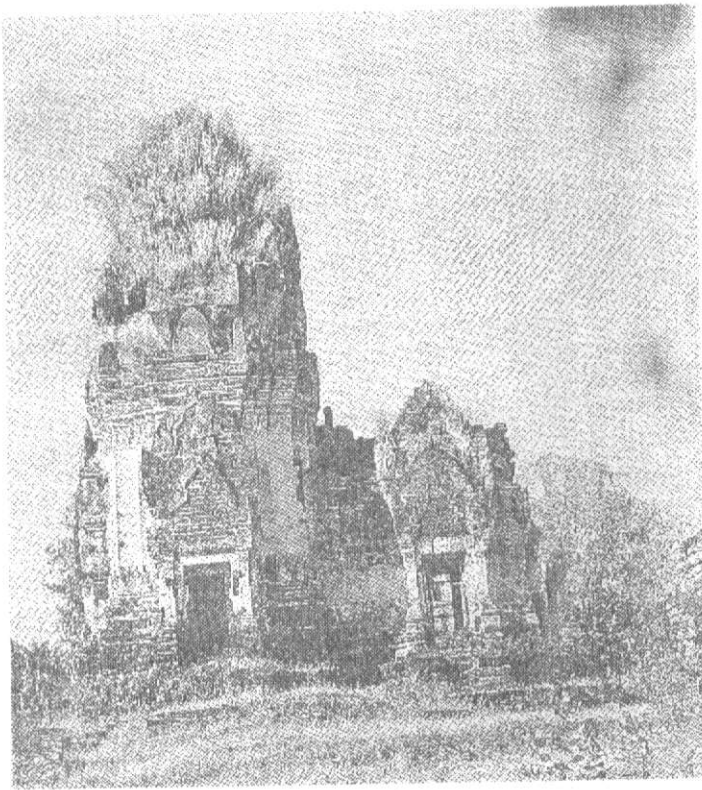
รูปที่ ๕๕ แผนผังวัดโลกวสุ: พระครูศรีวิสุทธิธรรม

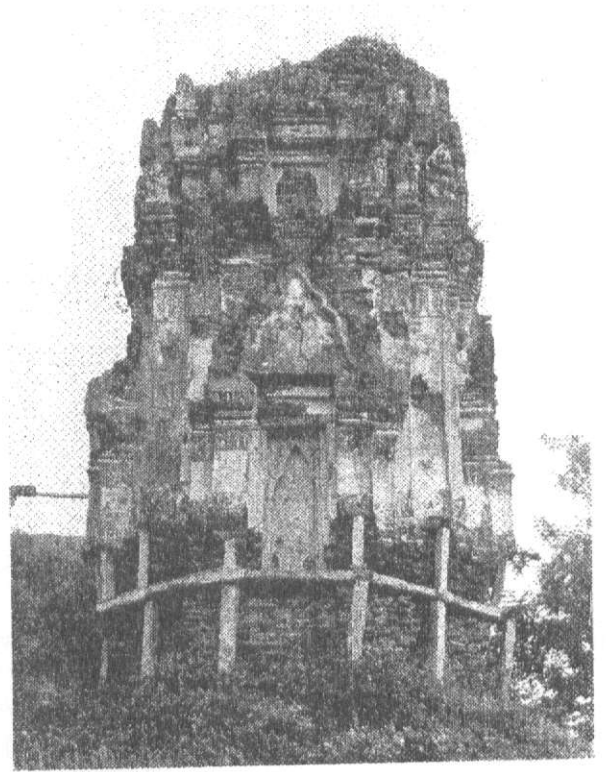
รูปที่ ๕๖ พระบรมธาตุโลกวสุ: พระครูศรีวิสุทธิธรรม

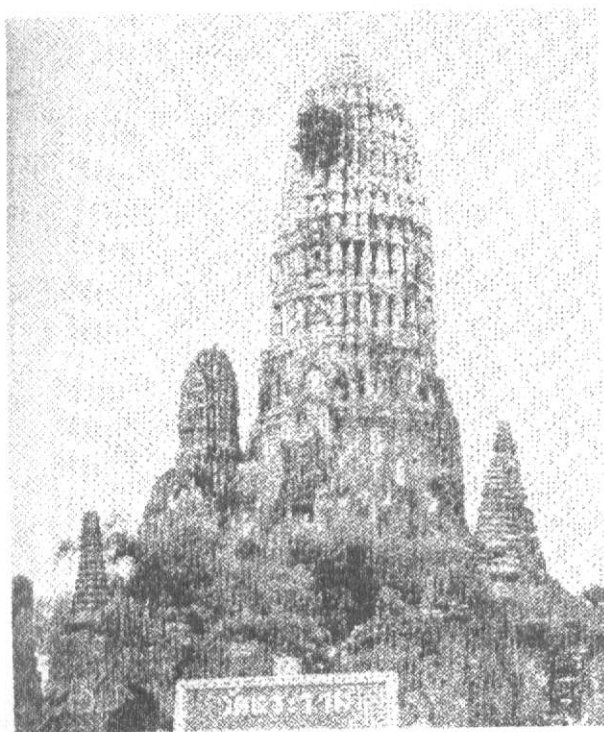
รูปที่ ๕๗ พระบรมธาตุโลกวสุ: พระครูศรีวิสุทธิธรรม

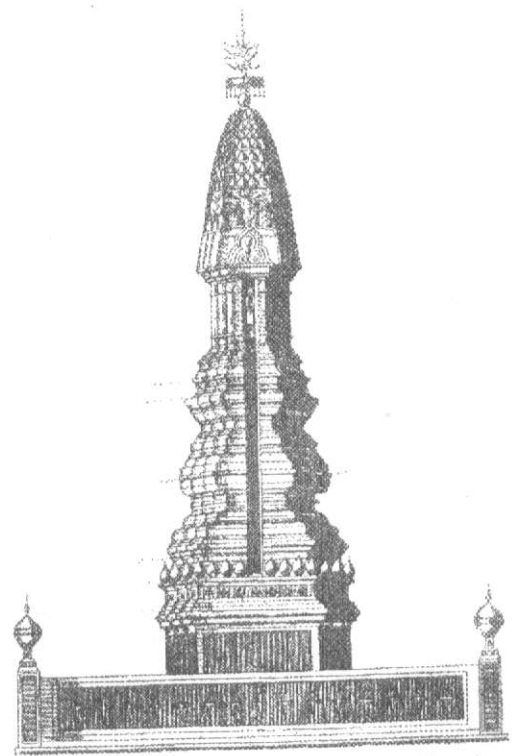
รูปที่ ๔๗ พระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ. ลพบุรี

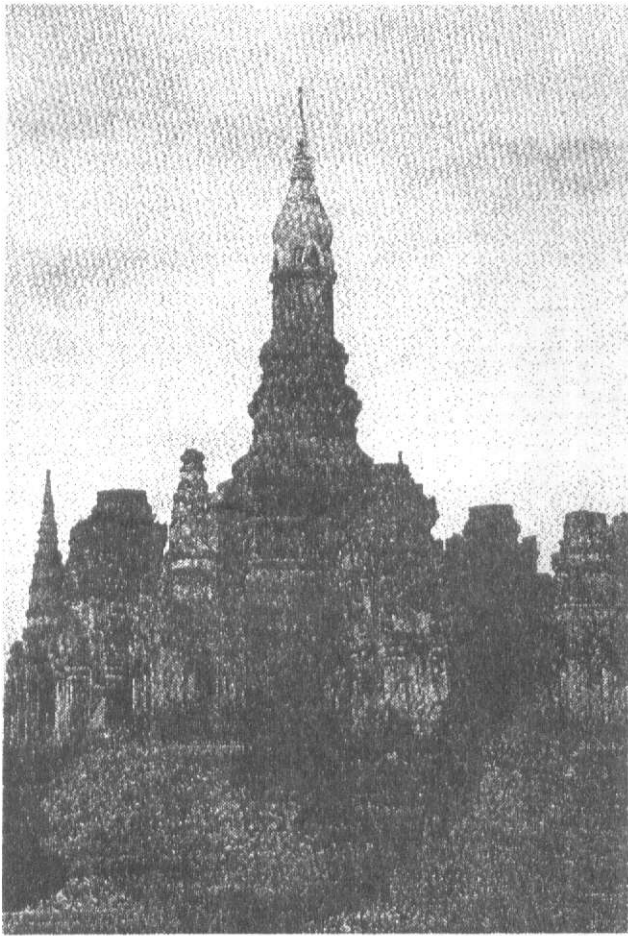
รูปที่ ๔๘ พระปรางค์วัดนครโกษา จ. ลพบุรี

รูปที่ ๔๙ พระปรางค์วัดพระราม พระนครวัดอยุธยา

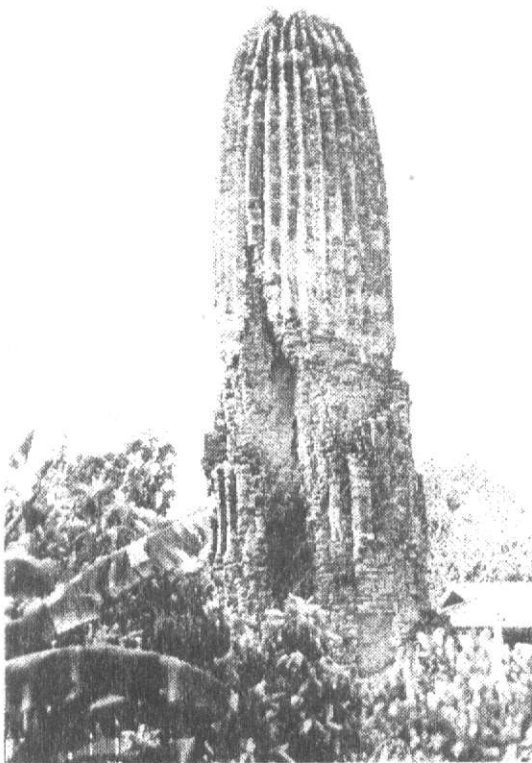
รูปที่ ๕๐ พระปรางค์วัดพระราม พระนครวัดอยุธยา
ภาพลายเส้น
เขียนโดยนายแพทย์เกษม วัฒนชัย

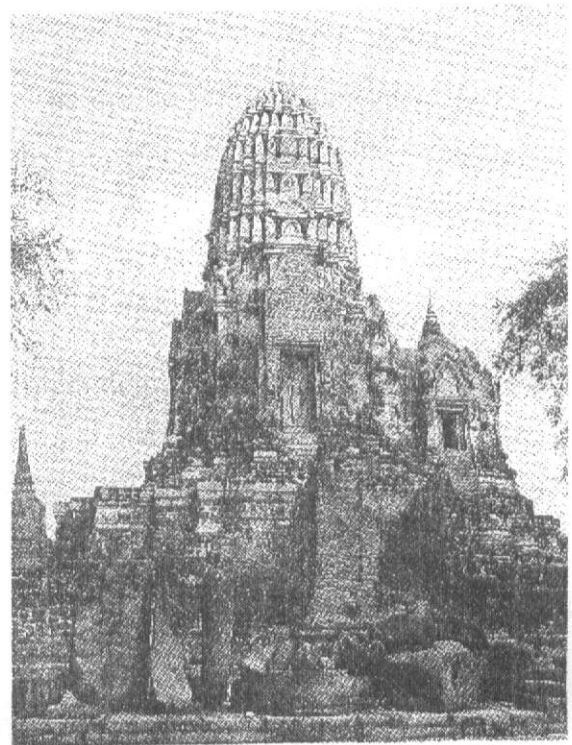
รูปที่ ๕๒ พระมหาธาตุ จ.สุโขทัย

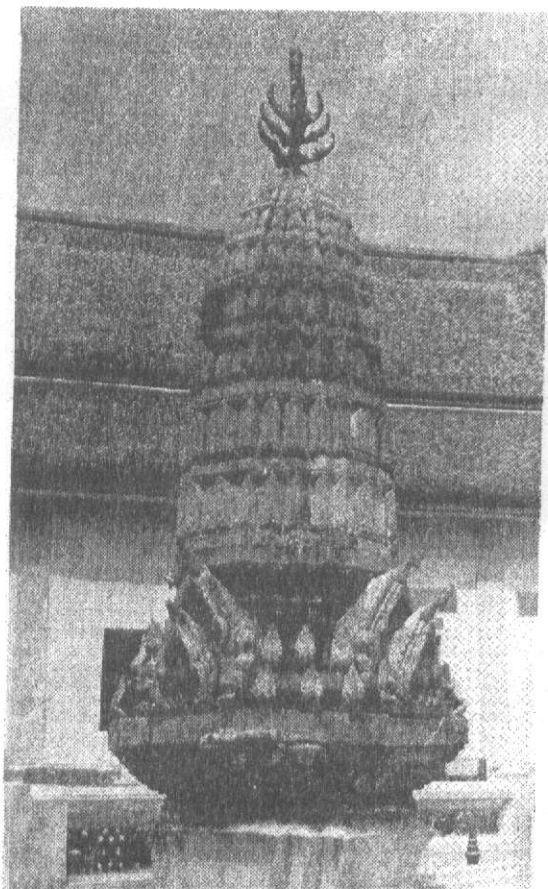
รูปที่ ๕๓ พระปรางค์วัดเจติยเจ็ดแถว สวรรคโลก

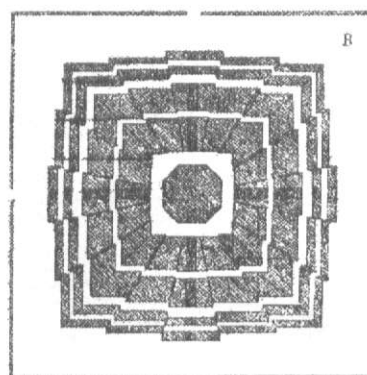
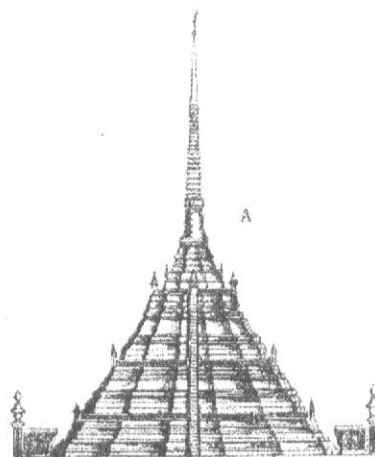
รูปที่ ๕๔ พระปรางค์วัดมหาธาตุ สวรรคบุรี จ.ชัยนาท

รูปที่ ๕๕ พระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๕๖ หัวเสาพระพุทธรูปบาทละบุรี จ. ชัยนาท

Scale 1:1000000

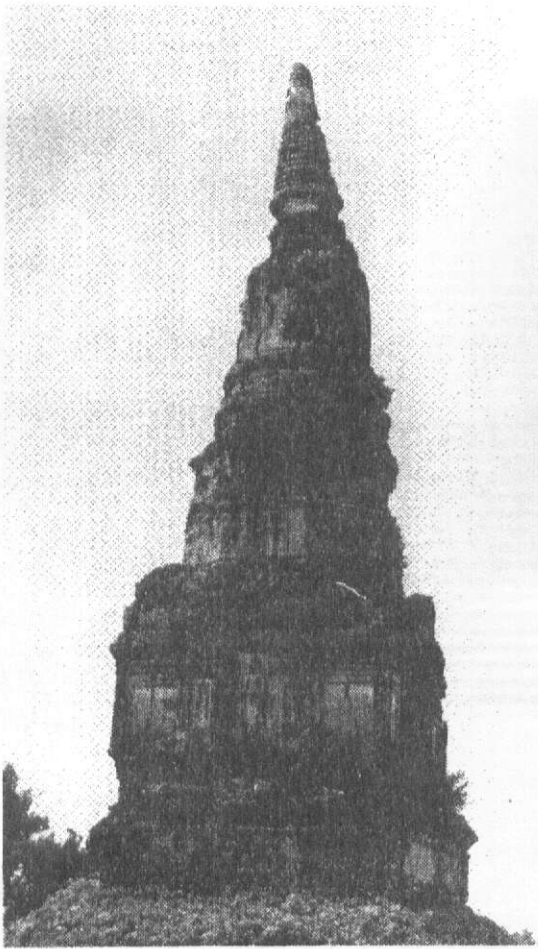
รูปที่ ๕๗ พระเจดีย์ภูเขาทอง พระนครศรีอยุธยา
ภาพลายเส้นเขียนโดยนายแพทย์แกมปีเพอร์

รูปที่ ๕๘ พระเจดีย์ชัยชุมพลนิกายาราม บางปะอิน
จ. พระนครศรีอยุธยา

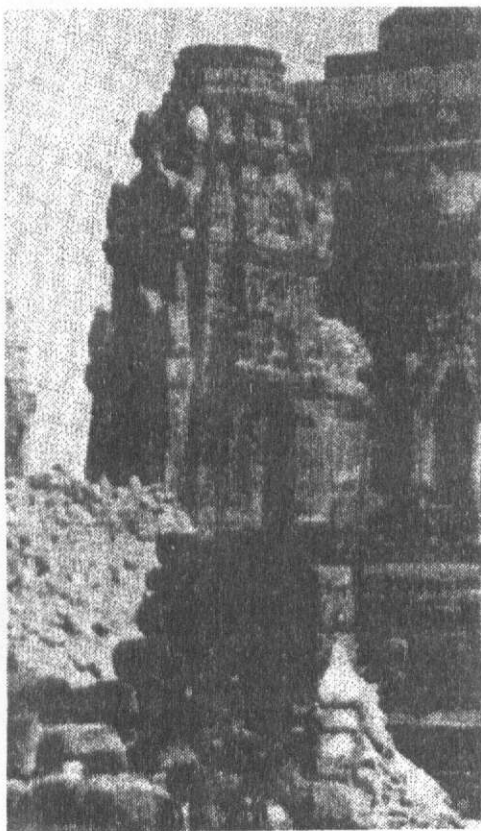
รูปที่ ๕๙ พระเจดีย์ชัยมงคล วัดเจ้าพระยาไทย พระนครศรีอยุธยา

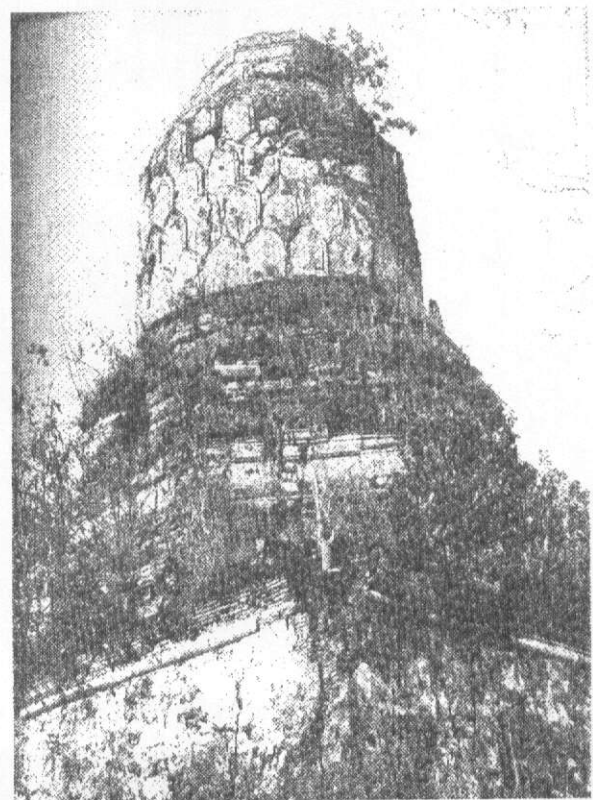
รูปที่ ๖๐ พระเจดีย์วัดพระแก้ว สรรคบุรี จ.ชัยนาท

รูปที่ ๖๑ พระสถูปทิศทรงปราสาท วัดพระราม จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๖๒ พระสถูปทิศทรงปราสาท วัดมหาธาตุ จ.สุโขทัย

รูปที่ ๖๓ วัดโยธยา จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๖๔ พระเมียงคณ์ จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๖๕ วัดสามวิหาร จ.พระนครศรีอยุธยา

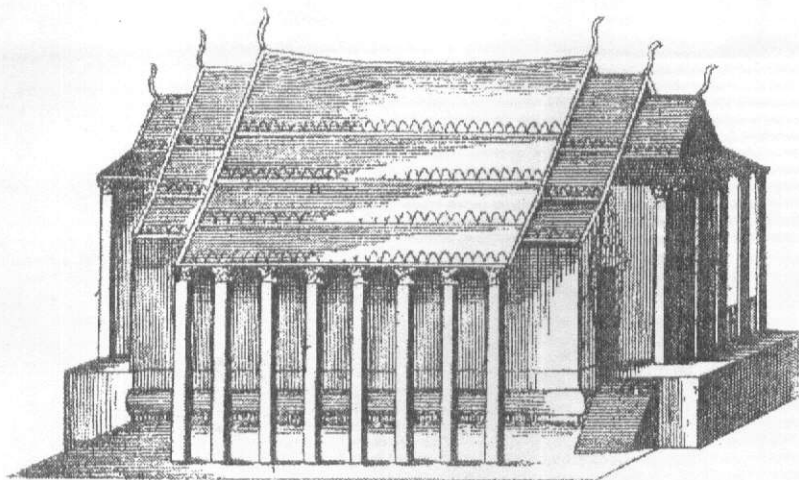
รูปที่ ๖๖ พระสถูปในถ้ำเขาหลวง จ.เพชรบุรี

รูปที่ ๖๗ พระสถูป

พบในกรุพระปรางค์วัดราชนิมะ จ.พระนครศรีอยุธยา
ทองคำและรัตนชาติ

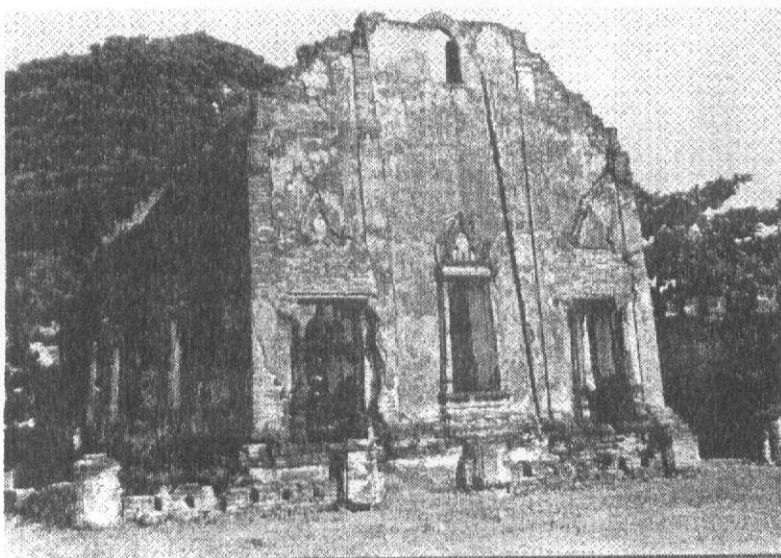
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา

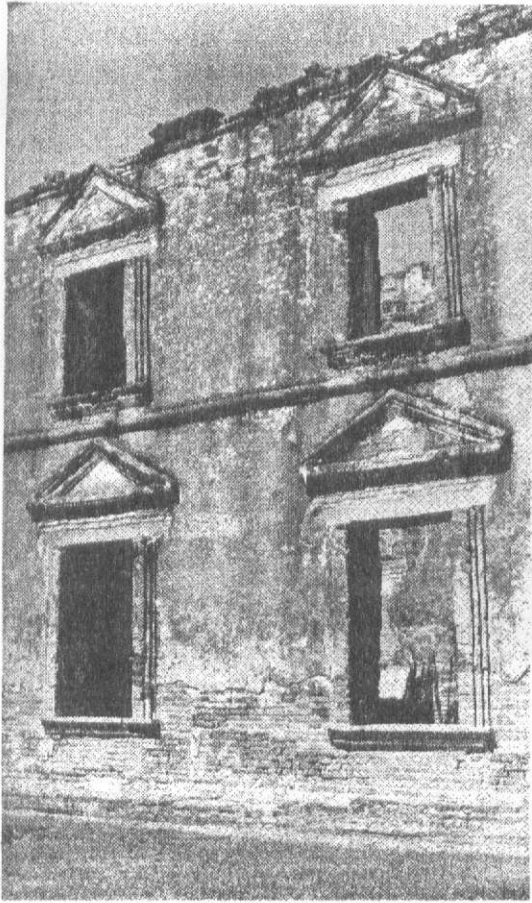
รูปที่ ๖๘ พระวิหารวัดพระคลัง พระนครศรีอยุธยา
ภาพลายเส้นเขียนโดยนายแพทย์กัมปเป็เฟอริ์

รูปที่ ๖๙ พระอุโบสถวัดหันตรา
จ. พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๗๐ ตึกพระเจ้าเกา
พระนารายณ์ราชธานี จ.ลพบุรี

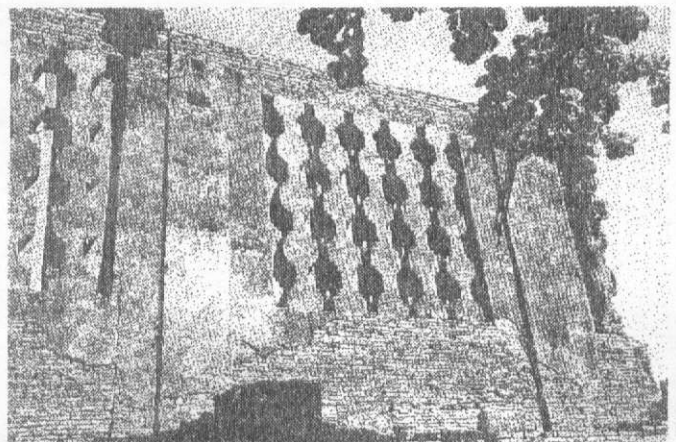
รูปที่ ๗๑ ตึกพิพิธภัณฑสถาน บ้านหลวงรับราชทูต จ.ลพบุรี

รูปที่ ๗๒ วัดสระบัว อ.เมือง จ.เพชรบุรี

รูปที่ ๗๓ วัดหน้าพระเมรุ จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๗๔ วิหารหลวง วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ ๗๕ ผ้ามัดขน

Victoria and Albert Museum, London

Thai Maritime Trade and the Ministry Responsible

Kennon Breazeale

No Asian country can match the Thai kingdom for its far-flung and friendly relations with maritime Asia, during the period that Ayutthaya was the Thai capital. A book comparable to the present study could not be written about any other Asian nation. Shortly after the founding of Ayutthaya in the fourteenth century, representatives of the Thai court traveled along the coastline of East Asia, investigating trade in Chinese ports, the kingdom of the Ryukyu Islands, Korea and Japan. The lands of South Asia had long been known to the Thai, particularly in the context of Buddhist scholarship, and by the fifteenth century, Thai agents were exploring trading opportunities in the ports of India at first hand.

The seventeenth century brought a dramatic rise of trading and diplomatic exchanges with island courts of the Indonesian archipelago (Aceh, Jambi, Banten, Palembang, Riau) and with the great South Asian courts (Bengal, Golkonda, the Mughal Empire and Persia). Trading relations were maintained by this time with numerous ports on the coast of China, with Japan, with ports of the Indonesian and Philippine archipelago and with many ports of India. In addition to their active trade policy, the Thai monarchs were also among the most adventurous of all rulers of Asia in cultivating diplomatic relations during this period. From the beginning, Ayutthaya's commercial doors were open, and foreign merchants were welcomed. Thai products thus reached marketplaces all across maritime Asia, from Japan on the east to the Arabian peninsula on the west.

One reason why Thai exports were so widespread is the geographical position of the kingdom. Its coastlines face east to the South China Sea and Pacific rim, west to the ports of the Indian Ocean and south to the archipelago. Its only potential rivals with similar geographical advantages were the sultanates of the Malay peninsula, Sumatra, Java and other islands. But none of those states created a network of trading and diplomatic contacts throughout maritime Asia comparable to Ayutthaya's. Chinese mariners

ushered Ayutthaya into the Chinese trading world of Japan, the Ryukyu kingdom, China, Vietnam and the archipelago. Traders from ports as far west as the Arabian peninsula brought Ayutthaya into the embrace of the Muslim trading world of South Asia and the archipelago. Sailing ships from the archipelago itself provided the kingdom with even more extensive island contacts. During its final two centuries, the Thai capital was served by European coastal shipping between Asian ports. And Thai crown ships established their own network, with ports of call as distant as Nagasaki and the Persian Gulf. This combination of trading networks, together with the diplomatic initiatives of the Thai kings, was unique in all of Asia.

Sailing Seasons

The sailing ships came and went according to the annual cycle of the winds that governed Ayutthaya's seaborne trade. Every trader knew roughly when his ship should arrive and when it had to depart. He also knew when ships coming from other directions would be in Thai waters. From the viewpoint of captains and merchants alike, the single factor that determined the rhythm of Ayutthaya's dynamic trade interactions was the monsoon winds, which reverse themselves and blow in opposite directions every six months.

Junks bound for East Asia usually left Ayutthaya in June or July, to catch the winds that carried them to Chinese ports, the Ryukyu Islands or Japan. The return voyage was timed so that the junks reached Ayutthaya again in January or February (Damrong 1962: 80), and the same return winds carried ships south across the Gulf to Java and other islands. From mid- or late-February, the changing winds in the Gulf made it difficult to sail west toward Ayutthaya while in sight of the southeast coast, and a longer voyage then became necessary. During this season, late arrivals from East Asia sailed across the Gulf, setting their sights on the high peaks behind Pramburi, and then proceeded north along the coast of the peninsula to the mouth of the Chao Phraya River (Phakdi Wanit et al. 1969: 67).

Between these two seasons of northeasterly and northwesterly winds, conditions were best for communications with the Philippines. A voyage from Ayutthaya to Manila and back could be made during the period from

about April to June (Morga 1971: 309). Similarly, during the reversal of the winds from about October to December, the same voyages could be made again. None of Ayutthaya's other trading partners had the advantage of two sailing seasons a year.

The prevailing winds to the west of the Malay peninsula likewise constrained the sailing times between that coast and India. Ships left Mergui by February or March each year to go to Indian ports, making the return voyage by August or September (Schorer 1931: 61, 64, Methold 1931: 37–8). If the winds changed early or if a ship sailed too late in September, the Andaman Sea turned into a formidable barrier—as a powerful French fleet discovered during two months of futile attempts to reach Mergui (Challe 1983 ii: 44–59). The Gujarati ships that sailed from India by way of the Maldiv Islands arrived in Mergui in June and July (Saris 1900: 222, Saris 1905 iii: 512). If a ship left India early enough, it could pass through the straits, around the Malay peninsula and sail all the way to Ayutthaya in a single season, reaching the Thai capital during July, August or September (Flores 1995: 89, note 29, Ishii 1998: 28).

These sailing patterns and weather conditions were beneficial for the trade across the northern part of the Malay peninsula, between Mergui and Phetburi. During the rainy season, from about June to September, overland travel was very difficult. But merchants who left India by early September could reach Mergui late in the rainy season and could then set out for Phetburi by oxcart or with pack cattle, thus reaching Ayutthaya or other ports on the Gulf during October or November. That gave them three months or longer to conduct their business in Ayutthaya and set out again for the west coast, in order to sail from Mergui by mid-March. The same limitations applied to South Asian ships that went directly to the Gulf, unless they remained in Gulf waters for more than a year and waited for the next westward sailing season.

The dilemma for South Asian merchants who carried goods destined for East Asia was the very short period in which the Chinese and Indian merchants were both present in Thai territory at the same time, assuming the South Asians had to make their voyages within a single year for financial reasons. Under these conditions, a merchant from India was in Ayutthaya or elsewhere along the Gulf coast from about November until early March at the latest, whereas the Chinese traders were in the same places from about

January to June. Sailing times thus restricted the overlap roughly to January and February, which must have been the months of the most intensive negotiations between traders from these two regions. The South Asian merchants, moreover, were at a disadvantage, because they had to leave within a short time after the Chinese junks arrived, and thus had no choice but to purchase their East Asian goods quickly. The Chinese, on the other hand, had three or four additional months ahead of them to seek customers and could hold out for higher prices in their early sales. The same pattern of interchange with South Asians applied to the Japanese junks that came to the Gulf ports for four or five decades until the 1630s. In the course of the seventeenth and eighteenth centuries, however, the development of direct India-China shipping undermined the profits from these exchanges in Thai ports and made them less important than they had been in previous centuries.

For voyages between Thai ports on the Gulf coast and Vietnamese ports along the coast of the South China Sea, the inland waterways across the Mekong delta provided more sheltered passage than the longer and sometimes stormy route around the tip of the peninsula. From the Gulf side, junks entered the canal at the Cambodian port of Banteay Meas, later called Ha Tien by the Vietnamese. They followed the canal to the western branch of the Mekong and continued along various river channels that connect to the eastern part of the delta, ultimately emerging at one of the mouths of the Mekong. In the early Ayutthaya period these inland waterways were all in Cambodian territory. Ships going to and from Ayutthaya could pass through this area without much hindrance until the seventeenth century, when the Vietnamese began to extend their control over the area around Saigon and to establish settlements in parts of the delta. Even as late as the Bangkok period, however, the canal from the Gulf to the Mekong continued to provide Thai vessels with access from the Gulf into Cambodia.

Vessels of all types and designs, from every part of coastal Asia, moved into and out of Thai ports in an annual cycle of ordered complexity. As Charnvit argues in his chapter, the rulers of Ayutthaya joined this seafaring world from the very beginning. Maritime trade brought increased prosperity to the Thai court, and a new branch of administration evolved to tap this source of wealth effectively.

Ministry Structure and Responsibilities

The maritime relations of Ayutthaya were invested in the minister popularly known as the Phra Khlang in Thai. There is no generally accepted translation for this term in English. This ministry is often imagined to be a treasury, because that is the present-day sense of the term and because his officials collected all the taxes on imports and exports. But this translation is not appropriate for the Ayutthaya period, when another minister was the chief treasurer (Gervaise 1989: 72). The hypothetical name Ministry of External Relations and Maritime Trading Affairs perhaps best conveys the idea of this ministry's functions. This name, shortened to External Relations, will be used in this chapter.

The External Relations minister was responsible for all affairs concerning foreigners. Disputes and litigation between foreign residents were generally settled by their respective community heads in Ayutthaya, but the minister and his deputies served as appeal judges and as judges in cases between foreigners and Thai subjects. Ministry officials were also the intermediaries in any matter concerning foreigners that required the attention of other ministers or the king.

All the affairs discussed in the chapters of this book came under the purview of this ministry. It therefore seems useful to begin with an examination of the ministry's structure and how it functioned. The basic structure of the ministry is outlined in the *Civil Hierarchy Law of the Three-Seals Law Code*. This law may have been first promulgated in 1466, although it is obvious from the content of the extant text (which was recompiled in 1805) that it was revised in later centuries.

The ministry was divided into four departments. The text of the law does not indicate what they were called in Thai, but the following hypothetical names convey a sense of their respective functions:

- Department of General Administration, Appeals and Records
- Department of Western Maritime Affairs
- Department of Eastern Maritime Affairs and Crown Junks
- Department of Royal Warehouses

The text of the law consists of nothing more than a list of titles of the officials in the ministry and an indication in most cases of their duties.

Charnvit, in his chapter, calls for future comparative research on the ministry and its counterparts in other parts of Southeast Asia. To facilitate such research, a tentative translation of the law is provided at the end of this chapter.

Royal Warehouses

The Department of Royal Warehouses is the best place to begin an exploration of the ministry, because it was the link between domestic trade-related administration and the maritime affairs managed by the ministry. This department tapped the internal movements of domestic products within the kingdom to secure supplies for the international markets. Governors and other officials in various parts of the kingdom were required to gather exportable local products and transport them to the royal warehouses in the capital, thus providing these goods to the state under the system of taxation-in-kind. Imported cargoes arriving on the king's vessels were likewise deposited in these storage facilities. The royal warehouses were thus "treasuries" in a broad sense, filled not solely with money but with the most valuable trade goods.

Although the warehouses are placed last in the list of departments, and are therefore ranked lowest in the hierarchy, they may have been the first functional department to emerge within the ministry. As discussed by Charnvit, the state monopoly system for exports and imports of high-value goods was created about 1419 or shortly before. From that time onward, local products that were in greatest demand for export (such as sapan wood) could be bought only from the warehouses, and certain imported goods (such as Chinese porcelain) had to be sold to the warehouse authorities. Thus, by this date, some of the operations of this department were already in motion, even though the formal structure may not yet have been established.

The royal warehouse authorities were thus wholesalers in international trade. They purchased all the imported goods on the monopoly list, at prices fixed by the government, and sold them to merchants in the kingdom. They acquired domestic monopoly products of high value and either exported them as crown cargoes or sold them to merchants for domestic resale or private export.

Eastern Maritime Affairs and Crown Junks

The head of the Department of Eastern Maritime Affairs and Crown Junks (or Eastern Department for short) was a Chinese resident of Ayutthaya, who was responsible for maritime affairs in the Chinese sphere of shipping. He was thus in charge of shipping movements to and from ports in southern China, as well as affairs relating to other ports where junks were the predominant means of transport: Nagasaki in Japan, the Ryukyu Islands, and the ports of Vietnam. Privately owned Chinese junks that plied the sea lanes between Ayutthaya and all ports to the east, as well as ports in the Southeast Asian archipelago, from Sumatra to the Philippines, likewise came under the jurisdiction of this department head. During the final century of the Ayutthaya period, European ships were sometimes chartered to carry crown goods in this eastward trade. The operating language of the department was Chinese, which facilitated communications with this wide network of ports where the Chinese traded, as well as official correspondence with Chinese port authorities and, for political relations, the court in Beijing.

The department head had jurisdiction over all Chinese who resided or traded in the Thai kingdom, plus all the Japanese. As argued in the chapter by Charnvit, a Chinese trading community was already settled in the lower Chao Phraya basin before the founding of Ayutthaya in 1351. The beginnings of the Japanese community are not known precisely. Japanese junks were supplying the Thai market at least by the late 1580s, and it is possible that the Thai court recruited Japanese, possibly both samurai and pirates, to help defend the kingdom against successive Burmese invasions during the same decade. As the chapter by Nagazumi shows, the Japanese community in Ayutthaya grew rapidly in the early 1600s, peaked in the 1620s but dwindled after Japan began to close its ports during the 1630s and restrict contacts with the outside world.

Japan's sole port of entry for junks from Ayutthaya after the 1630s was Nagasaki, and only Chinese junks and Dutch ships were allowed to trade there. From the Thai viewpoint, the Dutch were involved in a predominantly Chinese trade route, because one or more Dutch ships from Java stopped at Ayutthaya every year, to load additional cargo for the Japanese market, before proceeding to Nagasaki and then back to Java. The Dutch competed

for the same Thai exports carried on this route by the Japanese until the 1630s and by Chinese junks thereafter. For this reason, the Dutch were placed under the Eastern Department. They communicated with the assistance of interpreters, through combinations of the Dutch, Portuguese, Malay and Thai languages.

The Eastern Department was by far the most complex of the four, in terms of numbers of officials and specified duties. The majority of officials in this department, including all the lower-ranking ones, were employed on the crown junks.

Most crew members were Chinese, who resided in the Thai capital and sailed the crown junks to various ports in China and Vietnam, to Nagasaki in Japan and south to the archipelago. Individual crew members received appointments as government officials—not only the captain, navigator, records keeper and helmsman but also those with the modest duties of raising and lowering the sails, sounding the water's depth and swabbing the decks. Forty-seven different positions are specified, and this list probably includes all the men necessary to operate an ordinary junk. This number may have been the minimum requirement and is about the same as the minimum crew aboard junks from Ayutthaya that arrived at Nagasaki.

Using Japanese data (tabulations from Ishii 1998 for 46 junks during 1687–1728), a few important features of the crown junks sent to Japan can be deduced. The smaller junks (many of which were privately operated carriers of Thai crown goods) had 44 to 79 crew members, and some of them had 1, 2 or 3 Thai passengers on board. The larger junks had 87 to 114 people (or 89 to 117 if Thai passengers are included). The average number for the 27 large junks is 101.5 (or 104 if Thai passengers are included). The crown junks constructed on the Chao Phraya River for use in state trading were unusually large, as shown by these data, because the average crew size on the smaller junks was only 62.5 (or 63.3 if Thai passengers are included). In each of eight years from 1689 to 1703, two larger ones arrived in Nagasaki, which indicates that two such junks were maintained by the ministry for regular service to Japan during this period, although only one seems to have been maintained thereafter. Since 41 percent of the junks were in the smaller category, and more than half of the smaller ones reported that they carried crown cargoes, the ministry obviously commissioned smaller junks

regularly for individual voyages, to supplement the cargoes of the crown junks.

Western Maritime Affairs

The counterpart for maritime relations with the rest of the world was the Department of Western Maritime Affairs, which overlapped geographically with the Eastern Department in island Southeast Asia. From the Thai perspective, western trade encompassed the whole of South Asia: the Arab states, Persia, the Indian subcontinent, Sri Lanka, the Maldiv Islands and the shipping to Ayutthaya by Muslim traders from the Malay peninsula and the Southeast Asian archipelago.

The ministry was reorganized during the 1610s with the assistance of two prominent Muslim merchants who moved to Ayutthaya from the region of the Persian Gulf (Thiphakorawong 1939: 3). The basic division between trade with the Chinese network and trade with the rest of the world must already have existed before the reorganization. Yet it seems no coincidence that the new structural division placed all areas that were of primary concern to Muslim traders within a single department, encompassing all the ports on the northern and eastern rim of the Indian Ocean, as well as the Muslim trading centers of the archipelago. This vast trading network is surveyed in detail in the chapter by Andaya.

Some of the South Asian shipping to and from Ayutthaya wound its way through the long and difficult straits and around the tip of the Malay peninsula to the Gulf. But Ayutthaya's preeminent gateway for western trade was the island port of Mergui and the nearby provincial capital, Tenasserim. From this entry point, goods were transshipped across the peninsula. They were carried part way by riverboat on the western side of the watershed, and onward by oxcart or pack-cattle across the hills, passing through the towns of Kui and Pramburi on the Gulf side and terminating at the seaside town of Phetburi. Here, the goods were loaded on coastal vessels, which carried them to Ayutthaya and other Gulf ports. For goods of relatively high resale value and low bulk, the easiest contacts with the ports of northwest Sumatra (such as Aceh) were through the port of Mergui. Contacts with the rest of the archipelago—from southern Sumatra as far east as Timor and Maluku and

north to the Philippines—were easiest by the direct shipping routes across the Gulf.

The role played by Mergui and Tenasserim in South Asian trade is outlined in the chapter by Sunait and in other studies of this coast (for example Mills 1997), which was under Thai rule from about the 1460s until the start of the Burmese invasion in 1765. Tenasserim's importance is reflected in the name of the kingdom's chief station for collecting taxes on international trade. The station was on the west bank of the river, below the walls of Ayutthaya, and was called the Tenasserim Customs House (Boran 1969: 183).

Although all Europeans other than the Dutch were under the jurisdiction of the Western Department, the general Thai concept of western trade did not extend as far as Europe. Few ships sailed directly between European ports and Ayutthaya, and none without stopping elsewhere in Asia. Most European goods that reached the Thai market were transshipped through other ports in the sphere of the Western Department. Indeed, most of the cargoes brought to Ayutthaya by the Portuguese, Dutch, English and other Europeans consisted of goods from South Asia or the archipelago and formed part of the intra-Asian coastal trading network.

The only national groups who seem to be placed illogically within the framework of the ministry were the French (who were initially under the Eastern Department) and the Vietnamese (who were moved in the 1680s to the Western Department). But, as in the case of the Dutch, the reasons for these arrangements are obvious. Chinese junks called at both Thai and Vietnamese ports, and therefore coastal trading with Vietnam, together with jurisdiction over Ayutthaya's resident Vietnamese community, which began to develop in the seventeenth century, were initially under the Eastern Department. The tiny French community in Ayutthaya consisted initially of French missionaries, who began to arrive during the 1660s. They were placed under the Eastern Department, because the Thai capital served at first as a convenient point of departure for missionaries bound for Vietnamese and Chinese ports and as a place where they could learn the languages of their assigned mission fields. Indeed, the Ayutthaya Mission itself was not formally established until 1673. By that time, the mission school and theological seminary had been in operation for several years, and the students

were mostly Vietnamese, plus some Chinese, who were destined to return to their homelands for mission work. From the Thai viewpoint, the missionary community was thus associated with affairs in East Asia. Placement in the Eastern Department caused little difficulty in communications for the French, because they employed local Christians as interpreters, and some priests stayed temporarily in the Thai capital to acquire a knowledge of spoken Chinese.

An incident in 1682 reversed this arrangement. A brawl occurred between the Vietnamese students and some Chinese sailors who happened to be in port. The Chinese department head, who was responsible for settling such matters among these two groups of foreigners, supported his own countrymen and treated the Vietnamese badly. The missionaries then appealed to the minister, and jurisdiction over French and Vietnamese residents was transferred to the Western Department (Launay 1920 ii: 93–4). Trade with Vietnamese ports, however, remained under the Eastern Department, because it was managed by Chinese junk operators.

The head of the Western Department was usually a Muslim from South Asia, and the working language was predominantly Malay—the language of the trading world of the archipelago. Malay was already used for trade and diplomatic purposes when the first European mission reached the Thai court in 1511 (Albuquerque 1880: 114), and its use is documented continuously thereafter into the early nineteenth century. Portuguese was also an important medium for dealing with Europeans in the sixteenth and seventeenth centuries. Successive generations of Portuguese-Asian residents (Christians with mixed Portuguese, Thai, Mon, Indian and other Asian ancestry) were frequently employed by the Thai government as interpreters, helping to tie Ayutthaya into the diaspora of Portuguese-Asian communities, which extended from the seat of the Portuguese viceroy at Goa in India to Macau on the southern Chinese coast and to Timor in the eastern part of the archipelago.

Three officials listed in the department hierarchy had duties relating to specified foreigners, but the text is not at all clear with respect to the division of responsibilities. It seems likely that the deputy head had general responsibilities for all foreigners and that a convenient division was made between his two subordinates. These two are called harbor masters (*chao tha*),

a title that shows they were responsible for inspecting cargoes and collecting taxes from all foreign ships. In addition, however, the first harbor master (the Luang Ratcha Montri) was in charge of the entire Christian community: Europeans (except the Dutch), Vietnamese, Armenians, and South Asian Christians. In this capacity, he gave orders to all resident Christians whenever labor units were required by the ministry for public works or other services (Launay 1920 ii: 166). The second harbor master (the Luang Nonthaket) must therefore have been in charge of the Muslim community: Arabs, Persians, Indians, Malay and Indonesians.

If this assumption about the division of duties is correct, this structure was created only during the final century of Ayutthaya and may have been established in 1682, when the Vietnamese Christians were moved to this department. The posts of the first and second harbor masters may, moreover, have been reserved respectively for a Christian and a Muslim in government service. The minister, for example, resisted Muslim efforts in 1756 to secure the post of first harbor master, insisted that the post must go to a Christian and appointed a Portuguese-Asian official (Launay 1920 ii: 207).

The Two Maritime Trade Departments

Like many Thai institutions and official posts, the two maritime trade departments were called by paired names. The Eastern Department was known in Thai as the Krom Tha Sai (literally the harbor department of the left) and its counterpart was known as the Krom Tha Khwa (the harbor department of the right). These names do not appear in the text of the law but are derived from court protocol. Officials seated to the right as the king faced them were ranked higher than their counterparts seated to his left. Thus the department of the right (western trade) had the higher status of the two, and the department head's rank was higher than that of his Chinese counterpart. The department's size and composition in the 1805 version of the law certainly does not suggest such importance, but the department probably acquired its high status in the early seventeenth century. When the ministry was restructured in the 1610s with the assistance of the South Asian traders, one of whom was the founder of the prominent Bunnag family, their sphere of interest must have been the more important one.

The Western Department must have been larger and more complex during the seventeenth century, in the heyday of trade with Indian Ocean ports, than it was when the law was given its final form in the 1805 codification. In contrast to the detailed list of officials in the Eastern Department, only twelve posts are specified for western affairs: the department chief, his deputy, two harbor masters and eight interpreters. Moreover, there is no western counterpart to the crown junks division, although royal trading ships operated in western and southern waters, with crews of South Asians and Europeans in the employ of the Thai government.

There are several possible reasons for the differences in departmental structure as outlined in the text of the law. The crown ships built for journeys west of the Malay peninsula were of South Asian or European designs, not Chinese junks, and their home ports may have been Mergui and Ujung Salang (known in Thai as Thalang, at the northern end of Phuket Island). If that is correct, their operations may have been the responsibility not of ministry officials but of the viceregal governor of Tenasserim, who had jurisdiction over all Thai territory on the west coast of the Malay peninsula. Similarly, some ships of South Asian, European and Indonesian design on the east coast may have been under the governor of Nakhon Sithammarat, who exercised viceregal responsibilities over this coast.

It is also possible that the text was modified in 1805, and titles that had ceased to have any use by that time may have been eliminated. After three decades of unsuccessful efforts to regain control of Mergui, which the Burmese seized in 1765, the new administration in Bangkok may have accepted, by the turn of the century, that the cause was lost and that the transpeninsular trade route was permanently closed. If that is the case, all the titles of ministry officials involved in this route through Tenasserim, and the entire structure of responsibilities for trade along this route, must have been eliminated from the law. This explanation would account for the bare bones of a structure needed to deal with ships from the west, which at that time were very few in number and were all sailing around the peninsula directly to the Gulf ports.

Another way of interpreting the difference in department size is to eliminate the crown junks division, which accounted for the great majority of men with official ranks in the ministry. Only eight other officials are listed

in the Eastern Department: the department head, one harbor master and six interpreters, two of whom had administrative duties in the Chinese community. From this viewpoint, the basic department structure is a mere two-thirds the size of the Western Department.

The long list of posts in the crown junks division may have been added to the law only about the time that the law code was revised in 1805, even though the division itself had been in existence for most of Ayutthaya's history. One possible reason for creating all these posts was a new privilege announced by the Chinese government in 1754, which allowed crown junks to trade every year in Guangzhou, instead of restricting them to once in three years. The Chinese regulations specified, however, that the junk operators had to be Thai, and a Chinese complaint was lodged in 1803 against the crown junks for flouting the rules (Promboon 1971: 302–3). To comply with the Chinese demand, the entire Chinese crew of each crown junk may have been given official positions in the hierarchy. This explanation would account for an apparent inflation in the size of the Eastern Department, at a time when the Western Department was facing a severe decline in trade in its geographical sphere.

After the Burmese march against Ayutthaya began in 1765, there was a drastic contraction of contacts with Europeans, although the causes have less to do with the abandonment of the Thai capital than with external factors in India and Europe. The Dutch—the only European traders to maintain an almost-continuous presence during the final century and a half of Ayutthaya's existence—withdrew in 1765 and did not return. An archival search of Thai records during the half century following the sack of Ayutthaya uncovered only one official contact with a European government: the Portuguese in 1786 (FAD 1969a xxxiv: 211–20). The only other contact known is a friendly message from Portugal in 1811 (Wenk 1968: 120–1), and none thereafter until a new series of European contacts began in 1819. Some private trading by Europeans and South Asians continued at Ayutthaya, along with crown trade and especially exports of Thai elephants and tin, and imports of Indian printed cotton cloth from the Coromandel coast. Comparable searches of Thai and other sources have been made for trade and political relations with China (Promboon 1971, Viraphol 1977, Cushman 1993), and it is clear that Sino-Thai trade became the Thai government's most

important source of maritime-trade revenue during this period.

The Western Department clearly shrank in importance during the late eighteenth century. The transpeninsular route, which had been a major link to the Indian Ocean, was completely cut, and most traders from South Asia had to sail directly to Bangkok, around the Malay peninsula. With the loss of Mergui's role as a transit point, its prosperous trading community disappeared. Some transpeninsular trade did continue and was diverted primarily to the three best routes south of Tenasserim. One crossed the narrowest neck of the peninsula (the Isthmus of Kra), another from the west coast led to the inland lagoon above Songkhla and the third was a longer route from Pinang Island and Kedah to Songkhla and Patani.

Territorial Responsibilities, Ambassadors and Diplomatic Functions

Two apparent omissions from the law deserve attention: the territorial responsibilities of the ministry and its diplomatic arm. The minister supervised provincial administration in the peninsular provinces. These duties gave him jurisdiction over the entire transpeninsular route from Phetburi on the Gulf coast to Mergui on the Andaman Sea. Since governors wielded almost total power over all affairs in their respective provinces, tax collection and the operations of the royal warehouses were in the hands of the governor. During its first two centuries as a Thai port, Tenasserim was supervised by another minister (the Kalahom). After the transfer of these powers to the External Relations Ministry, apparently at some point during the final century of the Ayutthaya period,¹ the Tenasserim governor received his instructions, including those issued by the king, from the External Relations Minister and reported directly to this ministry. This reorganization consolidated under a single minister all control over shipping, maritime taxes and royal monopoly trading. Perhaps most important, it gave the minister greater control over the royal warehouses in Mergui and Tenasserim, which had been built for the storage of royal trading goods in transit between the Thai ports of the Gulf coast and the ports of the Indian Ocean rim, from northern Sumatra to the Persian Gulf.

None of these responsibilities is reflected in the ministry structure outlined in the law. By 1805, when the law was recompiled, jurisdiction over

the remaining peninsular territories, from Kanchanaburi southward, was under the Kalahom Ministry (which in the early Bangkok period became a western-seaboard ministry for provincial administration). The old External Relations Ministry then retained jurisdiction over only the southeast coastal provinces, from the mouths of the Tha Chin (Suphanburi) and Chao Phraya Rivers to the Cambodian frontier. And all of the remaining west-coast territory, formerly under Tenasserim's jurisdiction, had been transferred to the viceregal governor of Nakhon Sithammarat.

All officials outlined in the law on the External Relations Ministry, other than those in the general administration department, were involved in trade affairs. Yet the minister was also responsible for all foreign affairs of a political nature, and contacts with the majority of countries were by sea. The question that arises is thus: who were the officials responsible for diplomatic affairs and other communications with foreign governments? The answer appears to be that the minister and one or more of his department heads sufficed to deal with such matters case by case, in consultation with the king and senior ministers. There were no positions in the civil service for ambassadors, and there was no diplomatic corps. When ambassadors were sent out, individuals were suggested by the ministers on each occasion and were commissioned by the king to carry out a specific mission. As discussed below, some local trade representatives were given long-term appointments in important ports, and they managed local transactions for the sale of crown cargoes and the purchase of goods for shipment back to the royal warehouses.

Imports and Exports

Taxation on Maritime Trade

In addition to imposing monopoly trading rights on specified imports and exports, as mentioned above, the Thai government collected taxes on goods that were imported and exported by private traders. According to one report in the early 1500s, the export duty in Ayutthaya was 6.7 percent. Chinese traders paid 16.7 percent on imports and were thus in a favored position, because other foreign traders paid 22.2 percent (Pires 1944 i: 104–5). The tariff changed over time, and almost a century later the rate at

Ayutthaya was only 5 percent on imports as well as exports (Floris 1934: 37). Exactly the same rate was applied by Patani (Smith 1977: 165, n. 19), which was the nearest important rival port frequented by Chinese junks and by ships from the south and the west. On the opposite side of the peninsula, according to a 1662 report, the import duty collected in Mergui was 8 percent (Launay i: 1). The rate reported in the capital at the end of the Ayutthaya period was 3 percent for ships from countries that maintained friendly relations with the Thai and 5 percent for all others (*Khamhaikan chao krung kao* 1967: 280), but no mention was made of export duty in this source. No duty was collected on goods that were sold to the state for its own use, and that provision in the law may have given shippers an incentive to supply the royal warehouses with specific goods needed by the government.

By the mid-1500s, the Thai government began to impose a second type of tax, adopted about the same time also in China, which varied according to the size of the vessel (Cruz 1953: 204). In the Thai case, this anchorage fee was determined by measuring the widest part of the deck and was calculated according to a fixed formula. This tax tended to put Chinese junks and various sailing vessels from the archipelago in a favorable position, because they were usually narrower than ships that came from the west. The tariff at the end of the Ayutthaya period applied to vessels at least 8 meters (4 *wa*) wide and was charged at the rate of 6 baht (worth about 90 grams of silver) per meter for ships from countries with friendly relations and 10 baht per meter for all others (*Khamhaikan chao krung kao* 1967: 280).

The highly competitive position that crown junks enjoyed under the system of tribute-trading in Guangzhou is noted by Charnvit. Many of the goods they carried were acquired from provinces throughout the Thai kingdom, collected in the form of taxes paid in kind, and thus required no capital investment by the state. These junks paid taxes neither in Ayutthaya nor in Guangzhou. Crown junks were unusually large, and it may be assumed that official Chinese rules for tribute-trading at Guangzhou (limited in principle to three junks, once in three years) were circumvented by clever construction in the dockyards of the Chao Phraya River, which stretched the size of the hold far beyond the typical cargo capacity. Crown junks were also able to engage in trade at other Chinese ports, where they paid the same anchorage fees and import-export duties that private Chinese traders paid.

Private junk operators faced many costs that the crown traders did not incur. The heaviest, obviously, was the price of goods in Ayutthaya. They also had to pay the entire range of official charges: anchorage fees and import-export taxes in Ayutthaya, plus all the taxes in Chinese ports. Private traders had to accommodate themselves, moreover, to systems in which gifts and bribes to port authorities were regular (albeit unofficial) forms of taxation. Traders carrying goods into the interior of the country, as well as South Asians who came overland from Tenasserim, were likewise expected to offer judicious gifts to port officials and to local officials in each town along the route, whose duties included verifying the internal passports issued at the port of entry and inspecting the goods in transit through the town.

Imported Products

As Charnvit points out, the Thai tended to export mostly tropical products and to import manufactured goods from elsewhere in Asia. A brief survey of products imported by Ayutthaya from each of its major trading partners in Asia, together with the Thai products exported to those ports, was compiled in the mid-1680s (Chaumont 1997: 94–8). Some of the imported products available in the numerous marketplaces of the capital are listed in a Thai description of the city in its final years (Boran 1969). Other products in the following discussion are mentioned in random observations at various times during the Ayutthaya period.

Textiles were among the most important imports, particularly printed cotton cloth from the east coast of India. Thai consumers must have been linked to the international cloth trade long before the founding of Ayutthaya. Imports of textiles are recorded in Ayutthaya and every other important port in a Chinese survey of Southeast Asian trading centers in the early 1400s (Fei Hsin 1996). And cloth was still the chief import from India after Bangkok became the capital. The Thai themselves produced cheap cotton textiles, which were exported and sold to poorer people in the ports of southern Asia (Pires 1944 i: 108). Fashion played a role in this trade. Cottons were dyed and printed in India, with specific colors and designs that would appeal to the Thai consumer. Although the cloth had to be low enough in price to be affordable to ordinary Thai buyers, the volume was so great, and

the demand so regular, that cloth for ordinary consumers probably accounted for a larger share of Ayutthaya's imports by value than any other product. The cloth trade also provided a large share of government revenue, because cloth was a royal monopoly good. The period in which this monopoly was established is not yet known. Silk may have been a monopoly good when the system was created in the early 1400s. The cloth monopoly in general, including South Asian cottons, is documented from the 1600s onward (Brummelhuis 1987: 44).

Many imported luxuries were consumed domestically in part and also reexported either east or west, depending on their origins. Luxury imports for rich Thai consumers included porcelain and lacquered goods from Japan and China, silks and satins from China, Vietnam and India, frankincense from Arabia, as well as gold, silver and precious gems. Carpets from Persia were used for seating officials and guests in the audience halls of kings, princes and high officials. Rose dew from India and musk from China were used as perfumes. Camphor from Malay and Indonesian sources had medicinal uses and was added to Chinese fireworks to create bright flashes of light. Edible birds' nests from the Malay peninsula and the islands were a luxury food item in Ayutthaya and were also reexported to China.

Less glamorous but utilitarian imports for sale in Thai marketplaces included brass, copper and iron wares, costume jewellery from India, combs, crockery (plates, bowls, cups), metal pots, pans and other implements used in cooking, ingredients for Chinese medicines and even some imported foods: notably tea from China and Japan, and jars of pickled vegetables and preserved fruit from China.

Crown ships and private traders supplied arms of all sorts to the royal arsenal: cannons, firearms, swords, and metal blades for lances and pikes. The Thai cavalry imported horses from India and Java. Another strategic import was sulfur. It was mixed with domestic supplies of saltpeter to make gunpowder.

Exported Products

The Thai kingdom had no unique raw materials or manufactured goods to export and thus no unique competitive advantage. Everything the

Thai gathered in the forests or cultivated could be obtained at equally convenient ports elsewhere in Southeast Asia. Contemporary observers noted that the Thai were excellent artists and craftsmen, but no Thai middle class emerged, and no one else drew upon such skills to produce goods for foreign markets. Evidence from the mid-Ayutthaya period suggests that it was always difficult to find manufactured products that could be readily sold outside the country (Botero 1630: 603, Pires i: 104). Most exports were therefore unprocessed or semi-processed raw materials, although there are some exceptions, such as ceramic wares and the shipments of elephants to India.

Ayutthaya's success as a supplier to Asian markets was due to its multiple maritime trade networks, its network of suppliers and consumers in the interior, its ability to compete in terms of prices and the relatively free trading environment it provided in its ports. The following are the most frequently noted commercial exports to other ports in Asia. These goods were either produced in the central part of the kingdom or collected from other parts of the interior or ports on the Gulf.

Many materials for making clothing were exported, but the only manufactured item seems to have been cheap cloth. Other goods included raw cotton, the feathers of brightly colored birds (which were used in China for making fans and costumes) and products that yielded dyes (indigo for blues and sapan wood for yellows and reds).

The Thai must have produced leather goods, but only raw materials such as skins of deer, buffaloes, rays and sharks are documented as exports. These materials were in great demand in Japan and found their way not only into items of clothing but also into sword handles and armor. It seems probable that rare items such as tiger skins were sometimes exported. Another exotic export to China that has been documented is rhinoceros skin (Chang 1991: 164–86). An important complementary export for this industry was cutch (*si-siat* in Thai), from which the Chinese extracted a yellowish dye that was used in the tanning of dark leathers and also to dye cloth.

Ivory and numerous aromatic substances such as ambergris, civet, gum benjamin and other gums were among the items of relatively high value in relation to weight. Some the aromatics were ingredients for perfumes

and medicines alike. Other ordinary medicinal ingredients commonly reported were cutch (an astringent), chaulmoogra seeds (which produced an oil for treating leprosy) and bezoar stones (a concretion found in the stomachs of certain animals, which was used to treat fevers and as an antidote to poisons). Without doubt, a great number of other products valued by herbalists during the Ayutthaya period were shipped to various parts of Asia, although they are not document.

The demand for some products was due to their supposed magical qualities. The most valuable item was rhinoceros horn, used as an aphrodisiac by the Chinese. The more exotic items found their way into potions that were believed to enhance virility or longevity. Among the notable ones were penises of tigers and stags, and gall bladders of bears. Another product with unusual properties was coral, which was polished to make jewellery and was also used as a household decoration. It was in demand in China at that time, because of the belief that it warded off devils and evil spirits. Thai exports of hawksbill turtle shells (called tortoise shells in contemporary records) were used to make jewellery that was similarly believed to have properties of warding off evil.

Among food products, rice became the most important Thai export in the eighteenth century, because of the great demand in China, although it was exported to ports in the Malay peninsula, Sumatra and even Java in previous centuries. Some exports such as cardamom and pepper were used in cooking as well as preparing medicines. Other important staples were coconut oil, dried fish, lucraban seeds (which produced an oil), sago flour, salt and unrefined sugar. Alcoholic drinks were made from various kinds of fruit, and among them the most noted export was nipa-palm wine.

Other utilitarian exports included cheap ceramic wares (such as water storage jars used on ships), gamboge (used in medicines, as a dye and to make yellow ink), deer and ox horns, black lacquer, wax, various kinds of resins and insect lac (which was processed into shellac, varnishes, red lac dye and sealing wax). Metal exports included iron, lead and tin. Copper imported from Japan was used domestically to manufacture bronzes, such as Buddha images, and was also reexported to South Asia.

By far the most costly wood found in Thai forests was aloes wood (Thai *kritsana* and *trakhan*), which was burned as incense or added to

perfumes and medicines. In terms of volume as well as value, sapan wood was the most important export to Japan, where it was used to extract a red dye for cloth and mixed with other dyes to produce violet. Exports for cabinet making included sandal wood, teak and probably other fine woods found in Thai forests, such as rose wood and ebony-like black woods. A less costly export for making furniture and for other uses was rattan.

The most important manufactured exports were usually overlooked by contemporary observers. Even before the founding of the capital, traders who visited the Chao Phraya basin surely recognized that the area had an abundance of the raw materials necessary for building ocean-going vessels. As shown by Sunait's chapter, Mergui had equally fine natural advantages for shipbuilding. Many kinds of wood from the Chao Phraya basin, including teak, were used to construct junks that plied the seas from the Southeast Asian archipelago to Japan. The Thai reputation for good quality materials at low cost was so well known that the government of China encouraged its subjects in the 1740s to go to the Thai kingdom to build junks (Promboon 1971: 266). And in the 1750s, Spaniards from Manila established a shipbuilding enterprise in Ayutthaya. Ships of South Asian and European designs were constructed and repaired in the shipyards of Ayutthaya and Mergui, for service along the western trade routes. Indeed, the ship-repair industry in both ports was an important service provided to international shipping in every direction. Other manufactured goods that can be included in this export category, besides the ships and junks themselves, range from sails, riggings and wooden anchors to materials such as dammar, applied to the bottoms to make the vessels watertight.

This survey does not attempt to give an impression of how these trade goods changed in volume or variety as time passed. For such quantitative and qualitative changes, we will have to await comparative research in Japanese, Chinese and European records, to determine changes in trade flows and responses to changing prices and market demand. The present study attempts to go no further than to describe the main products exported and imported, with reference to the dynamics of trade at a few specific times during the Ayutthaya period.

Political and Trading Relations

Diplomacy cannot be separated from the commercial aspects of official Thai contacts with other governments during the Ayutthaya period. The following survey therefore examines both aspects of such missions together. This brief essay is intended only as a glance at broad patterns of trade and diplomacy, to serve as an introduction to the other chapters in this volume. It begins with China, whose relations with the Thai kingdom are the best and most continuously documented throughout the Ayutthaya period.

China

Ayutthaya's earliest-known foreign relations began within two decades of its founding. Prior to that time, the rulers of two Thai kingdoms had sent a total of fourteen tribute missions to China, from 1289 to 1323 (Promboon 1971: 108). As Charnvit argues in his chapter, one of these was Lopburi, and the other (known as Hsien to the Chinese) was possibly a kingdom on the river that drains the western part of the central plain. Subsequently, no missions were sent to China for more than forty-five years. Then in 1370, only two years after a new dynasty took power in China, a Chinese delegation arrived in Ayutthaya on a mission to get the new Thai capital to restore the custom of sending tribute. The following year, the first ambassadors from Ayutthaya arrived in China. This exchange marks the beginning of Ayutthaya's longest-lasting and most consistently recorded foreign relations.

As Charnvit shows in his chapter, Thai-Chinese exchanges were intensive during the first decades of the fifteenth century. The Ming court sent seventeen missions to Ayutthaya, and all but two arrived during the first half-century of Thai-Chinese relations. The last mission arrived in Ayutthaya in 1482, and none were sent by China subsequently (Promboon 1971: 64). Although Thai embassies to the Chinese court were not evenly distributed in time, they were sent on average nearly once every three years, for a total of 129 missions (Promboon 1971: 110–20). The last one reached Beijing in 1766, when Burmese forces were already besieging the Thai kingdom.

Chinese records and contemporary observations by Europeans show

that the Thai enjoyed a highly privileged trading position in the southern Chinese port of Guangzhou (Canton) and that junks arriving from Thai ports were treated very liberally by the Chinese authorities. The pattern of crown junk trading was determined largely by Chinese rules, which required Thai ambassadors to land at Guangzhou and proceed by land from there. The overland journey to Beijing and back took roughly six months. During this period, the cargoes of the crown junks that brought the ambassadors were sold in Guangzhou, and Chinese goods were acquired for shipment back to the royal warehouses in Ayutthaya.

Trade between Thai ports and Chinese ports can be divided into three basic categories: tribute-trade, crown trade in other Chinese ports and private trade. The privately owned junks can be subdivided into those based in Thai ports and those of merchants whose home ports were in China or other countries. Charnvit's chapter explains the tribute-trade carried on by the crown junks that frequented Guangzhou: the sole port of entry for Thai tribute missions. Most of the privately owned junks, by contrast, seem to have avoided Guangzhou, perhaps because they could not compete with the crown junks in terms of price, although they may have been successful there with goods of lower unit value. The private junks from Ayutthaya went farther up the coast to Shantou (Swatow, a Teochiu-speaking area) and beyond to Xiamen (Amoy, a Hokkien-speaking area). Some went as far north as Ningbo and nearby Shanghai. Some stopped in Chinese ports to trade and load additional cargo, before proceeding to Japan (Ishii 1998: 99).

Junks that were owned by Chinese residents in the Thai kingdom, and were often built in Thai shipyards, were generally treated by the Chinese authorities as though they were coastal traders from other ports of China. Junks from Ayutthaya were thus able to operate in Chinese ports under the same tax regime and port regulations that applied to domestic Chinese junks. Thai crown junks and junks owned by Thai officials were likewise allowed to trade in these ports on the same terms.

The people involved directly or indirectly in trading ventures between Thai and Chinese ports can be divided into categories according to function, although the lines of distinction are not always clear (Cushman 1993: 97–8). There was no easily defined merchant class, because the people involved directly in trade represented many different levels of Thai society. They

included not only the Chinese captain and crew members who sailed a junk, but also investors (Thai government officials, royalty and other residents of Thai ports) who sent goods on consignment. Thai port authorities themselves were involved in this type of investment. Given the dual roles played in this respect by officials in the External Relations Ministry—as investors in the trading activities on which they themselves collected the taxes—it is easy to imagine complex relationships with junk operators that avoided taxation and government regulations.

The owner of a junk often hired the captain and others to sail his junk and transact his business in foreign ports. Sometimes the owner served as the captain and transacted business for himself as well as for others who sent goods on consignment. The roles were interchangeable, and the basic types of trading (tribute, crown and private) were interconnected by the role of the captains and others who were responsible for sales and purchases in foreign ports. One captain, for example, served as an officer on a junk that went to Japan in 1721. Two years later, he and his crew served on a tribute-trading mission to China with crown goods. The next year they engaged in private trade on a junk that sailed to Ningbo and back to Ayutthaya. The following season, he took the junk to Ningbo again before proceeding to Japan (Ishii 1998: 100–1).

During the 1700s, Chinese traders dominated Thai overseas trade, and trade with China seems to have expanded considerably. It is not yet clear, however, whether this expansion was great enough to counterbalance the decline in trade with South Asia, during the same period. Much research remains to be done on changes in Thai international trade in the eighteenth century, and at least four new features of the eastward trade deserve particular attention.

First, China briefly imposed a ban on trade with Southeast Asia (but not with Vietnamese ports) in the early eighteenth century. The ban did not halt trade with Thai ports, however, because junk operators found ways to circumvent the restrictions when they left their home ports in China, and went to Ayutthaya anyway (Ng 1983: 57). During the period of the ban, which was lifted after ten years, junks from Ayutthaya continued to call at Chinese ports, even as far north as Ningbo (Ishii 1998: 99–101).

Second, to meet domestic demand for rice, the Chinese government

began to encourage imports of Thai rice in the 1720s by offering exemptions from import duty. Subsequently the government continued to provide incentives and allowed duty reductions of up to 50 percent of the value of a junk's cargo, if a specified minimum amount of rice was included (Cushman 1993: 91). This policy was maintained, and rice became the most important Thai export to China, placing Sino-Thai trade in an even more favored position than ever (Promboon 1971: 262-3).

Third, a decree of 1754 allowed crown junks from Ayutthaya (as well as those from other tribute countries) to engage in special summer trading at Guangzhou. This measure increased the number of junks that the king could send to Guangzhou and also allowed trading every year, rather than the previously sanctioned rule of once in three years (ibid. 1971: 302).

Fourth, only ten years before the fall of Ayutthaya, China restricted all foreign trade to Guangzhou. Despite its outward appearance, the decree did not stop shipping between Ayutthaya and the other ports of China. Merchants in ports such as Xiamen continued to invest in overseas trade (Ng 1983: 58-9), and junks from Thai ports continued to trade as usual under the guise of Chinese coastal trading.

Ryukyu Kingdom

The fact that the Thai had relations with the island kingdom of Ryukyu was unknown until the 1930s, when scholars began to examine an archive preserved near Naha in Japan's Okinawa Prefecture. The documents were in Chinese and had been written and preserved by the local Chinese community that served the Ryukyuan kings in the fifteenth and sixteenth centuries. The records concerning Ayutthaya are dated from 1425 to 1570 and have been published in their entirety, with an English translation and commentary (Kobata and Matsuda 1969). The archive is small: six letters (including one from the Thai king) to Naha during the years 1680 and 1681, thirty official letters from Naha to Ayutthaya and twenty-three voyage certificates issued to Chinese junk operators who were bound from Naha to Ayutthaya. There are also eight voyage certificates for Patani. These items represent more than half of the records concerning Southeast Asia, which suggests that Ayutthaya was ranked first among the Ryukyuan kings' trading

partners south of China.

Trade with Ayutthaya was initiated by the islanders at least by the mid-1390s. Successive Ryukyuan rulers recruited Chinese who lived in the island kingdom to operate junks and carry goods in a triangular trade on behalf of the Ryukyuan crown. The basic pattern was to carry goods mostly of Chinese origin to the Thai capital, and to take back to Ryukyu the Thai goods that were in greatest demand in China. When the Ryukyuan tribute missions went to China, some Thai goods were offered as tribute, and the rest of the cargo was sold in exchange for Chinese goods. Goods from Ayutthaya were thus involved in a second tribute-trading operation in China, albeit indirectly through the Ryukyans. This trade continued until 1570, after which time the islands were increasingly brought under the control of Japan, and the official exchanges with Ayutthaya ceased.

The documentation on this trade and the friendly relations between the two crowns consists of letters written in Chinese to Ayutthaya, plus a few replies in Chinese. Apparently most of the letters from the Thai kings and ministers to their counterparts in Ryukyu have disappeared, but they are mentioned frequently in the extant documents, along with the gifts that accompanied them, which included Thai goods of high value and some manufactured goods such as cotton cloth and carpets from South Asia (Kobata and Matsuda 1969: 65, 75–6, 87–92). The Ryukyuan kings sent gifts such as silks, porcelain, fans and swords to the Thai sovereign, and one item was sent as a gift to the Thai king on each occasion: sulfur. This item deserves close attention, because it implies a strong Thai interest, at the time of the earliest Ryukyuan record, in obtaining sulfur, which may have been used in medicinal preparations but was also used to manufacture fireworks and possibly gunpowder.

Japan

Formal relations were established relatively late with Japan, in comparison with the rest of East Asia, and did not begin for more than three decades after the last-recorded mission from Ryukyu. The exact period when the Japanese first began trading with Ayutthaya and settling there is still a matter of speculation. It is known, however, that in 1570, when the Spanish

took possession of Manila, twenty Japanese were living there (Blair and Robertson 1903 iii: 101). And the Japanese were trading at Melaka at least by the first half of the 1580s (Mendoza 1854: 318). Given these Japanese activities, it seems probable that Japanese traders were already investigating the Thai market and that they became established in Ayutthaya by the 1580s. They would have been especially welcome at that time, given the partial depopulation of the Thai kingdom and the shortage of manpower after the 1569 Burmese conquest. Moreover, Japanese fighting men may have been recruited by the young warrior-prince, Naresuan, who was seeking every possible means of strengthening the defenses of the kingdom against repeated Burmese invasions during the mid-1580s and early 1590s.

A Japanese ship with a cargo of arms for Ayutthaya was stopped in Manila and sequestered by the Spanish in 1589 (*ibid.* 1903 vi: 126). The weapons destined for Naresuan's army thus fell into Spanish hands: about 500 arquebuses (the most modern firearms available at that time), 500 swords and other bladed weapons. This shipment shows that Japanese traders were well informed about the current market demand in Ayutthaya and the urgent need at that time for arming the Thai forces. There are detailed records of Japanese trade in Thai ports after the turn of the seventeenth century, when the Japanese government began to issue trading licenses. These permits were given to entrepreneurs in Japan (Japanese, Chinese, Dutch, English and Portuguese merchants) who were trading in Southeast Asian waters. Their vessels sailed to nineteen different countries, and almost 20 percent were bound for Ayutthaya (Ishii 1971: 162).

Japanese Christian families may have begun migrating to Ayutthaya around 1597, when anti-Christian measures were invoked by the Japanese government. By the end of King Naresuan's reign in 1605, the Japanese community was probably substantial, comprising not only Christian refugees but also warriors and traders. Like other ethnic groups in the capital, the Japanese community was (or soon would be) organized under a Japanese leader, and the heads of the Japanese community soon acquired high positions in Thai government service. This community continued to grow in Ayutthaya until the 1630s, when Japan forbade all Japanese immigration and emigration (Smith 1977: 9).

As discussed in the chapter by Nagazumi, the initiative in opening

formal relations was taken by the Shogunate, which sent a letter to the Thai court in 1606. There were continuous friendly exchanges—letters at first, and later six Thai embassies to Japan during the period 1616–29. After King Prasat Thong seized the throne in 1629, however, the Shogunate refused to receive any official Thai missions, and diplomatic relations were never restored.

In the 1650s and 1660s, a new pattern of contact emerged, which characterized the final century of trade between Ayutthaya and Japan. After Japan closed its ports to most foreign trade in the 1630s, Chinese junks were still allowed to call at Nagasaki. Among the junks recorded from Southeast Asia, a large proportion were from Thai ports, and many of them openly identified themselves as junks commissioned by the Thai kings: in other words, carrying the cargoes of the External Relations Ministry for disposal in Japan, in return for goods manufactured by the Japanese. There were usually only a few Thai (most commonly two or three) on board the crown junks, and the business transactions at Nagasaki were handled exclusive by the Chinese. Some or all of the Thai passengers were almost certainly ministry officials and must have had a supervisory role in the transactions on the king's behalf.

The nature of the trade that emerged in the second half of the seventeenth century is clear from the records of the Nagasaki port officers (Ishii 1998: 42–98). Thai crown cargoes predominated in this trade (twenty-four of forty-two cargoes from Ayutthaya during the period 1687–1719, or 57 percent of the total). Crown junks were unusually large and accounted for a larger percentage share of total cargo by volume than their numbers imply. They had an even larger share of trade by value, since they had greater access than private traders did to high-value monopoly goods in the royal warehouses. The principal beneficiary of this trade was thus the Thai treasury.

Vietnamese Coastline

Three states in the Eastern Department's region are not yet well documented: the two Vietnamese kingdoms and the kingdom of Champa, which was overwhelmed by the gradual southward advance of the Vietnamese and eventually disappeared.

Vietnam, like other countries that were not contiguous with Thai territory, is scarcely mentioned in the Thai chronicles and only in the late Ayutthaya period. By the time that the Thai court began to take note of Vietnamese affairs in the seventeenth century, Vietnam was divided into two separate kingdoms. Both were ruled in the name of the Vietnamese emperor, who lived in the north, where the Trinh family held power. The south was governed from the capital city of Hué by the Nguyen family, and this division remained in place beyond the Ayutthaya period.

Nguyen-ruled Vietnam had regular trading relations with the Thai during the early seventeenth century, when rice production in the Mekong delta was not yet great enough to meet the demand in the region of the capital (Li 1998: 88). In the 1630s, for example, traders from the Thai kingdom are mentioned among the Japanese and Chinese who flocked to Vietnamese ports at that time (Manrique 1927 ii: 60), and particularly to Hoi An. The court at Hué seems also to have maintained friendly political relations with Ayutthaya during the reign of King Prasat Thong. A Nguyen crown junk was sent to Ayutthaya to purchase goods in 1632 (Li 1988: 76), and annual visits by envoys from Ayutthaya were reported in the 1630s (Li and Reid (1993: 31). By the 1650s, however, regular formal exchanges seem to have ceased. Even so, junks from the Thai kingdom were taxed at lower rates than most foreign vessels (Li and Reid 1993: 116), and they continued to visit Vietnamese ports for the rest of the Ayutthaya period, probably because the junk operators were part of the Chinese coastal-trading network in the region.

In Thai records, the Vietnamese are mentioned only in the context of Cambodia. Cambodian historians, for their part, have discovered little about Khmer-Vietnamese relations prior to the 1650s, partly because the two kingdoms were separated by Champa and thus not contiguous (Mak Phoeun 1995: 267). Vietnamese agricultural settlements were established in parts of Cambodia's Mekong-delta territory in the seventeenth century. The Vietnamese presence soon brought the court of Hué into conflict with the Thai, in a struggle for influence in Cambodia. From the mid-seventeenth century onward, disputes between rival claimants to the Cambodian throne frequently pitted the Thai against the Vietnamese, each supporting a rival candidate. Intervention by the Vietnamese and the Thai in a succession

dispute in 1658 (Mak Phoeun 1995: 294–5) was the first in a long series of hostilities that continued for nearly two centuries. Another series of interventions in the 1670s and 1680s is described in some detail by contemporary observers (Gervaise 1989: 196–201 and Ishii 1998: 21, 42–3, 60–1, 114). The intervention in 1716–7 is recorded briefly in the Thai chronicles (Damrong 1973 ii: 197–201) and contemporary Chinese observations (Ishii 1998: 93–5, 191).

One result of the 1716–7 conflict was the destruction of the Cambodian port of Banteay Meas. The history of this port and the emergence of a semi-independent kingdom along this coast during the final years of Ayutthaya is examined in the chapter by Sakurai and Kitagawa. Their study provides new insights into Thai-Vietnamese relations with respect to both Cambodia and the Chinese residents in the southeast tip of the peninsula in the eighteenth century. It also illustrates some features of Thai relations with the court of Cambodia—a vassal state that had communications with Ayutthaya both by land and by sea.

European visitors to Vietnamese ports often observed ships from Thai ports, which seem to have been part of the Chinese network of trade in these waters and provided regular communications. In the early 1680s, junks from both northern and southern Vietnam were reported every year at Ayutthaya (Gervaise 1989: 232). At least some Thai crown ships were sent to Vietnam during this period, more of which were reported in the north than in the south (Chaumont 1997: 95–6). In the 1690s Chinese junk operators from Ayutthaya went to south Vietnam every year (Lamb 1970: 53). Indeed, one reason why the French bishops of this period chose Ayutthaya as a gathering place for missionaries in transit was the availability of passage on junks bound for various ports of Vietnam.

The rise of a community of Vietnamese in Ayutthaya during the seventeenth century did not provide a commercial base for trade with Vietnamese ports, unlike the case of the Chinese and ports in China. The Vietnamese quarter, adjacent to the French seminary and cathedral, was in part a refugee camp, settled by Catholics and others who had fled from religious persecution and other forms of oppression in their homeland. Sakurai and Kitagawa show, moreover, that relations between the Teochiu (the predominant Chinese group in Thai territory) and the Cantonese

(who had settled in Vietnamese territory) were a major source of conflict around the end of the Ayutthaya period, and ethnic differences among the Chinese themselves may have curbed the development of trade and other communications with Vietnam.

Early Thai-Vietnamese political exchanges in the 1630s and 1640s may have been formalities that were essential to trading missions at that time. Once official trading relations ceased, the Thai court had no further interests to pursue on a regular basis. Political relations thus became inactive, and Thai crown goods must subsequently have been carried on consignment, under the guise of ordinary Chinese junk trade. Near the end of the Ayutthaya period, the Nguyen government itself saw no purpose in formal relations with the Thai court. As indicated in the chapter by Sakurai and Kitagawa, the Nguyen ruler rejected a 1755 Thai proposal for an agreement to protect junks from pirates off the Vietnamese coast. Nonetheless, there is evidence of occasional friendly contacts at the diplomatic level. In 1682, for example, the Thai minister wrote a letter to his counterpart at the Nguyen court, introducing a French bishop (Launay 1920 i: 113).

Opportunities for Thai-Vietnamese trade were restricted by the lack of complementarity in demand for each other's products. In the 1690s saltpeter, sapan wood, insect lac, mother of pearl, ivory, tin, lead and rice were supplied from Thai sources to Nguyen Vietnam (Lamb 1970: 53), although all of these products could be obtained elsewhere. The southern Vietnamese kingdom produced few goods that the Thai wanted to buy in return: notably silk and silk thread, but these goods were readily available from China, where the quality was better. The Chinese junk operators who shipped rice and other products to Vietnamese markets must therefore have been obliged to cast about for any return cargoes that seemed likely to turn a profit in Thai marketplaces. Their persistence, nonetheless, is reflected in the data provided by Sakurai and Kitagawa, showing that even in the midst of the 1771-2 Thai-Vietnamese war in Cambodia, Chinese junks from Thai ports continued to trade along the Vietnamese coast.

Philippines

The fragmentary nature of records relating to Thai relations with

island Southeast Asia is well illustrated by the case of the Philippines. Some early trade with the Thai can be deduced from evidence such as ceramic wares produced in kilns in the Thai kingdom, during the fourteenth to seventeenth centuries, and shipped to the Philippines (Lim 1987: 18–9). But first-hand observations and written records begin only with the arrival of the Spanish and the founding of Manila in 1570. At that time, Muslim Filipinos in the region from Panay to Mindanao were reported to be well aware of Ayutthaya as an important importing country (Blair and Robertson 1903 ii: 116–7). Direct trade between Ayutthaya and Manila is recorded as early as 1587 (*ibid.* vii: 35).

European sources, although invaluable for some facts, do not reflect events from the Thai viewpoint, and it is always essential to examine current Thai needs and circumstances before drawing any conclusions or making broad generalizations. In the 1580s, the factor relating to the Philippines is well known: the need to defend Ayutthaya against a series of repeated Burmese efforts to restore the control imposed by Burma from 1564 to 1584. At this critical juncture, two sources of potential aid appeared, both previously little known to the Thai: the Japanese (who were skilled warriors and swordmakers) and the Spanish (who were potential suppliers of all kinds of weapons, including artillery).

In 1594, King Naresuan sent a mission to Manila, ostensibly to enquire about one of his junks that had disappeared, but more probably to make overtures to a potential ally and to investigate trading possibilities. His representatives had instructions to buy Spanish goods, and brought Thai goods to exchange for them (Morga 1971: 81–2). King Naresuan clearly had some knowledge of Manila as a potential market for Thai goods and as a supplier of Philippine and European goods, and his main objective was probably weapons, particularly firearms and cannons. Another Thai mission was sent to Manila in 1595–6. The Spanish replies were friendly but did not encourage an alliance. In subsequent years, King Naresuan probably saw no benefit in pursuing these relations because of the changed circumstances in the late 1590s in Burma (which was no longer a threat to Thai security) and in Cambodia (where the Spanish had intervened briefly, but ceased doing so after Naresuan's candidate for the succession was placed on the throne).

One Spanish historian (Rodao 1997) has identified five periods in

which there are some detailed records of relations between Manila and Ayutthaya. The first is the period of friendly Thai-Spanish exchanges of the 1590s, which have been extensively studied and documented (for example Groslier 1958, Briggs 1949 and Morga 1971). A two-decade period of hostile relations (arising from a Spanish attack on a Dutch ship on the Chao Phraya River in 1624) was followed by another long hiatus in relations. An argument is made for a probable increase in trade contacts during the 1680s, when European trading in Ayutthaya reached its height in the reign of King Narai. After another long interval, a Spanish embassy was sent to Ayutthaya in 1718 and concluded a treaty of friendship and commerce between the Thai kingdom and the government of the Philippines. A few scattered references to subsequent contacts attest to efforts by traders from Ayutthaya to pursue the relations envisaged in the treaty, notably with duty-free trading as a reciprocal incentive. The last period revolves around a company founded in Manila in 1752 for the purpose of building ships in the Thai capital. A shipwright's yard was built in Ayutthaya, but only one ship is known to have been constructed there before the company failed. Each of these ventures began and ended quickly, and little continuity can be traced in these Philippine-Thai relations.

Spanish trade statistics nonetheless provide an indication of the pattern of trade between Thai ports and Manila, at least during the period 1657-1714 (Chaunu 1960: 164-77). As shown in the examples above, traders were active both before and after the period of the Spanish data, but apparently no record was made of them. Given the hostility between Ayutthaya and Manila from the 1620s into the 1640s, regular trading may have become firmly established about the time that these records begin, or perhaps a decade earlier.

Only three ships are recorded after 1700, and the following observations therefore apply to the years 1657-1700. During this period, Philippine-Thai trade was limited in volume but very regular: at least thirty-nine vessels arrived from the Thai kingdom (the ports are not specified). Allowing for undercounting, which is noted in some entries, about one ship per year on average was involved in this trade. Among the twenty-eight vessels identified by type, 25 percent were junks and were probably operated by Chinese traders residing in either Philippine or Thai ports. The others

were of western design and were probably operated by European coastal traders, who must have resided in the Philippines, since Ayutthaya had no Spanish community.² These statistics may, however, be obscured by three-way or four-way coastal trading with other ports in East Asia, thus undercounting the actual number of ships that called at both Manila and a Thai port.

The value of the goods imported on ships from Ayutthaya ranged from 0.7 to 3.6 percent of the total annual imports of Manila (five-year averages 1666–1700). Moreover, two early averages are very prominent: 6.7 percent in the second half of the 1650s and 17.1 percent in the first half of the 1660s (Chaunu 1960: 207–11). What kinds of Philippine and Spanish goods were carried to Ayutthaya? Spanish wine was reported to be the most common wine in Ayutthaya in the 1680s (Gervaise 1989: 89). Contraband silver brought from the mines of Peru and Mexico through the port of Manila found its way to various parts of Asia, and contraband silver seems to have been one of the most important features of the Ayutthaya-Manila link (Rodao 1997: 40). It is possible, moreover, that some Thai goods made their way on the Spanish galleons across the Pacific to various places in the Americas. The limiting factor in Ayutthaya-Manila trade was probable the same as the case of Vietnam: a lack of complementarity in goods.

In the cultural sphere, a few facts are known. Filipinos occasionally went to Ayutthaya to study at the French seminary—a hotbed of revolutionary thought that spread its ideas eastward from the 1670s onward. The seminary served also as a place of asylum for missionaries who were expelled from time to time from China and Vietnam. In this safe haven, they regrouped and launched new offensives into the mission fields of East Asia. Such intellectual exports deserve attention as a subject in their own right, because of long-term implications for undermining administrative authority in Vietnam and parts of China. Filipinos were trained and ordained at the seminary from its very beginning. These Filipino priests were destined, however, not for the mission fields of their homeland but for the mainland Asian missions under the jurisdiction of French bishops.

Sultanates of the Indonesian Archipelago

In the case of the Eastern Department of the Thai ministry, the most important political and trading relations can be traced chronologically, thanks to extensive documentation in Chinese, Japanese and Ryukyuan records. These sources, supplemented by European observations, provide a general impression of the network to the east in which junks from Ayutthaya were involved.

By contrast, source materials concerning Thai relations that came under the Western Department are fragmentary, lack continuity and often consist of nothing more than an occasional, casual observation. Even so, if the fragments of evidence are considered together, a general impression does emerge for both the Indonesian archipelago and the rest of South Asia.

The patterns of trade in this region are extensively documented in the general literature on Indonesian history, although Ayutthaya's role in this trade is not well represented. Anyone reading only the extant Thai records would be almost totally unaware that the island world existed. European records, on the other hand, show that the Thai court had both political and commercial interests in some of the island ports. Doubtless the Thai ministry's Western Department kept detailed records on each major port, but these documents, like most other Thai records, disappeared in the flames of 1767.

Official relations between the Thai court and the various sultanates in the archipelago are difficult to assess from the viewpoint of the Thai or the island courts, because the Thai records were destroyed and island records, if they still exist, have not yet shed light on this subject. Records that do exist tend to be random glimpses by Europeans, which contain very little detail. Specific years and places are known, concerning some Thai political relations and trade with the archipelago, particularly Aceh, Jambi, Riau, Banten, Borneo and Timor. But we may never know the actual context of the relations, the political issues that were involved and the goods that were traded. Rare examples of political motivations include the proposal by King Naresuan to the sultan of Aceh for a joint attack on the Portuguese at Melaka (Lancaster 1940: 103) and the queen of Aceh's invitation to King Narai to join an alliance against the Dutch (Launay 1920 ii: 154, Choisy 1997:

173, Bowrey 1905: xxxviii).

The earliest European observers noted the Thai concern with affairs throughout the Malay peninsula and Ayutthaya's historical claim to suzerainty over the entire peninsula. The Thai kings received token submissions from the rulers of some sultanates (such as Patani and Kedah) closest to the Thai provinces in the peninsula, but relations with those farther south on the peninsula seem to have been tenuous.

Other relations, such as those with Aceh, seem to have begun only during the second half of the Ayutthaya period: that is, after the Portuguese capture of the Melaka sultanate in 1511, the decline of Melaka as the chief regional entrepôt and the rise of other ports as important trading centers where Thai crown ships may have sought profitable exchanges. The sultans of Jambi in south Sumatra had relations with Ayutthaya and are reported to have sent the gold flowers (*bunga mas*) that were tokens of Malay-state vassalage to the Thai kings. French missionaries recorded the audience given by King Narai in October 1682 for ambassadors from Jambi (Launay 1920 ii: 115), but provided no details about the purpose of the mission. Dutch records, however, reveal that political affairs must have been involved, because a debate arose about whether Jambi was a vassal of the Thai crown or of the Dutch company (Vos 1993: 49).

The Thai strategy for establishing (or perhaps restoring) relations with Palembang is somewhat clearer. In the mid-1740s, when Palembang was suffering from a shortage of rice, the sultan announced that rice imports from Thai ports were essential, to prevent starvation. In 1744 a Thai crown ship arrived in Palembang with a cargo of rice. The sultan was informed that the Thai court could supply all of his needs but that he should send the traditional gold flowers when he made his request. Palembang had never sent tribute to Siam before, but the sultan might have complied, had the Dutch not intervened. The Dutch provided the rice and subsequently prevented ships of Thai origin from entering the river and pursuing talks with Palembang (Vos 1993: 37, 49).

Javanese traders were well aware of the early Ayutthaya kingdom and the extent of its territory, as shown by a Javanese map of the Asian coastline in the early 1500s (Earle and Villiers 1990: 149). In the mid-1680s, Ayutthaya had a small community of Javanese (Chaumont 1997: 84), and some

Javanese were living in the kingdom at the beginning of the twentieth century (Interior Ministry 1910: 142). The Civil Hierarchy Law, moreover, specifically mentions jurisdiction over the Javanese, which demonstrates that they were distinguished in some way from other resident foreign communities in Ayutthaya. Javanese activities in Thai trade could be a rewarding subject of study, if sources can be found.

Indian Ocean Rim

Trade contacts with ports in India and Arabia long predate the founding of Ayutthaya, since the Chao Phraya basin was not far from the routes across the Malay peninsula that led from the Indian Ocean to the South China Sea. The inclusion of frankincense in Ayutthaya's 1386 tribute to China (Ishii 1992: 81) demonstrates that Ayutthaya was already supplied by the trade network extending as far west as the Arabian peninsula. The earliest Arab text that describes the geographical position of Ayutthaya accurately is dated 1462 (Tibbetts 1979: 193). It is not surprising that, by this time, the new Thai capital was well known to Arab navigators and other South Asian traders. When this text was composed, the Thai had recently extended their control over part of the west coast of the Malay peninsula, in the area around Tenasserim, which offered relatively short, quick, overland communications with the Gulf coast and the capital. The port of Mergui, moreover, gave Ayutthaya's rulers direct access to the ports around the rim of the Indian Ocean, through the network that already existed at Mergui before the Thai took control.

Sunait in his chapter describes the early prosperity of this port and the economic rivalry in the sixteenth century that drew the Thai into conflict with the expanding Burmese empire. As a result, overland trade through Tenasserim was disrupted or stopped completely several times during the second half of the 1500s. The following century, by contrast, was a period of relative peace and rapid expansion of South Asian trade with Ayutthaya, as discussed in the chapter by Andaya. Commercial records give the impression of a large influx of South Asian traders to Ayutthaya in the 1610s (Smith 1977: 50). Thai records, moreover, show that South Asians from the Persian Gulf area moved to Ayutthaya at this time and assisted in reorganizing the External Relations

Ministry (Thiphakorawong 1939: 3), no doubt giving more prominence than ever to trade with South Asia.

These changes took place shortly after the beginnings of Japanese trading activities and the establishment of the Japanese community in Ayutthaya. The combination of these two phenomena seems to have contributed to dynamic growth in Ayutthaya's maritime trade. The Muslims bound the Thai into the Islamic trading world as far west as the Arabian peninsula. The Japanese, for their part, bought Thai goods as well as goods in transit from South Asia, and carried them to the ports of Vietnam and Japan. This burst of Indo-Japanese activities lasted through the 1620s. Trade with Japan was temporarily disrupted during the next two decades, and the Japanese community at Ayutthaya dwindled. Meanwhile, the South Asians grew increasingly influential at the Thai court and promoted their trade interests accordingly, using the Chinese network for their trade with East Asia. The number of South Asians residing in Ayutthaya may have reached a peak in the 1670s or early 1680s, before King Narai took action against many corrupt South Asian officials in his service and expelled them (Chaumont 1997: 81). Nonetheless, he continued to maintain relations with South Asian and other Muslim courts, and the trading community remained active.

In the mid-seventeenth century, King Narai sent an embassy to the ruler of Golkonda at Hyderabad, as Andaya mentions, but records of such relations are sparse. French observers (Chaumont 1997: 110–3, Gervaise 1989: 227) noted that ambassadors from the Shah of Persia and the Mughal emperor were received by the Thai king at a higher level of court protocol than were ambassadors from lesser countries—presumably meaning the island sultanates and the Lao—but provide no details of the context of the missions. Mughal officials invested heavily in trading ventures from Bengal, which went to ports such as Tenasserim, and trading relations seem the most likely motive for all these missions.

The best known exchanges were with Persia. King Narai's ambassadors to the Shah reached Persia in 1669 (Vajiranana 1916 ii: 92–8). And a return Persian embassy, which stayed in the Thai capital almost the entire year 1686, is documented in a diary kept by one member of the mission (O'Kane 1972).

Other exchanges in the 1600s, as shown in the chapter by Andaya, are

known thus far only through random observations made either in Ayutthaya itself or in various places in India. Very little is known yet about Ayutthaya's political relations with South Asia during the 1700s, although trading relations are relatively well documented, especially those with the port of Mergui (Prakash 1998: 289). The only archives that once documented these political affairs comprehensively were the Thai king's secretariat, where letters from all foreign sovereigns were kept (Gervaise 1989: 228), and the External Relations Ministry. Both archives were destroyed during the Burmese sack of the Thai capital.

Sri Lanka developed a special relationship with the Thai kingdom. No trading relations were established, and at the end of the Ayutthaya period, there was no direct shipping between the island and Thai territory, not even to Mergui. The two kingdoms nonetheless were economic competitors, because both exported elephants to sell in Indian markets (Bowrey 1905: 179–8). Cultural relations between the Thai and Sinhalese began, as noted by Charnvit, before the founding of Ayutthaya, when Thai monks went to study in the Buddhist island kingdom. Sri Lanka was well known to the Thai, not only for its religious scholarship but also as the site of sacred relics: the two major reasons why Thai monks have embarked on pilgrimages to the island over the centuries.

These ecclesiastical relations took a political form during the final decades of Ayutthaya, when a serious decline in the Sinhalese Buddhist Order led the Sinhalese king to seek help. After making two contacts with the Thai court during the 1740s, and receiving positive assurances both times, he sent the customary royal letter with three ambassadors, royal gifts and monks, who were formally received at the Thai court in 1751. King Barommakot reciprocated with an embassy to Sri Lanka, which included the Thai monks who were needed to perform ordinations and restore the Buddhist Order in the island. At least two other groups of Thai monks were sent to Sri Lanka later in the 1750s. These relations were deemed important enough by the Thai chroniclers to warrant a rare reference to South Asia: an entry recounting the 1751 audience for the Sinhalese (Damrong 1973 ii: 235). Although these political relations were short-lived, Thai monks pursued the ecclesiastical exchanges and continued to make pilgrimages to Sri Lanka (Damrong 1916: 15–6).

No official relations were sought by the Thai court with the Maldive Islands, but the Maldives were an important source of one imported item that was used by even the poorest of Thai people. Gujarati ships regularly sailed south from India to the Maldives and then went to Tenasserim (Saris 1900: 222). One reason for taking this route was to load a cargo of cowries: small, glossy and sometimes brightly marked sea shells, which were used in place of coins in Thai marketplaces. The Philippines and Maluku were reported to be other sources of Ayutthaya's cowries (Gervaise 1989: 120, Fryer 1909: 219). Their use in the Thai capital early in the fifteenth century was noted by Chinese explorers (Fei Hsin 1996: 43), at a time when Thai coins had not yet been minted. These shells were similar in shape to the first Thai silver coins: the bullet-shaped (or perhaps more correctly, cowrie-shaped) baht that were introduced in the mid-fifteenth century (Wicks 1992: 182). Despite the introduction of coins, cowries continued to be used for transactions of small value in Thai marketplaces throughout the Ayutthaya period.

Most of the Thai trading representatives mentioned in extant records were sent on ad-hoc missions to specific ports to promote friendly relations with the local ruler and his court, but their primary objective was probably to seek the best possible terms for Thai crown trade, particularly reductions or waivers of taxation. The Western Department in the Ayutthaya period also appointed some merchants, who resided in the ports of greatest importance for Thai crown trade, to act as managers of royal trading transactions. According to a 1674 report (Launay 1920 ii: 70), one of the leading Muslim merchants in Masulipatnam was also the royal Thai trading agent. As noted by Andaya, another agent of the Thai crown resided in Golkonda. These are rare examples of a long-term official presence on behalf of the Thai king in foreign ports, although such agents must have been appointed in numerous trade centers during this period and in the following century. Since such appointments were often reciprocal, agents of South Asian rulers may likewise have resided and traded in Mergui and Ayutthaya.

Our lack of knowledge about Thai relations with South Asian governments (other than Sri Lanka) during the 1700s may be due in part to a lack of basic research. Nonetheless, the existence of a few resident trading agents of the crown is known: one at San Thomé in the suburbs of Madras (Basset 1989: 633), others in Surat and Masulipatnam, and a group of traders

sent from Ayutthaya to reside in Batavia (Brummelhuis 1987: 43).

Decline of Trade with South Asia

The decline of trade with South Asia was already apparent by the mid-1680s, in the final years of King Narai's reign. Contemporary observers attributed the slump in trade to two factors in Thai policy. First, many South Asians were expelled from the kingdom. Second, the royal monopolies encompassed virtually all international trade goods (Chaumont 1997: 81, 97–8). Historians have tended to interpret the events surrounding the death of King Narai in 1688 as a turning point, beyond which the Thai court became inward looking, discouraged foreign traders and depressed western trade further. But the internal factors most often cited—trade policy and widespread resistance to Phet Racha's usurpation in 1688—had no more than short-term effects on trade.

If domestic explanations are needed, a far more serious factor, with long-term consequences, was the smallpox epidemic of 1695 (Launay 1920 i: 290–1). It persisted into 1696, reduced the population and must have had a strongly negative effect on demand for imported goods for everyday use, such as cloth from South Asia and inexpensive household goods from China. The numbers of Chinese junks arriving during this time may be an indicator sudden change. During the 1696 trading season, when the effects of the epidemic became apparent, at least thirteen junks from China were reported at Ayutthaya; in the next season, only two seem to have arrived; and in each of the following two years, only six or seven came. By 1703, however, the number had risen to about ten (Ishii 1998: 74–83), and imports from China were recovering.

In the case of South Asian trade, external factors seem to be more important than internal events in explaining the decline. One author offers the following general impressions from the viewpoint of South Asian merchants who exported to Tenasserim, Phuket and other west-coast ports during this period. He concludes that

the decline of the Bengal-eastward trade ... was ascribable entirely to the withdrawal from high-seas trade by Mughal state officials engaged in

trade in addition to their other activities. The volume of eastward trade carried on by the ordinary merchants registered no particular decline. (Prakash 1998: 236–7)

This view is supported by reports that ordinary South Asian traders continued to ply the overland route to Ayutthaya from Tenasserim near the end of King Narai's reign (Ishii 1998: 41, 54), in spite of the expulsions of Muslim officials. Likewise during the 1680s and 1690s, coastal trading by some Europeans continued without interruption (Chaunu 1960: 171–3), although most English and French traders left temporarily. Moreover, Narai's comprehensive trade monopoly seems to have been abandoned quickly. His two immediate successors both encouraged European traders to come, and offered trade concessions as incentives (Launay 1920 ii: 93, Prakash 1998: 289), although with only modest success.

Mergui continued to play the major role in trade with South Asia. After a short period of interruption, following the sudden exodus of most Europeans and the death of King Narai, Mergui regained its former standing and was second only to Pegu in importance in country trade with Madras (Mills 1997: 45). In the early 1700s, Muslim merchants again dominated the import trade in Indian cotton cloth at Mergui, and European coastal traders found it increasingly hard to compete in this market (Prakash 1998: 224). European ships nonetheless went to Mergui regularly, because of the resources available for repairs (Launay 1920 ii: 98).

In the 1700s, as in the previous century, the most profitable Thai exports to India were elephants and tin (both crown monopolies), and Indian printed cottons (likewise monopoly goods) were the imported items in greatest demand in Thai markets. Crown ships pursued the trade in these same three goods into the early nineteenth century (Damrong 1969: 134–7). Trade with South Asia offered no institutional tax advantages comparable to those with China, and unlike the Thai supplies of topical goods that satisfied a continuing demand in China, the Thai had few products that could be sold for a good profit in South Asian markets. Moreover, Ayutthaya's old competitive advantages as an entrepôt for Chinese goods in transit to South Asia began to disappear in the course of the 1600s and 1700s. Direct shipping between India and China became more developed during this

period, and European companies began to manufacture and supply fine-quality silk and porcelain to India.

By the 1700s, it is not obvious what the Thai markets had to offer South Asian merchants, other than elephants and tin. But individual Muslim merchants continued to trade actively. Mid-century observers spoke of the great affluence of the Muslim merchants in Mergui (Launay ii: 144). In Ayutthaya itself during its final days, there were about seventy-eight separate marketplaces within the capital's walls, and four of these were clearly identified as markets in which Muslims were concentrated (Boran 1969: 203–4). Indian cloth was sold in two of them, and South Asian traders may also have worked in other markets that specialized in specific kinds of cloth. In one area, they sold cheap brass goods such as bracelets, anklets, decorative hair pins, rings and small bells. In another, their wares were household goods such as baskets, rope, woven mats and wire. Thus, in spite of their reputation primarily as cloth traders, they offered an array of inexpensive goods for everyday use.

European-Held Ports of Asia

The histories of Asian ports that were controlled by Europeans during the Ayutthaya period have been extensively documented: the Portuguese in Goa, East Timor and Macau, the Dutch in Batavia, the Portuguese (and later Dutch) in Melaka, the Danes in Tranquebar, the French in Pondichery and the English in Madras. Ayutthaya's trade extended to all these ports, either directly by ship or indirectly by way of the transpeninsular route through Tenasserim. So much has been published about European trading activities that they need no introduction here and will be mentioned only briefly, in the context of intra-Asian trade and communications.

After an initial flurry of interest in the 1510s and 1520s, Portuguese officials concluded that Ayutthaya would not be an important source of goods for Portuguese crown trade, and Portuguese involvement in Ayutthaya was left to private traders thereafter. The Portuguese seem to have sent ships every year between the Coromandel Coast and Tenasserim until the middle of the sixteenth century, although there is little documentation about these activities (Flores 1995: 34). The emergence of this trade may be one of the

economic factors in the Burmese-Thai rivalry of this period, which is the subject of the chapter by Sunait.

Similarly, trade between Thai ports and Portuguese Macau did not offer any special advantages to Thai and Chinese entrepreneurs in Ayutthaya. Prices were higher in Macau than in Guangzhou, but one crown junk went to Macau each year, according to a report in the 1680s (Chaumont 1997: 95). Portuguese ships were sometimes chartered to carry crown goods (Brummelhuis 1987: 35), which may have been one way of obtaining better terms of trade at Macau. Macau nonetheless was part of the intra-Asian network of communications with Ayutthaya. It served as a safe port for some people in transit, especially French missionaries during the final century of the Ayutthaya period. Some of the missionaries stayed briefly in Ayutthaya for language training and then passed through Macau, sometimes accompanied by seminary students, en route to missions in Vietnamese and Chinese territory. Voyagers from South Asia sometimes were able to get passage on Portuguese ships to Macau, when no ships were bound for Ayutthaya, and on Portuguese ships or Chinese junks from Macau to Ayutthaya. The Dutch at Batavia played such an important role in this network that even the Catholic missionaries often had to avail themselves of Protestant services, in order to reach their destinations. These communications—for carrying goods on consignment as well as carrying passengers—thus linked Thai ports into the wider coastal network that included Dutch, French, English, Portuguese and other Europeans.

Overland Relations

Although maritime relations are the subject of this book, brief mention should be made of contacts by land, because the External Relations Minister was responsible for overland as well as maritime diplomatic relations. These exchanges were with the rulers of the kingdoms bordering on Thai territory: the Lao at Champasak, Vientiane and Luang Prabang, the Muang at Nan and Chiang Mai and the Mon at Pegu (until its incorporation into the Burmese empire in the sixteenth century). There were occasional contacts with Shan rulers, and at least one embassy is recorded from as far north as Chiang Rung, capital of the Lü kingdom of Sipsong Panna on the upper

Mekong (Klaproth 1832).

There were no normal political relations between the Thai and Burmese capitals, other than the period between 1564 and 1584, when Ayutthaya was a dependency state of the Burmese empire. The successive conflicts between the Thai and the Burmese, from the 1540s to the 1850s, have been extensively studied (Damrong 1963). Even during the four decades following the 1767 destruction of Ayutthaya, when relations were the tensest and most embittered, the two adversaries occasionally engaged in a dialogue. Letters were exchanged between ministers of the Thai and Burmese courts, as well as between governors on both sides of the frontier (Damrong 1964). The objective was to restore friendly relations, although the only positive result seems to have been a lessening of fears about renewed invasions. It seems likely that similar exchanges took place during the final century and a half of the Ayutthaya period. For example, in documents of the mid-1600s, there is some vague evidence of contact between the courts and an exchange of royal letters (Brummelhuis 1987: 39, 57).

The approach advocated by Sunait for seeking economic factors to explain historical events is equally applicable to the southeast frontier of the kingdom. After the fall of Angkor, the Cambodian capital was moved to a site near the Mekong and more accessible to ocean-going vessels. The new capital was destroyed, however, during the Thai invasion of 1594. Historians portray this war in the political terms that are outlined in the Thai and Cambodian chronicles. But economic motivations also played a role. Two decades earlier, the second Thai defeat by the Burmese (in 1569) was followed by a slump in Chinese trading activity, and during the 1580s and early 1590s, when the Thai capital was repeatedly besieged by Burmese forces, Ayutthaya was not an attractive port of call. Many Chinese and Japanese junks of this period probably turned to the peaceful Cambodian capital, where they could procure most of the goods that they would otherwise have purchased from the Thai market. One objective of the crushing blow delivered to the Cambodians in 1594 was surely to disrupt this flow of goods through Cambodia and regain Thai domination over this lucrative trade.

Similar considerations are treated in the chapter by Sakurai and Kitagawa, who examine the destruction of the Cambodian port of Banteay

Meas in 1717, its rise during the next half century as a Chinese-dominated trading center and its next destruction by the Thai in 1771. The authors outline further changes in trade and political power along the Cambodian coast in the eighteenth century, providing a new perspective on the southeast extremity of the Gulf area. They show how a virtually independent port-kingdom came into existence there, during the final decades of the Ayutthaya period, in territory that has usually been assumed to be under Thai domination.

They also discuss new agricultural settlements in the Mekong delta and the gradual extension of Vietnamese control in the direction of the Gulf coast. To complete their story from the Thai viewpoint, it should be added that the Thai court in the early Bangkok period maintained friendly relations with the heir to the Nguyen throne (the future Emperor Gia Long). King Rama I provided him with weapons and other material support for his struggle to defeat the Tay Son usurpers, who had seized both the north and the south of Vietnam during the 1770s and 1780s. King Rama I also agreed to acknowledge the Nguyen heir's *de facto* control over Banteay Meas (Ha Tien), which was a strategic port of entry from the Gulf into the Mekong delta and for supplying Saigon—the Nguyen base of military operations from 1787 to the end of the century. As a result, the entire southeast coast of the Gulf passed peacefully out of the sphere of Thai authority.

Given the importance of trade in Ayutthaya's early development, the theme of economic rivalry deserves careful attention, and major events such as these should be reassessed in future studies of relations between the Thai and their immediate neighbors.

A Maritime Perspective for Future Research

Dozens of books have been written about Ayutthaya's political and commercial relations with Europeans. Indeed, European publications with a few details on this subject appeared as early as the sixteenth century in the first editions of Varthema (1510), Pigafetta (1525), Ramusio (1556), Barbosa (1563), Barros (1563) and Cruz (1569), to name but a few published prior to 1600. Given the predominance of contemporary European sources, both published and unpublished, and the near-absence of contemporary Thai

records, it is not surprising that successive generations of historians have drawn upon these rich sources of information and have consequently placed emphasis on relations with Europeans.

Much less attention has been paid to Thai relations with the other countries of Asia. Japanese and Chinese historians have drawn upon their respective records for the cases of Japan, China and the Ryukyu kingdom. This book attempts to bring some of these research findings together, to fill a little of the remaining gap in the literature and to provide a broad perspective encompassing all of maritime Asia, from Japan in the east to the Arabian peninsula in the west.

The chapters provide a chronological sampling that ranges across Ayutthaya's history. Wyatt and Charnvit examine the capital's first century. Sunait continues with the second half of the fifteen and part of the sixteenth centuries. Andaya and Nagazumi survey the seventeenth century. And finally, Lapien, Sakurai and Kitagawa examine important changes in the eighteenth century. These contributions are intended as a modest beginning, and it is hoped that they point the way to new areas of investigation and a better understanding of Thai history from the perspective of its maritime economy and diplomacy.

Appendix: A Translation from the Civil Hierarchy Law

The following is a translation of article 11 of the Civil Hierarchy Law (*phra aiyakan tamnaeng na phonlarüan*) in the Three Seals Law Code (*Kotmai tra sam duang* 1986 i: 189–93). It provides an outline of the structure of the Ministry of External Relations and Maritime Trading Affairs at the time the law code was revised in 1805. No ministry name appears in the text of the law, nor does the popular title for the minister: the Phra Khlang.³ His long formal title (the first entry in the law) was often shortened to Ok Phaya (later Chao Phraya) Kosa Thibodi (or shortened further to Ok Phaya Kosa).

As a guide to reading the text, annotations have been added below in square brackets by the translator. They do not appear in the original. For research purposes, these annotations should be used with caution, because they are the translator's interpretation of the arrangement of the names in the law. The divisions added below are based on the *sakdina*-ranks

(or simply *na*), which are the quantitative measures of official status. These are listed in descending order within each division of the hierarchy.

[*Minister*]

Ok phaya si thamma ratcha decha chat ammattayanuchit phiphit ratana ratcha kosa thibodi aphai phiriya bara krama phahu [who uses] the Lotus Seal [and] has the *sakdina*-rank of 10,000

[*First Department*. The Text does not indicate a department title. The titles of officials indicate that it was a Department of General Administration, Legal Appeals and Records.]

Phra Phiphat Kosa, the senior deputy minister, 1,000 *na*

Khun Phinit Chai, the deputy minister who sits as judge, 800 *na*

Khun Raksa Sombat, who affixes seals to petitions for distribution, 800 *na*

Khun Ratcha Akon, in charge [?] of the central registers [i.e., ministry bookkeeping], 800 *na*

Khun Thep, head of royal taxes, 600 *na*

Khun Yisan Sapphayakon, chief record keeper, 600 *na*

Khun Thip Kosa, 800 *na*⁴

Khun Thanarat, who distributed the king's remunerations [bia wat, annual or occasional grants of funds to individuals], 600 *na*

Eight *khun mün* [petty officials] who come under Khun Si Ratcha Akon, each having 300 *na*

Thirteen *khun mün* who come under Khun Thep Ratcha, each having 300 *na*

Khun Sombat Bodi, drum unit [?]:⁵ four *khun mün* each having 600 *na*

Khun Kaeo Ayat, maritime legal clerk, 600 *na*

Khun Akson, scribe, 600 *na*

[*Second Department*. No department name is given in the text. This department was known popularly as the Krom Tha Khwa (literally the Ports Department of the Right) and was responsible for maritime affairs to the west (India and the rest of South Asia) and south (the Indonesian archipelago).]

Phra Chula Ratcha Montri [department head], 1,400 *na*

Khun Ratcha Setthi, the deputy head in charge of South Asians, Javanese, Malay, English [and so on?],⁶ 800 *na*

Luang Ratcha Montri, harbor master, in charge of South Asians, English, Vietnamese and Portuguese (*khaek prathet angkrit yuan farang*),⁷ 800 *na*

[1] Mün Phinit Wathi, [2] Mün Si Song Phasa, [3] Mün Satcha Wathi and [4] Mün Samret Wathi, four interpreters, 300 *na* each

[1] Mün Thip Wacha and [2] Mün Thep Wacha, two English interpreters, 300 *na* each

Luang Nonthaket, harbor master, in charge of Muslim [?] South Asians,⁸ 800 *na*

[1] Mün Satcha Wacha and [2] Mün Satcha Wathi, two interpreters, 300 *na* each

[*Third Department.* No department name is given in the text. This department was known popularly as the Krom Tha Sai (Ports Department of the Left) and was responsible for maritime affairs to the east (China, the Ryukyu kingdom and Japan) and the Chinese trade network in general (including its ties with the archipelago). It also operated the crown junks.]

Luang Chodük Ratcha Setthi, department head, 1,400 *na*

Luang Thep Phakdi, harbor master, in charge of the Dutch, 600 *na*

[1] Khun Thong Sü and [2] Khun Thong Samut, two Chinese interpreters and area officers (*nai amphoe*), 600 *na* [each]

Khun Wora Wathi, French interpreter, 300 *na*

[1] Khun Racha Wadi and [2] Khun Raksa Samut, captains' interpreters, 300 *na*

Khun Wisut Sakhon, interpreter for translating for the [Chinese] junk captains at Paknam, 400 *na*

Chinese, South Asian, Portuguese (*farang*) and English captains of large vessels of 4 *wa* or more [decks at least 8 metres wide], 300 *na* [each]

Captains of vessels of more than 6 meters [deck] width, 200 *na* [each]

Chun Chu,⁹ junk captain, 400 *na*

Ton Hon, navigator, and La Ta, chief records keeper, 200 *na* [each] for a large junk and 100 *na* [each] for a small junk

Pan Chu, who repair and refurbish junks, and Tai Kong of the Left and
Tai Kong of the Right, two helmsmen, 80 *na* each

[The next six crewmen, all of the same rank, are grouped together, perhaps
to show the structure of this part of the crew.]

Sin Teng Thao of the Left and Sin Teng Thao of the Right, 2 middle-ranking
records keepers, 50 *na* each

A Pan, [responsible for the] main mast, 50 *na*

Chong Kwa, who oversees all the men [?], 50 *na*

Tek Kho, who guards the cargo, 50 *na*

A Küng, junk's carpenter, 50 *na*

[The next six crewmen are likewise grouped together.]

Iao Kong, who performs worship [*buchaphra*, also meaning paying homage
to images or other sacred objects], 30 *na*

Tua Lia, in charge of the riggings of the rear mast, 30 *na*

Sam Pan, in charge of the riggings of the forward mast, 30 *na*

Chom Phu, 30 *na* [There is no indication of his duties in the text.]

Thao Teng, in charge of the anchor, 30 *na*

Hu Tiao, who sounds the water's depth, 30 *na*

[The next twenty-two crewmen are likewise grouped together.]

It [number 1] Sian, Yi [number 2] Sian and Sam [number 3] Sian, who lower,
25 *na* [each] [These may be the men who raise and lower the sails.]

Chap Ka Thao, who swabs the junk, 25 *na*

Eighteen Boei Pan [term not identified], retainers of the Chun Chu, La Ta
and Pan Chu, 25 *na* [each]

Seven lesser crewmen, who stand on guard, 16 *na* each

[*Fourth Department. Royal Warehouses Department*]¹⁰

Phra Si Phiphat Rattana Kosa [department head], 3,000 *na*

Luang Rattana Kosa, 800 *na*

Khun Phibun Sombat, 600 *na*

Khun Sawatdi Kosa, 600 *na*

Mün Sombat Bodi, 300 *na*

Mün Thanarat, 300 *na*

Notes

1. Lailert (1972: ch. 6) indicates the transfer took place between 1688 and 1767 but does not find evidence of an exact date. A missionary report dated January 1699 mentions that the deputy minister (Phraya Phiphat Kosa) was preparing instructions to be given to the governor of Tenasserim and the newly appointed governor of Mergui (Launay ii: 25). Orders to a provincial town were issued by the ministry responsible for administration in that area, and thus administrative responsibility for the peninsular area must have been given to the External Relations Ministry prior to 1699.
2. Missionaries were allowed to engage in trade to support themselves, although the French mission society did not permit its members to do so. Some of the early Ayutthaya-Manila coastal trading might be related in part to the presence of entrepreneurial Spanish, Portuguese and Italian priests in Ayutthaya.
3. European corruptions of the term *phra khlung* (such as *barcalon*) may give the misleading impression that it is derived from the title of minister's counterpart in a Muslim sultanate: the *shahbandar*. The Thai term *khlung*, however, is a Khmer loanword and refers to a storehouse or warehouse for goods or treasure. The more precise Thai term for the ministry's buildings is *khlung sin kha*, which refers specifically to a warehouse for trade goods. The prefix *phra* shows that it is a state institution.
4. Since the number 800 is out of descending numerical order, this official may have been the head of a subdivision comprising the positions that appear below his title. Or the number in the text may be an error for 600.
5. The term *klong chana sut*, if the spelling is correct, indicates something to do with a drum. This unit of four men may have been involved in communicating ministerial instructions, by going to a public place, beating a drum or gong to assemble the people and then reading the instructions aloud.
6. The translations of the terms for the nationalities named in this list (*khaek prathet chawa malayu angkrit*) are tentative and subject to considerable doubt. Ethnic definitions that were still familiar in the

early twentieth century appear in the 1909/10 census, which used the prefix *khaek* for eight categories of people: Malay, Javanese, Cham, Thet (meaning Muslims from India), Sikhs, Sinhalese, Hindus and Klings (Interior Ministry (1910: 142). The term *khaek prathet* in the 1805 law code may therefore have the meaning of “*khaek* of all nations” and may thus comprise all South Asians (defined here as people from Arabia, Persia, India, Sri Lanka, the Malay peninsula and the Indonesian archipelago), both Muslim and non-Muslim. See the text of the chapter for further discussion.

7. The translations of these terms (*khaek prathet angkrit yuan farang*) are likewise tentative. The term *farang* (meaning a person of European ancestry in modern Thai) was used in the Ayutthaya period for the Portuguese, who were virtually the only Europeans in the Thai kingdom for nearly a century. See for example a 1674 missionary report in Latin, which states that the Portuguese settlement was known locally as Ban Farang, or “village of the Farang” (Launay 1920 ii: 60). In the early Bangkok period, the ethnic category *farang doem* (“original Europeans” in modern translation) was still used for the Portuguese Christians.
8. This ethnic term (*phram thet*) literally refers to Brahmans of India (that is, Hindus) and perhaps includes other non-Muslims from India. But the evidence of a Hindu trading community in Ayutthaya is very slight. The market adjacent to the Great Swing of Siva (Sao Ching Cha, used in ceremonies by the court Brahmans) was called the Brahman District (Yan Phram). It sold household goods such as baskets, buckets, mats and wire (Boran 1969: 205) and was the only market with this ethnic identification. In spite of the written law text, this group may have comprised Muslims of Indian, Persian, Malay and Indonesian origin in the late Ayutthaya period. See the text of the chapter for further discussion on the division of responsibilities between the two harbor masters.
9. Beginning with Chun Chu and ending with Boei Pan, all the terms for individual crew members seem to be adopted from a Chinese dialect.
10. The duties of these officials are not stated in the text but can be deduced from their titles. The two officials with titles including the term *sombat* (“wealth” or “goods”) and the three officials with titles including the

term *kosa* (associated with maritime affairs) suggest that this department was responsible for the storage of royal trading goods, which were either imported or collected from the provinces for export. The name Royal Warehouses Department is conjectural.

ทวิลักษณ์ในเอโดะและในยุคเอโดะ

ทาเคชิ นาคากาวา

กุญแจดอกสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมเอโดะได้เป็นอย่างดีคือ ความเข้าใจในลักษณะต่างๆ ของเอโดะ ลักษณะดังกล่าวนี้คือความเป็นทวิลักษณ์ ด้านหนึ่งคือลักษณะระเบียบแบบสมัยกลาง ในขณะที่อีกด้านหนึ่งคือความกระตือรือร้นและอิสระภาพแบบสมัยใหม่ เชื่อกันว่าลักษณะแบบทวิลักษณ์หรือพลังที่แฝงอยู่ในความขัดแย้งนี้เอง คือพลังผลักดันให้เกิดโตเกียวในปัจจุบัน รวมทั้งญี่ปุ่นในสมัยใหม่และในปัจจุบัน

1. ลักษณะทางประวัติศาสตร์ของสถาปัตยกรรมในยุคเอโดะ

สถาปนิกในยุคเอโดะ ซึ่งเป็นช่างไม้ จะให้ความสำคัญกับการศึกษาคิวาริ (Kiwari) ซึ่งเป็นระบบการคำนวณแบบสถาปัตยกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นอันดับแรก ตามแนวทางคำนวณนี้ การกำหนดขนาดของอาคารจะขึ้นอยู่กับระยะห่างของส่วนประกอบของตัวอาคารระหว่างเสาสองต้น ดังนั้นแบบของสถาปัตยกรรมที่สมบูรณ์แบบจึงต้องมีฐานมาจากคิวาริ ระบบวิธีการคำนวณนี้ยังผนวกเอาวิธีประกอบโครงสร้างทั้งหมด ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้เข้าด้วยกัน สภาพเช่นนี้ย่อมหมายถึงว่าในเทคโนโลยีการออกแบบสถาปัตยกรรมนั้น ส่วนต่างๆ ของอาคารมีความสำคัญยิ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดเดิมในเรื่องขององค์รวม (totality) ของสถาปัตยกรรมถูกรื้อ ปรับและแปรให้เป็นลักษณะของส่วนต่างๆ ของตัวอาคาร แต่ในที่สุดก็ไม่สัมฤทธิ์ผล ณ จุดนี้เองที่การประกอบส่วนต่างๆ ของอาคารเข้าด้วยกัน ตามแบบที่เคยทำสืบต่อกันมา เริ่มก่อตัวเป็นองค์รวมที่ไม่มีผู้ใดเคยพบเห็นมาก่อน

แล้วด้วยเหตุใดเล่า สถาปัตยกรรมยุคเอโดะจึงสามารถเฟื่องฟูเช่นนี้ได้ หากแนวคิดเรื่ององค์รวมในลักษณะที่เป็นรูปธรรมยังคงดำรงอยู่ในสถาปัตยกรรม ทฤษฎีเรื่ององค์รวมทางสถาปัตยกรรมอันแปลกประหลาด และคุณลักษณะที่เกิดจากประวัติศาสตร์ ก็ยังคงดำรงอยู่ต่อไปในฐานะของจารีต ในอีกแง่หนึ่ง หากมีการยอมรับว่าส่วนต่างๆ ของอาคารเป็นผลจากการลบแนวคิดเรื่ององค์รวมออกไป แนวคิดเรื่องความเรียบง่ายซึ่งเป็นหัวใจของสถาปัตยกรรม ก็จะแทรกเข้ามาในส่วนต่างๆ ของอาคารทันที แม้แนวคิดนี้จะมีที่มาจากวงการอื่นก็ตาม แต่ก็ไม่มีผู้ใดคัดค้าน นี่คือการเริ่มต้นรื้อองค์ประกอบซึ่งคติสถาปัตยกรรมแบบจารีตนิยมต้องเผชิญอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง

ในสถาปัตยกรรมยุคเอโดะ ช่างจะใช้ชิ้นส่วนหรือวัสดุมาตรฐานที่ผลิตออกมาเป็นการค้า สภาพการณ์เช่นนี้ในแง่หนึ่งย่อมหมายถึงว่าส่วนของอาคารถูกรอบงำด้วยนัยสำคัญทางสังคม นอกจากนี้สิ่งนี้ยังทำให้เรารู้ว่า สถาปัตยกรรมกำลังเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางของการมององค์รวมเป็นนามธรรม แทนที่จะเป็นรูปธรรม ซึ่งอิงอยู่กับรูปแบบของสิ่งของที่พบเห็นกันอยู่ ลักษณะทางประวัติศาสตร์ของสถาปัตยกรรมยุคเอโดะนี้เกิดขึ้นท่ามกลางรอยต่อระหว่างยุคกลางกับยุคใหม่ ต่อมาความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนและสถาปัตยกรรมเริ่มผ่อนคลายลง และผลจากการพัฒนาชิ้นส่วนที่เป็นวัสดุในท้องตลาด ทำให้ที่อยู่อาศัยต่างๆ มีที่ว่างมากขึ้น ส่วนสถาปนิกที่เป็นช่างไม้ก็ต่างพากันไม่ยอมรับแนวคิดที่มีองค์รวมเป็นหัวใจ อันเป็นคุณค่าแบบโบราณอยู่ตลอดเวลา สรุปคือการยึดอยู่กับแบบแผนอันเป็นจารีตที่ฝังรากลึกมานาน ทำให้สถาปัตยกรรมของญี่ปุ่นยังคงต้องให้ความสำคัญกับชิ้นส่วนต่างๆ ของตัวอาคารอยู่ต่อไป ในขณะที่พยายามจะสร้างเอกลักษณ์ใหม่ของตนขึ้นมา

2. ผังของเอโดะ

ลักษณะภูมิประเทศของนครแห่งนี้เป็นที่ราบสูงในเขตตะวันตกเฉียงเหนือ อันเป็นที่รู้จักกันในนามของยามาโนเตะ และที่ที่ต่ำลงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้หรือซิดามะชิ อันมีความหมายถึง "ในเมือง" ส่วนนี้รวมถึงที่ดินที่เวนคืนมาด้วย ปราสาทเอโดะตั้งอยู่ตรง

ปลายสุดของที่ราบสูง โดยมีที่พำนักของเจ้าที่ดินสมัยกลาง (ไคเมียว) ขุนนางระดับสูงของ บาคูฟุ (รัฐบาลของโชกุน) รวมทั้งนักบวชกระจายอยู่รอบๆ ปราสาท

สามัญชนจะอยู่ในเมืองกันเป็นส่วนใหญ่ ทว่าเมื่อมองโดยภาพรวม ที่ดินในเมือง ประมาณ 70% จะเป็นของชนชั้นนักรบ อีก 14% เป็นที่ดินของวัดและศาลเจ้า ส่วนที่ดินอีก 16% จะเป็นที่สำหรับสร้างบ้านเรือนและร้านค้าของสามัญชน ผังของเมืองจะมีลักษณะเลียนแบบผังของเมืองเกียวโต กล่าวคือมีการแบ่งที่ดินเป็นตาราง โดยมีเนื้อที่ 60 เค็น (ประมาณ 108 เมตร) ต่อหนึ่งช่วงบ้านเรือน โดยมีลานสาธารณะขนาด 20 เค็นอยู่ตรงกลาง

มีคลองสำหรับการคมนาคมผ่านกลางเมืองและถนนหลัก 5 สายแยกเป็นแฉกออกมาจากสะพานนิฮองบาชิ

ในช่วงกลางศตวรรษที่ 17 เมืองเอโดะมีประชากรประมาณ 600,000 คน อาศัยอยู่ใน เขตการปกครองประมาณ 1,500 เขต ซึ่งจัดเป็นเนื้อที่รวม 20% ของเนื้อที่ทั้งหมดในเมือง

3. ระบบการปกครองเขตและชนชั้นในสังคม

เอโดะเป็นเมืองที่ประกอบด้วยคนหลายชนชั้น เริ่มจากบนยอดปิรามิด คือชนชั้นปกครองซึ่งเป็นนักรบ ต่อมาคือพระสงฆ์ในศาสนาพุทธและศาสนาชินโต คนทั้งสองกลุ่มนี้จะอยู่ในส่วนของเมืองที่แตกต่างหากจากส่วนของสามัญชน

ผู้บริหารสูงสุดของเมือง คือผู้พิพากษา (มาชิบูเกียว) (machi bugyo) ผู้บริหารลำดับต่อมาคือผู้อาวุโสของเมือง 3 คน จากนั้นจึงเป็นหัวหน้าเขต ซึ่งอาจดูแลเมืองเขตเดียว หรือหลายเขตอีก 250 คน ถัดมาคือเจ้าของบ้าน จากนั้นจึงเป็นผู้เช่าทรัพย์สิน

คนกลุ่มสุดท้าย ซึ่งถือว่าเป็นคนกลุ่มล่างสุดในโครงสร้างสังคมนี้คือคนเร่ร่อนไร้ที่อยู่ พวกที่ถูกเรียกว่าเอตะและฮินิน รวมทั้งพวกที่อยู่ภายในการปกครองของคันเซมอนทั้งโดยตรงและทางอ้อม

4. เอโดะดินแดนแห่งโอกาส

กล่าวกันว่าในตะวันตกในสมัยกลาง "สภาพแวดล้อมของเมืองสร้างคน" คำกล่าวนี้อาจนำมาใช้ได้กับเอโดะ แม้ว่าจะมีข้อโต้แย้งว่า เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของเอโดะนั้นต่างกับของตะวันตกก็ตาม ในท่ามกลางบรรยากาศ ซึ่งมีข้อจำกัดอันเกิดจากโครงสร้างทางชนชั้น และระบอบการปกครองแบบ Feudal เอโดะยังคงเป็นที่ชุมนุมของผู้คนที่มีความสนใจ ความเชื่อ ความปรารถนาที่จะยกระดับทักษะของตน จากทุกภูมิภาค ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะเป็นชาмуไรไร้สังกัด หรือลูกชวานากก็ตาม โลกแห่งศิลปะและวิทยาการเปิดโอกาสให้คนที่มีความพรสวรรค์ ที่พร้อมจะทุ่มเทให้กับการฝึกฝนตนเองอย่างเต็มที่ ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะเป็นชาмуไรไร้สังกัดหรือลูกชวานากก็ตาม ขณะเดียวกันบุคคลที่ประสบความสำเร็จ สามารถจะทำหน้าที่เป็นครูหรือที่ปรึกษาให้กับใคร่เมียวหรือในบางครั้ง พวกเขาอาจได้รับการทาบทามให้เป็นที่ปรึกษาของโชกุนหรือบาคุฟุ

5. ความสัมพันธ์กับต่างประเทศในยุคปิดประเทศ

บาคุฟุในเอโดะยุคแรกจะส่งเสริมการค้ากับประเทศต่างๆ ในเอเชีย แต่หลังจากนั้นไม่นาน บาคุฟุก็ได้ออกกำหนดเกี่ยวกับการเดินทางไปยังแดน นโยบายที่เปลี่ยนแปลงไปนี้เป็นผลมาจากความต้องการของพวกบาคุฟุที่จะยุติการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ การผูกขาดทางการค้าและข้อมูล มีการสั่งห้ามเรือโปรตุเกสเข้าเทียบท่าของญี่ปุ่นใน ค.ศ.1639 นี่คงเป็นสัญญาณ

แรกแห่งการเริ่มนโยบายปิดประเทศ การค้ากับต่างประเทศจำกัดอยู่เพียงการค้ากับดัตช์และจีนเท่านั้น โดยมีเมืองนางาซากิเป็นท่าเรือในการรับส่งสินค้าเพียงแห่งเดียว

ขณะเดียวกันยังคงมีผู้แทนจากเกาหลีและเกาะริวกีโอะ (Ryukyo) ซึ่งในปัจจุบันคือโอกินาวา เดินทางเข้ามาในญี่ปุ่นอยู่เรื่อยๆ นโยบายปิดประเทศนี้ยังคงดำเนินอยู่ต่อมาอีกประมาณ 2 ศตวรรษ จนถึง ค.ศ.1853 นายพลจัตวาเปอร์รี่จึงเข้ามา "เปิด" ประเทศญี่ปุ่นให้ชาติตะวันตก

6. ความสนใจสินค้าต่างชาติ

ภาพของญี่ปุ่นในยุคเอโดะที่ปรากฏออกมาสู่สายตาชาวโลกบ่อยๆ คือภาพของประเทศที่ปิดกั้นตนเองจากโลกภายนอกโดยสิ้นเชิง ทว่าในความเป็นจริง ญี่ปุ่นในยุคนั้นมีความสัมพันธ์กับชาวดัตช์ ชาวจีน และเกาหลีเป็นอย่างดี คนญี่ปุ่นนับตั้งแต่โชกุนจนถึงสามัญชนต่างสนใจในวัฒนธรรมและการเรียนรู้ของต่างชาติทั้งสิ้น สินค้าจากต่างชาติจะได้รับความนิยมสูงมาก ตัวโชกุนโตกูงาวะ โยชิมูเนะ (1684-1751) เองก็มีความสนใจในวิทยาการของตะวันตก นอกจากชาวญี่ปุ่นจะมีความสนใจในโลกตะวันตกแล้ว พวกเขายังมีความสนใจในประเทศจีนพอๆ กัน ละครหุ่นกระบอกที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในหมู่คนเอโดะในช่วงปลายศตวรรษที่ 17 คือละครเรื่อง "สงครามโคชิงกา. ของชิกามัตสึ ซึ่งมีฉากเป็นประเทศจีน

Duality in Edo and the Edo Period

Takeshi Nakagawa

An understanding of the characteristics of Edo is the key to an understanding of the culture of the Edo period. The characteristics of Edo lie in the duality between the order of the feudalistic times and the vitality and freedom of the modern age. And it is thought that this duality or the energy found in this conflict, was the generative power that created today's Tokyo and modern and contemporary Japan in turn.

1. Historical Features of the Edo Period Architecture

In the Edo period, the carpenter-architects gave priority to the study of *kiwari*, a traditional measuring system of architectural design in which a building's dimensions are determined by a module based on the basic interval between two pillars, and the completion of architectural design based on *kiwari*. This measuring system methodology came to include the method of general composition of the whole structure and to lose the latter the importance. Such situation means the recognition of the building parts in the architecture is design technology. In other words, the old concept of totality of architecture is decomposed, converted and absorbed abstractly into the building parts, and finally it becomes inefficient. At this point the automatic assemblage of the building parts begins to compose an unknown totality.

Why could the Edo period architecture gain the high productivity? If the way of approaching the architecture persists in the concrete idea of the totality, the peculiar theories of architectural totality and the characteristic value created by the history will remain and continue as the tradition. On the other hand, if the building parts are definitely recognized as a result of the disappearance of the idea of totality, the concept of economy, which forms the basis of the architecture, although belongs to the outside world of it, will invade the building parts directly, without meeting any resistance whatever. This is the origin of the decomposition, which the symbolic meaning of the traditional architecture has no choice but to face.

In the Edo period architecture, the uses of standardized commercialized parts and a material is commonly observed. This situation means in a sense that the huge social substance filled up the building parts. It also suggests that the architecture began to direct its course toward the invisible totality, changing over from the concrete totality based on the style of the real objects. This is a historical feature of the Edo period architecture becomes less tight and living in the expanse of the homogeneous space caused by the automatic development of the objectified parts, the carpenter-architects keep denying increasingly the traditional value which the old concept of the totality held in the core. That is, under the influence of the deep-seated tradition characterized by the adherence to the formality, Japanese architecture was destined to continue the long process of recognizing the building parts in order to establish its new identity.

2. The Layout of Edo

The city topography featured a plateau in the northwest known as the yamanote, and a lower southeastern area or shitamachi, meaning "downtown" which included much reclaimed land. Edo Castle was

situated on the tip of the plateau. The residences of feudal lords (daimyo), high officials of the bakufu (the shogunal government), and other warriors were spread out in the area around the castle.

The downtown area mainly contained the residences of the common citizenry. In total, about seventy percent of the land was allotted to the warrior class. Temple and shrine grounds filled another fourteen percent of the land, leaving the citizenry a mere sixteen-percent of the land on which to build houses and shops.

The downtown area was laid out on a grid, imitating the layout of Kyoto. One block filled sixty ken (approx. 108 meters) and a twenty-ken-square area lay in the center for communal use. Canals for transportation cut through the city with five major highways radiating out from Nihonbashi Bridge. The Edo townspeople, some 600,000 inhabitants, lived in around 1,500 wards occupying less than twenty percent of the city's area in the middle of the 17th century.

3. Ward Government and the System of Social Ranks

Edo residents included individuals from many social strata. At the top of the pyramid were the ruling warriors and then Buddhist and Shinto priests. These two groups of people lived in areas of the city set apart from the townspeople's quarters.

The top city administrator was the city magistrate (machi bugyo), directly below whom were three city elders, followed by some 250 headmen who controlled one or more wards. House owners constituted the next social stratum. Below them stood property renters.

The lowest social stratum was that of outcastes, which included so-called eta and hinin and who were ruled, directly or indirectly, by Danzaemon. In addition, the Edo population included many immigrants from rural areas who were not always listed on official census registries.

4. Edo, Land of Possibilities

It has been said of medieval cities in the West that "the urban environment forms the individual." Although one may argue that historical conditions of Edo differ, it was a city that created a similar type of free environment. Even under the constrained atmosphere of the class structure and feudal rule, many samurai, merchants, and students from all regions of the nation gathered in Edo. Edo became the location for persons of similar interests, beliefs, and desires to come together and raise the level of their respective skills. The world of arts and sciences opened opportunities for those of talent who were willing to study hard, regardless if one were a masterless samurai or the son of a farmer. Those who were successful could find a position as a teacher or consul to a daimyo or, on occasion, be approached to consult for the shogun or the bakufu.

5. Foreign Relations during the Age of Isolation

During the early of Edo period, the Bakufu encouraged trade with other Asian countries. But soon thereafter the bakufu began to impose limits on foreign travel. This change in policy stemmed from the bakufu's desire to stop the spread of Christianity and to monopolize trade and information. In 1639 Portugese ships were banned from Japanese harbors, signaling the start of the national isolationist policy. Foreign trade was limited to the Dutch and Chinese, and was permitted occurred only at the port of Nagasaki.

Delegations from Korea and the Ryukyo Islands (present-day Okinawa) continued to come to Japan. The national isolation policy continued for some two centuries until 1853, when U.S. Commodore Peery arrived to "Open" Japan to the West.

6. Interest in Foreign Items

Edo period Japan is often portrayed as having been entirely closed-off to the world, but in fact links to the Dutch, Chinese, and Koreans remained strong. Indeed, everyone from the Shogun down to commoners was interested in foreign culture and learning. Articles imported from abroad were highly fashionable, and Shogun Tokugawa Yoshimune (1684-1751) was interested in Western sciences. Interest in China, not just the West, was also strong. When Chikamatsu's puppet play, *The Battles of Coxinga*, with its Chinese setting was staged during the late 17th century, it was highly popular among the Edo people.

อยุธยาและปารีส

ปีแอร์ ปีชาร์ด, อีเอฟอีไอ

คณะราชทูตคณะที่สองจากราชสำนักของสมเด็จพระนารายณ์ที่ส่งไปเจริญสัมพันธไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้เดินทางถึงปารีส เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 1686 หลังจากการเดินทางอันยาวนานจากอยุธยา คณะทูตได้เยี่ยมชมสถานที่สำคัญๆ ในกรุงปารีสในเวลานั้น ตลอดจนได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ณ พระราชวังแวร์ซายส์ เมื่อวันที่ 1 กันยายน จากนั้นได้เดินทางขึ้นไปทางเหนือของฝรั่งเศสและเดินทางกลับกรุงสยาม เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 1687

ประชากรของปารีสในขณะนั้นมีอยู่ประมาณ 500,000 คน บนพื้นที่ประมาณ 8 ตารางกิโลเมตร จัดเป็นขนาดที่ใกล้เคียงกับขนาดของเกาะอยุธยา ด้วยเหตุที่การเดินทางทางบกนั้นช้าและไม่สะดวกสบาย ดังนั้นแม่น้ำแซนน์ ซึ่งไหลผ่านปารีส จึงเป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญยิ่งกว่าในขณะนั้น เปรียบเทียบด้วยอยุธยา กล่าวคือแม่น้ำจะเป็นที่ที่มีความวุ่นวายอลหม่าน สินค้าต่างๆ และผู้โดยสารจำนวนไม่น้อยจะเดินทางมาผ่านนครแห่งนี้ทางเรือ นครทั้งนครจึงต้องพึ่งพิงแม่น้ำในด้านการสัญจร ตัวอย่างเช่นในปี 1709 อันเป็นช่วงที่อากาศหนาวเหน็บผิดปกติ แม่น้ำแข็งตัวเป็นเวลา 2 เดือน ความขาดแคลนอาหารเนื่องจากเหตุการณ์นี้ส่งผลให้ผู้คนล้มตายถึง 30,000 คน

ตลอดศตวรรษที่ 17 และ 18 ทัศนียภาพสองข้างถนนของนครหลวงแห่งฝรั่งเศสแห่งนี้ได้เปลี่ยนไปอย่างมหาศาล อาคารขนาดใหญ่กว่าเดิมและสูงกว่าเดิมเข้ามาแทนที่บ้านเรือนสมัยกลางที่ปลูกอยู่บนดินแปลงเล็กๆ อย่างช้าๆ หลังจากซึ่งแต่เดิมเคยเป็นกระเบื้อง ก็ถูกแทนที่ด้วยหลังคาหินชนวนและโลหะ กษัตริย์ซึ่งครองราชย์ต่อมาได้ริเริ่มโครงการวางผังเมืองขนาดใหญ่ มีการขยายถนน จัดทำลานกว้าง สร้างอาคารทรงงามที่คณะทูตของสมเด็จพระนารายณ์ได้ไปเยือน รวมทั้งโรงพยาบาลขนาดใหญ่เช่น "เลส์ แวงค์วาลิดส์" (Les Invalides) โรงละคร โบสถ์และถนนแบบดี วังสำหรับผู้ลี้ภัยและขุนนาง ท่ออุทกภาพที่เพิ่งสร้างเสร็จสมบูรณ์เมื่อเร็วๆ นี้และสะพานหินข้ามแม่น้ำไญฟ์

Ayutthaya and Paris

Pierre Pichard, EFEO

On 12 August 1686, The Second embassy send by King Narai to King Louis XIV entered Paris after a long sailing journey from Ayutthaya. They visited the major Parisian landmarks of the time, were given a royal audience in Versailles on 1st September, and travelled to northern France before leaving for Siam on 1st March 1687.

At that time, Paris had a population of some 500,000 inhabitants, on an area of approximately 8 sq. km, which is not very far to the size of Ayutthaya Island. Because land travels were slow and uncomfortable, the Seine River that flows across Paris had a much larger importance that it has presently. Like in Ayutthaya, there was a hectic life of the river, and most of the goods as well as a fair number of passengers came to the city by boat. The whole city relied on the river was frozen for two months and the general food shortage led to the death of 30,000 people.

Throughout these 17th and 18th centuries AD, the streetscape of the French capital was deeply transformed. The old medieval houses, built on narrow plots, were gradually replaced by higher and larger ones, their tile roofs giving place to slate and metal ones. The successive kings launched large-scale project of city planning, widening the streets, creating new open places and perspectives and founding impressive buildings which King Narai's ambassadors visited, included large hospitals like "Les Invalides", theatres, churches and convents, palaces for the nobility, the recently completed astronomical observatory and the new stone bridges across the river.

ปัตตาเวียและอยุธยา

แอนโทนี ริด ยูซีแอลเอ

ปัตตาเวียและอยุธยาต่างเป็นเมืองที่อยู่ปลายสุดของช่องแคบ ซึ่งเปรียบเสมือนหัวใจของการคมนาคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตลอดมา ช่องแคบนี้คือเส้นทางเดินเรือสินค้าระหว่างอินเดีย (รวมทั้งประเทศในตะวันออกกลางและยุโรป) และจีน ตลอดเส้นทางสายนี้คือที่ตั้งคลังสินค้าสำคัญๆ ซึ่งเป็นทั้งของคู่ค้าและคู่แข่งกัน คลังสินค้าที่เจริญเติบโตเป็นอย่างดีจึงเป็นเสมือนศูนย์กลางทางการค้าสำหรับสินค้าที่จะไปทางตะวันออกและตะวันตกเฉียงเหนือ ศูนย์กลางเหล่านี้จึงเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปโดยปริยาย

นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 7 เรื่อยมาจนถึงศตวรรษที่ 12 เมืองท่าต่างๆ ในแถบสุมาตรา ตะวันออกและคาบสมุทรมลายู มีบทบาทสำคัญในช่องแคบนี้ โดยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรที่เราเรียกกันในปัจจุบันว่าอาณาจักรศรีวิชัย

ดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยาလာมาเป็นคู่แข่งทางการค้าของเมืองท่าเหล่านี้เมื่อกษัตริย์ผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยาในศตวรรษที่ 14 ได้ทรงปรับที่ลุ่มต่างๆ ให้เป็นที่ดอน จากนั้นจึงดึงดูดชุมชนซึ่งเจริญรุ่งเรืองต่อมาในภายหลัง ณ บริเวณปากแม่น้ำ นับแต่ที่คณะผู้แทนคณะแรกของอยุธยาได้ไปเยือนจีนในปี 1371 เมืองหลวงของสยามแห่งนี้ได้กลายมาเป็นศูนย์กลางในการเก็บและกระจายสินค้าจากเขตร้อนในเอเชียไปสู่จีน และจากจีนและอินโดจีนไปสู่ประเทศอื่นๆ

แม้จะถูกปาไซ (Pasai) มะละกา ปะหัว ปัตตานีและกัมพูชา (ตามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง) ทำลายเป็นระยะๆ ทว่าอยุธยา ยังคงสามารถรักษาตำแหน่งความเป็นผู้นำของตนไว้ได้ ในสองศตวรรษต่อมา จนกระทั่งเสียกรุง ในช่วงกลางศตวรรษที่ 16 ให้แก่พม่าเมื่อ ค.ศ.1569 การเสียกรุงครั้งนี้เกิดขึ้นในช่วงเดียวกันกับที่มีการจัดระเบียบการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใหม่อีกครั้ง มีการอนุญาตให้พ่อค้าจีนสามารถทำการค้าได้ด้วยตนเองในทางใต้เมื่อ ค.ศ.1569 ผลจากการนี้คือกำเนิดของเมืองท่าแห่งใหม่ที่น่าสนใจกว่าเมืองท่าของไทย ซึ่งอยู่ในสภาพยับเยินอีก 2 แห่ง คือกรุงมะนิลาของสเปน ซึ่งเป็นแหล่งแร่เงินอันแสนวิเศษจากทวีปอเมริกาและเมืองบันเต็น (Banten) ของมุสลิมซึ่งกลายมาเป็นผู้จัดหาพริกไทยรายใหญ่ที่สุดให้กับจีน อีกทั้งยังเป็นเมืองท่าที่อยู่ในชัยภูมิอันเหมาะสมแก่การแลกเปลี่ยนสินค้าจากจีนและอินเดีย แต่เมื่อบริษัทดัตช์วีโอซี ได้ก่อตั้งเมืองปัตตาเวียขึ้นมาใน ค.ศ.1619 บันเต็น (Banten) หมดความสำคัญลงไปอย่างรวดเร็ว ขณะที่ปัตตาเวียกลับเติบโตขึ้นมาเป็นเมืองท่าที่ใหญ่ที่สุดในเอเชีย

เมื่ออยุธยาจะสามารถหวนคืนกลับมาเป็นเมืองท่าในภูมิภาคได้อีกครั้งหลัง ค.ศ.1600 และเจริญรุ่งเรืองยิ่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (1657-88) ทว่าอยุธยาก็ไม่สามารถที่จะแข่งขันกับปัตตาเวียในด้านการเป็นแหล่งเก็บและกระจายสินค้าให้กับเอเชียในครั้งหลังของศตวรรษที่ 17 ได้ วีโอซีใช้ปัตตาเวียเป็นหัวใจของกลยุทธ์เชิงรุกในการควบคุมการค้าที่ให้ผลกำไรสูงสุด ภายในเอเชียตั้งแต่เมืองนางาซากิก่อนถึงอ่าวเปอร์เซีย วีโอซีได้ส่งเรือออกจากเนเธอร์แลนด์มายังปัตตาเวียเฉลี่ยปีละ 26 ลำ ขณะที่มีเรือเพียง 18 ลำเดินทางกลับ ส่วนเรือนอกจากนี้จะทอดสมออยู่เพื่อการค้าระหว่างประเทศ ขณะเดียวกัน วีโอซี ก็มีกองเรือติดอาวุธหนักประมาณ 90 ลำขึ้นล่องอยู่ในเส้นทางนี้ในบางช่วง ความแข็งแกร่งเยี่ยงนี้เองที่ทำให้วีโอซีสามารถทำการค้าในลักษณะผูกขาดหรือกึ่งผูกขาดสินค้าเช่น กานพลู (อัมบอน) จันทเทศ (บันดา) พริกไทย (สุมาตราใต้และชวาตะวันตก) และดีบุก (คาบสมุทรมลายู) และสินค้าออกเหล่านี้เองที่มีส่วนบีบให้ญี่ปุ่น เปอร์เซียและเวียตนาม (เหนือ) ซึ่งเป็นตลาดสำคัญที่ วีโอซี ได้รับสิทธิพิเศษต้องเปิดตลาด ปัตตาเวียจึงมั่งคั่งขึ้นมาจากการเป็นแหล่งรวมสินค้าจากทุกส่วนของเอเชีย สินค้าเหล่านี้เองคือสิ่งดึงดูดให้พ่อค้าจากเอเชียจำนวนมาก (มี

เรือเล็กเฉพาะจากเมืองท่าตามชายฝั่งของชาวถึง 1440 ลำมาเยือนปัตตาเวียในช่วงรุ่งโรจน์คือ ค.ศ.1684) เดินทางมายังปัตตาเวีย แต่ในกรณีของอยุธยา นั้น เมืองท่าแห่งนี้ดึงดูดได้แต่พ่อค้าจากตะวันออกและตะวันตกเท่านั้น

แม้ปัตตาเวียจะมีบทบาททางการค้ามากกว่าอยุธยาในยามรุ่งเรือง ทว่าเมืองแห่งนี้กลับมีขนาดเล็กกว่าอยุธยา ขณะที่อยุธยาในช่วงประมาณ ค.ศ.1680 อาจจะมีประชากรกว่า 150,000 คน ปัตตาเวียจะมีพลเมืองจากการเจนนับอย่างถี่ย้นเพียง 31,553 คน (1667) ความต่างของจำนวนประชากรบ่งชี้อะไรได้มากมาย อยุธยาเป็นเมืองที่แออัดไปด้วย Retainers แห่งราชสำนัก รวมทั้งข้าราชการสยามผู้ยิ่งใหญ่จำนวนมาก บุคคลเหล่านี้เท่านั้นที่มีสิทธิตั้งบ้านเรือนภายในกำแพงพระนครที่เป็นเกาะ (ประมาณ 5 ตารางกิโลเมตร) กลางแม่น้ำเจ้าพระยาแห่งนี้ ประชากรส่วนใหญ่นอกจากนี้ ซึ่งมีได้มีแต่เฉพาะชาวไทยเท่านั้น หากยังมีชาวมอญ ชาวเวียตนาม ชาวลาว ชาวเขมร ชาวมลายู แขกม้งกะสั่น ชาวจีน ชาวญี่ปุ่น ชาวเปอร์เซีย ชาวอินเดีย แขกมุสลิม ชาวปอร์ตุเกส ชาวฝรั่งเศส ชาวดัตช์ และชาวอังกฤษ ปะปนอยู่ด้วย ต่างพากันตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ริมแม่น้ำรอบๆ เกาะอยุธยาแห่งนี้

ปัตตาเวียเป็นเมืองที่มีการควบคุมและมีขนาดกะทัดรัดกว่าสมัยอยุธยา มาก ประชากรกว่าครึ่งใน ค.ศ.1679 ตั้งบ้านเรือน ซึ่งเป็นอาคารก่ออิฐแบบจีน หรือแบบยุโรปเรียงรายอย่างเป็นระเบียบไปตามถนน หรือคลองที่ตัดเป็นตารางสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในกำแพงเมือง ในจำนวนประชากร 18,000 คน ที่อยู่ภายในกำแพงเมืองนี้ เป็นชาวยุโรปเสีย 2,230 คน (ส่วนใหญ่เป็นพนักงานของบริษัท) หรือพวกเมสติโซส์ เป็นคนจีนเสีย 2,484 คน ส่วนอีก 1,370 คน จัดอยู่ในกลุ่มคนเอเชียที่เข้ารีต และเป็นที่รู้จักกันในนามของมาร์ดิกเกอร์ (Mardijkers) (เหตุเพราะบางคนคืออดีตทาสนั่นเอง) ในบรรดาคนทั้งสามกลุ่ม จะมีผู้ที่เป็นทาสอยู่ 10,731 คน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นทาสของชาวยุโรป ทาสเหล่านี้นับเป็น 60% ของบรรดาทาสที่มีอยู่ในเมืองนี้ทั้งหมด ประชากรที่อยู่นอกกำแพงเมืองจะมีลักษณะผสมมากกว่าคือเป็นชาวยุโรป เมสติโซส์ และมาร์ดิกเกอร์ 5,357 คน เป็นทาสของคนเหล่านี้ 5,264 คน ประชากรชาวอินโด

นี้เซียที่เป็นไทนั้นมีจำนวนน้อย กล่าวคือทั้งเมืองมีเพียง 3,595 คน (11%) และส่วนใหญ่จะกระจ่ายกันอยู่ในหมู่บ้านถึงชนบทบริเวณชานเมือง

ขณะที่อยุธยาดึงดูดผู้คนสารพัดประเภทจากดินแดนที่อยู่ใกล้เคียง ปัตตาเวียกลับเป็นเมืองที่มีการควบคุมอย่างเข้มงวด ด้วยความหวาดเกรงคนมุสลิมจากชาวและอินโดนีเซีย คนอินโดนีเซีย จำนวนไม่น้อยที่เป็นไทนั้น ส่วนใหญ่เคยเป็นทาสมาก่อน ส่วนพวกที่เหลือคือพวกที่ต้องอาศัยทหารต่อสู้กับพวกคัตซ์ ในการรบหลายครั้ง แม้แต่ชาวยุโรปที่เป็นคู่แข่งเช่นชาวฝรั่งเศสหรือชาวอังกฤษกลับประสบปัญหามากมายในการเข้ามำตั้งรกรากในปัตตาเวีย ขณะที่อยุธยากลั้บต้อนรับบุคคลเหล่านี้ด้วยความเต็มใจ ปัตตาเวียได้รับการสร้างขึ้นมากในแบบคัตซ์ มีการใช้ทางน้ำเพื่อการคมนาคมขนส่งมากพอๆ กับอยุธยา คลองและถนนในปัตตาเวียมีระเบียบยิ่งกว่าเมืองใดๆ ของคัตซ์ในขณะนั้น การควบคุมที่เข้มงวดนี้เอื้อประโยชน์ให้กับนักประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก ด้วยเหตุที่ปัตตาเวียได้ทิ้งบันทึกที่เต็มไปด้วยรายละเอียดมากมายยิ่งกว่าวัฒนธรรมและสังคมของประชากรกลุ่มต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในปัตตาเวียในเวลานั้น

Batavia and Ayutthaya

Anthony Reid, UCLA

Batavia and Ayutthaya stood at opposite ends of the corridor, which has always been the central communications axis of Southeast Asia. Through this corridor all maritime trade between India (and the Middle East and Europe) and China had to pass. Along it a variety of commercial centres flourished, in competition but also in symbiosis, as entrepôts for trade goods going to the northeast and northwest. They naturally became economic, political and cultural centres for Southeast Asia too.

For much of the period from the seventh to twelfth centuries, various ports in eastern Sumatra and the Malayan Peninsula occupied the key role in this corridor, as part of a kingdom or kingdoms we now call Sriwijaya. The Chao-Phraya delta became a contestant in this activity only when the founders of Ayutthaya in the fourteenth century drained the swamps and created a viable settlement at an important river juncture. From the first Ayutthaya mission to China in 1371, the Siamese capital became a major entrepôt for supplying China with the products of tropical Asia, and distributing Chinese as well as Indochinese goods in exchange.

Despite periodic challenges from Pasai, Melaka, Pahang, Patani and Cambodia (the Mekong delta), Ayutthaya retained its leadership for most of the subsequent two centuries, until the collapse of the mid-sixteenth century which led to the Burmese conquest of 1569. That collapse coincided with a reordering of Southeast Asian trade. Chinese private trade to the south was legalised also in 1569, and it found two newly established ports more interesting than the devastated Thai port. Spanish Manila provided a wonderful supply of New World silver; and Muslim Banten became the greatest supplier of pepper to China as well

as a well-placed port for exchanging Indian and Chinese goods. After its foundation by the Dutch Company (VOC) in 1619, Batavia rapidly took over the role of Banten and extended it to become the greatest port in Asia.

Although Ayutthaya made a comeback as a regional port after 1600, and flourished particularly in this role under Narai (1657-88), it could not compete with Batavia as an all Asian entrepot in the second half of the seventeenth century. Batavia was the nucleus of an aggressive VOC strategy of dominating the most lucrative high points of Intra-Asian trade from Nagasaki to the Persian Gulf. In the period 1650-1730 the VOC sent an average of 26 ships a year out from Netherlands ports to Batavia, while 18 a year came home. Most of the remainder stayed to serve the inter-Asian trade, where the VOC had about 90 heavily armed ships plying the routes at any one time. This strength enabled the VOC to impose by force monopolies or quasi-monopolies of such products as cloves (Ambon), nutmeg (Banda), pepper (south Sumatra and western Java), and tin (Malayan Peninsula). These exports in turn helped to prise open vital markets such as Japan, Persia, and (northern) Vietnam, where the VOC had privileged access. Batavia was enriched by trade goods aggressively garnered from all quarters of Asia. The goods thereby made available attracted Asian traders in large numbers (1440 small boats from the Japanese coastal ports alone visited Batavia in its peak year, 1684). Ayutthaya, by contrast, had to rely solely on the attractiveness of its port to traders coming from east and west.

Despite its large commercial role than Ayutthaya in the heyday of the two ports, Batavia was a much smaller city. While around 1680 Ayutthaya probably had over 150,000 inhabitants, Batavia had a carefully enumerated 31,553 (1679). The difference in these populations was instructive. Ayutthaya's was inflated by the large number of retainers of the royal court and the great Siamese officials, who alone lived inside the walls of the large royal island (about 5 square km) in the Chaophraya river. In addition a much larger population sprawled along the waterways around this central island, made up not only of Thais but of Mons, Vietnamese, Laos, Khmers, Malays, Makassarese, Chinese, Japanese, Persians, Indian Muslims, Portuguese, French, Dutch and English.

Batavia was a far more controlled and compact city. Its much smaller walled area was the abode of more than half the population in 1679, living in European or Chinese style brick buildings neatly arrayed along the city's rectangular grid of canals and streets. OF the 18,000 within the walls, 2,230 were Europeans (mostly Company servants) or Mestizos, 2,484 Chinese, 1,370 the category of Asian Christians know as Mardijkers (because some were freed slaves). There were 10,731 slaves of these three groups, but chiefly of the Europeans, comprising nearly 60% of the total. Outside the walls the population was more mixed, but 5,357 were still Europeans, Mestizos and Mardijkers, and 5,264 were their slaves. The non-slave Indonesian population was notable for its marginality, only 3,595 strong (11%) in the whole city and mainly scattered in semi-rural villages around its outskirts.

Where Ayutthaya attracted people of all kinds from its hinterland and beyond, Batavia was a very controlled city fearful of allowing Japanese or other Indonesian Muslims in. A large proportion of those few free Indonesians were freed slaves, and many of the remainder were the dependents of soldiers who fought with the Dutch in various campaigns. Even rival Europeans such as French or English could settle with the greatest difficulty in Batavia, whereas Ayutthaya made them welcome. Batavia was built in an opulent Dutch style, using waterways for transportation much a Ayutthaya did, and with streets and canals laid out in more orderly a fashion than in any Dutch city of the day. There are advantages for the historian in this tight control. Batavia has left us records far more detailed than any other Southeast Asian city of the period, and from them we learn much of the social and cultural life of all groups of the population.

Ayutthaya as a port city: Cosmopolitan aspects

Dhiravat Na Pombejra

The particular theme of this special seminar is the Ayutthaya kingdom's external relations, especially its contacts with other states in Asia. Basic assumptions are thus being made about the nature of Ayutthaya's trade and about the characteristics of Ayutthaya as a city. These assumptions are that the Siamese kingdom's commerce was overwhelmingly maritime, and that its capital was an international port. Life and society in any international port was bound to have an element of cosmopolitanism. Recent research and commentaries tend to confirm that this was so, but how does this picture accord with the conventional portrayal of Siam as an agrarian state controlled by an administrative bureaucracy? I would like to try, among other things, to relate the "cosmopolitan" aspects of the city of Ayutthaya to the more "traditional" elements of the Siamese State

Anyone who tries to do research on the history of sixteenth to eighteenth century Siam is faced with the very contrasting natures of the evidence. The main Siamese sources, the royal chronicles, are mainly concerned with the traditional activities of the kings: politics, warfare, merit making, and so on. The most voluminous foreign archives either concentrate on trade and diplomacy (the Dutch and English East India Company archives, the French government archives) or proselytising activities (the French Foreign Mission archives). The Chinese dynastic chronicles reflect Ayutthaya's place in the tributary system conceived and dominated by China. Such natural, but marked, divergences in subject matter helps explain the way historians have portrayed the city of Ayutthaya: as the capital of a "centralised state" and as a cosmopolitan *entrepot*.

What did foreign visitors to the city of Ayutthaya first notice about the Siamese capital? The majority of western observers wrote of course about the monasteries, pagodas, and the Royal Palace, but they also mentioned the canals and the rivers. The waterborne way of life of Ayutthaya residents was very striking to foreigners, hence the comparisons with Venice and Amsterdam. The markets of Ayutthaya were varied in nature and numerous, and included some "floating" (waterborne) markets too. Commerce in the seventeenth century thrived: that much is clear from the surviving records, and is even reflected in Siamese chronicular evidence, which refer to the "French [sic] sea captain" Phaulkon. The Sri Lanka envoys that visited Siam in the mid-eighteenth century also wrote about the busy commercial traffic in the port of Ayutthaya. But the Europeans, especially, emphasised that the major trader in Ayutthaya, and indeed in the whole kingdom, was the king himself. The role of the king as a great merchant, with his own ships and junks, as well as his storehouses and monopolies, must have been taken for granted by the chroniclers, who preferred to record political and dynastic events.

Even from foreign documents, it is still nevertheless evident that Ayutthaya was the capital of a Theravada Buddhist state dominated by a royal court, which was in turn presided over by a king who was revered almost as a god. The king's fortified palace was in some ways a city-within-a-city, while the most splendid of Ayutthaya's monasteries were the royal monasteries. The city was at its most replendent during days when there were royal ceremonies or processions. The dominance of the king's court over the life of the city seems undeniable, but Ayutthaya was more than a settlement serving the needs of the king and his family alone. The official class or nobility (*Khunnang*) grew into an important class in Siamese society. Its political and social significance was tied up with the royal court, but by the seventeenth and eighteenth centuries its members had become key parts of a cosmopolitan port city as well. Indeed, the official class soon absorbed into its ranks several non-Siamese personnel. As Anthony Reid (1993) has observed, the island-city of Ayutthaya was in parts sparsely settled, with only the areas near the port and the "Moors" and Chinese streets being heavily populated.

The northern part of the city was thus dominated by the palace, while the southeastern was oriented towards the port. The not inconsiderable interests of the palace were nevertheless tied up with those of the port.

The Ayutthaya of the sixteenth to eighteenth centuries was a major port of the trading worlds of South and Southeast Asia: the trading world of the South China Sea and, through the port of Mergui, that of the Bay of Bengal. It also had longstanding trading and diplomatic contacts with East Asia. The city of Ayutthaya was able to welcome ships and junks right up to its walls, and the travelling distance from the capital to the Gulf of Siam was only a couple of days. The larger ships stayed at the Bar of Siam, unloading their cargoes onto river craft, while smaller vessels sailed up to the port near Pom Phet. Foreign traders hoping to drive a profitable trade in Siam had to contact the Siamese authorities, specifically the officials of the *phrakhlung* ministry who were responsible for trade, foreign affairs, and the royal treasuries. The regular interaction between Siamese officials and foreign traders resulted among other things in the development of a social milieu, which was neither a "court society" nor a purely mercantile one. The foreigners (Chinese, Indians, Persians, and even Europeans) were often absorbed into the Siamese bureaucracy mostly in their capacity as trader or seafarer, while the Siamese officials who had good contacts with the foreign trading communities were able to engage in trade themselves. This happened in spite of Gervaise's apparently accurate statement that for the noblemen of Siam, trade was an activity beneath their dignity. As time passed, the "foreign" officials married "native" women, and their womenfolk married Siamese officials or courtiers. "Family politics" in seventeenth and eighteenth century Ayutthaya, as demonstrated by David K. Wyatt (1994), reflected this international aspect of Ayutthayan elite society.

The theme of contacts with other states and peoples, especially in commerce, has never ceased to be an important part of the research agenda for historians of Ayutthaya. Inevitably, the relations of Ayutthaya with foreign countries has often seemed like a story told by

the European primary sources, simply because these documents are more accessible and/or voluminous than Asian sources, with the exception of the Chinese, and to a lesser extent the Japanese/Ryukyuan sources. Recently some Nagasaki port records have been translated into English by Yoneo Ishii. The international conference organised by Dr. Charnvit Kasetsiri on Ayutthaya and Asia a few years ago was therefore a welcome effort to redress the balance, albeit still relying not a little on western source materials. From any cursory glances at the foreign primary sources, the cosmopolitan and commercial aspects of the city of Ayutthaya come readily to the fore.

Did Ayutthaya become an urban society with manufacturers and consumers by the eighteenth century? How big, in fact, was the city of Ayutthaya? It was said by Europeans in the seventeenth century to have been as big as London. The city was spread out beyond the strict confines of the walled island-city bordered by the Chao Phraya, Pasak, and Lopburi Rivers, consisting of various *ban* or village-like communities. The population of the city during the period 1617 - 1686 has been estimated by Anthony Reid (1993) to have been around 200,000. The inhabitants of Ayutthaya were not farmers: some may have bred pigs or cultivated fruit trees, but there were also courtiers, officials, monks, market people, traders, seamen, mercenaries, and missionaries. Many lower-ranking people must have been engaged in the care of the royal elephants and horses, and formed the entourage of the grandees or high officials. The manifold occupations of people in this city testify to its status as a major administrative and commercial urban centre. One of the key Siamese documents of the eighteenth century, the so-called "Testimony of Khunluang Wat Pradu Songtham", describes in fascinating detail the thriving markets in the capital, the various quarters and settlements of Ayutthaya. The residents of the old capital were able to buy component parts for assembling a Siamese-style house: furniture; ready-made clothes of various styles; Chinese, Khmer and Lao silks; Indian textiles; as well as Chinese and Siamese sweets-to give only some examples.

Contact with the various merchants and markets of Asia led to a consistent demand in the city of Ayutthaya for certain goods. The most striking examples of this was perhaps the demand for Indian textiles. Painted and printed cotton cloth from Gujarat and, especially, the Coromandel Coast, were so much prized by the court that some of it was manufactured to Siamese patterns of *thepphanom*, *garuda*, and Indra riding Erawan, often using the Siamese flame motif as decoration. (see Guy 1998) The fragrant rosewater of Persia was also imported by foreign traders into the port of Ayutthaya, both for courtly consumption and for use in elite society. Many Siamese households, presumably those which could afford it, were by the late seventeenth century imbibing Chinese tea regularly. Chinese ceramic wares were imported into Siam in large quantities, not only for use at the royal court. Tastes therefore evolved, and became more international. The material life of the "average" Siamese did not perhaps change significantly, but for residents of Ayutthaya a wider range of goods was available, as well as a broader spectrum of entertainments. There was Chinese opera and Mon dance, for instance, available for hire in any social festivity.

Did the contacts with other peoples and other cultures lead to any deeper intellectual changes in the citizens of Ayutthaya? Michel Jacq-Hergoualc'h, in his study of European cultural *apports* (Contributions) to Siam during the Ayutthaya Period (1993), concludes rather bleakly that the west had virtually no intellectual or cultural impact on Siam. The book by Dirk Van der Cruysse on Louis XIV and Siam (1991) emphasises that the tragic consequences of the diplomatic contacts between France and Siam originated from misunderstandings, a clash of *mentalities*. But did the activities of Ayutthaya as an international port result in no changes whatever, apart from fluctuations in commercial profit and loss, and some additions to the material life of the city (especially its elite)? I would like to modify this rather negative and static view of Ayutthaya. The commodities which came from abroad, and the foreign languages which became more familiar as time went on (Chinese, Malay, and Portuguese to name the three most significant ones) must have broadened the Ayutthaya resident's knowledge of the

world beyond the Siamese capital. To put it on the most basic level, the "world" as known and envisaged by an educated Siamese of 1750 must have been much wider than that of his counterpart in the 1400s...

The city of Ayutthaya in the seventeenth and eighteenth centuries was thus a fascinating mixture of the "traditional" agrarian mainland Southeast Asian capital and a more maritime-oriented community. The external contacts Ayutthaya had throughout its four centuries' history led directly and almost inevitably to its development as a cosmopolitan city, or at the very least a city which had significant cosmopolitan aspects. This trading port thrived within the larger framework of an agrarian monarchical state, a state which functioned administratively through the efficient control of manpower but also derived much of its economic strength from foreign commerce.

Secondary works cited

John Guy, *Woven Cargoes, Indian Textiles in the East* (London 1998)

Michel Jacq-Hergoualc'h, *L'Europe et le Siam du XVIe au XVIIIe siècle. Apports culturels* (Paris 1993)

Anthony Reid, *Southeast Asia in the Age of Commerce 1450-1680* Volume Two: Expansion and Crisis (New Haven and London 1993)

Dirk Van der Cruysse, *Louis XIV et le Siam* (Paris 1991)

David K. Wyatt, "Family Politics in Seventeenth and Eighteenth Century Siam" in David K. Wyatt, *Studies in Thai History Collected Articles* (Chiang Mai 1994)

อาณาจักรอยุธยา (ค.ศ ๑๓๕๑-ค.ศ ๑๗๖๗)

เรียบเรียงจากหนังสือ อยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง ของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑ จัดพิมพ์โดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และมูลนิธิโตไธดำประเทศไทย, พ.ศ ๒๕๔๒

อยุธยาเป็นเมืองหลวงของสยามเป็นเวลา ๔๐๐ กว่าปี สถาปนาขึ้นโดยพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) เมื่อวันศุกร์ที่ ๔ มีนาคม ค.ศ ๑๓๕๑ และถูกทำลายโดยกองทัพพม่าในสมัยพระเจ้าเอกทัศเมื่อ ๗ เมษายน ค.ศ ๑๗๖๗ อยุธยามีกษัตริย์ปกครองทั้งหมด ๓๓ พระองค์ จาก ๕ ราชวงศ์ (อู่ทอง สุพรรณบุรี สุโขทัย ปราสาททอง บ้านพลูหลวง) มีพุทธศาสนาแบบหินยานเป็นศาสนาประจำอาณาจักร แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีความเชื่อด้านวิญญาณนิยมและพุทธศาสนาแบบมหายาน เจือปนอยู่ด้วย และในระดับสูงสถาบันกษัตริย์ของอยุธยาก็ยังใช้พิธีกรรมที่เป็นฮินดูและพราหมณ์เป็นการสร้างอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์เป็นการผสมระหว่างหลัก “ธรรมราชา” และ “เทวราชา”

การปกครองอาณาจักรใช้ระบบ “ศักดินา” ซึ่งมีการแบ่งชั้นของเจ้า-ขุนนาง-พระสงฆ์-ราษฎร ออกเป็นหมวดหมู่และชั้นอย่างชัดเจน มีการเกณฑ์แรงงาน “ไพร่” และการเก็บอากร “ถ้วย” เป็นผลิตผลและตัวเงิน พระเจ้าแผ่นดินทรงผูกขาดการค้ากับต่างประเทศ

อยุธยาเป็นอาณาจักรที่มีความได้เปรียบทางสภาพภูมิศาสตร์ คือตั้งอยู่ที่บริเวณแม่น้ำ ๓ สายมาบรรจบกัน (เจ้าพระยา ป่าสัก ลพบุรี) ทำให้อยุธยามีสภาพเป็นเกาะมีแม่น้ำล้อมรอบ ถนนรอบเกาะยาวประมาณ ๑๒ กิโลเมตร) เป็นราบลุ่มเหมาะแก่การทำการเพาะปลูกข้าว และยังอยู่ใกล้ทะเลพอสมควรทำให้สามารถทำการค้าต่างประเทศได้โดยสะดวก อยุธยาจึงมีลักษณะผสมผสานของการเป็นอาณาจักรในแผ่นดิน (กุมการเกษตร) และอาณาจักรทางทะเล (กุมการค้า)

สภาพทางภูมิศาสตร์

ดินแดนที่กลายมาเป็นอยุธยานั้น อาจพูดได้ว่าเป็นดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง วิเกฮารุ ทานาเบ้ นักวิชาการญี่ปุ่นท่านหนึ่งได้แบ่งลักษณะดินแดนของลุ่มแม่

น้ำเจ้าพระยาไว้เป็น ๒ ประเภท คือ ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเก่า กับดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำใหม่ โดยใช้ระดับน้ำทะเล ๒.๕ เมตรเป็นเกณฑ์ ดังนั้นดินแดนอุษยาซึ่งอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ ๓.๕ เมตร จึงจัดอยู่ในกลุ่มของดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเก่า ซึ่งเป็นตอนล่างสุดต่อกับดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำใหม่ เราทราบกันดีว่าดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หรือส่วนที่เป็นภาคกลางส่วนใหญ่ของประเทศไทยในปัจจุบันนี้เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะดินแดนดังกล่าวเป็นที่ราบมองในมุมกว้างถูกขนาบด้วยที่ราบสูงโคราชทางด้านตะวันออก และทิวเขาตะนาวศรีทางตะวันตกและมีภูเขาสูงอยู่ทางภาคเหนือโดยทั่วไปสภาพทางภูมิศาสตร์เช่นนี้ทำให้แม่น้ำสำคัญหลายสายที่ได้นำจากลมมรสุมไหลจากเหนือลงสู่ได้ไปออกปากอ่าวไทย ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำบางปะกง แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำสุพรรณบุรี-นครชัยศรี-ท่าจีน และแม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำเหล่านี้จะนำน้ำจำนวนมากไหลท่วมพื้นที่ราบภาคกลางในเขตลุ่มเจ้าพระยาส่วนใหญ่ เป็นผลให้ที่ราบลุ่มของแม่น้ำเจ้าพระยาอุดมสมบูรณ์มีน้ำมากพอ มีปุ๋ย เหมาะสมอย่างยิ่งกับการปลูกข้าว ซึ่งก็หมายความว่าสามารถจะเป็นดินแดนที่ผลิตข้าวได้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีวิตประชากรจำนวนมาก และกลายเป็นฐานที่จะก่อสร้างอาณาจักรอยุธยาขึ้นมาในที่สุด

ตามสภาพภูมิศาสตร์อยุธยาตั้งอยู่ห่างจากทะเล ประมาณ ๕๐ กิโลเมตรทางตอนบนของอ่าวสยาม ดูประหนึ่งว่าอุษยานั้นห่างเส้นทางเดินเรือทะเลของนานาชาติ ซึ่งจะแล่นผ่านช่องแคบทางใต้ไปสู่ดินแดนที่เป็นประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ และหมู่เกาะอินโดจีนในปัจจุบัน

คงจะพูดได้ว่าอยุธยาเป็นอาณาจักรบนแผ่นดินใหญ่มากกว่าจะเป็นอาณาจักรริมทะเลฐานเศรษฐกิจแบบพึ่งตัวเองอยู่ที่การปลูกข้าวนาดี และการควบคุมกำลังคนด้วยระบบไพร่การค้าทางทะเลกลายเป็นองค์ประกอบเล็ก ๆ ที่ไม่ค่อยมีความสำคัญ มีเพียงการแลกเปลี่ยนสินค้าวัตถุดิบจากธรรมชาติกับสินค้าอุปโภคบริโภคของประเทศที่เจริญก้าวหน้ากว่า เช่น อินเดีย จีน ยุโรป

อย่างไรก็ตามปรากฏว่าการค้าทางทะเลได้กลายเป็นรายได้หลักของราชสำนักอยุธยาทำให้ราชสำนักฯ มีรูปแบบการใช้ชีวิตที่หรูหราฟุ่มเฟือยได้ ยิ่งกว่านั้นมีการสร้างภาพพจน์และแนวคิดขึ้นมาโดยให้พระมหากษัตริย์อยุธยาทรงเปรียบเสมือนองค์อวตาร หรือพระโพธิสัตว์หรือพระจักรพรรดิ อาจจะเป็นได้ถ้าดูจากหลักฐาน เช่น

ทำให้การของชาวกรุงสยามที่ว่า การค้าทางทะเลของราชสำนักอยุธยา นั้น ทำรายได้ประมาณปีละ ๕๐๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนบาท) หรือเทียบเท่ากับ ๒๕ เปอร์เซ็นต์ ของจำนวนเงินรายได้ ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านห้าแสนบาท) เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๓ นอกจากนี้ ซีโมน เดอ ลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสที่มาถึงประเทศสยามเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ได้กล่าวไว้ว่าพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงเป็น “พ่อค้าใหม่” ด้วย

ดังนั้นอยุธยาจึงถูกมองว่าเป็นอาณาจักรบนแผ่นดินใหญ่ที่เป็นอาณาจักรอยู่ริมทะเลด้วย เริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมา มีหลักฐานบันทึกไว้อย่างดีเมื่อศตวรรษที่ ๒๒ และ ๒๓ แต่ยั้งน่าฉงนสนเท่ห์ว่าอยุธยาพัฒนามาถึงจุดนี้ได้ด้วยวิธีใด ซึ่งอาจจะตอบได้ว่า พุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นจุดที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากอาณาจักรศรีวิชัย และอาณาจักรพุกาม

สุโขทัยกับนครวัดกำลังเสื่อมโทรม และก่อนจะเกิดเมืองมะละกาขึ้นเพียงชั่วระยะไม่นานองค์ประกอบหลายๆ ด้านของอยุธยา คือ สถานที่ตั้ง นโยบายของราชสำนักฯ กับสภาพภายนอกและกลไกของรัฐเป็นสิ่งที่เราควรศึกษาให้เข้าใจถึงความเจริญรุ่งเรืองและการเจริญเติบโตของอยุธยา โดยเฉพาะพัฒนาการ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ และ ๒๐ ซึ่งจะช่วยให้เราเห็นภาพเด่นชัดของอยุธยา ในฐานะราชธานีและเมืองท่า ก่อนจะขึ้นถึงจุดสูงสุดของความเจริญในพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ต่อๆ มา

เมืองท่าอยุธยา

เมื่อพูดถึงคำว่า “เมืองท่า” เรามักจะนึกถึงสภาพที่ตั้งว่าจะต้องอยู่ติดกับชายฝั่งทะเล ดังนั้นในบางครั้งจึงเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยากว่าทำไมอยุธยาซึ่งตั้งอยู่ห่างจากปากน้ำที่สำคัญจะต้องเล่นทวนกระแสแม่น้ำเจ้าพระยาเกือบ ๑๐๐ กิโลเมตร จึงได้กลายเป็นท่าเรือนานาชาติที่มีความรุ่งเรืองที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ถ้าพิจารณาอีกประเด็นหนึ่งว่าในสมัยนั้นมีโจรสลัดที่คอยปล้นสดมภ์อยู่อย่างชุกชุมในบริเวณอ่าวไทยแล้ว ก็คงจะเข้าใจได้ว่าตำแหน่งที่ตั้งซึ่งห่างจากปากน้ำเช่นนี้ย่อมป้องกันการคุกคามจากโจรสลัดได้ง่ายกว่าและเป็นท่าเรือพาณิชย์ที่ปลอดภัยกว่าด้วย

ท่าเรือพาณิชย์อยุธยานอกจากจะมีลักษณะเป็นท่าเรือนานาชาติแล้ว ยังมีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคือ เป็นศูนย์กลางในการรวมผลิตภัณท์ที่กระจายอยู่ตาม

แหล่งต่าง ๆ ในดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปอีกด้วย กรุงศรีอยุธยาที่ตั้งอยู่ตรงบริเวณที่แม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำป่าสักไหลมาบรรจบกัน แม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลใต้มาทงตะวันตกแล้ววกอ้อมเกาะเมืองมาจนถึงด้านตะวันออกเฉียงใต้นั้นเป็นปมน้ำที่เรารู้จักกันดีว่าเป็นแม่น้ำสายใหญ่ที่สุดของอาณาจักรไทย ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จากภาคเหนือจะล่องผ่านแม่น้ำสายนี้มาถึงราชธานี ในหนังสือ “ฟากฟ้าแดนสมุทร” (หิโนทยาเชิงหล่น) ที่หม่าฮวนชาวจีน ซึ่งมีชีวิตอยู่ในสมัยราชวงศ์หมิงได้เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๔ (ค.ศ. ๑๔๕๓) ได้บันทึกส่วนที่เกี่ยวกับอยุธยาไว้ว่า

“ห่างจากประเทศ (อยุธยา) นี้ไปทางตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ ๒๐๐ ลีเศษ (๑๐๐ กิโลเมตรเศษ ๆ) มีเมืองพาณิชย์ชื่อว่า “ซ่งสุ่ย” จากเมืองนั้นมีทางเชื่อมต่อกับตอนใต้ของมณฑลยูนนาน เมืองนี้มีการค้าผลิตภัณฑ์จากที่ต่าง ๆ”

คำว่า “ซ่งสุ่ย” ในที่นี้คงจะหมายถึงเมืองปากน้ำโพ (นครสวรรค์) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอยุธยาประมาณ ๓๘๐ กิโลเมตร เมืองนี้เป็นที่รวมของแม่น้ำ ๔ สาย ที่ไหลจากหุบเขาบริเวณภาคเหนือของอาณาจักรไทย ฉะนั้นที่มีการเปรียบเทียบวิธีการขนส่งสินค้าและผลิตภัณฑ์จากยูนนานมายังหัวเมืองเหนือของอาณาจักรไทยแล้วล่องเรือมาตามลำน้ำปิง วัง ยม น่าน สายใดสายหนึ่งจนรวมกันอยู่ที่เมืองปากน้ำโพว่า เป็นการส่งสินค้าแบบคาราวานนั้นจึงเป็นการเปรียบเทียบวิธีการลำเลียงสินค้าที่มีเหตุผล ส่วนดินแดนแถบตะวันออกของแม่น้ำป่าสักที่ไหลผ่านด้านตะวันออกของกรุงศรีอยุธยาคือที่ราบสูงโคราช ซึ่งมีเนื้อที่กว้างใหญ่ไพศาล ด้วยเหตุนี้เมื่อกล่าวถึงเหตุผลที่ว่า ทำไมสินค้าส่งออกที่สำคัญ ๆ จากอยุธยาส่วนใหญ่จึงเป็นผลิตภัณฑ์จากป่านั้น เราจะต้องไม่มองข้ามเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ที่ว่า ดินแดนด้านตะวันออกนี้มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งคอยป้อนผลิตภัณฑ์จากป่าให้แก่อยุธยา

คำถามต่อมาของเราก็คือ แล้วดินแดนที่กลายมาเป็นอยุธยานั้นตั้งขึ้นแต่เมื่อไร พระยาโบราณราชธานินทร์ ข้าหลวงมหาดไทยและเทศาภิบาลมณฑลอยุธยา (รับราชการในอยุธยาระหว่าง ๒๔๓๘-๒๔๗๒ หรือ ๑๘๙๕-๑๙๒๙) อาจจะเป็นบุคคลแรกที่แสดงความเห็นไว้เมื่อ ๒๔๕๐ (๑๙๐๗) ว่ามีเมืองเก่าที่ตั้งมาก่อนอยุธยา และอยู่ทางฟากตะวันออกของตัวเกาะอยุธยาในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามท่านมิได้กล่าวถึงชื่อเมืองเก่านี้ไว้อย่างแน่นอนจนประการใด ๑๔ บุคคลถัดมาที่แสดงความเห็นเกี่ยวกับการตั้งชุมชนนี้ก็คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ได้กล่าวเมื่อ ๒๔๖๗ (๑๙๑๔) ว่า “อัน

เมืองอโยธยานั้น พวกขอมตั้งขึ้นเมื่อปกครองอยู่ ณ เมืองลพบุรี เหตุด้วยเป็นที่ลำนํ้าใหญ่ทั้งสามลำคือ ลำน้ำสัก ลำน้ำลพบุรี ลำน้ำเจ้าพระยาประสพกันในช่วงนั้นเป็นที่สำคัญ ในทางคมนาคมจึงตั้งเมืองอโยธยาขึ้น แต่ในสมัยเมื่อแรกตั้งเมืองขึ้นนั้นพื้นที่ยังลุ่มทำไร่นามีไคร้ได้ เมืองอโยธยาจึงเป็นแต่เมืองน้อยอย่างเมืองหน้าด่านของเมืองลพบุรี ครั้นจำเนียรกาลนานมาเมื่อพื้นที่ค่อยดอนขึ้นก็มีคนไปตั้งถิ่นฐานทำไร่นาค้าขายที่เมืองอโยธยามากขึ้นทุกทีจนกลายเป็นที่ประชุมการค้าขายแห่งใหญ่อันหนึ่ง เพราะอยู่ตรงลำน้ำใหญ่ทั้งสามประสพกันดังกล่าวมาแล้ว ข้อนี้พึงเห็นได้โดยมีจดหมายเหตุปรากฏว่าสร้างพระพุทธรูป “พระเจ้าพนัญเชิง” เมื่อ พ.ศ.๑๘๖๗ ก่อนพระเจ้าอู่ทองมาสร้างเป็นราชธานีถึง ๒๕ ปี และยังมีวัดอื่นเช่นวัดธรรมิกราชเป็นต้น ซึ่งรู้ได้โดยภูมิที่ว่าสร้างก่อนพระเจ้าอู่ทองมาตั้งเป็นราชธานีอีกหลายวัด ถ้ามิได้เป็นเวลาเมืองอโยธยารุ่งเรือง ก็จะมีกำลังสร้างวัดที่กล่าวมาได้ไม่เหตุที่พระเจ้าอู่ทองมาสร้างเมืองอโยธยาเป็นราชธานีเพราะเป็นเมืองซึ่งกำลังเจริญรุ่งเรืองอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งนั้น เพราะเมืองอโยธยาดังอยู่ตรงที่รวมลำน้ำใหญ่อันเป็นทางคมนาคมกับหัวเมืองฝ่ายเหนือ เปรียบเสมือนประตูเมืองเหนือทั้งปวงเป็นชัยภูมิในการที่จะแผ่ราชอาณาจักรและจะครอบงำเอาหัวเมืองไว้ในอำนาจ พระเจ้าอู่ทองคงเลือกเอาเมืองอโยธยาเป็นราชธานีเพราะเหตุสองอย่างดังกล่าว” ประวัติศาสตร์นิพนธ์ “อโยธยา” ได้รับการเผยแพร่ครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งเมื่อศรีศักร วัลลิโภดม แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เสนอบทความเมื่อ ๒๕๐๕ (๑๙๖๖) ชื่อ “กรุงอโยธยาในประวัติศาสตร์” ศรีศักรเสนอความเห็นที่แตกต่างไปจากบุคคล ๒ ท่านแรกกล่าว คือเชื่อว่าการตั้งอยุธยาในปี ๑๘๕๓ ของพระเจ้าอู่ทองนั้น เป็นการโยกย้ายเพียงแต่ที่ตั้งของพระราชวังเท่านั้น ส่วนตัวเมืองหลวงยังคงอยู่ในบริเวณเดียวกัน ดังนั้น “อโยธยา” แต่เดิมก็ได้กลายเป็นศูนย์กลางที่สำคัญแทนที่ของลพบุรีมาแล้วตั้งแต่ก่อนหน้าการสถาปนาอยุธยาคือในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ทั้งนี้โดยเหตุผลของความเจริญเติบโตทางการค้าขายของ “อโยธยา” (ในที่นี้ผู้เขียนจะไม่ถกเถียงประเด็นว่า “อโยธยา” เป็นเมืองหลวงแทนลพบุรีมาตั้งแต่ก่อนการตั้งอยุธยาใน พ.ศ. ๑๘๕๓ หรือไม่)

จากความเห็นของบุคคลทั้งสาม พอสรุปได้ว่ามีเมือง “อโยธยา” มาก่อนอยุธยา (ไม่ว่าจะเป็นเมืองหลวงแทนลพบุรีหรือไม่ก็ตาม) และถ้าหากมีเมืองนี้มาตั้งแต่สมัยเขมรมีอำนาจในตอนกลางของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วก็ตกประมาณพุทธศตวรรษที่

๑๓-๑๕ หรือในช่วง ๒๐๐ ปีก่อนการตั้งอยุธยาในชั้นต้นอาจกล่าวได้ว่า “อโยธยา” เป็นเมืองที่ขึ้นอยู่กับศูนย์กลางเก่าที่ลพบุรี ทั้งนี้เพราะเมื่อถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ แล้ว ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำแถบอยุธยาคงจะกองเจยขึ้นมาเป็นที่ดินที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกมากขึ้น การตกตะกอนของดินที่แม่น้ำพัดพามาได้ช่วยให้เกิดที่ดินใหม่ ขึ้นมาดังได้กล่าวได้แล้วข้างต้นประกอบกับความพยายามที่จะขยายที่ดินในการเกษตร ก็ทำให้มนุษย์ผลักดันลงสู่ที่ดินใหม่ ๆ เราพอมีหลักฐานจากเอกสารบางชิ้นที่จะยืนยัน ความพยายามที่จะเปิดที่ดินใหม่นี้อยู่บ้างเช่น ใน พงศาวดารเหนือ กล่าวถึงพระเจ้าสาย น้ำผึ้งแห่งเมืองลพบุรี ว่า “จุลศักราช ๔๐๖” (พ.ศ. ๑๕๘๙) ปีมะโรง ฉศกจึงเชิญศพ (นางสร้อยดอกหมาก) มาพระราชทานพระเพลิงที่แหลมบางกะจะ (อยุธยา) สถาปนา เป็นพระอาราม ให้ชื่อว่าวัดพระเจ้าพระนางเชิงแต่นั้นมา พระเจ้าสายน้ำผึ้งจึงยกพลไป ขุดบางเคยจะสร้างเมืองใหม่ พระอาจารย์ห้ามว่าน้ำเต็มน้ก ยังไม่ถึง พุทธทำนายสร้าง ไม่ได้” ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ นั้น “อโยธยา” คงปรากฏตัวแล้วเพราะมีการกล่าวถึงบางกะจะ ในขณะที่เดียวกันก็มีความพยายามที่จะ ขยายลงได้แต่ “บางเคย” (ซึ่งปรากฏในเอกสารของตะวันตกว่าอยู่เหนือกรุงเทพฯ ใน ปัจจุบันขึ้นไป) นั้น “น้ำเต็มน้ก” ยังสร้างเมืองใหม่ไม่ได้ ทั้งนี้เพราะอาจจะเป็นไปได้ว่า มากกว่าดินแดนตอนล่างระหว่างอยุธยาและกรุงเทพฯ ในสมัยนั้นยังอยู่ติดกับทะเลเกิน ไปกว่าที่ดินจะเหมาะสมกับการเพาะปลูกลพบุรี-“อโยธยา”-อยุธยา ความเจริญเติบโต ของ “อโยธยา”-อยุธยานั้นจะเข้าใจได้ไม่ยากนัก ถ้าหากว่าจะไม่ดูความเกี่ยวข้องของ “อโยธยา”-อยุธยา กับลพบุรีศูนย์กลางเก่าทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา

เราทราบกันดีแล้วว่าลพบุรีคงจะเป็นชุมชนและศูนย์กลางที่เก่าที่สุดแห่งหนึ่งใน ตอนกลางของประเทศไทยนับเป็นเวลาหลายศตวรรษทีเดียวที่ลพบุรีมีบทบาทในฐานะ เป็นศูนย์กลางของอารยธรรมไม่ว่าจะเป็นทางด้านพุทธศาสนา ฮินดู และพราหมณ์ ถ้า หากจะเชื่อตามตำนานท้องถิ่นลพบุรีก็เกิดมาแล้วตั้งแต่ราว ๆ พุทธศตวรรษที่ ๑๑ ใน ศตวรรษต่อมาข้าราชการจีนได้มาแวะที่ลพบุรี และกล่าวถึงเมืองนี้ไว้ และเมื่อถึงพุทธ ศตวรรษที่ ๑๓ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๗) ลพบุรีก็กลายเป็นศูนย์กลางที่สำคัญทางพุทธ ศาสนา เรื่องราวของลพบุรีในตอนนี้เป็นที่รู้จักกันดีจากเรื่องของพระนางจามเทวี เจ้า หญิงจากเมืองลพบุรีที่เสด็จไปครองอาณาจักรหริภุญชัย (ลำพูน)

เมื่อถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ (ปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ และต้น ๑๑) นั้นลพบุรีได้กลายเป็นสมรภูมิใหญ่ เกิดสงครามกับอาณาจักรนครศรีธรรมราช ทั้งยังมีอาณาจักรศรีอยุธยาเข้ามาเกี่ยวข้องกับสงครามครั้งนี้ด้วย เหตุการณ์เหล่านี้ได้ถูกบันทึกไว้ในเอกสารประวัติศาสตร์สำคัญ ๆ เช่น คำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ และจามเทวีวงศ์

ในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกันนี้ อิทธิพลของเขมรก็เริ่มแผ่เข้าสู่ดินแดนลพบุรี คือนับตั้งแต่สมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (๑๕๔๕-๕๓ หรือ ๑๐๐๒-๕๐) แห่งอาณาจักรพระนครหลวงหลักฐานทางศิลปารักษ์ชี้ให้เห็นว่าเขมรมีอำนาจทางการเมืองเหนือดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ (๑๑-๑๓) อย่างไรก็ตามอำนาจของเขมรจากพระนครหลวงนี้เป็นอำนาจที่ไม่มั่นคงเพราะลพบุรีพยายามที่จะสลัดอำนาจของเขมรอยู่ตลอดเวลา และในขณะเดียวกันก็น่าเชื่อได้จากการถกเถียงข้างต้นว่า ลพบุรีกำลังขยายลงสู่ดินแดน “อโยธยา” หลักฐานสุดท้ายที่กล่าวว่า เขมรมีอำนาจเหนือลพบุรี ก็คือ จารึกพิमानอากาศ พ.ศ. ๑๓๓๘ (๑๑๕๕) ที่กล่าวว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงส่งโอรสมาปกครองลพบุรี ๒๓ ใน พ.ศ. ๑๖๖๘ (๑๑๒๕) ก่อนหน้านั้น เจ้าแก้วชาวจีนก็ได้กล่าวถึงลพบุรีในฐานะเมืองขึ้นของอาณาจักรพระนครหลวง บทบาททางประวัติศาสตร์ของลพบุรีที่กล่าวมาน่าจะถ่ายทอดส่งมรดกให้กับ “อโยธยา”-อยุธยา อาจจะเป็นไปได้อย่างมากที่เมื่อถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ (ครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑) นั้น “อโยธยา” เริ่มที่จะมีบทบาทขึ้นมาและเริ่มที่จะเข้ามาแทนที่บทบาทเดิมของลพบุรีบ้างแล้ว แต่ก็มิได้หมายความว่าลพบุรีจะหมดฐานะของตนไป ลพบุรียังคงครองความเป็นศูนย์กลางทางอารยธรรมอยู่จนกระทั่งถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ หรือต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓) ทั้งนี้เพราะหลักฐานที่เกี่ยวกับการที่เจ้าไทย ๓ พระองค์ คือ พ่อขุนรามคำแหง พ่อขุนมั่งราย และพ่อขุนงำเมือง เมื่อยังทรงพระเยาว์อยู่นั้นได้เสด็จลงมาศึกษาเล่าเรียนที่เขาสมอคอนซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองลพบุรี อนึ่งลพบุรีก็คงเป็นอาณาจักรที่สำคัญดังจะเห็นได้จากการติดต่อส่งทูตบรรณาการไปเมืองจีนในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๓๒-๔๒ (๑๒๘๙-๙๘) ซึ่งอยู่ในระยะเวลาใกล้เคียงกับรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ. ๑๘๒๒-๔๑ (๑๒๗๙-๘๘)

“อโยธยา” ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างเห็นได้ชัด ก็ในตอนครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ

กล่าวว่าการสร้างพระพุทธรูปวัดพนัญเชิง เมื่อ พ.ศ.๑๘๖๗ (๑๓๒๔) สำหรับในกรณี
ของตัววัดพนัญเชิงเองพงสาวดารเหนือกล่าวว่า สร้างมาตั้งแต่ พ.ศ.๑๕๘๗ (๑๐๐๔) ใน
สมัยของพระเจ้าสายน้ำผึ้ง แล้วหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่กล่าวถึง “อโยธยา” ก็คือ จารึก
หลักที่ ๑๑ ที่กล่าวว่าประมาณ พ.ศ.๑๘๘๗ (๑๓๔๔) มีพระสงฆ์รูปหนึ่งที่กลับจาก
ลังกา และจะไปสุโขทัยได้ผ่านมา “เข้าเฝ้าบูรริราชบรมอโยธยาศรี

ชิมอง เคอะ ลาตูแบร์

เรียบเรียงจากหนังสือ อยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง ของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑ จัดพิมพ์โดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และมูลนิธิไคโยคำประเทศไทย, พ.ศ. ๒๕๔๒

คำนำ

นามของ ชิมอง เคอะ ลาตูแบร์นั้น เกือบจะไม่ต้องการแนะนำใด ๆ ค่อนักอ่านที่สนใจเกี่ยวกับอดีตของไทย

ลาตูแบร์ เป็นนักการทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส ที่เดินทางเข้ามาเจรจาทางด้านเศรษฐกิจการเมือง และการศาสนา กับพระนารายณ์ แห่งกรุงศรีอยุธยาเมื่อ ค.ศ.๑๖๘๗-๑๖๘๘ (แต่ถ้าคิดตามปฏิทินเก่าก็ตรงกับ พ.ศ.๒๒๓๐)

ลาตูแบร์ อยู่ในเมืองไทยเป็นเวลา ๓ เดือนกับ ๖ วัน ท่านเดินทางมาถึงเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ค.ศ.๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐) และเดินทางกลับไปเมื่อ วันที่ ๒ มกราคม ค.ศ.๑๖๘๘ (ซึ่งคิดตามปฏิทินเก่าของไทยก็ยังคงอยู่ใน พ.ศ.๒๒๓๑) อีกประมาณ ๕ เดือน ต่อมาก็เกิดเหตุการณ์สำคัญ คือ “การรัฐประหารในราชสำนัก” ฟอลคอน หรือ เจ้าพระยาวิไชยเณร ซึ่งเป็นชาวกรีกและขุนนางคนโปรดของพระนารายณ์ฯ ถูกจับประหารชีวิตเมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๒๓๒ พระนารายณ์เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ปีเดียวกันนั้น และอยุธยา ก็เปลี่ยนจากการมีกษัตริย์ราชวงศ์ปราสาททองปกครองเป็นราชวงศ์บ้านพลูหลวง

ถ้าจะว่าไป งานของลาตูแบร์ในฐานะนักการทูตนั้นไม่ประสบความสำเร็จเท่าไรนักแต่ท่านถูกจดจำไว้ในประวัติศาสตร์ ในฐานะที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศสยามไว้อย่างยอดเยี่ยม งานของท่านเป็นสิ่งที่เรียกได้ว่า Masterpiece สำหรับความเข้าใจต่อวัฒนธรรมการปกครองชีวิตตลอดจนสภาพทั่ว ๆ ไปของสยามโบราณอาจจะไม่เกินความจริงด้วยซ้ำไปที่จะพูดว่าผลงานของท่านนั้น ให้ความรู้เกี่ยวกับอดีตของไทยได้ดีกว่าหนังสือไทยหรือเทศที่เขียนกันในสมัยนั้นด้วยซ้ำไป ผลงานคลาสสิกของลาตูแบร์นั้นตีพิมพ์เป็นครั้งแรกที่กรุงปารีส และกรุงอัมสเตอร์ดัม เมื่อ ค.ศ.๑๖๘๑ (๒๒๓๔) โดยมีชื่อว่า Du royaume do Siam และถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษตีพิมพ์ที่กรุงลอนดอน เมื่อ ค.ศ.๑๖๘๓ (๒๒๓๖) ใช้ชื่อครั้งนี่ว่า A New Historical Relation of the Kingdom of Siam หนังสือของลาตูแบร์เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักประวัติศาสตร์ไทยและได้รับการเปลี่ยนแปลงเป็น

ภาษาไทยไว้ถึง ๒ ครั้ง ครั้งแรกโดยกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ (พงศาวดารสยามครั้งกรุงศรีอยุธยา, ปรีดาภิเษก, ๒๔๕๗) และครั้งหลังโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (จดหมายเหตุลาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์, ก้าวหน้า, ๒๕๑๐) ผู้สนใจควรดูจากฉบับแปลครั้งหลัง เพราะจะสมบูรณ์กว่า และผู้แปลก็แปลจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศสโดยตรง ส่วนฉบับแปลครั้งแรกนั้นถ่ายทอดจากภาษาอังกฤษในบทความนี้ ผู้เขียนต้องการจะกล่าวถึงชีวประวัติของลาลูแบร์ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่ท่านได้มาเห็นในอยุธยา บทความนี้ต้องการจะทำในรูปของบทความรูปภาพกล่าวคือนำรูปภาพต่าง ๆ จากหนังสือของลาลูแบร์มากล่าวแนะนำต่อผู้อ่าน มากกว่าจะเป็นบทความทางประวัติศาสตร์โดยตรง

ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า แม้อาลูแบร์ จะเข้ามาอยุธยาในฐานะทูตพิเศษก็ตามแต่ความสำเร็จของท่านจะอยู่ที่ผลงานหนังสือ พุดง่าย ๆ ก็คือท่านประสบความสำเร็จทางด้านวรรณกรรมมากกว่าประวัติลาลูแบร์ และการเมืองระหว่างประเทศไทย ลาลูแบร์ เกิดเมื่อ ค.ศ.๑๖๔๒ (๒๑๘๕) ที่เมืองตูลูสฝรั่งเศส เป็นบุตรของตระกูลสำคัญในท้องถิ่นนั้น ท่านได้รับการศึกษาจากลุง ซึ่งเป็นบาทหลวงนิกายเยซูอิตและจากบิดาซึ่งเป็นเทศมนตรี บิดาสนใจวรรณกรรมอย่างมาก ๆ ดังนั้นเมื่อลาลูแบร์มีอายุเพียง ๑๖ ปี ก็สามารถแต่งโคลนาฏกรรมเป็นภาษาละตินได้ ในวัยรุ่นลาลูแบร์เข้าสู่ปารีส ซึ่งเป็นเสมือนศูนย์กลางของอารยธรรมยุโรปในสมัยนั้น ท่านเข้าร่วมการละครวรรณกรรม ศึกษากฎหมายมหาชน และก็คบกับคนในวงการชั้นสูงสังคมชั้นสูงในปารีสทำให้ลาลูแบร์หนุ่มได้รับแต่งตั้งให้เป็นเลขานุการของทูตฝรั่งเศสในสวิสเซอร์แลนด์ ซึ่งได้ทำงานอยู่ถึงกว่า ๔ ปี ระหว่าง ค.ศ.๑๖๗๒-๑๖๗๖ (๒๒๑๕-๒๒๑๙) และในที่สุดก็ได้รับแต่งตั้งจากราชสำนักของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ให้เป็นทูตพิเศษมากรุงสยามเมื่อ ค.ศ.๑๖๘๗ (๒๒๓๐) สาเหตุของการที่ฝรั่งเศสส่งทูตชุดลาลูแบร์มาอยุธยานั้น สืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่กำลังกระชับเกี่ยวพันทั้งทางด้านการเมืองเศรษฐกิจ และการศาสนานับตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง คือตั้งแต่สมัยพระนเรศวร (พ.ศ.๒๑๓๓-๒๑๔๘) และพระเอกาทศรถ (พ.ศ.๒๑๔๘-๒๑๕๖) แล้วที่ฝรั่งเศสได้เข้ามามีบทบาททางการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้นทุกที ๆ ในยุคนั้น ฝรั่งเศส ๓ ชาติ คือฮอลันดา อังกฤษและฝรั่งเศสต่างก็มีผลประโยชน์ทางการค้าผลประโยชน์ทางการค้านี้ มีในรูปของการที่ฝรั่งเศสเข้ามาทำการค้าในรูปของคนกลาง ด้านหนึ่งซื้อสินค้าจากพวกเครื่องเทศเพื่อนำไปขายในยุโรป อีกด้านหนึ่งต้องการยึดบทบาทพ่อค้าคนกลางไปจากชนชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจากชาวจีนที่ทำการค้าติดต่อไปมาระหว่างประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับจีน-ญี่ปุ่น ในการ

ศึกษาประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา เชื่อกันได้ว่าฮอลันดาเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในอยุธยา
อย่างมากดังนั้นจึงสร้างความหวั่นกลัวให้กับพระนารายณ์ ทำให้พระองค์พยายามหันไป
หาอังกฤษ และฝรั่งเศส ทั้งนี้เพื่อเอามาใช้กันอำนาจฮอลันดา (ทรงศรี, ๒๕๐๖) อย่างไรก็ตาม
ตามในการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ใหม่ ๆ นักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่มีความเห็น
ว่า ที่ว่าฮอลันดาเข้ามามีบทบาทอย่างมากในอยุธยา จนทำให้พระนารายณ์ฯ หันไปหา
อังกฤษและฝรั่งเศสนั้นเห็นจะมีข้อมูลที่ไม่มีน้ำหนักพอ (Smith, ๑๙๗๗) และการที่ดี
ความว่าพระนารายณ์ทรงย้ายไปประทับที่ลพบุรีแทนที่จะอยู่ที่อยุธยานั้นก็มีสาเหตุมาจากการ
การเมืองภายในราชสำนักมากกว่าจะเป็นสาเหตุจากภายนอกที่ว่าด้วยการคุกคามของ
ฮอลันดา (นิธิ, ๒๕๒๓ และพลับพลึง, ๒๕๑๕) การเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่าง
พระนารายณ์ และพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นั้น ได้รับแรงกระตุ้นอย่างมากจนบรรดา
มิชชันนารีฝรั่งเศส ไทยส่งทูตชุดแรกไปเมื่อ ค.ศ.๑๖๘๐ (๒๒๒๓) แต่ทูตชุดนี้เรืออัปปาง
เสียก่อนที่จะถึงฝรั่งเศส ในปี ค.ศ.๑๖๘๒ (๒๒๒๕) ฝรั่งเศสส่งผู้แทนคณะเล็ก ๆ มา
อยุธยา และผู้แทนฝรั่งเศสก็พบว่า ฟอลคอน ชาวกรีกคนโปรดปรานของพระนารายณ์ซึ่ง
ต่อมาจะได้รับตำแหน่งเจ้าพระยาวิไชยเณร นั้นทำหน้าที่เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของฝรั่งเศส
เป็นอย่างดี เจ้าพระยาวิไชยเณร (ฟอลคอน) ได้เข้ามามีบทบาทในราชการอยุธยา
จนถึงครั้งหนึ่งรักษาการตำแหน่งพระคลัง และรักษาการตำแหน่งสมุหนายกมีอำนาจสูง
ในการบริหารราชการแผ่นดิน และในที่สุดก็กลายเป็นเป้าของความเกลียดชังในหมู่ข้าราชการ
สำนักไทยใน ค.ศ.๑๖๘๔ (๒๒๒๗) ทูตไทยชุดที่สองไปถึงฝรั่งเศส และดำเนินการเจรจา
ให้ฝรั่งเศสส่งทูตมาทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับไทย ในบรรยากาศทางการเมืองเช่นนี้
บรรดาบาทหลวงมิชชันนารีเข้าเกี่ยวข้องอย่างมากโดยเฉพาะการแพร่ข่าวว่า พระนารายณ์
จะทรงเข้ารับเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งทำให้พระเจ้าหลุยส์ที่
๑๔ ยิ่งสนับสนุนพระทัยในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับอยุธยายิ่งขึ้น ดังนั้นใน
ค.ศ.๑๖๘๕ (๒๒๒๘) ทูตฝรั่งเศสชุดสำคัญ คือชุดของ เซอวาเลียร์ เดอะ โซมองต์ ก็เดินทาง
มาอยุธยา และได้รับการต้อนรับอย่างหรูหราที่สุด เดอะ โซมองต์นำพระราชสาส์น
ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เข้าถวายต่อพระนารายณ์ฯ ณ พระราชวังที่ละโว้ เป้าหมายของ
ทูตชุด เดอะ โซมองต์นี้ก็คือมาเจรจาให้พระนารายณ์ฯเข้ารับ ศกถการเป็นสัมพันธ
มิตร และขอเมืองสงขลาให้ฝรั่งเศส หรือตั้งเป็นฐานทางยุทธศาสตร์ของคนที่จะทำการค้า
แข่งกับอังกฤษและฮอลันดา (Luang Sitsayamkan, ๑๙๖๗, บทที่ ๗-๘) เมื่อทูตฝรั่งเศสชุด
นี้เดินทางกลับ ไทยได้ส่งทูตของตนร่วมเดินทางไปด้วย คือ พระวิสูตรสุนทร หรือที่รู้จัก

กันภายหลังว่า โกษา เอะ โฆมองต์ ไม่ประสบความสำเร็จในการเจรจาให้พระนารายณ์
เข้ารีต และเป้าหมายของฝรั่งเศสในเรื่องเมืองสงขลาก็เปลี่ยนไปด้วย ราชสำนักฝรั่งเศสได้
ตกลงกันเอง โดยที่พระวิสุทธิสุนทรไม่สามารถจะทราบเรื่องได้ (เพราะปัญหาทางด้าน
ภาษาและการเจรจาลับ) ฝรั่งเศสเปลี่ยนเป้าหมายของตนเป็นการขอเมือง มะริด ทางด้าน
มหาสมุทรอินเดีย กับเมือง บางกอก (ซึ่งหมายถึงธนบุรี-กรุงเทพฯ ในปัจจุบัน) แทนเมือง
สงขลา แต่เดิม การที่ฝรั่งเศสต้องการเมืองมะริด ก็เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของ บริษัท
อีสต์อินเดีย ฝรั่งเศส เมืองมะริดซึ่งขึ้นอยู่กับไทยนั้นเป็นทำเลที่ดีของการคุมการค้าด้าน
มหาสมุทรอินเดีย มีที่จอดเรือดีกว่าทะเลทางด้านซ้าย ฟังโคโรมันเดล ในอ่าวเบงกอล
ฝรั่งเศสต้องการได้ฐานทัพนี้ไว้คุมการค้าแข่งกับฮอลันดาและอังกฤษ ส่วนเมืองบางกอก
นั้น มีป้อมปราการมั่นคง ซึ่งฝรั่งเศสจะสามารถไว้ใช้ควบคุมกิจการทางการเมืองในไทย
ได้เป็นอย่างดี เพราะอยู่ใกล้กับอยุธยา ดังนั้นทูตชุดของลาตูแบร์จึงถูกส่งมายังอยุธยาเพื่อ
ดำเนินการดังกล่าว ทูตชุดนี้เป็นคณะใหญ่มีเรือรบมา ๒ ลำ เรือตามอีก ๔ ลำ (เรือรบฝรั่งเศสนั้น
จอดอยู่นอกสันดอนปากน้ำสมุทรปราการ เพราะผ่านเข้ามาไม่ได้ทั้งยังมีทหารมา
ด้วย ๖๓๖ คน ทหารฝรั่งเศสเหล่านี้ตายเสียกลางทางเป็นจำนวนมาก เหลือมาถึงเมืองไทย
เพียง ๔๘๒ คน ถ้าจะว่าไปก็เปรียบเสมือนว่าฝรั่งเศสส่งกองทัพบกมาคุมไทยนั่นเอง จำนวน
ทหารที่มากมายนี้ได้รับคำสั่งมาจากฝรั่งเศสว่า ถ้าไทยไม่ยอมยกมะริด และบางกอกให้ก็
ให้ใช้กำลังเข้ายึดโดยตรง ฟอลคอน ตัวแทนผลประโยชน์ของฝรั่งเศสเองก็งง เพราะเดิม
ตนขอทหารเพียง ๕๐-๖๐ คน เพื่อจะเอามาใช้เป็นทหารรักษาพระองค์พระนารายณ์ และ
จะได้เป็นทหารที่อยู่ได้บังคับบัญชาของคนด้วยพระวิสุทธิสุนทร (โกษาปาน) เองก็
ประหลาดใจต่อการเจรจาลับและแผนการณ์ต่าง ๆ ทำให้เปลี่ยนข้างจากการนิยมนฝรั่งเศส
ไปในที่สุด

ลาตูแบร์ได้เข้าเฝ้าพระนารายณ์และทำสนธิสัญญากับไทยเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม
๑๖๘๗ (๒๒๓๐) สัญญานี้อำนวยประโยชน์ทางการค้าให้ฝรั่งเศสมาก คือฝรั่งเศสมีสิทธิ
ได้โดยสะดวกได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตสำหรับเจ้าพนักงานของตน ได้รับสิทธิผูก
ขาดคินุกในเกาะภูเก็ตทหารฝรั่งเศสควบคุมเมืองมะริดและบางกอก และยังได้เกาะหนึ่ง
นอกเมืองมะริดอีกด้วย (Luang Sitsayamkan, บทที่ ๑๒-๑๓) อย่างไรก็ตามลาตูแบร์ ก็ไม่
ประสบความสำเร็จในการที่จะให้พระนารายณ์เข้ารีต ลาตูแบร์เดินทางกลับไปเมื่อวันที่ ๓
มกราคม ๑๖๘๘ (๒๒๓๐) โดยผ่านไปทางขวา อีกไม่กี่เดือนต่อมาเกิดเหตุการณ์ที่เรียก
ว่า “รัฐประหารในราชสำนัก” (หนังสือฝรั่งเศสส่วนใหญ่จะเรียกเหตุการณ์นี้ว่า 1688

Revolution) พระเพทราชา เจ้าพระมณฑลและหลวงสรศักดิ์ บุตรชายกลายเป็นผู้นำของกลุ่มพระสงฆ์ และขุนนางที่ไม่พอใจต่อสภาพการณ์ พระนารายณ์มิได้ทรงมีโอรส มีแต่พระราชธิดา ๑ องค์ และโอรส บุญธรรมชื่อ พระปิยะ ซึ่งเข้ารีตนับถือศาสนาคริสต์ไปแล้ว ราชสำนักกลุ่มหนึ่งรวมทั้งพลคอนต้องการให้พระปิยะสืบราชสมบัติต่อ เมื่อพระนารายณ์ฯ ทรงประสูติ พระเพทราชาก็เตรียมการยึดอำนาจดังกล่าวข้างต้น (Luang Sitsayamkan, บทที่ ๑๔) สมัยหนึ่งประวัติศาสตร์ไทยกล่าวว่าพระเพทราชาเป็น ขบถ แต่ในปัจจุบันความเห็นที่ว่านี่คงจะต้องถูกตีความตรงกันข้ามด้วยซ้ำไป (วัลยา, ๒๕๑๖) เมื่อลาอุแบร์กลับไปฝรั่งเศสท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นทูตไปสเปนพยายามแยกสเปนออกจากความเป็นพันธมิตรกับอังกฤษ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ซ้ำยังถูกจับอีกด้วย เมื่อได้รับการปลดปล่อยลาอุแบร์ก็หันมาทำงานด้านวรรณกรรมเป็นส่วนใหญ่ จนได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกของราชบัณฑิตฝรั่งเศส (French Academy) และสิ้นชีวิตลงเมื่อ ค.ศ.๑๗๒๕ (๒๒๗๒) มีอายุได้ ๘๗ ปี สรุปหนังสือของลาอุแบร์นั้น ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอดีตของไทยมากมาย ถือแม้ว่าท่านจะอยู่เมืองไทยเพียง ๓ เดือนกว่าก็ตาม แต่ก็ได้ “พิจารณาสอบถาม พยายามศึกษาให้ถึงแก่นเท่าที่ข้าพเจ้า (ลาอุแบร์) สามารถจะทำได้” หนังสือของลาอุแบร์ จะสมบูรณ์ยังมีทั้งแผนที่ประเทศสยาม แผนที่แม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ปากอ่าวจนถึงอยุธยา แผนที่เมืองบางกอก (ธนบุรี) แผนที่เกาะอยุธยาอย่างละเอียด ลาอุแบร์ให้ความสนใจต่อสยามที่เขาเห็นอย่างมาก แม้กระทั่งรูปตัวหิ้งห้อย คันไถ ตลอดจนไพร่ (เลกฟีพาย) ดันหมากรากไม้ บ้านเรือนวัดวาอาราม รูปที่เด่นของลาอุแบร์และถูกนำมาตีพิมพ์บ่อยครั้งดูเหมือนจะเป็นรูปขุนนาง สตรี และเรือราชพิธีต่าง ๆ ของไทย ลาอุแบร์เป็นคนช่างศึกษา ฉะนั้นท่านจึงพยายามที่จะสืบเสาะหาความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ท่านเป็นคนหนึ่งที่กล่าวว่า พระเจ้าอยู่ทองเสด็จจากเพชรบุรีมาตั้งกรุงศรีอยุธยา (ซึ่งตรงกับคำให้การชาวกรุงเก่า ซึ่งเขียนขึ้นหลัง พ.ศ.๒๓๑๐) ความสนใจของลาอุแบร์เกี่ยวกับสยามนี้เราอาจพูดได้ว่ากินความทั้งทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคม

บทบาทชาวจีน

เรียบเรียงจากหนังสือ อยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง ของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑ จัดพิมพ์โดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และมูลนิธิโคโยต้าประเทศไทย, พ.ศ. ๒๕๔๒

การขยายตัวของการค้าต่างประเทศและบทบาทของชาวจีน เราได้เห็นมาแล้วว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ การขยายตัวของการเกษตร-ปลูกข้าว ความสัมพันธ์กับศูนย์กลางเก่าที่ลพบุรี ทำให้ “อโยธยา”-อยุธยา เริ่มที่จะมีบทบาทสำคัญขึ้นมา ประเด็นต่อไปที่ควรจะศึกษาประกอบก็คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการค้าขาย

สำหรับเรื่องราวการค้าขายนี้ ผู้เขียนจะจำกัดอยู่ที่การค้าขายกับต่างประเทศ คือ จีน เป็นส่วนใหญ่ และจะไม่ถกเถียงเรื่องของการค้าภายในประเทศในที่นี้ ทั้งนี้เพราะผู้เขียนมีความเห็นว่า การค้ากับต่างประเทศเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ “อโยธยา”-อยุธยา สามารถสร้างฐานทางเศรษฐกิจอีกด้านหนึ่งเพื่อความเจริญเติบโตของตน อนึ่งในด้านการค้ากับต่างประเทศนี้ผู้เขียนก็มีความเห็นว่าผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการประกอบการค้าตั้งแต่สมัยก่อนการก่อตั้งอยุธยา พ.ศ. ๑๘๙๓ (๑๓๕๑) นั้นเป็นคนจีน ทั้งนี้เพราะมีหลักฐานพอเชื่อถือได้ว่าคนจีนได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่บ้างแล้วในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย ส่วนคนไทยที่มีได้อยู่ในชนชั้นเจ้า-ขุนนางนั้นมีโอกาสน้อยมากในการที่จะเข้าเกี่ยวข้องกับการค้านี้ ทั้งนี้เนื่องด้วยพันนาการทางสังคมที่จะได้บรรยายในภายหลัง ถ้าจะดูพื้นฐานทางเศรษฐกิจของลพบุรี-“อโยธยา”-อยุธยาแล้ว กล่าวได้ว่า มีพื้นฐานอยู่ที่การเกษตรเป็นหลัก ลักษณะของอาณาจักรนี้ดูจะเข้าข่ายสมมุติฐานของแฮร์รี เจ เป็นคาที่กล่าวว่า อาณาจักรโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มหนึ่งมีพื้นฐานอยู่กับการค้าทางทะเล เช่น ฟูนัน ศรีวิชัย แต่อีกกลุ่มหนึ่งมีพื้นฐานอยู่กับการเกษตร เช่น พระนคร หลวงพุกาม เป็นต้น ถ้าดูเผิน ๆ อาณาจักรลพบุรี-“อโยธยา”-อยุธยา ก็น่าจะจัดอยู่ในกลุ่มที่มีพื้นฐานทางการเกษตรข้างต้นแต่อย่างไรก็ตามสถานที่ตั้งของลพบุรี ทั้ง “อโยธยา”-อยุธยา ที่เข้ามาแทนที่ภายหลังนั้น ดูจะเหมาะกับการค้าขายต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับจีนในด้านหนึ่งลพบุรีได้ปูพื้นฐานการติดต่อสัมพันธ์อย่างดีกับจีนมาแล้วในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ตรงกับสมัยอาณาจักรสุโขทัย แต่ทว่า ก่อนการสถาปนาอยุธยานั้น ลพบุรีเป็นอาณาจักรหนึ่งที่ส่งทูตบรรณาการไปเมืองจีน ลพบุรีส่งทูตบรรณาการไปเมืองจีนก่อนหน้าทูตบรรณาการของสุโขทัยด้วยซ้ำไป ลพบุรีส่งทูตในปี พ.ศ. ๑๘๓๒, ๑๘๓๔,

๑๘๓๕, ๑๘๔๒ (๑๒๘๕, ๑๒๘๖, ๑๒๘๗, ๑๒๘๘) ทูตบรรณาการชุดแรกของสุโขทัยกับไปถือเมืองจีนเมื่อ ค.ศ.๑๒๘๒

ระบบทูตบรรณาการนี้อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ส่ง ๒ ทาง คือ ทางด้านการเมืองกับทางด้านเศรษฐกิจ ในแง่การเมือง ผู้ส่งทูตบรรณาการไปเมืองจีนจะได้รับการรับรองฐานะทางการเมืองของตนจากจีน ซึ่งเป็นมหาอำนาจในสมัยนั้น ในแง่เศรษฐกิจระบบทูตบรรณาการเปิดช่องทางให้มีการค้าขายระหว่างประเทศกับจีนขึ้น ดังนั้นลพบุรีคงจะเป็นอาณาจักรที่เข้าใจระบบการเมือง-การค้าระหว่างประเทศของสมัยนั้นเป็นอย่างดี และก็คงได้ประโยชน์จากระบบดังกล่าวเชื่อได้ว่าลพบุรีได้ส่งทอดมรดกของความสัมพันธ์กับจีนนี้ให้แก่ “อโยธยา”-อยุธยา ดังจะเห็นได้จากความสนใจจากความสนใจ การส่งทูตบรรณาการไปจีนของอยุธยาในตอนต้น ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าจากระบบทูตบรรณาการผู้ที่ประกอบการค้าระหว่างประเทศของไทยคงจะเป็นเจ้าและขุนนาง และการค้านี้คงเป็นการค้าขายและเปลี่ยนกับของจีน เช่นเครื่องเคลือบ แพร-ไหม กับผลิตภัณฑ์ซึ่งมิได้รับการปรุงแต่ง เช่น ของป่าของไทย อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่าตัวกลางที่สำคัญในการค้าระหว่างประเทศนี้ น่าจะเป็นเอกชนที่ตั้งหลักแหล่ง หรือไปมาค้าขายระหว่างไทยกับจีน ที่ตั้งหลักแหล่งหรือไปมาค้าขายระหว่างไทยกับจีน เชื่อว่าเอกชนจีนนั้นได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในบริเวณอ่าวไทยแล้วตั้งแต่ก่อนหน้าพุทธศตวรรษที่ ๑๕ (๑๓) ด้วยเข้าไป คืออาจจะอยู่มาก่อนการสถาปนากรุงสุโขทัย คนจีนเหล่านี้ได้ซื้อพริกไทย ผ่างส่งไปขายในเมืองจีน และนำเครื่องเคลือบ แพร-ไหม กลับมาขายในท้องถิ่นนี้เอกชนจีนนี้คงจะทำการค้าขายโดยได้รับความร่วมมือและยินยอมจากเจ้า-ขุนนาง

การที่ “อโยธยา”-อยุธยา ตั้งอยู่ในบริเวณที่ใกล้ทะเลพอสมควร และยังเป็นเมืองท่าที่จะผ่านเข้าสู่ภาคกลางของประเทศไทย เพื่อไปยังแหล่งที่จะหาผลิตภัณฑ์ซึ่งมิได้รับการปรุงแต่งเช่น ของป่านั้นทำให้ “อโยธยา”-อยุธยา สามารถสร้างฐานทางเศรษฐกิจกับการค้าระหว่างประเทศนี้ได้ในขณะเดียวกัน “อโยธยา”-อยุธยา ก็น่าจะกลายเป็นแหล่งที่เกิดชุมชนจีนขึ้นมาในพงศาวดารเหนือ เรื่อง พระเจ้าสาयน้ำผึ้ง และพระนางสร้อยดอกหมาก (ธิดาพระเจ้ากรุงจีน) ดูจะสะท้อนภาพว่าบริเวณบางกะจะ (ตรงข้ามเกาะอยุธยาทางใต้) ที่เกิดโศกนาฏกรรมครั้งนี้มีคนจีนอยู่ด้วยส่วนหนึ่งเป็น “จีนมีชื่อ ๕๐๐ คน เข้ามาด้วย” และเมื่อนางสร้อยดอกหมากตาย “พวกจีนไทยร่ำรักแซ่ไป” เรื่องราวทำนองนี้ก็ปรากฏในเอกสารของวันวลิต ที่กล่าวว่าเจ้าอุยซึ่งเป็นลูกเจ้าองค์หนึ่งในเมืองจีนได้เดินทางมาเมืองไทยพร้อมด้วยคนจีนมากมาย ทำการค้าขายผ่างส่งไปเมืองจีน จักรพรรดิจีนถึงกับยกธิดา

ชื่อนางปะจามทองให้ และในที่สุดเจ้าอุยได้เปลี่ยนชื่อเป็นเจ้าอุทอง และเป็นผู้สถาปนา
อยุธยา เราไม่ทราบแน่ชัดว่าชุมชนจีนใน “อโยธยา”-อยุธยา นั้นมีขนาดเท่าใด แต่ก็คง
เป็นขนาดที่มากพอสมควรสำหรับสังคมสมัยนั้น ถ้าจะประมาณเอาจากเรื่องของพระเจ้า
สายน้ำผึ้งและนางสร้อยดอกหมากก็อาจกล่าวได้ว่าชุมชนจีนใน “อโยธยา”-อยุธยา ใน
ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ (๑๑) นั้นมีตั้งแต่จำนวนเป็นร้อยถึงจำนวนเป็นพันก็ได้ มีหลัก
ฐานที่น่าสนใจอีกชิ้นหนึ่งก็คือในราวก่อน พ.ศ.๑๘๒๕ (๑๒๘๒) ซึ่งตรงกับสมัยมอญโกล
ในจีนและสมัยสุโขทัยนั้น มีผู้ลี้ภัยทางการเมืองพวกราชวงศ์ซ้อง จำนวน ๒๐๐ คนหนี
มอญโกลมายัง “อโยธยา”-อยุธยา คณะทูตของมอญโกลที่เข้ามาทวงบรรณาการจากสุโขทัย
ใน พ.ศ.๑๘๒๕ (๑๒๘๒) นั้นมีจดมุ่งหมายมาสืบข่าวเกี่ยวกับลี้ภัยการเมืองนี้ด้วย อาจ
กล่าวได้ว่า บทบาทของชาวจีนในตอนกลางของประเทศไทย โดยเฉพาะเมืองที่อยู่ติดชาย
ทะเลพอสมควรนั้นอาจจะมีบทบาทมากกว่าที่เราเคยคิดและรับรู้กันมาชาวจีนเหล่านี้เป็นผู้
ที่น่าจะได้รับการยกย่องและนักหำถือตาพอสมควรจากเจ้าและขุนนางไทย เพราะเป็น
ชาวจีนที่เป็นผู้ชำนาญการพิเศษ เช่น การเดินเรือ การค้าขาย หรือเป็นผู้ที่มีวิชาความรู้ใน
แง่ของการเป็นขุนนางข้าราชการมาก่อน หากชาวจีนที่เป็นกุลิมาขายแรงงานอย่างใน
สมัยต้นรัตนโกสินทร์ไม่ความสำคัญของชาวจีนในเมืองไทยเห็นได้ชัดเจนในสมัยก่อนตั้ง
อยุธยาแล้ว ดังเช่นกรณีของการสร้างวัดราชบูรณะใน พ.ศ.๑๘๖๗ (๑๔๒๔) ซึ่งชุมชนจีน
คงมีฐานะทางสังคมอย่างดีในอยุธยา และคงมีส่วนร่วมในการสร้างวันนั้นกับพระเจ้าสาม
พระยา ภายในกรุงวัดราชบูรณะที่ทำการขุดกันเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๐ (๑๙๕๗) ปรากฏว่ามีข้าว
ของและตัวอักษรจีนที่กล่าวถือ “แซ่” ของคนจีนอยู่ไม่น้อย

กรณีที่บทบาทของคนจีนได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการในพุทธศตวรรษที่ ๒๑
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ.๑๙๙๑-๒๐๓๑ (๑๔๔๘-๔๘) เมื่อ
ทรงประกาศ “พระอัยการตำแหน่งนายพลเรือน” ที่กำหนดตำแหน่งเจ้าพนักงานบนเรือ
สำเภาเป็นคำจีน ซึ่งน่าจะหมายความว่าบรรดาช่างชำนาญการพิเศษทั้งหลายของการค้ากับ
ต่างประเทศว่าจะดำเนินไปด้วย คนจีนเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นคนจีนก็กลายเป็นกำลังสำคัญ
ของอาณาจักรอยุธยาไป ถ้าหากว่าบทบาทของการค้าระหว่างประเทศกับบทบาทของชาว
จีนมีอย่างมากดังที่กล่าวมาแล้ว เราก็อาจกล่าวได้ว่า ลพบุรี-“อโยธยา”-อยุธยา ได้ผล
ประโยชน์ทางเศรษฐกิจนี้เป็นอย่างยิ่งเจ้าและขุนนางไทยได้ประโยชน์การค้า ผ่านระบบ
ทูตบรรณาการ โดยได้รับความร่วมมือจากเอกชนจีน ส่วนคนไทยทั่ว ๆ ไปนั้นไม่น่าจะมี
ส่วนกับการค้านี้โดยตรง เราไม่ทราบว่าในระบบการค้าเช่นนี้มีการผูกขาดเกิดขึ้นโดยเจ้า

และขุนนางแล้วหรือไม่โดยทั่วไปในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชื่อกันว่าระบบการค้า
ผูกขาดเกิดขึ้นในระยะหลังจาก คือในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ๒๑๑๓-๕๕ (๑๖๓๐-๕๖)
คือในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒

แต่อย่างไรก็ตาม มีหลักฐานอื่นที่บ่งบอกว่าการเริ่มต้นผูกขาดการค้าโดยประกาศ
ให้สินค้าบางประเภทเป็น “สินค้าต้องห้าม” นั้นได้มีมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๖๒ (๑๔๑๙) คือภาย
หลังการครองราชของพระราเมศวรครั้งที่ ๒ ไม่เท่าไร เอกสารญี่ปุ่นจากเกาะริวกิวกล่าวว่า
พ่อค้าต่างประเทศประสบปัญหาการค้าขายกับไทย ทั้งนี้เพราะเจ้าและขุนนางไทยผูกขาด
สินค้าฝาง

(ในขณะเดียวกัน กฎหมายตราสามดวง ก็กล่าวว่าใน พ.ศ. ๑๕๗๖ (๑๔๓๓) สินค้า
บางอย่าง เช่น อาวุธ ฤๅษณา ฝาง คีบูก เป็น “สินค้าต้องห้าม” ลาลูแบร์ ซึ่งเข้ามาใน
อยุธยาเป็นเวลา ๓ เดือน กับ ๖ วัน เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ (๑๖๘๗-๘๘) นั้น ได้กล่าวว่า พระเจ้า
แผ่นดินไทยผูกขาดสินค้านี้ดังต่อไปนี้ คือ คีบูก งาช้าง ดินปะสิว ตะกั่ว ฝาง หมาก อาวุธ
หนังสัตว์ ฯลฯ ส่วนคำให้การชาวกรุงเก่า “สินค้าต้องห้าม” มี งาช้าง ฝาง ตะกั่ว ไม้คำ
ไม้แดง ชัน รัก จันทน์ ชะมด ครั่ง ซึ่งเป็นรายได้ของหลวง ปีละ ๔๐๐,๐๐๐ บาท)

ตำนาน ยามาตะ นางามาซะ

เรื่องจริงหรืออิงนิยาย

เรียบเรียงจากหนังสือ ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ๖๐๐ ปี ของ อธิธิ โยเนโอะ และ โยชิกาวะ โทชิฮารุ พิมพ์ครั้งที่ ๒ โดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปี ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นสมัยใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๒ หน้า ๔๔-๔๘ , ๕๓-๕๔

ยามาดา นางามาซะ กับตำแหน่งออกญาเสนาภิมุข

ที่ประเทศญี่ปุ่นมีงานเขียนเกี่ยวกับประวัติของ ยามาตะ นางามาซะ อยู่หลายเล่ม บางเล่มก็ได้รับการเอ่ยชื่อมาแล้ว เช่น “ความรุ่งเรืองและจุดจบของ ยามาตะ ในประเทศสยาม” “รบทัพจับศึกในแดนสยาม” และ “ประวัติยามาตะ นินซาเอมมิง” เป็นต้น ซึ่งแต่ละเล่มต่างก็ระบายสีสันจนไม่อาจจะเชื่อถือได้ในทันที อย่างไรก็ตามหลักฐานที่น่าเชื่อถือนั้น ได้รับการรวบรวมไว้ใน “จดหมายเหตุต่างแดน” ซึ่งมีการบันทึกเรื่องราวการทำงานของพระนิภายเซ็น ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการร่างใบเบิกরণประทับตราแดง จดหมายเหตุนี้ ได้บันทึกไว้ว่า

“ยามาตะ นินซาเอมมิง คนهامเกี่ยวของ โอคุโบะ จิเอมมิง ได้ไปสยามเวลานี้มีข่าวว่ารับราชการอยู่ที่นั่น”

โอคุโบะ จิเอมมิง ทาคาซะ เป็นโคเมียวแห่งแคว้นซุนชูซึ่งพำนักอยู่ที่ปราสาททานูมะสึ ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๕ (ค.ศ. ๑๖๑๒) จากบันทึกนี้อย่างน้อยก็เป็นข้อมูลยืนยันได้ว่า ยามาตะ นินซาเอมมิงนั้นมีตัวตนจริงอยู่ในประวัติศาสตร์ ครั้งหนึ่งเขาเคยเป็นคนهامเกี่ยวให้แก่ โอคุโบะ จิเอมมิง ทาคาซะ โคเมียวผู้พำนักอยู่ที่ปราสาททานูมะสึแห่งแคว้นซุนชู เขาคงจะเดินทางมายังอยุธยา ก่อนหน้าที่เจ้านายของเขาจะถึงแก่อสัญกรรมแล้วรับราชการได้ดิบได้ดีจนเป็นขุนนางอยู่ที่อาณาจักรนั้น

ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ ยังได้รวบรวมจดหมายที่ยามาตะ นินซาเอมมิง ส่งไปยัง โคอิ โทชิคะสึ ขุนนางญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๖๔ (ค.ศ. ๑๖๒๑) เป็นจดหมายลงวันที่ ๓๑ เดือน ๔ (จันทรคติ) เขาได้เขียนไว้ในปัจฉิมลิขิตว่า หวังว่าทูตอยุธยาที่เดินทางมาญี่ปุ่นจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ให้ลุล่วงไปด้วยดี

การติดต่อทางการทูตจะมีพระราชสาส์นฉบับซึ่งเป็นพระราชหัตถเลขาของพระมหากษัตริย์อยุธยา ซึ่งจารึกเป็นตัวอักษรไทยลงไปใน “สุพรรณบัตร” แต่ทว่าที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันนี้มีแต่ฉบับที่แปลเป็นภาษาจีนคลาสสิกที่เรียกว่า “คัมบุง” เท่านั้นพระราชสาส์นฉบับแปลนี้รวบรวมอยู่ใน “หนังสือติดต่อกับต่างประเทศ” มีใจความว่าพระมหากษัตริย์อยุธยาทรงเห็นชอบด้วยที่ ยามาตะ นางามาชะ จะได้เป็นหัวหน้าชาวญี่ปุ่นได้พระราชทานยศและราชทินนามเป็นขุนชายศร ซึ่งยศสูงกว่าหมื่นอยู่หนึ่งชั้นราชทินนามชายศรนั้นเป็นราชทินนามของขุนในกรมอาสาญี่ปุ่น และเป็นขุนนางระดับชั้นจัตวา ดังจะเห็นได้จากพระไอยการตำแหน่งนาบทหารหัวเมืองที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นอาจจะเป็นไปได้ว่าในปี พ.ศ.๒๑๖๔ (ค.ศ.๑๖๒๑) ยามาตะ นางามาชะ คงจะได้รับตำแหน่งเจ้ากรมอาสาญี่ปุ่นแล้ว

จากการศึกษาค้นคว้าของ อิวาโอะ เซอิอิชิ พบว่า พ.ศ.๒๑๕๕ (ค.ศ.๑๖๑๒) คงจะเป็นปีที่ยามาตะ นางามาชะ เดินทางมาถึงอยุธยา และถ้าคำนวณจากระยะเวลาที่เขาได้เลื่อนตำแหน่งแล้วนับว่ารวดเร็วมาก คือ พ.ศ.๒๑๖๔ (ค.ศ.๑๖๒๑) ได้เป็น “ขุน” อีกประมาณ ๕ ปี ต่อมาได้เป็น “หลวง” แล้วได้เลื่อนเป็น “พระ” เอกสารขอปล้นคา ได้กล่าวว่า ยามาตะ นางามาชะ ได้เป็น “ออกญาเสนาภิมุข” (ชั้นเอก) เมื่อ พ.ศ.๒๑๗๑ (ค.ศ.๑๖๒๘) เมื่อคิดว่าคนซึ่งมีอาชีพเป็นเพียงคนหาญของขุนนางสามารถได้รับพระราชทานยศขุนนางชั้นสูงสุดของอยุธยาเช่นนี้ก็อาจนับได้ว่าเขาเป็น “ขอลคน” ในเวลาต่อมาข่าวคราวต่าง ๆ จากอยุธยาได้ขาดหายไปเพราะญี่ปุ่นเข้าสู่ยุคปิดประเทศ แต่มีเรื่องเล่าขานเกี่ยวกับการได้ดิบได้ดีของ “วีรบุรุษนางามาชะ” เกิดขึ้น ทั้งยังมีตำนานต่าง ๆ เกี่ยวกับยามาตะ นางามาชะที่มีการระบายสีจินเลียด และได้รับการเล่าขานต่อ ๆ มาจนถึงสมัยเมจิ แต่ในความเป็นจริงแล้วดังที่มีกิ ซาคาเอะ ได้วิจารณ์ไว้ว่า นับตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๓๖ (ค.ศ.๑๘๙๓) ที่มีการแต่งหนังสือเรื่อง “คนญี่ปุ่นในโลกของเรา” โดย วาดานาเบะ ชูจิโระ และเรื่อง “๒๔ วีรบุรุษแห่งโลกตะวันออกตะวันตก” โดย โอโอมะชิ เคอิเกะสึ ซึ่งแต่งหนังสือเล่มนี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๒ (ค.ศ.๑๘๙๙) เป็นต้นมา รวมทั้งเรื่องเกี่ยวกับยามาตะ นางามาชะ ที่พบในหนังสือแบบเรียนชั้นมัธยมนั้นล้วนแต่เป็นการรับเอาตำนาน ยามาตะ ที่กล่าวเกินเลยมาโดยไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริงทั้งสิ้น

กำเนิดตำนาน ยามาอะ นางามาอะ

จากการตรวจสอบหลักฐานและข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์โดย อิวาโอะ เซอิชิ สรุปลได้ว่า ยามาอะ นางามาอะ ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่นในระหว่าง พ.ศ.๒๑๗๓ (ค.ศ.๑๖๓๐-๑๖๓๐) เป็นเวลานานถึง ๑๐ ปี โดยมีตำแหน่งเป็นเจ้ากรมอาสา ญี่ปุ่นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในที่นี้ขอจะขอกล่าวถึงประเด็นที่มักจะเข้าใจผิดกันอยู่บ่อย ๆ กล่าวคือ แม้ว่ายามาอะ นางามาอะ จะได้รับยศเป็นถึงออกญาซึ่งเป็นยศสูงสุดในทำเนียบขุนนางอยุธยา และข้อเท็จจริงนี้สามารถหาหลักฐานยืนยันได้จากเอกสารฮอลันดาในสมัยเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม “ออกญาเสนาภิมุข” นี้เป็นเพียงยศและราชทินนาม และมีตำแหน่งคล้ายกับท่านเคาน์ยามาอะ แต่ไม่ใช่หมายความว่าตำแหน่งที่ได้รับนั้นเป็นตำแหน่งสูง เพราะที่จริงแล้วออกญาเสนาภิมุขมีตำแหน่งตามทำเนียบขุนนางเป็นเพียงแค่หัวหน้ากรมอาสาญี่ปุ่นเท่านั้น มิได้ดำรงตำแหน่งเป็นสมุหนายกหรือสมุหกระเทศาโหมดังที่เล่าขานกันในตำนาน ยิ่งถ้าจะกล่าวว่าเขาได้เป็นถึงกษัตริย์ก็ยังไม่ไปไม่ได้ ตำนานเกี่ยวกับ ยามาอะ นางามาอะ ซึ่งเขียนขึ้นในสมัยเอโดะที่ได้อธิบายไว้ตรงเชิงอรรถว่าเขาเป็น “เจ้าองพระ” (ออกพระ) (ปรากฏใน “จดหมายเหตุความสัมพันธ์ต่างประเทศ”) นั้นล้วนแต่ไม่ถูกต้องโดยสิ้นเชิง แต่สิ่งที่น่าสนใจมากกว่าก็คือผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่เช่นเขาซึ่งมีอำนาจทางทหารที่เรียกว่า “กรมอาสาญี่ปุ่น” สนับสนุนอยู่นั้นสามารถก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองในระดับสูงในราชสำนักอยุธยาได้อย่างไร เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าในนั้นปลายชีวิตของยามาอะ นางามาอะ นั้นได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ไปดำรงตำแหน่งเจ้าเมือง (ไม่ใช่กษัตริย์) นครศรีธรรมราช แล้วสิ้นชีวิตที่นั่น สันนิษฐานว่าคงจะเป็นปี พ.ศ.๒๑๗๓ (ค.ศ.๑๖๓๐) ซึ่งมีเรื่องเล่าต่อกันในญี่ปุ่นว่าเขาถูกออกญาเทศาโหม ซึ่งเป็นศัตรูทางการเมืองให้คนลอบวางยาพิษจนถึงแก่กรรม ที่กล่าวมานี้เป็นการพูดถึงยามาอะ นางามาอะ ในทัศนะของคนญี่ปุ่นมาพอสมควรแล้ว ที่นี้ลองหันมาพิจารณาว่าชาวไทยมีทัศนะต่อยามาอะ นางามาอะ อย่างไร

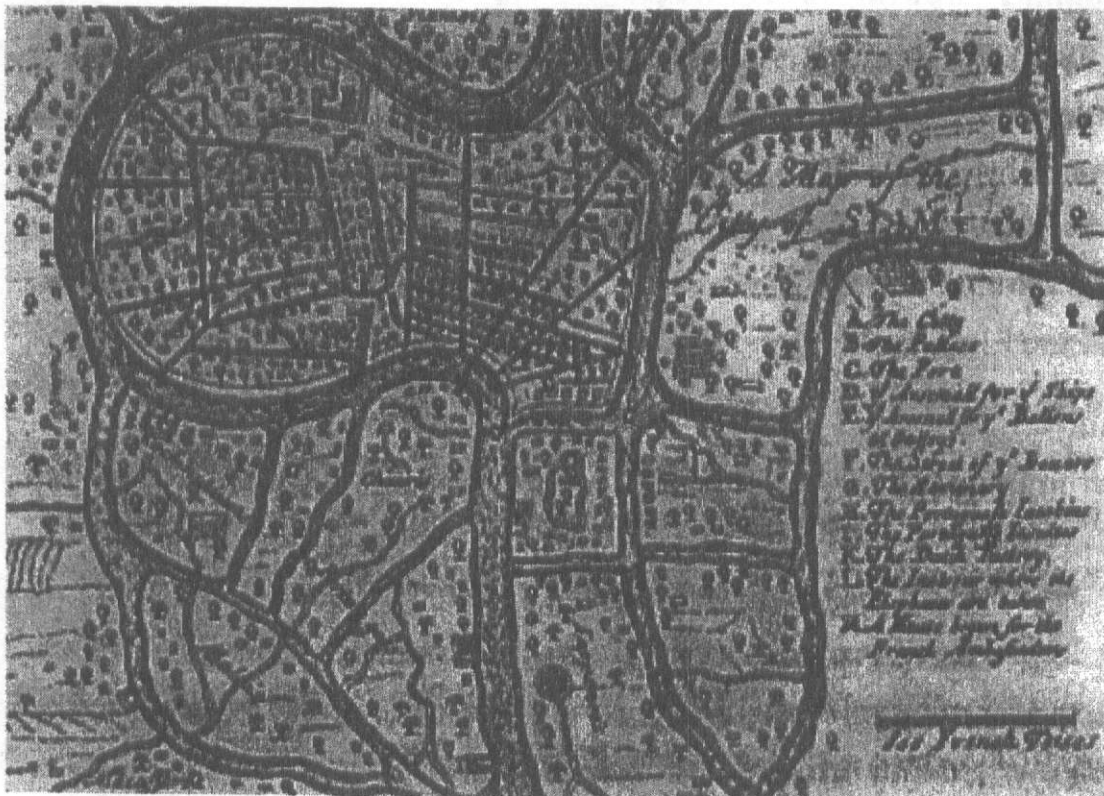
บทบาทของ ยามาอะ นางามาอะ ในทัศนะของคนไทยนั้นมีอยู่ ๒ ประการบทบาทหนึ่งก็คือ เขาเป็นพ่อค้าที่ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยาหมู่บ้านนี้เป็นศูนย์กลางในการติดต่อค้าขายระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่น เขาเป็นพ่อค้าคนกลางชาวญี่ปุ่นในอยุธยาที่ส่งสินค้าจากอยุธยาไปขายยังต่างประเทศ ดังปรากฏว่าเขาได้ส่งสำเนาไปปัตตาเวีย พร้อมกับส่งจดหมายและของกำนัลให้แก่ยังพิเรสตัน ผู้จัดการใหญ่บริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดาเพื่อติดต่อค้าขายในเวลาต่อมาจึงมีโอกาสดำเนินค้าขายจากอยุธยาสามารถ

ปฏิบัติการกึ่งในการเจรจาทางการค้าให้ลุล่วงไปด้วยดีนั้น เท่ากับว่าเขาสนับสนุนการค้าของอยุธยาในอีกแง่หนึ่งซึ่งได้กล่าวไปข้างแล้ว ส่วนบทบาทของยามาตะ นางามาซะ อีกด้านหนึ่งในทัศนะของคนไทยก็คือ เขาเป็นหัวหน้า “ทหารอาซึฟ” ที่บังคับบัญชาทหารรับจ้างกองหนึ่งที่เรียกว่า “กรมอาสาญี่ปุ่น” เล่ากันว่าเขามีทหารในบังคับบัญชาประมาณ ๘๐๐ คน ในขณะที่รับราชการเขาได้ช่วยปราบกบฏหลายครั้ง ด้วยบทบาทเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดโศกนาฏกรรมขึ้น เหตุการณ์นี้ได้เกิดขึ้นภายหลังจากการสวรรคตของพระเจ้าทรงธรรมกษัตริย์ผู้ซึ่งเขารับราชการอยู่ด้วยความจงรักภักดี และด้วยเหตุที่เขามีกองทหารจึงทำให้เขากลายเป็น “อุปสรรคเดียวที่คงเหลืออยู่และอันตรายที่สุด” สำหรับออกญาสุทโธม ลูกพี่ลูกน้องผู้มีจิตใจมักใหญ่ใฝ่สูงของพระเจ้าทรงธรรม ในที่สุดเขาคงเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในเกมการเมือง ซึ่งยังผลให้ถูกกำจัดออกไปจากอำนาจบริหารราชการส่วนกลาง

ในความรู้สึกของชาวญี่ปุ่นที่ได้ฝากความฝันของตนไว้กับยามาตะ นางามาซะแล้วชะตากรรมของเขอาจถือว่าเป็นโศกนาฏกรรมอันใหญ่หลวง และคงจะมีชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยที่คิดเช่นนี้ ด้วยความกิดทำนองนี้ประกอบกับเรื่องของเขาที่ได้รับการเล่าขานกันมาตั้งแต่สมัยเอโดะ จึงทำให้ตำนานยามาตะ นางามาซะเกิดขึ้นในอีกแบบหนึ่ง นั่นก็คือเป็นเรื่องของขุนนางผู้รักดีซึ่งอาสาเข้าจนตัวตาย เรื่องทำนองนี้รวมทั้งภาพยนตร์ที่สร้างขึ้นหลังทศวรรษที่ ๑๐ แห่งสมัยโชวะ (เริ่มเมื่อ ค.ศ.๑๙๒๖-ปัจจุบัน) ก็ได้เน้นโศกนาฏกรรมนี้ เป็นต้นว่าเรื่อง “พระเจ้าทรงธรรมผู้เปี่ยมเมตตา” “ออกญาสุทโธมผู้ทรยศ” “นางามาซะบุคคลผู้เป็นสัญลักษณ์แห่งความภักดีและกล้าหาญ” และเรื่อง “นางามาซะสิ้นชีพเพราะแผนของขุนนางทรยศ” เป็นต้น ส่วนตำนานยามาตะ นางามาซะ ที่แต่งขึ้นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีอยู่เล่มหนึ่งที่สุดดีเขาว่าเป็นบุคคลที่ “มีจิตวิญญาณในการสร้างชาติอันสูงส่ง” และเป็น “ผู้พิทักษ์ความเป็นธรรมของฟ้าดิน” เมื่ออ่านพบข้อความเหล่านี้ย่อมอดคิดไม่ได้ว่านั่นเป็นเจตนาที่จะดึงเอาคุณลักษณะในชีวิตจริงของยามาตะ นางามาซะ มาขยายปรุงแต่งให้เลอเลิศจนกลายเป็นภาพลวงทางการเมือง โดยสร้างตำนานนางามาซะ มาขยายปรุงแต่งให้เลอเลิศจนกลายเป็นภาพลวงทางการเมือง โดยสร้างตำนานนางามาซะผู้ยิ่งใหญ่มีอันแจ่มจรัส นับเป็นการสะท้อนให้เห็นวิญญาณแห่งยุคอีกรูปแบบหนึ่งของญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั่นเอง

ในปี พ.ศ.๒๕๐๒ (ค.ศ.๑๙๕๙) มีนักวิชาการชาวอเมริกันชื่อ คาโรล พาริช (Carol Parish) ได้เขียนบทความเรื่อง “ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น อันเกิดจากตำนานยามาตะ นางามาซะ” ตีพิมพ์ในวารสารของสยามสมาคม (JSS) บทความนี้ผู้เขียนตีความ

หมายของตำนานที่เกี่ยวกับขามาคะ นางมาชะว่า “มันไม่ใช่เป็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องความจริงกับความเท็จ หากแต่เป็นการคิดที่ต้องการจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง” เขามีความเห็นว่าการสร้างตำนานชนิดนี้มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นอย่างละเอียดอ่อน นอกจากนี้เขายังชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มที่จะมีการอุปโลก ขามาคะ นางมาชะ ให้เป็นวีรบุรุษเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรระมัดระวัง และยังได้เสนอแนะให้มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับขามาคะ นางมาชะ ในแง่วิชาการให้ลุ่มลึกยิ่งขึ้น สารสำคัญของบทความนี้ต้องการจะชี้ให้เห็นถึงเจตนาที่จะอุปโลกขามาคะ นางมาชะ ให้เลอเลิศจนกลายเป็นวีรบุรุษในตำนานซึ่งเปรียบเทียบกับตัวแทน “ชาวญี่ปุ่นมีชีวิตอย่างโดดเด่นในประเทศไทย” ว่าเป็นเพราะในช่วงทศวรรษ ๒๔๗๐ (ค.ศ.๑๙๓๐) ญี่ปุ่นมีความสนใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในเวลาต่อมาการที่สมาคมไทย-ญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ได้สร้าง “ศาลเจ้าขามาคะ นางมาชะ” ขึ้นในบริเวณที่เคยเป็นหมู่บ้านญี่ปุ่นที่จังหวัดอยุธยาเนื่องในโอกาสครบรอบความสัมพันธ์ ไทย-ญี่ปุ่น ๕๐ ปี เมื่อ พ.ศ.๒๔๘๐ (ค.ศ.๑๙๓๗) นั้น มีผลให้ภาพการเป็นวีรบุรุษแต่เพียงฝ่ายเดียวเช่นนี้ ชาวไทยจำนวนไม่น้อยที่มองว่าเขาเป็นกบฏทรยศต่อกษัตริย์องค์ใหม่ทั้งเขาก็มิได้เป็นวีรบุรุษแต่อย่างใด ถึงแม้ว่าหลักฐานประวัติศาสตร์จะบอกข้อเท็จจริงว่าเขาถูกวางยาพิษจนถึงแก่ชีวิต แต่นั่นก็เป็นกรรมตามสนองที่สาสมกับความผิดของเขาที่อาจหาญเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองภายในของไทย

แผนที่ซึ่งปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุของ เดอ ลาบูแบร์ แสดงที่ตั้งหมู่บ้านญี่ปุ่น

တရားရုံးမှ ထုတ်ပြန်

ตกทั่วไป แต่ในที่นี้หมายถึงชาวโปรตุเกส เมื่อสำเภาแล่นเข้าสู่ปากน้ำเจ้าพระยาจะต้อง
แล่นอ้อมสันดอนที่ขวางเส้นทางเดินเรืออยู่กลางแม่น้ำถึง ๓ วัน จึงถึงด่านขนอนด่านแรก
เมื่อสำเภาดังกล่าวแล่นมาถึงจุดนี้ ก็จะมีม้าเร็วหรือคนส่งข่าวรีบนำข่าวนี้ไปกราบทูลให้
พระมหากษัตริย์อยุธยาทรงทราบ จากนั้นเรือสำเภาจะแล่นทวนกระแสน้ำไปอีก ๓ วัน ก็
จะถึงด่านขนอนด่านที่ ๒ แล้วแล่นอีก ๓ วัน ก็จะถึง “ด่านฝรั่ง” และ “ด่านญี่ปุ่น” นั้น
หมายความว่าได้มาถึงหมู่บ้านโปรตุเกสและหมู่บ้านญี่ปุ่นแล้ว หนังสือ “ตะวันออกตะวัน
ตก” นี้ เข้าใจว่าคงจะเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๖๐ (ค.ศ. ๑๖๑๗) การที่นำบันทึกนี้มาอ้างอิง
ก็เพื่อจะกล่าวว่าการที่หน้าทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ นั้น ได้มีชุมชนชาวญี่ปุ่น
เกิดขึ้นแล้ว หมู่บ้านญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยาปรากฏชัดเจนในแผนที่ซึ่งเขียนโดยชาวยุโรป
ที่มาเยือนหมู่บ้านญี่ปุ่นหลังจากที่ยุคแห่งความรุ่งเรืองเพิ่งจะผ่านพ้นไป หลักฐานนี้ใช้ยืนยัน
ได้ว่าครั้งหนึ่งเคยมีหมู่บ้านชาวญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยาจริง ทั้งนี้จะเห็นได้จากแผนที่
โบราณ ซึ่งแทรกอยู่ในหนังสือ “จดหมายเหตุลาลูแบร์” ซึ่งแต่งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๒๓๔
(ค.ศ. ๑๖๙๑) โดยมีซีมง เดอ ลาลูแบร์ (Simon de la Loubere) ราชทูตฝรั่งเศส
ซึ่งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงส่งมาเจริญสัมพันธไมตรีกับอยุธยาเมื่อพ.ศ. ๒๒๓๐
(ค.ศ. ๑๖๘๗) แผนที่โบราณนี้ได้ลงตำแหน่งหมู่บ้านญี่ปุ่นโดยใช้คำว่า JAPONNOIS ซึ่ง
ตรงกับบริเวณที่สันนิษฐานว่า เคยเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านญี่ปุ่นดังที่ปรากฏอยู่ใน
หนังสือ “ตะวันตกตะวันออก” ที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นจึงสามารถยืนยันข้อเท็จจริงที่ว่า
“หมู่บ้านญี่ปุ่น” ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้นอกเกาะเมืองอยุธยา ฉะนั้นเวลาสำเภาที่
แล่นมาจากปากน้ำเจ้าพระยาตรงมายังราชธานี ก็จะพบชุมชนแรกคือหมู่บ้านญี่ปุ่น กับหมู่บ้าน
โปรตุเกส ส่วนที่ตั้งคลังสินค้าของบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดา จะอยู่ทางเหนือ
ของหมู่บ้านญี่ปุ่นโดยมีคลองเล็กคั่นกลาง แต่ทว่าเนื่องจากหมู่บ้านญี่ปุ่นเคยถูกไฟไหม้
หลายครั้ง จึงไม่แน่ใจว่าหมู่บ้านญี่ปุ่นครั้งแรกสุดนั้นตั้งอยู่ในตำแหน่งเดียวกับที่ปรากฏ
อยู่ในแผนที่ดังกล่าวหรือไม่

ส่วนอาณาเขต “หมู่บ้านญี่ปุ่น” นั้น ในตอนต้นรัชสมัยไชยเชษฐา (สมัยไชย
เชษฐา ๒๖) ปี ค.ศ. ๑๕๒๖) อังอาอนนะ กันจุง ได้ทำการสำรวจขุดค้นตามตำแหน่งที่ปรากฏ
ในแผนที่พบว่า หมู่บ้านญี่ปุ่นมีอาณาบริเวณจากตะวันตกถึงตะวันออกกว้างประมาณ ๒
โจ (ประมาณ ๔๘๐ หลา) จากเหนือถึงใต้ยาวประมาณ ๕ โจ (ประมาณ ๑,๒๐๐ หลา)
นอกจากนี้ในตำนานเรื่อง “รบทัพจับศึกในแดนสยาม” ได้กล่าวไว้ว่า

“มีการสร้างหมู่บ้านเล็ก ๆ ไว้หมู่บ้านหนึ่งตั้งชื่อว่า “หมู่บ้านญี่ปุ่น” มีบ้านเรือนปลูกไว้แน่นร้อยหลังคาเรือน โดยปลูกเรียงรายอย่างมีระเบียบ พวกชาวญี่ปุ่นต่างแต่งงานมีลูกหลานสืบต่อมา ในระหว่างปี พ.ศ.๒๑๖๗-๒๑๘๖ (ค.ศ.๑๖๒๔-๑๖๔๓) มีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้กว่าแปดพันคน”

ข้อความนี้ อิวาโอะ เซะอิชิชิ มีความเห็นว่าตัวเลขดังกล่าวเกินความจริงค่อนข้างจะเชื่อถือไม่ได้ ซึ่งถ้าศึกษาจากเอกสารฮอลันดาพร้อมสมัยแล้ว เข้าใจว่าระยะเวลาที่มีชาวญี่ปุ่นพำนักอยู่ในหมู่บ้านนี้อย่างมากที่สุดคงจะมีประมาณ ๑,๐๐๐ - ๑,๕๐๐ คนเท่านั้น สำหรับการดำรงชีวิตของชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ สันนิษฐานว่าพวกเขาจะประกอบอาชีพเกี่ยวกับการติดต่อค้าขายกับประเทศญี่ปุ่นไม่ลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง และข้อมูลจาก “บันทึกประจำวันของคลังสินค้าฮอลันดา” ปรากฏว่ามีชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยที่ไปเป็นลูกจ้างรายวัน รับจ้างฟอกหนังหรือทำงานประเภทบรรจุสินค้าที่คลังสินค้าฮอลันดา ซึ่งตั้งอยู่เหนือหมู่บ้านญี่ปุ่น เป็นต้น

หมู่บ้านญี่ปุ่นหลังยุคยามาตะ นางามาเซะ

ปี พ.ศ. ๒๑๗๓ (ค.ศ.๑๖๓๐) นั้นอาจจะถือได้ว่าเป็นปีแห่งโชคร้ายของชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรอยุธยา ทั้งนี้ก็เพราะว่า ยามาตะ นางามาเซะ ได้จบชีวิตลงที่นครศรีธรรมราชในเดือน ๗ ของปีดังกล่าว และต่อมาในเดือน ๑๐ พระมหากษัตริย์อยุธยาพระองค์ใหม่ก็ได้มีคำสั่งให้กองทหารเข้าโจมตีสลายหมู่บ้านญี่ปุ่น “บันทึกปัตตาเวีย” ลงวันที่ ๕ เดือนธันวาคม ค.ศ.๑๖๓๑ กล่าวว่า

“เมื่อปีกลายนี้ กษัตริย์ทรงเกรงว่าจะถูกชาวญี่ปุ่นโจมตีและลอบทำร้าย จึงทรงดำริหาโอกาสเหมาะที่จะส่งคนจำนวนประมาณ ๔,๐๐๐ คน บุกรุกเข้าไปโดยไม่ให้รู้ตัว เพื่อกวาดล้างให้สิ้นซาก แต่พวกชาวญี่ปุ่นไหวตัวทัน.....จึงขึ้นเรือล่องหนีไปอย่างเงียบ ๆ.....” (แปลเป็นภาษาญี่ปุ่นโดย อิวาโอะ เซะอิชิชิ)

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้ “หมู่บ้านญี่ปุ่น” ในอยุธยาก็ถูกทำลายไปครั้งหนึ่ง แต่ต่อมาหมู่บ้านแห่งนี้ก็ได้ฟื้นตัวอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่คาดคิด ในปี พ.ศ. ๒๑๗๖ (ค.ศ.๑๖๓๓) โยส เซาเตน (Joost Schouten) หัวหน้าคลังสินค้าฮอลันดาประจำอยุธยา ได้รายงานถึงคลังสินค้าฮิราโอะ เมืองนางาซากิ ความว่า “มีชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก ได้

รับพระบรมราชานุญาตให้อาศัยอยู่ในอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง ได้เริ่มทำการค้าหนังกวังอีก และกลายเป็นคู่แข่งขันทางการค้าตัวกลางของฮอลันดา”

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับการฟื้นตัวของหมู่บ้านญี่ปุ่นแล้ว จะพบว่า เมื่อถึง พ.ศ. ๒๑๘๐ (ค.ศ. ๑๖๓๗) ดูเหมือนจะมีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ประมาณ ๓๐๐ - ๔๐๐ คน แต่ในเวลาต่อมาเมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นใช้นโยบายปิดประเทศ ห้ามชาวญี่ปุ่นเดินทางเข้า-ออก จึงไม่มีชาวญี่ปุ่นเดินทางไปพำนักอยู่ในหมู่บ้านที่อยุธยาอีกต่อไป ส่วนชาวญี่ปุ่นที่พำนักอยู่ในอยุธยาอยู่แล้วก็ไม่สามารถส่งสำเนาไปค้าขายที่ญี่ปุ่นได้อีก ดังนั้นจึงมีชาวญี่ปุ่นที่ไปประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างให้แก่ฮอลันดาบ้าง และจำต้องยอมทำงานเกี่ยวกับการค้าหนังสัตว์ที่จะส่งไปขายที่ญี่ปุ่น ซึ่งขณะนั้นฮอลันดาเป็นผู้ผูกขาด “บันทึกประจำวันของคลังสินค้าฮอลันดา” ได้บันทึกไว้ในปี พ.ศ. ๒๑๘๗ (ค.ศ. ๑๖๔๔) ว่าจากการติดต่อโดยคนญี่ปุ่นที่ชื่อ อิชิเบเอะ ทำให้กรมกรรายวันชาวญี่ปุ่นได้มาทำงานที่คลังสินค้าฮอลันดาซึ่งตั้งอยู่เหนือหมู่บ้านญี่ปุ่น

แม้ว่าชาวญี่ปุ่นซึ่งพำนักอยู่ที่อยุธยาจะไม่ได้รับอนุญาตให้กลับประเทศ แต่พวกเขาก็หาได้สืบบ้านเกิดเมืองนอนและญาติมิตรของตนในญี่ปุ่นไม่ ทั้งนี้จะเห็นได้จากข้อความที่คัดมาจากหนังสือ “นางาซากิราตรี” ซึ่งสะท้อนให้เห็นความระลึกถึงพ่อแม่ที่ล่วงลับไปแล้วของเศรษฐีญี่ปุ่นในอยุธยาคนหนึ่ง

“ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๑๕๑-๒๑๕๔ (ค.ศ. ๑๖๔๘-๑๖๕๑) มีเศรษฐีอาศัยอยู่ในเมืองสยาม เดิมเป็นคนญี่ปุ่นที่เกิดในเมืองนางาซากิ เขาได้ส่งสินค้าพื้นเมืองจากสยามมาให้น้องชาย แล้วบอกให้ขายสินค้าเหล่านั้น เมื่อได้เงินแล้วให้นำไปทำบุญให้พ่อแม่ผู้ล่วงลับที่วัดซอนเรนจิ โดยนิมนต์พระหลาย ๆ รูปมาสวดพระอภิธรรม ๑,๐๐๐ กัณฑ์ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ท่าน น้องชายได้ปฏิบัติตามความประสงค์ของพี่ชาย โดยนิมนต์พระ ๑๐๐ รูป สวดพระอภิธรรม ๑,๐๐๐ กัณฑ์ เป็นเวลาประมาณ ๑๐ วัน”

ในหนังสือ “นางาซากิราตรี” ของนิชิกาเว โจเงง (พ.ศ. ๒๑๕๑-๒๒๖๗) (ค.ศ. ๑๖๔๘-๑๗๒๔) นี้ ได้เขียนไว้ว่า พ.ศ. ๒๑๗๘ (ค.ศ. ๑๖๓๕) ทางกริได้มีคำสั่งห้ามสำเนาญี่ปุ่นเดินทางไปยังต่างประเทศ ดังนั้นจึงไม่มีสำเนาใดสามารถขอใบเบิกรื่องประทับตราแดงเพื่อเดินทางไปต่างประเทศดังที่เคยทำมาทุกปี สำหรับข้อความที่กล่าวถึงเรื่องที่มีการส่งสินค้าจากอยุธยาให้น้องชาย เพื่อนำไปขายเอาเงินมาทำบุญให้พ่อแม่ นั้นเป็นเรื่องของ คิทานิ คิวซาเอมอน ซึ่งพำนักอยู่ที่อยุธยา มีความคิดถึงบ้านเกิดเมืองนอนมิรู้วาย เมื่อโอกาสเหมาะจึงส่งของมาให้ให้น้องชายเพื่อทำบุญให้พ่อแม่ผู้

ล่งลับ คิ้วตัวเขาจำต้องพำนักอยู่ที่อยุธยา ผู้แต่งหนังสือเล่มนี้ ได้กล่าวถึงประวัติของ
คิทานี คิวซาเอมอง ว่า “เขาได้เดินทางไปประเทศสยามเมื่อยังเป็นหนุ่ม ในที่สุดก็พำนัก
อยู่ที่นั่น ต่อมาเขาได้เป็นผู้ถวายคำแนะนำแด่พระมหากษัตริย์อยุธยา จึงทำให้เขามีฐานะ
สูงกว่าราษฎรสามัญ แล้วในที่สุดก็กลายเป็นมหาเศรษฐี”

ส่วนหนังสือ “ประวัติเมืองซาไก” ก็มีเรื่องเล่าว่า ในปี พ.ศ. ๒๒๐๔
(ค.ศ.๑๖๖๑) นากามูระ อิโกเอมอง ชาวเมืองซาไก ได้ส่งภาพวาดพระโพธิสัตว์มาเพื่อ
อุทิศส่วนกุศลให้แก่พ่อแม่ที่ล่งลับไป ข่าวนี้อาจลือกันในบ้านเกิดเมืองนอนของเขา
นอกจากนี้ยังมีหนังสือ “ประวัติการค้าขายกับจีนและต่างชาติ ฉบับเพิ่มเติม” ซึ่งเขียนโดย
นิชิการะ โจเงงเมื่อพ.ศ. ๒๒๕๒ (ค.ศ.๑๗๐๙) ได้กล่าวถึงชาวญี่ปุ่นที่อยุธยาว่า “ได้ยินว่า
ประเทศนี้มีลูกหลานที่เกิดจากชาวญี่ปุ่นที่ไปตั้งรกรากอยู่เป็นจำนวนมาก” และในปี พ.ศ.
๒๒๖๒ (ค.ศ.๑๗๑๙) มีชาวอังกฤษชื่อ อเล็กซานเดอร์ แฮมมิงตัน ได้บันทึกไว้ว่าภรรยา
ชาวญี่ปุ่นของคอนสแตนติน ฟอลคอน ชาวกรีกซึ่งเดิมเป็นกะลาสีเรือ แต่ภายหลังได้
ดำรงตำแหน่งเป็นถึงสมุหนายกและต้องพบจุดจบที่น่าเศร้าในปีพ.ศ.๒๒๗๑ (ค.ศ.๑๖๘๘)
ได้เป็นหัวหน้าวิเศษห้อมเครื่องของราชสำนักอยุธยาเป็นที่นับถือของคนทั่วไป บันทึก
เรื่องนี้คงจะเป็นบันทึกสุดท้ายที่กล่าวถึงชาวญี่ปุ่นที่พำนักอยู่ในกรุงศรีอยุธยา.

นาฏลีลา “ริมนันเร” หรือ “รำกระทบสาก”

นาฏลีลาริมนันเรเป็นศิลปะอย่างหนึ่งของชาวบ้านในจังหวัดสุรินทร์ และภาคอีสาน การริมนันเรนั้นประกอบด้วยไม้ 2 ท่อน ซึ่งภาษาเขมรเรียกว่าอันเร กับคนสองคน จะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ ซึ่งจะต้องทำหน้าที่กระทบอันเรให้เกิดจังหวะ ส่วนการรำนั้นจะรำคนเดียวหรือสองคนก็ได้ แต่ถ้ารำเป็นคู่จะดูสวยงามมากกว่ารำคนเดียว ซึ่งในงานนี้ท่านจะได้ชมการรำทั้งหมด 3 จังหวะด้วยกันคือ จังหวะ หนึ่งขา สองขา สามขา และก็จะมีการมีจังหวะพิเศษ คือรำคาบสาดงัก

เมื่อสมัยก่อนนั้นส่วนใหญ่แล้ว ชาวบ้านทั่วไปนิยมที่จะริมนันเรเมื่อถึงฤดูว่างจากการทำไร่นา คือเดือนเมษายนเป็นต้น เพราะเดือนเมษายนเป็นเดือนที่ชาวบ้านจะมีประเพณีงานบุญสงกรานต์ และการริมนันเรก็เป็นส่วนหนึ่งของงานบุญสงกรานต์ด้วย คือชาวบ้านจะเรียกงานนี้ว่ารำตรุษ ซึ่งการรำตรุษนั้นจะมีการรวมตัวของชาวบ้านมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ และก็จะมีการริมนันเรรวมอยู่ด้วย เรียกว่ากลุ่มริมนันเร ซึ่งกลุ่มริมนันเรนี้มีหน้าที่ต้องไปริมนันเรให้ครบทุกหลังคาในหมู่บ้านของตนเพื่อที่จะรับบริจาคสิ่งของต่างๆ เช่น ข้าวสาร อาหาร เงิน เป็นต้น เมื่อรับบริจาคสิ่งของได้ครบทุกบ้านแล้ว ก็จะนำสิ่งของทั้งหมดไปรวมกันที่วัด ถ้าหมู่บ้านที่ไม่มีวัดก็จะนำไปที่ศาลาของหมู่บ้านเพื่อที่จะทำบุญวันสงกรานต์ตามประเพณีต่อไป สมัยก่อนนั้นชาวบ้านมักจะไม่ชอบที่จะย้ายถิ่นฐาน เช่นในสมัยนี้ เพราะฉะนั้นการริมนันเร จึงเปรียบเสมือนการริมนันเรเพื่อความสามัคคีในหมู่บ้าน และชาวบ้านก็ได้รับความสนุกสนานด้วย

ส่วนความหมายของอันเรนั้น เมื่อยุคสมัยที่ยังไม่มีโรงสีข้าว ชาวบ้านก็ต้องตำข้าวเปลือกเอง เพราะฉะนั้นแล้วทุกบ้านก็ต้องมีอันเร หรือไม้ตำข้าวเปลือก แต่ปัจจุบันการริมนันเรได้ห่างหายไปจากชาวบ้าน เนื่องด้วยเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามา พร้อมกับชาวบ้านมีการย้ายถิ่นฐานมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งบางครอบครัวได้ละทิ้งถิ่นฐานของตัวเองไป แต่ก็ยังดีที่มีผู้ใหญ่ในหมู่บ้านที่ยังจำทำนองและจังหวะการกระทบอันเรให้เกิดความไพเราะ และเหมาะสมเป็นทำนอง เพื่อที่จะรำให้เข้ากับจังหวะในการกระทบไม้ หรืออันเรได้อย่างเหมาะสม และสวยงามถึงแม้จะไม่ได้รำเป็นเวลานานนานก็ตาม และกลุ่มริมนันเรชุดนี้ ชาวบ้านได้พร้อมใจฝึกซ้อมเพื่อที่จะมารำในงานสัมนา “อยุธยา กับ เอเชีย” ในวันที่ 23 พฤศจิกายน 2542 นี้โดยเฉพาะ

